

Křesťanský názor světový.

Díl I.:

Rozumové základy víry.

Sestavil :

JOSEF ŠMEJKAL,
farář.

Tiskl J. K. Krätzer v Milévsku. — Nákl. vl.

Aprobováno nejdůstojnějším biskupským Ordinariátem v Č. Budějovicích
dne 15. května 1911 č. 3254.

Jeho Blahorodí

slovutnému pánu

Františku Tůmovi,

*c. k. gymnasijskému profesorovi v. v., školnímu radovi,
odbornému spisovateli, etc. v Č. Budějovicích,*

svému bývalému milému učiteli a vychovateli

věnuje z vděčnosti

spisovatel.

Úvodní slovo.

Říkává se, že víra a náboženství jsou dnes již odbyty. Jest to pravda? Zajisté není! Vždyť dnes čím dále, tím více mluví a píše se o víře a náboženství, a tak právě v době novější jeví se všeobecný zájem o otázky náboženské. Ano, víra a náboženství nejen nejsou odbyté věci, ale zrovna dnešní dobou boj o víru a proti víře zuří na celé čáře. Víra a náboženství tedy žijí, neboť s mrtvými se neválčívá. Boj ten rozděluje lidstvo na dva protivné tábory, dle toho, jak kdo na svět a veškerenstvo nazírá, t. j. dle dvou hlavních názorů světových: křesťanského a nevěreckého. Jedna část lidstva líčí svět jako nahodilý výjev hmoty a hmotné síly bez Božského působení. Proto zavrhuje úctu k Bohu a veškero náboženství. Druhá část lidstva ukazuje, že bez Boha a náboženství nemá svět rozumného podkladu, rozumného smyslu. Proto drží se pevně víry a náboženství. Kdežto jedna část lidstva k náboženství jest jednak lhostejna, jednak i proti němu nepřátelsky vystupuje, druhá část tím hlouběji v ně vniká a si je oblibuje.

Tak potřeba časová vyvolala tento spis, jenž má čtenářstvu boj víry a nevěry osvětliti, aby pravda vysvitla v duši jeho. Tyto řádky psány jsou k útěše a utvrzení duší zbožných, aby ukázaly, že víra a náboženství mají základy nerozborné, poněvadž spočívají na pravdě. Tato pojednání psána jsou pro lidi lhostejné k víře, aby poznali, že není nic tak důležité pro člověka, jako náboženství. Tento spis určen jest i pro odpůrce náboženství, aby se přesvědčili, že jejich nevěrecký názor jest mylný, a z něho vyplývající jejich odboj proti víře bezvýsledný, ano zhoubný. Poněvadž v době nové odpůrci náboženství berou zbraně hlavně

z věd přírodních, proto ve spisu věnována byla pozornost hlavně těmto vědám.

Pojednání psána jsou nikoli slohem lidovým, ale přece slohem jasným, aby i méně vzdělaný čtenář z nich čerpati mohl poučení.

Dnešní dobou hlavně fráze zatemnily lidu pravdu. Proto, má-li pravda vysvitnouti, třeba jest pojmy věcí a pravd vyložití, než přikročí se k dalšímu výkladu; tím předejde se mnohému nedorozumění.

Čtenáře prosím o prominutí nedostatků spisu, neboť psán jest na venkově, kde přístup k písemným pramenům jest velmi znesnadněn. Spolu žádám čtenáře, aby po přečtení jeho dali spis tento i jiným k prohlédnutí a vážné úvaze, aby docíleno bylo toho, proč kniha tato vydána byla, totiž prohloubení názorů náboženských v naší drahé, ale nešťastné vlasti československé, a tím dosaženo bylo i míru náboženského v naší vlasti.

Slovutnému panu Dr. Janu Budařovi, professoru богослові v Č. Budějovicích, děkuji za vzácné pokyny, týkající se hlavně části slohové. Prameny, z nichž bylo čerpáno, udány jsou ve spisu.

Ve VESELÍČKU, na den sv. Josefa, patrona království českého, dne 19. března 1911.

Spisovatel.

I.

Krise víry a vědy.

V osidle tom, kteréž skryli, polapena
jest noha jejich. Žalm 9.

Pravda Páně zůstává na věky.
Žalm 116.

Krise, slovo odvozené od řeckého „krisis“, značí důležitý okamžik ve vývinu některého děje. Mluvívá se o krisi či kritickém okamžiku nemoci, kdy nemoc a s ní spojená ztráta sil dostoupily vrchole, a potom buď k ozdravení nebo k smrti nemoc se vyvine. Slýcháme také o krisi národohospodářské, kdy hodnoty hospodářských výrobků toho či onoho oboru sklesly na stupeň nejnižší. Dnes však objevila se také krise v životě duchovním, v životě víry a náboženství.

Víra zdá se ztráceti sílu, klerou kdysi na duše lidské měla, hodnoty náboženské sklesly dnes na cenu nejnižší. Jest ovšem ještě mnoho lidí, kteří věří, doufají v Boha a život posmrtný, milují Boha, modlí se a ve víře umírají, ale jest i zástup velký, ano celé vrstvy lidí, kteří nevěří ani v Boha, ani v život věčný, kteří se nemodlí, kteří s chladnou rozvahou odřikají se vši víry a náboženství, kteří po ničem jiném netouží, než po rozkoši pozemské, nic jiného neznají, než vezdejší život, odvolávajíce se při tom na vědu, která prý učinila náboženství a víru zbytečnými. Jak dějiny učí, byly i v dobách minulých časy náboženské lhostejnosti, náboženského úpadku, jako zase byly doby nábožen-

ského obrození a rozkvětu, bývali také již v dobách nejstarších a za všech dob lidé nevěřící, avšak tak hluboko a široko nerozšířila se lhostejnost a nevěra do společnosti lidské nikdy jako dnes. I dříve útočeno bylo na církev, na jednotlivé články víry a mravnosti, ale přece uznáván byl aspoň význam církevní společnosti, proto zakládány byly církve a náboženské společnosti jiné, přece uznávána byla víra v Boha a nesmrtnost duše lidské, uznáván byl i rozdíl mezi mravním dobrem a zlem; dnes však útok veden jest proti církvi a společností náboženským vůbec, zavrhuje se i víra v nesmrtnost duše i víra v Boha, popírán bývá i rozdíl mezi dobrem a zlem.*) Dříve nevěra měla více jenom ráz spekulace, a proto málo uplatňovala se v životě společenském, nevěra strašila v hlavách jen jednotlivců; dnes však proud nevěry zachvacuje celé vrstvy společnosti lidské, celé strany sociální, celé téměř některé stavy. Štvanice protináboženská vnášena je v davu lidu, nevěra jest dnes populární, nevěra dnes opustila cestu pouhé spekulace a běře na sebe kosti a svalstvo, vtěluje se v život lidské společnosti, a chce víru a náboženství vytlačit z veřejného života, ze státní správy, ze sborů zákonodárných, z úřadů, ze školy veřejné, z výchovy, z mravnosti, z vědy i z rodiny, aby místo náboženství všude zaujala, a jak se holedbá, lidstvo oblažila. Rozluka církve od státu, beznáboženská škola a výchova, civilní sňatek, volná láska, toť její program, jejíž již v mnohých zemích provedla a v ostatních uplatnění hledí. Na náboženství hledí proto většina lidstva jako na stanovisko překonané, na věc nepotřebnou, ano docela škodlivou.

Kdož v čele stojí, neodvažují se ani slovo „Bůh“ pronést, mluví leda něco o „prozřetelnosti“, při čemž ani slovo „boží“ neosmělují se vyslovit, tím méně odváží se, dovolávati se autority božského Spasitele světa, Ježíše Krista. Někde sice ještě slovo „Bůh“ podrželi, ale na obsahu jeho pilují, pojem Boha okleštují tak, že z něho nic nezbude leda pouhé slovo, které nic neznamena. Urážka Boha, rouhání se Bohu, v některých státech jest vůbec dovoleno, v jiných sice dosud se trestá, ale tresty často menšími než urážka nejposlednějšího člověka, ano

*) Duilhé: Apologie víry křesťanské. St. 13.

méně než týrání zvířete. Věru, vyznati dlužno, že hodnota a cena náboženství tak hluboko neklesly nikdy jako nyní! Ludvík Leroy praví o této kritické době pro náboženství: „Duch zla vplížil se v tepny naší společnosti a proniká všude ničivým svým jedem. Z úst slyšíme vycházeti již jen šílené výkřiky pomateného rozumu; posuňky jsou posuňky nadšení nebo šílenosti. Zdá se, že celý svět oviklán v základech svých bezbožností, hyne v křečovitém posledním záchvatu“.*) Ano, v pravdě tak jest, pouhé slovo Bůh naplňuje mnohé vztekem šíleným.

Doba přítomná, jest doba kritická pro náboženství. Avšak krise náboženská vyvolala v době nové i krise vědy, krise vědeckou. Přísloví staré praví: „Kdo do nebe plije, tomu na tvář slina bije“. Zpravduje se tu bájka řecká o Titanech, kteří vzbouřili se proti bohům olympským, ale které nejvyšší bůh Zeus porazil a do tartaru svrhl. Lidstvo nynější, pyšné na sílu svého rozumu a své domnělé vědy, pozvedlo se proti Bohu a víře, chtějíc Boha a náboženství zničiti, zatím však zničilo samo sebe, svůj rozum, svou vědu. Po krise náboženské nastává i krise vědy a rozumného poznání lidského a krise společenských řádů. Nevěra otřásla autoritou církve, poráží autoritu boží, avšak s autoritou církve a boží upadá i autorita státní, rodinná, a anarchie a revoluce pozvedá hrdě šíji a rámě proti trůnům, vládům, úřadům, učitelům, rodičům a vůbec všem, kdo autoritou mají držeti pořádek v lidské společnosti.

S poklesnutím víry, klesá i mravnost a společnost lidská hyne v kalu nemravnosti. Aby zničili křesťanskou víru, popřeli historickou jistotu a autentičnost Písma svatého, historickou existenci Ježíše Krista, tolika a tak jasnými dějepisnými doklady zaručenou, upřeli i dějepisnou jistotu zázraků, tolika svědky hodnověrnými podepřenou, ale takto otřásl i celou vědeckou historií, celými dějinami. Aby popřeli nesmrtelnost duše lidské, popřeli rozdíl člověka od zvířete, popřeli svobodnou vůli a rozum lidský, učíce, že člověk jest jen dokonalejší zvíře, ano jen hromada hmoty s hmotnými silami v ní, popřeli i zodpovědnost lidskou za zločiny, a snížili tak důstojnost člověka, kterého chtěli nad Boha samého vyvýšiti, na stupeň zvířete, ano pouhé hmoty.

*) Katolická filosofie dějin; přel. V. Kameš, Praha 1901.

•

Aby mohli zapřít existenci boží, utíkají se s filosofem Kantem, Fichtem a Schopenhauerem k tvrzení, že náš rozum nedovede poznávat věci a vnějšího světa dle objektivné skutečnosti, popřeli účelnost v přírodě, popřeli zákon myšlení o dostatečném důvodu, tím však popřeli i schopnost ducha lidského, poznati zákony v přírodě, schopnost vědeckého bádání a vědecké pravdy. Skepticismus, pochybovačnost ve věcech samozřejmých, tato dýchavičnost a ničitelka ducha lidského — tot ovoce moderní nevěry. Nevěrci mnozí, jako na př. Haeckl, aby mohli svou nevěru podepřít, vzali si útočiště i k vyloženým podvodům vědeckým, tak vědu diskreditovali, v očích lidu znehodnotili. Řezali větev, na které sami seděli, a když ji užizli, s větví spadli.

Volání: „Co jest pravda?“ ozývá se dnes více a více. „Pravda jest široký pojem“, odpověděl jeden volnomyšlenkář při soudu v Praze vyšetřujícímu soudci. Ovšem, pojem příliš široký, když se do něho dnes každá lež vejde.

Nevěra slibovala lidstvo uvést do ráje blaženosti, ale uvádí je do náruče rozervanosti a zoufalství, slibovala lidstvu přinést osvětu a světlo jasného poznání, ale nedovede mu dáti uspokojivé odpovědi na otázku životní: proč jsem vůbec na světě? jaký je cíl mého života? jest život věčný? jest Bůh? otázky to, které den co den vstupují na mysl člověku, jenž pozoruje přírodu účelně zařízenou a život lidský, rodění a umírání.

Na tyto otázky životní odpovídá buď bez důvodů jedním slovem: „Ne!“ nebo „Nevím!“ a tak zůstává lidstvo ve tmě duševní a trapné nejistotě. „Není to již pouze krise náboženská, kterou proděláváme, jest to krise metafysická; není to již starobylá víra v Boha, jež jest ohrožena, nýbrž samo myšlení lidské“, praví F. Duilhé.*)

Úpadek víry vede k bankrotu vědy.

Rudolf Eucken, filosof v Jeně napsal (v díle: „Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart“):**) „Pozemským smýšlením způsobený otřes nezůstal omezen na náboženství, spíše

*) Apologie víry křesťanské. Přel. Dr. Podlaha, Praha 1897.

**) Die Weckrufe č. 1. r. 1910.

zasahuje do celého života a podkopává stanoviště věd, na kterém domnívaly se býti v jistotě.“ A dále píše: „Vynaložili jsme nevyslovitelné námahy a práce na životní prostředky, na zlepšenou zevnějšího životního postavení; mnoho jsme docílili, avšak při tom nedosáhli jsme toho, co jsme doufali: vnitřního povznesení člověka, většího štěstí; spíše vedly nás starosti a boje do vždy většího nepokoje a vášně, zejména při rostoucí tíži boje o život a svět pocíujeme vždy silněji, že nedostává se nám jasného cíle životního. Namáháme a pachtíme se, sotva dechu popadáme, abychom si svůj život zachovali. Stojí tento život za takovou námahu a práci? Při všem zevnější lesku kulturním vezíme v nejtrapnější nejistotě, co se tkne otázek životních a podstatných; tak váháme jim přímo do obličeje se podívat, tak tedy vyhýbáme se jim co nejvíce možno, a přece nemůžeme konečně tomu zabrániti, že skrze ten celý lesk vnitřní chudoba prosvítá. Není to toliko krise náboženská, jest to krise celého života, kterou dnes proděláváme.“

Náš básník Jaroslav Vrchlický v předtuše této krise napsal již v letech 80tých minulého století básničku, nadepsanou: „Děti XX. věku“, kde líčí lidstvo takto:

„Jest děsné prázdno v nás a kolem nás;
vše dá se říci slovem: Jsme již syti!
jak maska, již sňal kejklíř, zívá čas,
a na cestě nám leží balvan — žití.
My syti jsme již bohů, syti králů;
když jeden v plesu, jiných sta lká v muce,
toť doby celá morálka a v kalu
tvá modla leží, svatá revoluce!
My syti jsme již mudrců a snilků,
jich důmysl i nadšení jsou bludy;
toť blýskavice, která trvá chvíli,
a při níž chudšas vždy zůstane chudý.
My osedlali blesky, živly, páru,
a žebráci jsme stále při tom větší,
své neštěstí vždy v jiném zlíme tvaru,
však rozluštit je — dovedem jen řečí.

Byl blažší Hellén, cítil tepnu žití,
byl blažší křesťan, aspoň v nebe věřil,
byl blažší děd náš, mohl aspoň snít,
ba písní ještě hloub své bídy změřil.
Nám nezbývá, než dál se pachtit v shonu,
nevíme po čem, až snad náhodou
to najdem, co je spásou millionů
a bohem zve se nebo svobodou.“

Ano, nastal v lidstvu dnes kritický okamžik. Nevěra, tato ničivá negace všeho, co jest, oděla se, aby ukryla svou ohyzdnost, v šat umění, zakryla svou ošklivou tvář maskou vědy a hnala lidstvo k útoku na Boha a víru. Na všechno, co víra lidstvu podávala, odpovídala svou negací, svým jednotvárným: „Ne! ne! ne! . . .“ Šlo to tak nějakou dobu, avšak nyní nastal okamžik, kdy nevěra dovede již vysloviti poslední: „Ne!“ totiž: „Nemám rozumu, nemám pravdy.“ Nevěra dovedla lidstvo do slepé uličky, kterou dále jíti nelze. Nevěra dobojovala na cestě negace a skládá zbraň. Upřímní vyznáváci její sami se přiznávají, že jsou v koncích. Již filosof Eduard Hartmann volal na konci 19. století: „Buď katolíkem nebo nihilistou!“ Společnosti lidské nezbývá nic jiného, jen toto dvojí: buď skončit sebevraždou nebo vrátiti se ke křesťanství. Náběh nevěry končí, nastává reakce víry; musí to tak býti, vždyť nevěra znala toliko zápor, hnala lidstvo stále jednou cestou, až dále jíti nemůže; kyvadlo světových hodin vrací se opět ve staré koleje víry. Lidstvo opustilo tu schůdnou silnici křesťanského života, po které kdysi spokojeně kráčelo vpřed, a dalo se na neschůdné cesty a cestičky poboční. „Proč tak činíte?“ bylo varováno. „Protože chceme, protože poroučeti si a omezovati se nedáme, chceme míti úplnou svobodu“, odpovídalo lidstvo nevěrou zmámené. „Avšak vždyť cesta vaše jest strasná a klopotná i záhubná!“ zněla výstraha. „Nic nedělá, jen když jdeme podle své vůle!“ odpovídalo se zpurně. Konečně lidstvo zabředlo do močálů nejistoty a kalu nemravnosti, celé utmáčené vrací se na cestu schůdnou — vírou upravenou a vytýčenou. Zmínovaný již filosof Eucken píše: „Ovšem, jde viditelný proud života převahou ještě proti náboženství, avšak stále více jde na

jevo, že tento proud celé bytosti člověka již neuchvacuje, že nějaký spodní protivný proud zcela jiného druhu jemu přímo proti působí... Zevně sice zdají se tyto pohyby bytí nepatrnými, ale přece jsou ta největší moc, kterou kdy lidstvo znalo; ne-jedná se tu konečně o nic malicherného, ale o jádro naší bytosti, o dosažení opravdového života, o duševní bylí nebo nebytí. Na takových vnitřních obrazech zlomeň byla moc slavné staré kultury; přijde-li zde i moderní kultura do sporu, tož nemůže bytí ani nejmenší pochybnosti, kdo zvítězí“.

Návrat k náboženství jest ovšem ještě znenáhly. Ve vzděla-nějších vrstvách začíná svítati, tam opět začínají ceniti a vážiti si náboženství. Na náboženství hledí se dnes ve světě učeném jako na nutnou složku duševního života. I mladší francouzští literáti píší příznivě ve prospěch víry. Ale hlavní proud nevěry valí se dosud do vrstev spodních a středních lidské společnosti. Kdy se zastaví tam? snad až po hrůzovládě revoluce krvavé. Tak to bývá; nevzdělanější vrstvy těžko přístupny jsou poučení a přesvědčení slo v e m.

Krise náboženská vyvolala krizi vědy a krizi celého života lidského. Tak pevný jest základ, na němž spočívá pravé náboženství, že útočník zničí spíše sám sebe, než náboženství.

„Kámen, který zavrhl stavitelé, ten učiněn jest hlavou úhelní; od Pána stalo se to a jest divno před očima našima... Kdož by padl na ten kámen, rozrazí se“, (Matouš 21. 42.—44.) pravil. Ježíš Kristus sám o sobě a svém náboženství.

II.

Moderní nevěra.

a) Kořeny a příčiny moderní nevěry.

Proč se zbouřili národové a lidé smyslili
marné věci? Postavili se králové, a kní-
žata sešla se v jedno proti Hospodinu
a proti Pomazanému jeho. Roztrhejme
svazky jejich a vrzme od sebe jho jejich.
Jenž přebývá v nebesích, směje se jim.

Žalm 2. (1—4).

Nevěra jest popírání Boha a zjevení božího. Nevěřec jest tedy člověk, jenž Boha neuznává; slove jinak bezbožec. Nevěřec jest však i ten člověk, který uznává boha i nesmrtelnost duše i život věčný, pokud totiž rozumem svým se těchto pravd dopátral, ale při tom zavrhuje zjevení boží; takový jest na př. rationalista. Kdo tedy jen to za pravdu uznává, co rozumem svým poznává, ale Bohu a jeho zjevení věřit nechce, jest nevěrec. A zase žid ani mohamedán ani pohan nevěrcem není, pokud věří v Boha a aspoň v nějaké zjevení boží, byť i nesprávné bylo.

Nevěra není nic nového, moderního, jak mnozí hlásají neb klamně se domnívají; nevěra není moderní vynález a pokrok. Již dávno před Kristem, kolem roku 1000. napsal král David: „Řekl nesmyslný v srdci svém: není Boha“. (Žalm 13. 1.). Také u starých Řeků v 5. století před Kr. učitel Leukippos nevěře i jeho žák Demokritos (470—370 př. Kr.), kteří hlásali mechanický

atomismus, dle něhož není nic leč hmota, skládající se z malinkých částí — atomů zvaných. Jmenují se proto materialisté-hmotaři. Epikurus (341—270 př. Kr.) založil na tomto nevěřeckém materialismu svou etiku, mravovědu. V pohanském Římě hlásal hmotářství přírodopyslec Gajus Plinius (23—79 po Kr.) a básník Lueretius (98—55 př. Kr.), přívrženec Epikurův. Nejprůběžnější a nejslavnější filosofové řečtí, jako Sokrates, Aristoteles a Plato, potírali materialismus a byli ctitelé Boha. Rovněž i u starých Římanů nejznamenitější spisovatelé, jako Cicero, Seneka, potírali nevěřecký materialismus. Stopy bezbožectvého hmotářství sledujeme také v prvních stoletích křesťanských u sekt gnostických a manichejských a později u některých filosofů arabských.

Kořeny moderní nevěry hledati třeba v době renaissance z konce středověku, kdy na vysokých školách zavedeny byly spisy starořecké a starořímské, ve kterých, jak svrchu praveno bylo, nacházela se i nevěra hmotářská. Od té doby krok za krokem šířila se nová nevěra.

Žid Baruch Spinoza (1632—1677), zavrhoval již všecko zjevení boží a pozitivní náboženství. Po něm činili totéž angličtí deisté (Tyndall, Shaftesbury atd.) a francouzští encyklopedisté (Voltaire, Diderot, Rousseau) ve století 18., kteří sice uznávali bytost boží i nesmrtnost duše, ale zjevení boží vešměs zavrhl.

V Německu protestantském, kde od Martina Luthera, začátkem století 16., zavržena byla autorita církve a křesťanská tradice a Písmo sv. vyhlášeno bylo za jediný pramen zjevení božího, které ovšem prý má a může si každý dle svého rozumu vykládati, zahájen byl ve století 18. boj proti Písmu sv. i proti existenci boží. Hermann Samuel Reimarus (1694—1768), professor východních řečí na akadem. gymnasiu v Hamburku, zanechal po své smrti rukopis nadepsaný: „Apologie oder Schutzschrift für die vernünftigen Verehrer Gottes“, jehož části uveřejnil Gotthold Ephraim Lessing (1729—1781), básník a kritik, v letech 1774 až 1778. Ve spisu tom zvaném „Zlomky neznámého“ obsaženy jsou námitky proti nadpřirozenému zjevení, proti zázrakům a z mrtvých vstání Kristovu; nejen Mojžíš, ale i Kristus vyhlašuje se v něm za podvodníka, jenž prý z lásky k lidu a národu svému dopustil se klamání lidu. Gottfried Eichhorn (1752—1827) vyhlašoval Starý

Zákon za pouhou legendu. Dr. Jindřich Gottlob Paulus (1761 až 1850) učil totéž i o Písmu sv. Nového Zákona, zejména o evangeliích. Žák Paulusův Vilém de Wette (1780—1849) po způsobu Homerovy Iliady upíral původ knih Mojžíšových, tvrdě o nich, že jest to sbírka zlomků, pocházejících od různých spisovatelů a z různých dob. Arnold Ruge (1802—1880) spisovatel a politik, vyhlášoval křesťanství za nový buddhismus, osobu Ježíše Krista za osobu mytickou, značící zápas léta se zimou a světla s tmou.

Proti existenci boží zahájila zase útok filosofie německá. Emanuel Kant (1724—1804) učil, že jest nemožno poznati vnější svět, jak vskutku jest, tedy objektivně, následkem toho prý nelze rozumu lidskému poznati z. přírody Boha, zavrhl tedy všechny důkazy jsoucnosti Boží z rozumu a z přírody, a připouštěl toliko, že Boha a nesmrtelnost duše lidské poznáváme z praktického života rozumem praktickým, neboť bez Boha a víry v nesmrtelnost duše, jak zkušenost učí, lidstvo nemůže obstáti. V knize: „Náboženství v mezích pouhého rozumu“ z r. 1793 připouštěl za pravdivé toliko náboženství přirozené a hlavní váhu klade na mravovědu. Kant upřev možnost poznání objektivní pravdy, stal se zakladatelem moderního skepticismu (pochybovačství). Jan Fichte (1762—1814) pokračoval na cestě negace Kantovým kriticismem započaté, popřel, že by jsoucnost boží mohla býti poznána praktickým rozumem, poněvadž mezi kritickým rozumem a praktickým není rozdílu. Uznával za jisté toliko vlastní „já“ každého člověka, které tvoří si vnější svět. Vnější svět kolem nás, jak jej poznáváme, není prý nic objektivního, ale jen představa — idea naše. Tak stal se Fichte zakladatelem moderního idealismu. Jiří Hegel (1770—1831) učil již všebožství, neboli pantheismu, dle něhož všechno jest Bůh, který však teprve v nás samých přichází k sebevědomí. Ludvík Feuerbach (1804—1872) učinil další krok na cestě nevěry, stavě dále na Heglově filosofii, a učil, že identita neboli totožnost bytosti božské s bytostí naší není vlastně nic jiného, než totožnost bytosti lidské se samou sebou. Člověk tedy jest nejvyšší bytost a Boha není. Stal se tak zakladatelem novodobého ateismu (bezbožství). Schmidt Kašpar (pseud. Max Stirner) (1806—1856) ve svém spisu: *Der Einzige und sein Eigenthum* r. 1845 v důsledku filosofie Kantovy a Heglovy tvrdil, „že není

nic skutečného na světě, než toliko já a pokrm, které mne živí, Já jsem celý katechismus, konám co chci a co se mi líbí“. Pod dojmem této bezbožecké a hmotářské filosofie, která ublíží všechno vznešenější a radostnější v duši lidské, stal se Artur Schopenhauer (1788—1860) zakladatelem novověkého pessimismu, a učil, že tento svět jest tak špatný; že již špatnější býti nemůže, a kdyby byl trochu jen špatnější, že by vůbec nebyl. Proto takový špatný svět vylučuje vůbec možnost, že by nějaký Bůh Stvořitel a původce světa byl. Filosofický tento ateismus zplodil přírodovědecký materialismus, dle něhož nic není nežli hmota a její síla, a jehož zastanci stali se Karel Vogt (1817—1895), Jakub Moleschott (1822—1893), Ludvík Büchner (1824—1899) a Arnošt Haeckel.

Obojí tento útok proti zjevení božímu a existenci Boží spojil v jedno Dr. David Strauss, vyhlásiv ve spisu: *Stará a nová víra* (*Der alte und neue Glaube*) r. 1872. Pismo svaté za báje, které později povstaly a sepsány byly až asi ve 3. století, a spolu užiti všech zbraní nevěry filosofické i přírodovědecké na popření jsoucnosti Boží. Jeho spis stal se proto katechismem nové nevěry.

Ve Francii mezi tím časem Arnošt Renan (1823—1892), r. 1863 vydal *Život Ježíše*, ve kterém Krista Ježíše sice chválí, ale za pouhého člověka vyhláší a jeho skutky lehkovolným způsobem vykládá, jak se mu to právě hodilo k popření Božství Ježíšova. Poněvadž novověcí filosofové sobě vespolek odporovali a proti sobě i nejprotivnější názory ve filosofii pronášeli, August Comte (1798—1857) zavrhl všechno spekulativní studium, zejména celou metafysiku, která bádá o prvních příčinách vesmíru a života, a prohlásil za jedinou pravou cestu k poznání pravdy, zkoumati jednotlivé zjevy a věci, a cestou indukce a pokusu dospěti k pravdě.

Co mimo tento obor jest, odkazoval Comte do říše chimér neboli bludných představ. Tak stal se zakladatelem pozitivismu. Positivní tato filosofie nestará se ani o první ani o poslední příčiny světa, nic nechce věděti ani o Bohu ani o životě posmrtném, aniž chce bádati o principu života a rozumu lidského, o duši. Její psychologie jest vlastně fyziologie mozku lidského. Zakladatel pozitivismu August Comte přednášel v říjnu roku 1851, v paláci Royal v Paříži o svých zásadách a mezi jiným pravil: „Ve jménu

minulosti a budoucnosti vezmou do ruky theoretičtí a praktičtí sluhové člověčenství (humanity) důstojným způsobem obecné řízení záležitostí . . . a vylučují z politického vedení neodvolatelně všechny různé otroky Boha: katolíky, protestanty, deisty jako copaře a a rušitele míru.“ Následek pozitivismu jest agnosticismus, dle něhož o posledních příčinách věcí a světa, zejména o Bohu nic určitého dovědět a dobádati se nemůžeme. Stoupencem pozitivismu Comteova byl jmenovitě physiolog Du Bois-Reymond (čti Duboaramó) (1818—1896) v Berlíně, jenž proslovil známé: „Ignoramus et ignorabimus“ t. j. neznáme a nedovíme se o záhadách světa totiž: co je v podstatě hmota a síla, co jest původem pohybu, života, smyslového vnímání, svobody vůle.

Jakkoliv pozitivismus ve své původní podobě znamená nevěru a nejistotu poznání, přece značil proti skepticismu Kantovu velký obrat a pokrok. On přinesl lidstvu opět aspoň v oboru přírodovědy objektivní pravdu a vyhlásiv cestu indukce a pokusu za spolehlivou k bádání lidskému, způsobil pokrok ve vynálezech přírodovědeckých. Z něho vyvinul se realismus, jenž proti Fichteovu idealismu a Kantovu skepticismu zastává se objektivního realního poznání a existence vnějšího světa.

Oproti atheismu a materialismu, jenž zcela rozhodně popírá existenci všeho nadpřirozeného a tedy i Boha, pozitivistický agnosticismus jeví se také jako obrat k lepšímu, an se aspoň nerozhodně zastavuje před touto otázkou a její oprávněnosti zcela nepopírá. Methody pozitivní o indukci a pokusu možno dobře užítí ve vědách přírodních, ovšem v oboru duševním a filosofickém neuspokojil a neosvědčil se. Proto novější filosofové jako Paulsen a Eucken, zkoumajíce duševní život jednotlivého člověka a celého lidstva, dospívají k poznání oprávněnosti a potřeby i „nadpřirozeného“ a kloní se opět k náboženství. První krok k této reální filosofii učinil Eduard z Hartmannů (*1842), jenž neuzavíral svých očí před zjevy skutečnými, ač nevyzpytatelnými, jejich skutečnost nepopíral a vykládal je svou filosofií o „bezvědomém“, ač jich nevyložil, pročež zvolal: „Buď katolíkem nebo nihilistou!“

Positivismus a agnosticismus jest dnes na vysokých školách nejvíce zastoupen, on jest hlavní příčina dnešní nevěry a nedověry

1. j. nedostatku víry. Pravý pozitivista a agnostik jest jako Herkules na rozcestí, neví, kterou cestou má se bráti, proto nerozhodně stojí — přemýšleje — hledá Boha, ale nenalézá. Toho směru jest i náš professor universitní Tomáš Garrigue Masaryk (* 1850). Škola positivistická tvrdošijně hájí mínění, že věda má výsadu jistoty a že mezi vědou a vírou jest rozpor, který ničím vyrovnati se nedá. Toť hlavní příčina nové nevěry. Moderní člověk klaní se otrocky vědě, ve víře však pochybuje nebo vůbec ji ztrácí.

To jsou kořeny moderní nevěry.

Dle těchto nauk zařizují si lidé svůj život a tak nevěra uplatňuje se v praktickém životě. Praktičtí nevěrci jsou lidé, kteří zásady něvěrecké provádějí v životě. Jedí, pijí, spí, běhají, hrají si, baví se, stavějí domy, obchodují, studují, dřou se a žijí jinak pozemsky. Jiného znáti nechtějí, proto nemodlí se, nechodí do kostela, leda pro svou zábavu, neúčastní se života náboženského. Jsou ve všech stavech; jsou bankéři, kupci, advokáti, lékaři a lékárníci, technické, úřednické, větší a menší důstojníci, profesori a učitelé i jejich ženské. Udělali si svého boha. Jejich bohem, jemuž vše obětují a jež nadevšecko milují, jest buď břicho nebo peníze nebo vyznamenání a tituly nebo nějaká žena, snad i pěkný kůň, zamilovaný pes nebo hra v karty. Sv. apoštol Pavel znal takové praktické nevěrce své doby a napsal o nich: „Marní učinění jsou v myšleních svých, a zatímno jest nemoudré srdce jejich; nebo pravice se býti moudrými, učiněny jsou bláznové. A změnili slávu neporušitelného Boha v podobenství obrazu porušitelného člověka i ptactva i čtvernohých hověd i zeměplazů. Pročež vydal je Bůh v žádosti srdce jejich, v nečistotu, tak že těla svá na sobě samých hanobili; kteří změnili pravdu boží v lež a klaněli se i sloužili stvoření raději nežli Stvořiteli“. (Řím 1, 21—25).

Ptáme-li se však dále, co je toho příčinou, že nevěra, ač je původu prastarého a za nejstarších dob již se objevila na zemi, přece zvláště za dnů našich tak velice se rozšířila a stále roste, odpověděti třeba, že příčin tohoto úpadku víry v době nové jest více. Uvedeme aspoň hlavní.

1. Vysoké školy neboli university, odkud vychází moderní intelligence do života, opanoval poslední desetiletí většinou směr buď úplně nevěrecký, nebo aspoň víře nepřiznivý a k víře lhostejný. Za heslem: „Pravý vědec musí býti bez předsudku, bez předpojatosti“, osazeny byly stolice učitelské na vysokých školách muži směru protináboženského. Chtěli potříti předpojatost náboženství, jak říkali, upadli však ve svém bádání do předpojatosti nevěry, přijímajíce za pravdu jistou — nedokázané tvrzení, že Boha a řádu nadpřirozeného není.*) Tak staly se university ohniskem nevěry.

2. Tisk a svoboda tisku špatného. Dnes tisk úžasně se rozšířil a všude vniká. V jediné Praze jest 50 tiskáren, což jest jich teprve v celé naší říši, co v celé Evropě a na celém světě! Tisku slouží všechny nové důležité vynálezy jako parostroj, telegraf, telefon, poštovníctví. V roce 1907 měla jedna jediná tiskárna v Německu 30 rotačních strojů a 50 rychlolisů. Výkonost jejich jest úžasná; jeden rotační stroj tiskací může v 1 hodině tisknouti 14.000 tiskopisů o 32 strankách, jeden dvojrotační stroj vytiskne až 26.000. Tisk dnešní však většinou jest protináboženský. Ve jménu svobody špatně pochopené vymohl si skoro všude nejen zákonité ochrany, ale i podpory.

3. Organizace a spolky s tendencí nevěreckou nebo aspoň protikřesťanskou. Jsou to především spolky svobodných zednářů, které již od roku 1723 postavily se na stanovisko protináboženské a hledí své zásady uplatniti ve vládách státních buď cestou přirozenou nebo násilnou revolucí. Z počátku rozšiřovaly deismus proti zjevenému náboženství, dnes nevěru, bezbožectví. Čítá se asi 20.000 loží zednářských s více než 1 milionem členů. Dále působí dnes ve směru protikřesťanském spolek „Alliance Israélite universelle“, založený roku 1860 v Paříži na ochranu židovských zájmů. Spolek ten vládne velkým jménem a vykonává velký vliv na vlády a časopisectvem na veřejné mínění lidu. Vedle svobodných zednářských loží hledí zásady nevěreckého materialismu v praktickém životě prováděti ve Francii sdružení

*) Viz článek: Věda a víra.

zvané „Affranchis“ (t. j. osvobození), v Belgii „Solidaires“, jež mají za účel zabrániti zaopatřování svátostmi na smrtelné posteli a církevní pohřby. Pak působí v témž směru a mimo to pracuje i pro rozluku církve od státu, vyloučení náboženství ze škol, odkřesťanění manželství spolek „volných myslitelů“ neboli „volno-myšlénkářů“, původně ve Francii založený pod jménem „libres penseurs“,*) jenž zvláště poslední dobou vžude a také u nás vyvíjí velikou činnost (časopis „Havlíček“, „Volná škola“, „Volná myšlénka“). I mezinárodní organizace sociálně-demokratická, jejíž program založen jest na materialismu, rozšiřuje ve vrstvách spodních nevěru měrou nevídanou. Dnes vůbec každá organizace a politická strana, která nestojí na základě křesťanském, má směr protináboženský, až i atheistický.

4. Specialisování práce duševní i tělesné. Specialisování neboli dělba práce je dnes časovou potřebou, jí podporuje se výkonnost a pokrok v oboru jak duševním, tak i hmotným. Bez dělby práce nedospěli bychom tam, kde dnes jsme. Avšak toto dělení má i své stinné stránky.

Bedřich Paulsen (* 1846), filosof a professor v Berlíně píše: „Staří filosofové řečtí, středověcí učenci, myslitelé století 17. a 18., stáli v širším a svobodnějším poměru k universum (vesmíru), než mnozí badatelé doby přítomné, kteří od začátku někam se zahrabou a pak ve své šachtě zahrabání, o nebi ani zemi nic nevědí. Specialisování a zvláště vědecké specialisování podporuje rozvoj citu náboženskému životu nejméně příznivého — totiž pýchy.“ (Ethik str. 401.)

Dělením práce podporuje se jednostrannost a tím i jednostranný názor životní. Tak se stává, že mnohý professor žije jen pro svůj předmět, filolog pro řeč, kterou přednáší, matematik pro svou matematiku, fysik pro fysiku a ztrácí pro jiné otázky životní i náboženské zájem, stává se jednostranným. Mimo to obor práce duševní nebo i tělesné zabírá pracovníku celý čas, vyčerpává jeho sílu, tak že pro věci jiné, i důležitější, nezbude mu ani času, ani sil, ani chuti. Tovární dělník nebo zřízenec

*) § 14. stanov libres penseurs zní: Boha není.

v továrně a při dráze bývá tolik zaujat svou povinností služební, že nezbude mu potřebného času k sebevzdělání.

5. Pokrok ve vědách přírodních a z toho pochodící četné nové vynálezy naplnily ducha lidského pýchou. Pýcha ta naplňuje srdce hlavně lidí prostředního vzdělání. Když některý učenec odkryje nový zákon nebo zjev v přírodě, vysvětlí některou záhadu ve světě, tu dmou se srdce lidská marnou domýšlivostí, jako by zrovna lidstvo ten objevený zákon nebo zjev přírodní samo učinilo ano stvořilo. Mnohý, na př. brožurkový řečník o kometách mluvil s takovou pýchou, jako by zrovna sám všechny komety stvořil. Pýcha táto svádí pak k pohrdání Stvořitelem i zjevením božím.

6. Život velkoměstský. Velkoměsta rostou, do nich stěhuje se obyvatelstvo venkova. Ve velkých městech člověk vidí před sebou skoro výhradně díla lidská; do boží přírody, toho veledíla ruky božské, málokdy nebo jen krátký čas nebo nikdy nepřijde. Ký div, že člověk velkoměstský, osloněn díly rukou lidskou vyrobenými, zapomíná snadno na Boha, jest nakloněn k nevěře. Venkovan nebo vůbec člověk obírající se přírodou, jako na př. včelař, takovému nebezpečí nevěry vystaven není.

7. Móda. Pohrdání náboženstvím stalo se dnes módou, a móda uchvacuje všecko. Jako v oděvu opíčí se venkov po městech, nižší po vyšších, tak se to děje i s vírou. Mnohý a mnohá má ještě víry ve svém srdci dost, ale přetváří se a nosí na odiv lhostejnost nebo bezbožnost. Víry jest v lidu dost, ale jest schována pod pokličkou módy.

8. Nevědomost ve věcech náboženských nejen u méně vzdělaných, ale i u učenců. Lid dnes čerpá vědomosti nejvíce z novin a brožurek. Vážné vědecké knihy, zejména knihy jednající o náboženství a víře, se nečtou. Lid jest dnes líný, samostatně mysliti a nechá za sebe mysliti raději jiné — často lidí polovzdělané. Bohoslovec, náboženství trochu znalý, žasne dnes nad nevědomostí lidí jinak učených, ale ve víře a náboženství zanedbaných. K tomu přispívá i ta věc, že spisy jednající o víře a náboženství se buď umlčují nebo zostuzují. Tak se stává, že moderní člověk čte jen žaloby a ostouzení víry a náboženství v novinách

a brožurkách, nechte však spisů na obranu víry — tím dopouští se sám na sobě justiční vraždy své víry a propadá nevěře. Kolik dnes lidí ví a zná, co jest to věřit a přece o víře stále mluví! Kolik lidí přečetlo Písmo sv., a přece o něm chtějí rozhodovati! Kolik lidí ví, co je to neomylnost církve a papeže, a přece o ní úsudek odvažují se pronášeti! Mnohý venkovan, mnohý dělník, mnohý sotva odrostlý hoch, chce rozhodovati o věcech a záhadách nejtěžších, o celém náboženství, aniž by znal malý katechismus a při tom má vědomí, že lépe vyzná se v náboženství nežli ten, kdo studií jeho zasvětil celý život — kněz.

9. Nepravá, bludná náboženství. Poněvadž jsou na světě i mnohá náboženství bludná, člověk v náboženství málo vyučený snadno přijde do pokušení, buď všecko zavrhnouti, nebo ve víře lhostejným se státi, neboť nerozeznává dobře pozlátko od zlata, plevy od zrna. Ano, mnohá náboženství bludná přímo vedou k bezbožectví. Platí to zejména o protestantismu. Protestantismus zavrhl autoritu církve ve věcech víry a mravů a vyhlásil Písmo sv. za jediný pramen víry, který si však má každý podle svého rozumu vykládati. Tak protestantismus zplodil racionalismus a racionalismus (rozumářství) vedlo k moderní nevěře.

10. Úpadek mravní. Jako oslabení tělesného organismu přivádí náklonnost k nemocem a zase nemoc oslabuje a vysiluje tělo, tak i nevěra plodí nemravnost a zase nemravnost vede k nevěře. V čisté hladině vodní obrází se jasně celé krásné nebe s tisíci hvězdami — v kalné bažině nikoli; tak i duše čistá snáze a jistěji chápá věci boží — nikoliv však duše hříchem pokálená. Velký znatel srdce lidského sv. Pavel napsal: „Tělesný člověk nechápe těch věcí, kteréž jsou Ducha božího; nebo bláznovstvím jsou mu, a nemůže jim rozuměti, protože mají duchovně posuzovány býti“. (I. Kor. 2. 14.). Člověk nemravný jest mimo to i v rozporu s vírou, která nemravnost zavrhuje a jí hrozí trestem. Proto člověk nemravný, nechtěje se polepšiti, zavrhne i víru. To jest právě toho příčina, proč tolik útočí se na víru a náboženství, že náboženství ukládá i povinnost mravní. Francouzský filosof a matematik Pascal (1623—1662) praví: „Kdyby s matematickou pravdou, že

dvakrát dvě jsou čtyři, byla spojena povinnost mravní, na stávlipných hlav pokoušelo by se o to, aby dokázaly, že dvakrát dvě jest pět. Nelze se tudíž diviti, že mnozí brojí proti víře, protože s vírou stojí a klesá dekalog (desatero božích přikázání)". (Dle Dr. Jana Procházky katol. mravovědy str. 59).

11. Přílišná přísnost některých kněží nebo rodičů. Mnohý kněz svou přísností odpudí člověka chybnějšího a vežene ho do tábora nevěrců; ale i rodičové někteří místo, aby učili své děti pravému náboženství, jež jest nejen spravedlivé, ale i milosrdné a láskyplné, znehodnotí dětem svou přísností a stálým poukazováním na tresty boží svatou víru. Jest to zajisté zjev zvláštní, že z rodiny často velmi přísně náboženské vycházejí — nevěrci fanatické.

12. Dopusštění boží. Bůh je spravedlivý a trestá hříchy jednotlivce i celých národů. A tu vyznati třeba, že někteří národové křesťanství zneužili v dobách minulých náboženství a víry k potlačení a vyhlazení národa jiného. Místo láskou Kristovou hleděli mnozí panovníci mečem šířiti náboženství lásky, místo svobody, které i Bůh sám člověku popřává, zaváděno bylo pronásledování a otroctví. Jest to úkaz zajímavý; všude tam, kde víra Kristova rozšířena byla v duchu Kristově: poučováním s láskou a obětí — i obětí mučednictví — tam lid dosud lne pevně k víře, kde však jako na př. v severním Německu hlásáno bylo křesťanství mečem a ohněm — tam zhynula víra katolická — tam povstal protestantismus a z něho zrodila se nová nevěra. I v Čechách, kde lid zachoval si původní víru, tam jest lid dosud zbožný, kde však reformace provedena byla násilným způsobem, tam lid jest dosud ve víře vlažný a k nevěře nakloněný. Tato věc stála by za zvláštní studium jenom v zemích českých. Nevěra nové doby jest tedy i reakcí proti zneužití víry a náboženství v dobách minulých. A budiž Bohu žalováno, že dosud mnozí toho nepoznali a dosud nevyzuli se z předsudků středověkých, domnívajíce se, že pouhým nucením se strany moci státní nebo vrchnostenské možno jest víru upevniti a nevěře čeliti.

Bůh dopustil však novověkou nevěru i proto, aby jejím útokem vědomí náboženské se prohloubilo, spící a lhostejní byli

vyburcování, zlý zvyk byl odstraněn. I vichřice působivá dobře v přírodě, strom nahnilý porazí, ale strom zdravý jí ještě více se zakoření. Útoky na víru a náboženství budí právě zájem o víru a náboženství. Poslední čas hrozila lhostejnost a nevšímavost víry všechno náboženství zničit. Nic není záhubnější jako lhostejnost a polovičatost. „Ó bys studený byl aneb horký: ale že jsi vlažný, a nejsi ani studený, ani horký, počnu tě vyvrhovati z úst svých“, praví písmo sv. (Zjev. sv. Jana 3. 15—16).

Vlažnost náboženská zachvacovala i venkov. Chodilo se sice do kostela, modlilo se, chodilo se i k sv. zpovědi — ale ze zvyku — málo z hlubšího přesvědčení, málo z lásky k Bohu. Přišla nevěra a oťřásla lidem lhostejným; vlažnost mizí, ztrácí se buď v nevěře, nebo obrací se k horlivosti. Bez útoků na víru, Písmo sv., na jsoucnost boží, nesmrtelnost duše, nebyli bychom se do dělalí takového prohloubení víry a vědomostí náboženských, jaké dnes již na mnohých místech se jeví. Největším škůdcem víry není nepřátelský vztek a pronásledování, ale lhostejnost a vlažnost náboženská. Dnes útočí se hlavně na kněžstvo katolické; argu-
so-
vým okem pozorují každou chybičku, každý krok kněze. Tím kněžstvo prochází sice školou utrpení, ale boj ten zachovává je v době mravní kleslosti nyníjší před nákazou mravní. Kněží jsou děti své doby jako jiní lidé, jsou košť z košť dnešní společnosti, jsou někdy odchovanci z rodin málo nábožensky založených — do 20. roku žijí ve společnosti moderní často beznáboženské, a za 4 léta svého studia bohoslovného mají se z nich státi obětaví obránci víry a mravnosti křesťanské. Ký div, že mnohý po vysvěcení, vrátiv se v moderní společnost, snadno by vrátil se i ke lhostejnosti, ano i bezbožnosti, v jejímž středu v mládí vyrostl. Tu však vystoupí proti němu ta protináboženská společnost, nespravedlivě ho stíhá a pronásleduje — ale právě tím odpudí ho od bezbožnosti, utvrdí ho v dobrém.

„Maličko pokárání byvše, namnoze dobře opatření budou, nebo Bůh zkusil jich: jako zlato v peci zkusil jich a jako zápalnou oběť přijal je, a časem bude ohled na ně.“ (Moudrost 3. 5—6).

Dvou výstředností třeba se při posuzování dnešní nevěrecké doby varovati: jednak lhostejnosti, jednak malomyslnosti.

b) Vlastnosti a zbraně nevěry.

Není Boha před očima jeho.
Jeho ústa jsou plna zlořečení
a hořkosti i lsti.

Žalm 10.

Nevěra obyčejně vystupuje před davem lidu s čelem pyšným, jako by zaručovala lidstvu úplnou pravdu a jistotu, že není Boha ani zjevení božího. Avšak nevěra neskytá tu žádné jistoty, žádné zajištěné pravdy. Nevěra vychází z předsudku, z předpojatosti nedokázané, že Boha není. Není Boha! snadno se řekne; ale kdo a který nevěrec to dokázal? Kdyby i pravda bylo, že náš rozum lidský nemá schopnosti poznati, že Bůh jest, kdo může dokázati, že Boha není? Kdo může zřejmě dovoditi, že Bůh se nezjevil? Kdo dovede nás přesvědčiti, že duše naše není nesmrtelná? A jsou to přece věci dosahu nemalého! Nevěrec je tedy člověk, který sobě a jiným věří, že Boha není; ale neví toho. Nevěra nedává člověku jistoty; to jest její první vlastnost. Proto zkušenost učí, že nevěrec, jenž ve svém životě se chlubil, že nic, vůbec nic, nevěřil, když stane v rozhodném okamžiku hrozící smrti, když hledí smrti vstříc, najednou beze všeho poučování a vyvracení hned zase věří i v Boha i ve zjevení boží.

Nevěra, nemajíc jistoty, jest proto i nedůsledná; co dnes jako pravdu jistou tvrdí, totéž zítra jako lež zavrhuje, čeho dnes jako důvodu se dovolává, to potom opět vyvrací. René Taillandier (1817—1879) napsal v „Revue des Deux Mondes“ sv. 24. o nedůslednosti nevěrce Petra Proudhona (1809—1865) tato slova: „Napíše-li Proudhon dvě stránky, pak jistě, co na jedné napsal, na druhé vyvrací. Tvrdí, že Bůh jest nekonečný, a něco dále zase, že Bůh není absolutní. Ujišťuje, že idea o Bohu jest ideou obrovskou, že je hádankou, že ji nelze proniknouti a vyzkoumati, že jest nepřístupna našim smyslům a rozumu, jako teleskopu (dalekohledu) jest nepřístupna veskrz obloha nebeská — a hned na to rozebírá vlastností boží, popisuje schopnosti boží a to vše tak důkladně, jako anatom pitvající mrtvolu. Ujišťuje ku př., že Bůh není schopen něco předvídati, že předvídění

boží jest nepochopitelná kontradikce, načež vytýká Bohu, že nepředvídá útrap lidských. Protestuje ze všech sil svých proti materialismu a hned na to troufá si napsati toto: „Ve hlavě, ve které vznikla Iliada, nebylo více důmyslu než ve hmotě, která se hraní v osmistěny.“ Napsal plné stránky o svátosti manželství, o kráse života rodinného; odmítl s nevolí všechny nauky páchnoucí smyslností a všecko odporné zbožňování našich nižších pudů; a jinde píše s brutálností nemalou: „Zapomináte už, že zbožnost, štěstí a ctnost jako zase i vlast, náboženství a láska, že to vše jsou přeludy!“*) Tak to činí nevěrci všickni. Tvrdí, že svět jest tak veliký, že vůbec nemá konce, že jest nekonečný, a hned opět, aby popřeli duši nesmrtelnou, nerozpakují se říkati, že „ve světě není místa, které by pojalo všechny duše lidí zemřelých.“ (Strauss). Popírají podstatný rozdíl mezi člověkem a zvířetem a přece vražditi člověka zavrhuji jako nepravost, zabíjeti zvíře a požívati z něho maso vyhláší za věc dovolenou. Všeobecný zjev u všech národů — totiž náboženství — vyhláší za výplod chorého mozku lidského, tak že by byl mozek lidský většinou ohromnou chorý — ale mozek zvířete, které vůbec náboženství nezná, veskrze zdravý; a přece mozku lidskému před zvířecím dávají přednost. Nevěřci víru zavrhuji, ale pro sebe a svá tvrzení od celého světa víry žádají. Závrují fanatismus víry, ale do horší přemrštěnosti, totiž do fanatismu nevěry upadají. Brojí proti předpojatosti pochodící prý z víry, která prý jest na závalu volnému vědeckému zkoumání, zatím však celí vězí v predsudku a předpojatosti nevěry, kterou za pravdu samozřejmou předpokládají.

Hlásají, že jsoucnosti Boha nelze ani ze světa ani z dějin poznati, avšak kdekoliv ve světě nebo v dějinách přijdou na stopu boží, ihned před ní ustupují, aby jí nemusili poznati. Du Bois Reymond takto na př. rozumuje o pohybu ve všemíru: „Hmota že by od věčnosti se pohybovala, nelze si mysliti; hmota, jež od věčnosti byla v klidu, ale v jisté době počala se pohybovati, nemohla jinak přijíti do pohybu leč nadpřirozeným nárazem (tedy od Boha). Avšak poněvadž nadpřirozený náraz nenalézá místa

*) Jakub Botau: Víra katolická, str. 87.

v mysli naší, tvrdíme raději, že původ pohybu nelze vysvětliti.“ (poněvadž totiž nechtějí o Bohu nic věděti).*)

Knihy svatého Písma jako nevěrohodné zavrhli. Proč? Snad že kriticky dokázali, že jsou to psané důkazy nehistorické? Nikoli! Zavrhli je jen proto, že obsahují vypravování o zázracích a tajemstvích víry. Avšak tíž nevěrci jiná tajemství a to daleko nepochopitelnější jako pravdu vyhlašují, na př. že atomy hmotné samy od sebe náhodou tak důmyslně se seskupily, že z toho povstal sám od sebe celý tento krásný svět, plný souladu a zákonitosti a účelnosti i s rozumným člověkem.

Přijde-li nevěrecký dějezpytec na zázrak, přejde jej, zavrhne hned celý děj, nebo podle svého vkusu jej zkomolí, ne že by dokázal, že zázrak ten vůbec se nestal, ale jediné proto, že se mu do nevěrecké dílny nehodí. Co se těmto „nepředpojatým“ vědátorům nehodí do nevěreckého krámu, to vůbec jako zboží bezcenné odhazují, co však posiluje jejich nevěru, toho hned oběma rukama jako jisté pravdy se chápou. Když na př. našli někde v jeskyni starší lebku člověka snad nemocného, poněvadž hodila se jim pro nevěrecký darvinismus, hned uznali ji za pravý exemplář člověka přechodního mezi opicí a člověkem nynějším a za takovou ji lidu v časopisech vydávají.

Poněvadž nevěra nemá žádné jistoty a jest nedůsledna, proto i ovoce jejího bádání a tvrzení jest tak různé a náhledy nevěrců o témž předmětu tak protivné. Jedněm jest Bůh — pouhé nic, Spinozovi a Hegelovi: všecko, Littréovi a Spencerovi jest Bůh — nepoznatelno, Schleiermacherovi nekonečno, Fichteovi jest Bůh naše vlastní „já“, Comte-ovi humanismus (lidskost). Encyklopedisté vysvětlovali náboženství jako podvod kněží a zákonodárců, Tylor z fantasmie zejména ze snění a z úcty zemřelých, Demokryt, Epikur, Hobbes ze strachu před hrůznými výjevy přírodními jako hřměním a bleskem atd. Co je pravda? Ať si vybere, kdo chce, co chce! Takové jest učení nevěry plné nejistoty a protivných tvrzení.

Nevěra nechává rozum i srdce lidské v trapné nejistotě a nedovede člověka učiniti spokojeným, činí ho roze-

*) Dr. Kadeřávek: O jsoucnosti boží str. 24.

rva ným. Nevěra nedovede rozumu lidskému spolehlivé dáti odpovědi na životní otázky, které každému člověku den co den staví se před oči: Odkud jest svět, hmota, život? Co jest život? jaký jest cíl mého života? proč jsem na světě? proč zde trpím bolest?; tak zůstává duši lidskou v temnotě. To jest velký klam, že v nevěře lépe a radostněji se žije. Pravý opak jest pravda — víra oblažuje srdce lidské. „Kdo nám ukáže dobré věci?“ ptá se žalmista a odpovídá: „Znamenáno jest nad námi světlo obličejů tvých, Hospodine: dal jsi radost v srdce mé.“ (Žalm 4, 6—7).

Víra osvětluje člověku záhady života, svítí mu až za hrob do věčnosti, víra usnadňuje mu každou vezdejší bolest a útrapu, zvyšuje mu každou radost a útěchu. Člověku věřícímu v Boha a zjevení boží zdá se, že i to slunko veseleji svítí, že i to ptactvo radostněji pje. Ale tíha veliká spočívá na duši nevěřící. Nevěra vyhátní duši jako v pustý, chladný, temný kraj, kde nic nehřeje, nic nesvítí, nic netěší. Nevěra sice lichotí člověku, že nikoliv Bůh, ale člověk sám jest bytostí zde nejvyšší, že nikoliv Bůh, ale člověk jest středem světa, že nikoliv k Bohu, ale k sobě samému má člověk všecko snažení, všecko naději obracet; avšak člověk jakmile nějaké větší neštěstí ho potká, ihned se přesvědčí, že není středem světa, že není bohem, nýbrž malinkým slabým, nepatrným tvorem ubohým. S nevěrou roste proto nespokojenost, zoufalství, přibývá sebevražd, plní se blázince. Básník Heine napsal na konci svého života: „Nemohu býti klidný. Neurčité a pochmurné myšlenky trápí mne ve dne v noci.“

Slavný a tolik v životě hýčkaný Göthe pravil: „Považovali mne vždy za nejšťastnějšího; ó nebyl jsem za celý svůj život ani čtyři neděle šťastný“. Básník Schiller: „Vím toliko to jedno, že má hlava jest pustá a mé srdce prázdné a že jsem ani jeden den nebyl šťastným“. A jindy zvolal: „Ó kéž bych se opět mohl modlit!“ Známo jest také, že Voltaire umřel v hrozném zoufalství, stupňujícím se až k šílenosti. Schopenhauer chtěl se v bolestech zastřeliti a zvolal: „Bože!“ A když lékař mu připomenul, že jeho filosofie nezná Boha, odvětil: „Člověk smýšlí jinak, je-li nemocen“. David Strauss, jenž prohlašoval sebe za pohana a nechtěl věřiti ani v Boha ani v duši, umíraje, kázal si předčítati Faedonova

slova o nesmrtelnosti duše lidské. Nevěrec Nitsche se dokonce zbláznil.

Nevěra neznamená pokrok, nýbrž úpadek lidstva. „Kultura, jak již ukazuje slovo „colere“ a příbuzné kultus, pochází z náboženství.“ (Hlavinka.) Sám Goethe (Westöstl. Divan) napsal a vyznal: „Chce-li kdo dějinám lidstva rozuměti, hledejž v nich zápas nevěry a víry . . . Veškeré doby, kdy víra vladne myslmi lidskými, stkvějí se, srdce povznášejí a užitek přinášejí nejen součastníkům, ale i potomkům. Než ony doby, kdy nevěra vítězství slaví, bídné jsou i nejisté; byť i na okamžik se chlubily leskem zdánlivým, u potomků vážnosti nemají. Nevěra sluší lidem slabým, kteří jsou malé mysli, nazpět kráčejí a dále nevidí, než kam rozum jejich sahá.“ (Kadeřávek str. 92.) Odkud to? Odtud, že nevěra, zavrhnuvši Boha, všecko nadpřirozené, všecken nezměnitelný mravní řád, ano i duši lidskou, strhuje člověka na stupeň zvířecí a odpoutavši člověka od Boha a nezměnitelného mravního řádu, vydává ho na pospas nízkým jeho pudům, kteří strhují člověka až pod zvíře. Proto nevěra bývá matkou nemravnosti nejen jednotlivého člověka, ale celého národa jen s tím rozdílem, jak Alois Hlavinka*) dobře poznamenal: „Zkažený jednotlivec zmírá rychle, národové uhnívají více méně pomalu. Materialismus ať v rouše jemném, ať hrubém, stahuje člověka i národ pořád hlouběji, na roveň pozemských věcí. Čím níže klesá, tím rychleji chabne peruť duchová, mohutnost pojmání věci transcendentní (nadsmyslné) rychle vyvětrává, nebeská rosa, kterou duše druhdy ssála s nebeských výšin, vysychá. Mezi nebem a národem rozprostře se temný přlíkrov pohřební a člověk nebo národ jako „němá tvář“, pohlíraje nad sebe, nic tam nevidí — sedí v stínu smrti. Začátek hniloby a zkázy národního ústrojí bývá vždy a všude odpadnutí od věčných ideí, které lidskému životu teprve dodávají ceny a vzácnosti.“ A dále píše: „Prvním stadiem naší národní zkázy bude úpadek víry. Jakou měrou povolíme ve víře a mravnosti, které jediné jsou schopny ideální nadšenosti a heroického sebezapření, takou měrou pohyne i naše národnost. Indifferentismus (lhostejnost) náboženský za ruku povede vlažnost

*) Bludy a lži v dějinách str. 386 a násled.

a lupost národní, a bez heroismu a idealismu vypadne národ český ze řady národů živých. Bez Boha — bez vlasti."

Nevěra, zavrhnuvši Boha a jeho zákon, dělá člověka, jeho rozum, jeho poznání a vůli středem světa. Tak zplodila nevěra rationalismus, jenž vyhláší rozum lidský za jediný zdroj a měřítko pravdy, zplodila i individualismus a sobectví, stala se matkou i anarchismu (bezvládi), a tak pomalu, ale jistě rozkládá společnost lidskou. Tomu rozkladu dali krásné jméno emancipace. Tato „emancipace“ začala hned ve středověku bojem císařů s papeži o právo investitury — dosazování biskupů. Pak se emancipovali vládcové od mravně náboženského řádu vždy více, až prohlásili v řízení státu sebe za neodvislé od mravnostního řádu, Bohem daného a církví hlásaného. Jejich příkladů následovaly i jejich vlády a ministři, prohlásivše, že politika nemá co s mravností dělati. Od vládců naučil se emancipaci této lid, prohlásiv, že jeho vůle jest zákon, on si dělá zákony nejen bez ohledu na Boha a mravní řád, ale i bez ohledu na panovníka a jeho ministry, kteří vidouce to, mlčí k tomu, neboť totéž hlásali sami napřed, a musí k tomu mlčeti i proto, že již jsou nahoře trpěni jen z milosti lidu. Nastává místo tyranie a samovlády panovníků — tyranie lidovlády. Od politiků naučili se této emancipaci velkotovárníci a velkokapitalisté, říkajíce, že s mravností nestavějí se ani železnice ani továrny. Velkokapitál svedl k emancipaci dělníka, jenž bez ohledu na Boha a mravní zákon proti zaměstnávateli povstává. Emancipaci státu od Boha následuje emancipace lidu od státu, poddaných od vrchnosti, rodiny od svátostného manželství, školy od náboženství, ženy od muže, žáků od učitele, učeníka od mistra, dítek od rodičů. Společnost lidská takto vlivem nevěry ničí autoritu každou a působí úplný rozklad a úpadek společnosti lidské. Nevěra uvrhuje celou společnost do propasti revoluce a zkázy. Na té cestě řítí se dnešní společnost vždy hlouběji; toť ovoce nevěry. Čím však medle stalo se, že nevěra, ač neskytá žádné jistoty, ač jest nedůsledna, ač činí člověka nespokojeným a uvrhuje lidstvo v nemravnost a přivádí v očividný úpadek, přece tolik duše lidské opanovala a stále ještě vltězí? Za to děkuje nevěra svým zbraním, kterých užívá s dobrým

výsledkem, zbraním nemravným jako jest sama, totiž lži a klamu, frivolnosti, frázi a násilí.

Lež a klam, toť první zbraň nevěry. Byl to Voltaire, jenž v listu k Thieriotovi ze dne 21. října 1723 napsal: „Lež jen tehda jest neřestí, směřuje-li k něčemu zlému, velikou však ctností jest, působí-li se jí co dobrého. Buďte tedy ctnostnější než kdy jindy! Lžete jako ďábel, nikoliv ostýchavě a jen někdy, ale směle a stále!“ (Hlavinka str. 67.) Voltaire vtiskl tedy nevěře tuto nebezpečnou ďábelskou zbraň, jež sluje lež. A tato zbraň působí strašně. Poněvadž každá lež jest jen překroucením a zneužitím pravdy, jak Dr. Pawlicki praví, a poněvadž není klamného učení, aby v něm něco pravdy přimíseno nebylo, jak sv. Augustin (Homilie kniha 2, hlava 11.) podotýká, proto lež, oděná pláštěm pravdy či pravdivosti, snadno od davu lidu bývá přijata. Již staří říkali: „Post mendacium semper aliquid haeret“, t. j. po lži vždy něco zůstane lpěti. Lháti je snáze než pravdu říci. Proti jedné pravdě možno postavit million lží. (P. Albán.) To všecko prospívá nevěře, jež oběma rukama chopila se této zbraně a dosud jí užívá. „Ze starého haraburdí minulých dob vyneseny rezavé zbraně pomluvy, dávno již vyvrácené lži znova ohřáty a lidu se zimničným chvatem, jenž po takových věcech toužil, za nepopíratelné děje prohlášeny, jen za tím účelem, aby věřící křesťané o náboženství oloupeni, anebo ti, kdož církve neznají, naplnění byli proti ní záští.“ (P. Ondřej Hamerle: Katol. církev koncem 19. století str. 15.)

Hanopisy bezcharakterního humanisty Poggio (1380—1459), tendenční dějiny inkvisice španělské odpadlíka Jana Llorente (1756—1823) a jim podobné spisy citovány jsou od nevěrců jako prameny hodnověrné, ač nestranná věda je zavrhuje. Papeži, biskupové a kněží katoličtí bývají nejhorším kalem lží poházeni, církev katolická ověšována hadry špinavých lží a pak nevěrci volají k lidu: „Hle! toť církev! zničte ji! zavrhněte zjevení boží, které vám hlásá!“

Nevěra nestoudně všecko hledí popřítí, nejen zjevení boží, ale i osobu Ježíše Krista, duši lidskou i Boha samotného, odvolávajíc se s jakousi pýchou na „vědu“. Nevěřci vtukají stále do lidu ten velký klam, že nevěra jest pokrok a pravá věda

ač nevěra jest pouhá negace a nevěrci nic nedokázali a žádnými velkými vynálezy pochlubit se nemohou, nic nepostavili pevného a nemohou se vykáztí žádnými genii a veleduchy. Neboť geniové a vynálezci ve vědách byli a jsou ctitelé Boha a víry jako Koperník, Galileo, Keppler, Tycho de Brahe, Kolumbus, Bacon, Newton, Pascal, Euler, Reaumur, Linnée, Volta, Herschel, Cuvier, Ampère, Cauchy, Biot, Grotius, Spallanzi, Malebranche, Barrande, P. Secchi, Pasteur, Röntgen, prof. Albert, Dr. Eiselt, Dr. Michel, P. Hagen, prof. Zenger, farář Diviš, kněz Mendl, farář Dzierzon atd.

Frivolnost, toť drulíá zbraň nevěry. Roku 1875 dne 25. února přednášel ve studentském spolku „Slavii“ universitní profesor Dr. J. Durdík v Praze o frivolnosti a pravil: „Frivolností vyrozumíváme popírání ducha za účelem potupy; jest to snaha ona, která podkládá z jakési svévole nižší motivy (popudy) všemu, co se děje, nežli skutečně jsou, jen proto, aby mohla osoby či věci zbaviti vši ideální ozdoby; svévole, která místo nadšenosti klade bezduchost a pokrytství, místo aesthetického (uměleckého) požitku užitek smyslný, místo dobroty chytrost, místo lidské lásky zvířecí chtíče, místo noblessy sprostotu, místo obětavosti ziskuchtivost, místo vlastenectví výdělkářství, místo mužnosti impotenci. K tomu účelu užívá žertů, vtípů, posměchu, a co je millionům lidí svato, zakaluje nečistými svými nápady, které neodhalují nikdy nic nového, nýbrž byly několikráte již řečeny“.)

Řekněme to krátce takto: „Frivolnost se zrobí tímto způsobem: vezmi hodně zloby, k tomu přidej lež, zamíchej to dávkou lehkého vtípu! a frivolná řeč jest hotova! Šlechetný filosof a a professor Dr. J. Durdík varoval tehdy české akademické studentstvo před frivolností, neboť cenil náboženství, třebaš i bylo některé klamné, jako jest náboženství pohanské, daleko výše než nevěru, proto pravil dále: „Není lepšího důkazu o povrchnosti a mělkosti mysli, než oplzlé vtípkování a výsměch při útvech náboženských. Kdo starou babičku v posměch uvádí a tupí, že modlí se k patronu svému; knížky jí z rukou trhá a na zem hází: ten nestojí nad onou babičkou, ten stojí náramně hluboko pod

*) „Filosofické rozpravy“, str. 173.

ní, ať jest to kdokoli, . . . ten jest zrovna takový, ano větší barbar, než kdo by ve veřejných našich síních, knihovnách, v divadlech sochy Zeuse, Apolina roztloukati chtěl, Musám nosy urážel, Venuši vousy maloval, poněvadž prý to není bez toho pravda, nikdy to nebylo! A mnozí skutečně tak jednali, ba myslili, že jednáním takovým národu a člověčenstvu platné služby prokážou! Jsou fanatikové víry, ale ti, kteří chtějí vše zničiti, co náboženství sluje, jsou fanatikové zase svoji víry či nevěry, jsou jedni jako druzí.“ (str. 170—171).

A opět volal ke studentstvu: „Nedávejme si frivolním tónem imponovati, i kdyby zazníval z básníka sebe slavnějšího! Pravá poesie má jinde zdroj svůj. Pravá poesie jest něco tvůrčího, frivolnost však opak, ta popírá a snižuje. Právě, kteří mají málo tvůrčího daru, a přec by rádi za veliké básníky byli, utíkají se často k opačným těm prostředkům, k lučavce a octu. Pravý básník z náboženství nikdy úsměšky si nedělal, onoť jest přece povznešení mysli nad sprostou skutečnost okamžiku. A povznešení jest nám všem zapotřebí.“ (str. 179).

Bohužel, že tato krásná slova nevnikla hlouběji v duši českou, a tak dnes dočkali jsme se i v Čechách toho, před čím tento šlechtitý učenec varoval. My Čechové máme to neštěstí, že vůbec málo dbáme rady a slov svých mužů znamenitých. Slova velikého dějepisce Palackého a napomenutí vůdce národa Dr. Riegra, jenž ve své poslední vůli ještě volal k národu, aby vážil si víry křesťanské, zanikla v době poslední ve frivolní vřavě přednášek básníka*), jehož zbraní jest frivolnost.

Frivolnosti užívá nevěra všude ke své obraně a na potírání víry, ale frivolní tón největší obliby nachází u Čechů.

Fráze jest třetí zbraň, kterou nevěra se ohání. Fráze jest slovo nebo výrok, jehož pojem není jasný, tak že možno jím různé představy a pojmy v posluchačích vyvolati. V kalné vodě snadno se loví, a tak nevěra užívá ráda frází, aby zatemnila, zakryla své nekalé úmysly na oklamání prostého lidu. Fráze nebo-li prázdná hesla podávají se lidu místo jasné pravdy. Pokrok, zpátečnictví, osvěta, tmářství, vzdělanost, kultura, klerika-

*) Machara.

lismus a podobná slova zaznívají v dnešním útočném boji nevěry proti víře. Při tom pokrokem, osvětou, vzdělaností míní se nevěra, kdežto víra nazývá se zpátečnictvím, tmářstvím, klerikalismem. Frázi zakrývá se nevěra před lidem dosud věřícím, aby ho hned neodpudila, ale přece pro své nekalé cíle ho získala, frázi chrání se nevěra proti úřadům, které ještě chrání zákonem víru a náboženství ve státě. Co byla kdysi ve spořádané křesťanské společnosti průpověď, která vždy obsahovala zrnko pravdy, to stalo se u většiny moderních lidí fráze, která obsahuje hodnou porci lži, klamu a zloby. Fráze svádí lid s cesty víry a ctnosti na cestu nevěry a bezbožnosti, jako kdysi průpověď udržovala lid na cestě dobré. Proto již papež Pius IX. volal: „Vraťte slovům pravý význam!“

Konečně užívá nevěra ku provedení svých úmyslů násilí. Nevěřci mají plná ústa svobody, zavrhnou krveprolití, ztracují i vojsko, zavrhnou násilí ale jen potud, pokud síla, moc, zbraň, vojsko chrání duševní statky mravnosti a víry.

Slovo volné a hlasovací lístek má být výrazem smýšlení lidu. Avšak jakmile nevěrci vidí vhodnou chvíli, kdy by mohli pole opanovati, pak odhodí šalmaj míru a citu, chápou se zbraně, násilí a dělají revoluci, aby svou prosadili, a neštítí se ani těch nejohavnějších skutků násilných. Všecky hrůzné revoluce v době nové jsou dílem nevěry. Když pak násilím a ukrutností společnost opanovali, pak neznají již svobody ani bratrství, ale jen tyranství a hrůzovládu.

Lež, frivolnost, fráze a násilí, tyto zbraně vskutku ďábelské, jsou obyčejné zbraně nevěry.

III.

Věda, víra a náboženství.

Nemnožte mluvení vysokých věcí
chlubice se: ať odstoupí staré věci
z úst vašich: nebo Bůh jest Ho-
spodin umění. I. Král. 2. 3.

Každý člověk, jenž k rozumu dospěl, osvojuje si za svého života jistou zásobu vědomostí. Dospívá k nim cestou dvojitou: buď sám tu kterou věc poznal, anebo o ní od jiných osob se dověděl.

To jest ta dvojitá cesta, kterou do duše naší vnikají poznatky a vědomosti, jež stávají se duševním majetkem naším, to jsou jako dva paprsky, jimiž vniká v duši naší světlo k poznání pravdy. První cestou uvádí v naši duši pravdu hlavně věda, druhou cestou přivádí nás k poznání pravdy víra.

Věda, slovo odvozené od věděti, jest soubor poznatků získaných smysly a rozumem o předmětech dle jejich vnitřních vztahů a příčin, jak skutečně v pravdě jsou. Věda obírá se tedy pravdou, kterou smysly postřehujeme a rozumem chápeme. Avšak každé poznání věci, ano ani soubor poznatků není ještě věda, ale toliko poznání předmětů dle jejich vztahů a příčin vnitřních. Na příkl. někdo zaznamenává jednotlivé děje, jak za sebou následují, aniž všímá si jejich vnitřních vztahů a příčin — toť jest pouhý kronikář, ale žádný ještě dějepisec, vědec. Dějepisec, vědec, zkoumá spolu příčiny, jak jeden děj z druhého povstal, jak jeden děj k druhému se má, zpytuje jejich vztah vzájemný.

Někdo zná různé druhy rostlin, dovede je také popsat, jaký mají list, květ i plod. To ještě není pravá věda; věda rostlinopisná zařazuje ty poznané rostliny dle podobností do jednotlivých skupin a spolu zpytuje, proč jsou si ty které tak podobny. Mnohý člověk zná na obloze různé hvězdy; věda astromická však nejen je zná dle jména a podoby, ale spolu zpytuje, proč jedna hvězda zdá se nám větší, druhá menší, jaký jest mezi nimi vztah, která je z nich stálice a které planety kolem ní se pohybují atd. Rolník ví, že na tom a onom poli daří se varný hrách, na třetím poli však nikoliv; hospodářská věda však zpytuje jakost půdy těch polí a udává příčinu toho různého výsledku.

Cesta, kterou věda se běže k poznání pravdy, jest dvojit: dedukce a indukce. Pomocí dedukce vyvozuje z pravd vůbec známých správným logickým závěrem pravdu novou; na př. všecko živé povstává ze živého zárodku, z toho následuje, že i plísň a různé druhy mikroskopických bacilů ze živého zárodku původ mají, Indukcí zase dobádává se věda pravdy cestou opačnou, pozorujíc nejprve jednotlivé zjevy, srovnává je navzájem a tak dospívá k společné příčině jejich nebo společnému zákonu jejich. Na př. kněz augustiniánský v Brně Řehoř Mendl křížil mezi sebou různobarevné druhy bobů, počítal vždy, kolik se zvrhlo plodů po tom či onom rodiči a tak cestou indukce odkryl přírodní zákon dědičnosti, po něm Mendlov zákon nazvaný. Cesty, neboli metody induktivní užívá se se zdarem hlavně ve vědách přírodních, ačkoliv i metoda deduktivní ve vědách těch dobré služby koná, na př. z postavené hypotézy neboli vědecké domněnky odvozují se vědecké důsledky cestou dedukce, které, je-li hypotéza pravdivá, k novým objevům nás přivádějí.

Věda rozpadá se na různé obory bádání lidského, zpytující jednak různé obory života duševního a jeho plodů, jednak vnější hmotný svět v jeho celku i jednotlivostech.

K prvnímu druhu patří všechny vědy spekulativní, k druhému hlavně vědy přírodní. K vědám spekulativním patří: logika, udávající pravidla správného myšlení, psychologie, obírající se různými zjevy života duševního, metafysika neboli filosofie pátrá po posledních příčinách života i světa celého, filologie zabývá se

pravidly řeči lidských, srovnávací jazykověda (linguistika) vyhledává společný vztah a původ řeči lidských, historie neboli dějepis zkoumá dějiny lidstva z pramenů hlavně psaných, archeologie zabývá se památkami lidstva nepsanými, právnická věda studuje právo a zákony lidských společností, politika neboli státověda udává pravidla k správnému řízení státní společnosti, sociologie zabývá se hlavně útvary lidské společnosti dle oborů lidské práce, atd.

Přechod od věd spekulativních k vědám přírodním tvoří matematika a geometrie (pravidla měření).

Vědy přírodní jsou hlavně tyto: Kosmogonie učí, jak povstal vesmír, kosmologie učí, jaký jest celý vesmír, astronomie (hvězdářství) zpytuje tělesa nebeská, geogonie nauka o původu naší země, geologie učí o jakosti naší země, geografie popisuje povrch naší země, fysika — nauka o silách přírodních, chemie nauka o prvcích jako složkách hmoty, mineralogie (nerostopis) jedná o nerostech, botanika (rostlinopis) o rostlinách, zoologie o živočiších, physiologie zkoumá zjevy a výjevy života v tělech zdravých, pathologie výjevy v tělech churavých, anatomie zkoumá částky těla organického, biologie nauka o životu a jeho původu, oekonomie (věda hospodářská) zkoumá povahu půdy za účelem výnosnosti hospodářské, metereologie nauka o povětrnosti atd.

Víra pochází od slova věřiti. Věřiti v nejširším slova smyslu znamená něco za pravdu míti pro svědectví neboli autoritu osoby věrohodné. Osoba věrohodná jest ta, která pravdu nám sdělenou zná, a jest při tom pravdomluvná. Poněvadž člověk zde na světě jen krátký čas živ jest a všude přijíti nemůže, dovede jenom málo sám osobně poznati, většina jeho vědomostí pochází z víry. I ten největší učenec a vědec věří jiným lidem učeným, neboť nezbývá mu času ani sil, aby všechno sám probádal a prozpytoval. Tak největší zásoba našich osobních vědomostí z oboru zeměpisu, dějepisu a hvězdářství atd. původ svůj má ve víře. Dítě věří rodičům a učitelům, tak se učí a osvojí si potřebné vědomosti pro život, jeden člověk věří druhému a tak se poučí. Ať si naše vědomosti pocházejí z našeho vlastního poznání, z naší vlastní zkušenosti nebo z víry od osoby jiné, chováme je s jistotou, že jsou pravdivy. Čím osoba jest věrohodnější, tím větší

jistotu máme, tím i větší přesvědčení o pravdě. Jenom ten jest rozdíl, že pravdy, které jsme osobně poznali, jsou jasnější, samozřejmější, evidentní, kdežto pravdy, které jsme od jiných přejali, této jasnosti nemají. Na př. japonského města Tokio jsem neviděl, ale od jiných, kteří tam byli, o něm slyšel. Jsem sice jist, že Tokio jest a takové jest, jak mi bylo popsáno; při popisu jeho učiním si o městě tom v mysli obraz dosti věrný, avšak obraz ten nemá takové jasnosti a úplnosti, jaké bych nabyl, kdybych město to spatřil. Ano, když do Tokia bych přišel, tu teprve bych se přesvědčil, že mnohé jsem si jinak představoval, než to ve skutečnosti jest; můj obraz z víry čerpaný byl sice jistý, ale nejasný. Víra tedy skýtá člověku pravdu jistou, ale nikoliv evidentní, samozřejmější.

Předěmež po tomto výkladu k věci v užším slova smyslu! Věřiti v užším slova smyslu znamená věřiti Bohu, čili za pravdu míti to, co Bůh nám zjevil, anebo něco za pravdu přijímati pro svědectví neboli autoritu Boží. Věříme-li člověku, tím spíše musíme věřiti Bohu, jenž nás oklamati nemůže. Máme-li jistotu o pravdě pro svědectví lidské, tím větší jistotu máme ze svědectví božeho.

Pravdy Bohem nám zjevené jsou zcela a úplně jisté, poskytuje nám tedy zjevení boží úplnou jistotu, jistotu tak velikou, že žádná druhá pravda, ať jsme se ji od kohokoliv jiného dověděli, nebo sami ji osobně poznali, té jistoty nemá. Neboť lidé mohou se mýliti a jiné oklamati, i moje smysly mne často klamou, i rozum můj může pochybiti, avšak Bůh nemůže se nikdy mýliti ani oklamati koho jiného. Odkud však to víme, že Bůh skutečně jest a takový jest, že oklamati ani mýliti se nemůže, že tedy nadevšecko věrohodný jest? To víme z rozumového poznání Boha. Rozum náš ze stvořeného světa poznává, že Bůh jest, a jest pravda sama — bytost nejdokonalejší. Kdybychom my lidé rozumem Boha, totiž jeho jsoucnost a jeho vlastnosti poznati nemohli, pak bychom ani nemohli poznati, že Bůh se nám zjevil, a co zjevil, že pravda jest. Spočívá tedy zjevení boží na rozumovém důkazu o jsoucnosti Boží a vlastnostech božích. Dále odkud to víme, že Bůh skutečně nám mnohé pravdy zjevil? To víme z dějepisné pravdy, která svědčí, že zjevení takové se stalo.

Opřena jest tedy víra ve zjevení boží o historickou vědeckou pravdu. Odkud to víme, že toto zjevení, které se stalo lidem, od Boha pocházelo? To víme z historicky zajištěných zázraků a proroctví, které svědčí, že zjevení to pocházelo od Boha, bylo slovo boží. Proroctví a zázraky jsou tedy jako pečeti, ověřující slovo boží. Odkud však čerpáme tu jistotu, že to, co se nám dnes od církve katolické za zjevení boží k věření předkládá, skutečně to zjevení boží jest, které kdysi se stalo, že zjevené pravdy časem porušení nevzaly? To víme ze zjevení božího, rozumem, dějinami, zázraky a proroctvím zjištěného, které učí, že Bůh dal církvi katolické dar neomylnosti, aby zjevené Bohem pravdy vždy až do skonání světa neporušené zachovávala a vykládala.

Z toho jest zřejmo, že víra ve zjevení boží, ve svém posledním základu, spočívá na rozumovém důkazu o jsoucnosti Boží; proto nevěrci tolik o to se starají, aby tento důkaz popřeli. Dále z toho všeho vysvítá, že zjevení boží a tím i autorita církve ve věcech víry, tímto zjevením božím zaručená, opírají se o pravdu historickou, dějepisnou. Proto nevěrci tolik o to se namáhají, aby historickou pravdu zjevení božího v pochybnost uvedli. Z toho konečně jde na jevo, že s důkazem o jsoucnosti boží všechny ostatní pravdy zjevené úzce souvisí. Víra pravá není tedy slepá a lehkověrná, ale rozumná, na rozumném základu spočívající. Rozum nás ujišťuje, že Bůh jest, a že nám zjevení učinil, autorita (věrohodnost) Boží nám zaručuje úplnou jistotu, že to, co Bůh zjevil, jistá pravda jest a že pravda taky jest, že církev zjevení boží neporušené zachovala a zachová. Proto křesťansky věřiti jest všechno za pravdu míti, co Bůh zjevil a skrze církev svou nám k věření předkládá.

Pravdy Bohem nám zjevené jsou dvojího druhu; jedny dovedeme i rozumem svým poznati, druhé nikoliv; neboť, ač nejsou nerozumné, přece přesahují schopnost našeho rozumového poznání, jsou nad rozum náš, říkáme jim také pravdy nadpřirozené. Obojí pravdy, poněvadž od Boha, jenž jest pravda sama, pocházejí, jsou stejně jisté a pravdivé, ale ty, které spolu rozumem svým chápeme, jsou nám jasnější, zřejmější. Rozumem pochopíme tyto zjevené pravdy: že Bůh jest a že jest bytost od světa

rozdílná, že jest nejvyšší svatý, spravedlivý a láskyplný, že jest prozřetelnost boží, že duše lidská má svobodnou vůli a je nesmrtelná. Ostatní zjevené pravdy víme a věříme jenom proto, že Bůh nám je zjevil, neboť rozum náš jich nechápe.

Pravdy Bohem zjevené uloženy jsou jednak v Písmu sv., jednak v ústním podání; proto Písmo sv. a ústní podání jmenují se prameny víry katolické. Souhrn zjevených pravd jmenuje se poklad víry, a ten svěřen jest církvi boží za tím účelem, aby jej neporušený zachovala, vykládala a k věření předkládala, nikoliv snad k tomu, aby k těm zjeveným pravdám něco nového vymýšlela a přidávala. Proto autorita církve sv. jmenuje se pravidlo víry, nikoli zdroj nebo původ víry.

Jak se má pravda zjevená k pravdě vědecké?

Obojí pravda má téhož původce, totiž Boha. Pravda vědecká uložena jest Bohem do stvoření, odkud ji rozum lidský poznává, pravda zjevená uložena jest v Písmě sv. a tradici, a svěřena církvi, která ji k věření předkládá. Pravda vědecká jest jasnější a zřejmější našemu rozumu, ale za to méně jistá, kdežto pravda zjevená jest nade všecko jistá, ale rozumu nejasná. „Jestliže svědectví lidské přijímáme, svědectví boží větší jest“ (I. Jan 5. 9.), napsal sv. apoštol Jan. Sv. apoštol Pavel pak napsal: „Vím, komu jsem uvěřil, a jsem jist.“ (II. Tim. 1. 12.)

Jisto, ano nade všecko pochybnost jisto jest, že jest život věčný, že jest nebe, že jest peklo, poněvadž Bůh, pravda sama, nám tyto pravdy zjevil, avšak jaký ten život věčný, jaké to nebe, jaké to peklo v pravdě jest, rozum pouhý vystihnouti nedovede. Proto Bůh znázorňoval nám život věčný, nebe i peklo v obrazech, vzatých z věcí nám zde na světě známých a zřejmých. Jisto jest nade vši pochybnost, že Bůh jest; co však Bůh ve své podstatě jest, nepochopujeme jasně, aniž pochopujeme v Bohu tři osoby božské, jenom nedokonalý obraz o Bohu trojjedinném si činíme. „Nyní vidíme skrze zrcadlo v podoběnství, ale tehdyž (na věčnosti) tvář v tvář; nyní poznávám s částky, ale tehdyž poznám, jakož i poznán jsem“, (I. Kor. 13. 12.) praví sv. apoštol Pavel. Proto každý člověk a lidstvo vůbec dle stupně svého vzdělání činí si představu o věcech nadpřirozených různou; jinou představu o nebi má člověk nevzdělaný, jinou vzdělaný bohoslovec; osobní

představa, z víry odvozená, jest tedy u každého člověka jiná a žádná z nich skutečnosti úplně neodpovídá. V tom smyslu možno mluvit, že představy náboženské se vzdělaností se zdokonalují.

Protože zjevení boží opírá se o rozum lidský a vědeckou historickou pravdu, tak tedy při víře ve zjevení boží hlavní věc jest vědecká pravda, tedy autorita rozumu lidského a autorita lidská vůbec tu rozhoduje! Tak asi někdo by namítal. Avšak není tomu tak!

Poznání zjevení božího spočívá sice na rozumu lidském a na vědě, nikoliv však víra ve zjevení boží, neboť věříme, co Bůh zjevil a protože to Bůh zjevil; autorita boží tedy ve víře rozhoduje. Věda a rozum lidský víře toliko přislужují, ale samy o sobě ještě člověka k věření nestrhují. Kdo by přijímal zjevení boží za pravdu toliko proto, že rozumem některé pravdy zjevené chápe, nebo jen pro historickou pravdu, nikoliv však pro autoritu boží, ten vlastně nevěří, protože nevěří Bohu, ale toliko sobě, svému rozumu a poznání.

Někdo opět by namítal: když tedy zjevení boží opírá se o rozumový důkaz, že Bůh jest a že jest pravda sama, a dále poznání zjevení božího spočívá na historické vědě, pak těch pravověrných křesťanů bude málo, neboť kolik lidí má tu schopnost a čas, aby studovali důkazy jsoucnosti boží z rozumu, a aby studovali dějepisný základ zjevení božího! Odpověď: Jsoucnost boží snadno od každého rozumného člověka ze stvořených věcí poznána bývá; proto taky vždy a všude všickni národové víru v Boha měli. Není však třeba, aby každý křesťan všecky historické podklady zjevení božího probádal, neboť každý křesťan, i ten nejnížší, má jiných důkazů hojnost, aby se přesvědčil, že víra, která se mu církví hlásá, jest pravá a rozumná. Slovo boží již samo v sobě nese na sobě znak pravdy a zamlouvá se každému rozumnému člověku, „svědectví tvá jsou hodnověrna velmi“ (Žalm 92. 5.) praví žalmista, a opět: „Soudové Hospodinovi (jsou) praví, ospravedlnění sami o sobě. (Žalm 18. 10.) A pak člověk ve víře pravé žijící, vidí v životě svém a v životě jiných křesťanů dobré ovoce víry, totiž dobré skutky, ctnostný život, které vydávají jasné svědectví, že víra křesťansko-katolická jest dobrá a pravá, božského původu, dle slov Ježíše Krista: „Po ovoci jejich po-

znáte je. Zda-liž sbírají z trní hrozny aneb z bodláčí fíky? Takť každý strom dobrý, dobré ovoce nese.“ (Mat. 7. 16.—17.) Toto poznání dostačí, aby křesťan měl víru rozumnou. Člověk, jenž víru katolickou zná a podle ní žije, nepotřebuje tedy ani obírat se důkazy rozumovými o jsoucnosti boží, ani studovati dějepisný základ zjevení božího, neboť vidí každý den rozumovou pravdivost zjevení sv. víry, den co den jeho rozumu zableskuje pravda, že víra jeho jest pravá.

Když tedy tomu tak jest, že zjevení boží jeví se rozumu lidskému jako pravé a rozumné, odkud pochází ten zjev, že i mezi katolíky jsou nevěrci a to nevěrci takoví, kteří základy zjevení božího dosti probádali? Nevěra jejich nemá původ a zřídlo v rozumu, jako spíše v jejich vůli. Aby člověk věřil, k tomu nedostačí, aby zjevení boží jako rozumné poznal, ale k tomu potřeba jest i dobré vůle, aby věřiti chtěl. Víra u člověka nemá sídlo toliko v rozumu, ale a to především také ve vůli jeho. Věřící člověk, když rozumem poznal, že zjevení boží jest pravé, aby zjevenému slovu božímu věřil, musí rozum i vůli svou podrobiti rozumu a vůli boží. Avšak k tomu nevěrec odhodlati se nechce, stavě rozum a vůli svou nad rozum a vůli boží; proto nevěří. Nevěřil tedy ne snad proto, že by nevěra jeho byla něco rozumného, ale jen proto, že věřiti nechce. Obsahuje zjevení boží pravdy, které jsou jisté, ale nejsou evidentní, samozřejmé, obsahuje i pravdy, které ukládají člověku mravní povinnosti a jeho vášně pokořují. K věření jest třeba člověku tedy i dobré vůle, pokorné ochotnosti.

Jakýsi zárodek nebo símě k tomuto ochotnému věření, jinými slovy vloha k věření, vkládá se v duši lidskou dle zjevení božího křtem svatým a tato vloha k víře jmenuje se ctnost víry vlitá. Cvikem, totiž častějším vzbuzováním víry, uschopňuje se pak duše lidská ještě více k věření a tak pomocí boží dospívá člověk vždy k větší a pevnější víře.

Z tohoto výkladu o víře vysvítá, jak nerozumně mluví ten, jenž říká, že věří jen to, co rozumem svým chápe. Co rozumem chápu, to vím, k tomu nepotřebuji víry ve svědectví boží. Sv. apoštol Pavel v tom smyslu napsal: „Jest pak víra nadějných věcí podstata, důvod neviditelných.“ (Žid. 11. 1.) Sv. Řehoř († 604)

praví pak na slova Pavlova: „Poněvadž apoštol Pavel praví: Jest pak víra nadějných věcí podstata, důvod neviditelných: zajisté z toho zřejmo, že víra jest důvod těch věcí, které nemohou býti viditelné (samozřejmé). Které jsou však viditelné (samozřejmé), nemají víry, ale poznání.“ (Homilie 24. na evangelia).

Slavný kritik francouzský a učenec Ferdinand Brunetière (* 1849), člen akademie věd a moderní obhájce víry katolické, rozvedl pak výklad tento o víře na sjezdu v Lille, dne 18. listopadu 1901 takto: „Účelem zjevení nebylo uvéstí rozum lidský v úplné pochopení „Nepoznatelného“, a kdyby v náboženství nebylo tajemství, nemusil bych věřit: já bych to věděl. Chraňme se jednoho z nejhorších zmatků, jaké vymyslíla moderní kritika! Předmět víry a předmět vědění jest dvojlí věc: že 2×2 jsou 4, — nevěřím, já to vím. Kdybych stejně, se stejnou zřejmostí, rozuměl tajemství „vtělení či působení milosti,“ pak by to již nebylo tajemství a domněnka rovnající se vědění, nebyla by ani vírou ani domněnkou: víra jest důvod věcí neviditelných. Nesmí se proto říci, že víra odporuje rozumu! Ne, neodporuje mu v ničem, pouze nás uvádí do krajiny nadlidské, kam rozum pouze lidský nemá přístupu; ona nás ozařuje světlem, jehož rozum dáti nemůže, ona rozum doplňuje, jest jeho pokračováním, jeho vrcholem, a smím-li tak říci, jeho korunou. Vše, co tedy mohu činiti, jest: nejprve skloniti před Tajemstvím hlavu svou, a to také činím, a co potom mohu činiti, jest říci a dovoditi či objasniti důvody, proč hlavu svou skláním.“ (Nový Věk r. III. číslo 16.).

Proto pravá věda, obírající se pravdou poznatelnou rozumem, nemůže nikdy přijíti do rozporu s pravou vírou, jež předkládá nám pravdy Bohem zjevené, pravdy sice jisté, ale rozumem lidským nepoznatelné. Obor víry a vědy jesti různý. Proto žádný poctivý a pravdymilovný vědec nepřijde při svém bádání vědeckém do rozporu s pravou věrou onť dobře rozlišuje: rozumem svým poznává vědeckou pravdu a duší svou věří v rozumné zjevení Boží.

Šlechtný a velký vědec Jan Dumas (1800—1884) slavný chemik, proto takto pověděl: „Kromě duše, jejího původu a jejího cíle, což vše náleží v obor víry, všechn ostatní vesmír jest ú-

dělem vědy . . . Ponechmež duši Bohu a přikročme s odvahou k dobytí všelomíra.“*)

Totéž prohlásil i církevní sněm vatikánský (Constitutio fidei cap. IV.): „Není možno, aby kdy mezi vírou a rozumem byla opravdová neshoda . . . A nejen, že víra a rozum nemohou býti ve vzájemné neshodě, nýbrž ony poskytují sobě vzájemné pomoci, když totiž správné myšlení rozumové základy víry dokazuje, a když rozum osvěcen jsa světlem víry, znalost věcí božských pěstuje . . . Pročež církev neprotiví se nikterak pěstování lidských umění a věd, nýbrž naopak je všemožným způsobem podporuje. Znáť zajisté a nikterak nepodceňuje užitku, jenž z nich pro život lidský vyplývá . . . Aniž tomu zabraňuje, aby každá z těchto věd ve svém oboru užívala vlastních svých zásad a vlastní své metody; nicméně však, uznávajíc tuto oprávněnou svobodu, bdí nad tím, aby vědy ty, božské nauce se protivující, bludů v sebe nepřijímaly, nebo, překračující vlastní své hranice, nezasahovaly a ve zmatek neuváděly věcí víry.“

Ano, víra nejen neodporuje vědeckému bádání, ale naopak podporuje vědce a učence při práci. Víra doplňuje jeho vědecké poznání, osvětluje mu záhady životní, kterých on rozumem dobádati se nemůže, ale bez jejichž rozluštění stal by se mu život vezdejší protivným, nesnesitelným, víra učí ho trpělivosti při těžké jeho práci, víra chrání ho před pýchou, jež zavádí člověka i učence na bludné cesty klamu a nemravnosti. Proto slavný Ludvík Pasteur, chemik a bakteriolog (1822—1895) takto obhajoval víru: „Kdybychom byli zbaveni těch pojmů“ (jež nám podává víra), „pozbyly by pozitivní vědy oné vznešenosti, které jim propůjčují ukryté vztahy jejich k pravdám nekonečným . . . a já se táži: ve jménu kterého objevu vědeckého může kdo bráti duši lidské tyto vznešené pomysly?“**) A skutečně žádná vědecká pravda dosud objevená, nikdy neodporovala zjevené pravdě, spíše ji ještě lépe objasnila a v duši lidské prohloubila. Ovšem, když některý učenec, buďsi vědomě, tedy frivolně, nebo z nevědomosti, vyhlásí za zjevenou pravdu něco, co zjevenou žádnou pravdou víry není.

*) Duilhé: Apologie str. 41.

**) Duilhé: Apologie str. 45.

a pak se do toho výmyslu pustí a jej potírá, jako by to bylo slovo boží, pak není divu, že opět nevědomé svede ke klamu, že mezi vědou a vírou jest odpor. Tak učinil i Virchow r. 1872 na sjezdu přírodopytců a lékařů německých v Rostocku, řka: „Nelze pomýšleti na nějaké sblížení mezi muži, jejichž mysl naplněna jest fakty, jimž učí pozorování přírody, kteří sledují neustálý vývoj těles nebeských, a mezi lidmi, kteří si představují nebe jako krajinu, kde je všecko modré a která zalidněna jest bytostmi, jež vytvořila jejich obraznost.“*) Takového způsobu bývají všechny vyhlášené námitky „vědecké“ nevěřících učenců i neučenců proti víře, vypočtené na souhlas nemyslného, snad i zkaženého davu.

Pravá věda, obírající se pravdou poznatelnou, není nikdy nevědecká, nevědeckým může býti leda některý učenec — nikdy věda. Podobně státi se může, že vědec opustí svůj obor bádání a pustí se do luštění záhad, kterých rozumem vybádati nedovede, tak přijde do bludu, jako Arnošt Haeckl, jenž chvástal se, že bez Boha Stvořitele vyložil původ světa i života, a zatím sám odkryt byl jako obyčejný podvodník a falsifikátor.

Že víra a věda dobře spolu se snéstí mohou, toho důkazem jsou muži znamenití, velcí vědci, kteří slovem i životem svým ctíli Boha i víru a z nichž mnozí velmi zbožni byli. Jest celá řada kněží katolických, kteří ve vědě vynikli a víru sv. si zachovali. Mnich Beda v 7. století vynalezl umění počtářské, bl. Albert Veliký vynalezl zink a arsenik, kněz Luca di Borgo algebru, jáhen Gioja magnet a mořský kompas, frater Mauro okolo roku 1450 kompas, Roger Bacon († 1292) dalekohled, biskup Regiomontanus († 1476) učil již, že země se točí, co potvrdil kanovník Mikuláš Koppernik († 1543) svou naukou o planetární soustavě sluneční, praemonstrátský kněz český Prokop Diviš († 1765) sestavil již r. 1754, tedy 6 let před Franklinem, hromosvod, jezuita Kircher († 1680) vynalezl zápalné zrcadlo, františkánský kněz Petr Singer v Hallu sestavil r. 1838 první harmonium, jezuita Angelo Secchi († 1878), ředitel papežské hvězdárny v Římě, objevil význam spektrálních obrazců, pomocí jichž odhadl hmotné složení tisíců

*) Důlité str. 39.

hvězd, jeho slavným nástupcem jest jezuita P. Hagen, který sestrojil si za přispění papeže Pia X. nejlepší astronomické dalekohledy, jezuita Erich Wasmann (* 1859), znamenitý přírodovědec doby nynější, má světové jméno jako pozorovatel hmyzu, zvláště života mravenců, kněz při kostele „Naší milé Paní“ (Liebfrauenkirche) v Mnichově Cerebotani sestrojil kapesní telegraf bezdrátový. Jako slavnému Secchimu postaven byl pro jeho zásluhy vědecké nákladný pomník, tak i dne 2. října 1910 odhalen byl augustiniánskému knězi Řehoři Mendlovi (1822—1884) v Brně pomník. Řehoř Mendel znamenitý přírodopysk a svými dlouholetými pokusy objevil zákon dědičnosti, po něm Mendlův zákon nazvaný, jímž stal se světoznámým. Na jeho pomník přicházely příspěvky od mužů učených z celého světa, až i z Japonska. Odhalení jeho pomníku stalo se po slavné pontifikální mši sv., za přítomnosti rektorů a profesorů vysokých škol rakouských i cizozemských, jako cambridgské, římské, harlemské, vratislavské, pařížské.

Podobné cti dostalo se od vysokých škol i řádu benediktinskému, když roku 1880 slavil 14 stoletou památku narození sv. Benedikta, zakladatele řádu a kláštera v Monte Cassino v Itálii. Vídeňská universita zaslala k této slavnosti latinsky psanou adresu tohoto znění: „Řádu sv. Benedikta, jehož úsilím a výtečnou horlivostí způsobeno jest, že v takových dobách, kdy za nejlietějších bouří veškerému světu západnímu hrozila záhuba, a po všem vyučování a vší vědě veta se býti zdálo, nejlepší památky klassických jazyků záchovány jsou zřizováním nových škol, ve kterých hoši vyučovali se ve starých vědách, čímž umění a vědy znova rozkvétaly, pamětlivi jsouce nehynoucích zásluh, jakých veškerému pokolení lidskému členové řádu prokázali — přinášejí svá blahopřání v památný den 1400 ročníce, na který jmeniny sv. Benedikta z Nursie se oslavují: rektor a senát university vídeňské.“*)

Podíváme-li se do sbírek a knihoven papežských v Římě, poznáme na první pohled, že papežové měli za všech časů smysl a lásku k umění a vědám, navštívíme-li kláštery staré, přesvědčíme se, že to byly a jsou ohniska věd a umění. Na příkl. knihovna

*) Hlavinka: Bludy a lži str. 98.

admontského kláštera v Rakousích čítá více jak 80.000 svazků, 1103 rukopisy až do 9. století sáhajících, 700 prvotisků. Podrobný knihovní seznam o rukopisech obsahuje 400 fol. stran. Sbírká brouků vykazuje 14.000 různých jedinců, zámořských motýlů na 1.000, evropských 2.200. Herbáře vzorně sestavené čítají 21.172 druhů a odrůd rostlin rozmanitých. Totéž možno říci o knihovně a sbírkách praeinonstrátských na Smíchově v Praze. Veliké knihovny protestantských universit německých mají svůj základ z katolických knihoven klášterních. Církev katolická jest zakladatelka obecných škol, škol středních i universit dle souhlasného úsudku všech historiků. Věru, těžko tu pochopiti, jak může kdo se osmělit tvrdit, že víra a věda se vylučují.

Již. sv. Řehoř nazianský (330—389) napsal: „Nejprvnější mezi dobry jest věda; a nemíním tu toliko vědu naši, která se vztahuje ke spáse a pojednává o krásách dober duševních, nýbrž míním tu také vědu světskou, kterou mnozí křesťané, slepí zajiště, zavrhuji jakožto plnou mělčin a úskalí, jakožto věc, která člověka od Boha odvádí... Nezavrhujeme vědy, protože se některým nelíbí, a pokládejme její nepřátele za lidi hrubé a nevědomé. Oni by si přáli, aby celý svět jim se podobal, aby skrytí mohli svoji nevědomost pod nevědomostí lidí ostatních. Kdo vyniká buď jen pouze dobrými mravy anebo výhradně jen vědou, podobá se člověku jednookému; kdo však vyniká oběma zároveň, toť jest člověk; jenž má dvě zdravé oči, člověk dokonalý.“ (Řeč XLIII 10. 12.)*)

Poggendorfov biografický slovník exaktních vědomostí, sahající až do r. 1863, obsahuje 8847 jmen přírodopytců, z nich desátý díl jest kněží katolických.

Toto mluví za celé knihy a svědčí, že věda a víra si neodporují.

Avšak nejen kněží katoličtí, ale i laikové (nekněží) byli vynikajícími učenici a spolu vyznávači Boha a víry. Slavný anglický státník Vilém Gladstone (1809—1898), byv otázan, zda víra jeho ve stáří nezměnila se, odpověděl: „Jest jen jedna otázka ve světě, a ta jest, aby evangelium Kristovo vždy hlubší zapouštělo

*) Duilhé str. 54.

kořeny do srdcí lidu. Po 40 let byl jsem ve spojení s vládou anglickou, a tu jsem měl příležitost seznati 60 největších geniů naší doby; 55 z nich mělo hluboké náboženské přesvědčení a 5 ostatních ctilo náboženství. Beze vší pochyby moje víra roste.“ Co tento znamenitý muž řekl, s tím souhlasí zkušenost každého nepředpojatého člověka: znamenití lidé byli vždy ctitelé víry nejen mezi pohany, jako Sokrates, Plato, Aristoteles, Cicero, ale i mezi křesťany a to tím spíše, když poznali víru pravou.

Linhart Euler (1707—1783), znamenitý matematik, (známa jest jeho věta z geometrie po něm nazvaná), byl velmi zbožný; ve své rodině řídil každý den večerní pobožnost a sepsal na obranu víry dílo: „Obrana zjevení božího proti námitkám svobodomyšlníků,“ r. 1747.

Augustin Cauchy (1789—1857), jeden z nejznamenitějších matematiků francouzských, byl členem katolického spolku Vincenciánů. Napsal si své vyznání víry: „Jsem křesťanem, věřím v božství Ježíše Krista, jako věřil Tycho de Brahe, Koperník, Descartes, Newton, Fermat, Leibnitz, Paskal, Grimaldi, Euler, Guldin, Boskovič, Gerdil; jako věřili všichni velcí hvězdáři se všemi slavnými fysiky, s velikými matematiky předešlých století. Jsem katolíkem, jakými byla též většina z nich a kdyby se mne někdo ptal po příčině mé víry, odpověděl bych jim ochotně. Poznali by, že jsem svou víru nedsdělil po jiných, nýbrž vydobyl si ji hlubokým bádáním. Jsem upřímným katolíkem.“ (Čech 1910, číslo 222.).

Jan Kepler, (1571—1630) znamenitý hvězdář, ctíl Boha i víru. Napsal: „Poznati pravdu vědeckou toť jest tolik, jako v mysli své opakovati myšlenky Stvořitelovy.“ V předmluvě díla „Mysterium cosmographicum“ praví: „Tím zbožněji Boha uctíváme, čím dokonaleji poznáváme díla jeho.“ A na konci svého jednoho díla napsal: „Nyní nezbývá mi, leč oči a ruce pozdvihnouti vzhůru k nebesům a pokorně i zbožně kořiti se Otci všeho světla. Ó Stvořiteli a Pane náš, který světlem přirody vzbuzuješ v nás touhu po světle milosti, abys nás tímto přivedl ku světlu slávy; díky Tobě vzdávám, že jsi mi tak veliké radosti popřál svým tvorstvem, kdy jsem v údivu a plesu pohlížel na ně, jak vyšlo z rukou Tvých. Hle, tuto jsem ukončil dílo svého povov-

lání... Popřej mi té milosti, aby toto dílo přítomné bylo ku Tvé cti a slávě a ke spáse duší a nikdy v ničení nebylo na škodu.“*)

Karel Linné, (1707—1778) nejznamenitější botanik, když své dílo o rostlinách dokončil, zvolal: „Bůh věčný, nekonečný, který všecko zná a všecko může, kráčet kolem mne. Neviděl jsem Jeho obličje, ale Jeho odlesk uchvátil duši mou. Sledoval jsem tu a tam jeho šlépěje ve tvorstvu, a ve všech jeho dílech i v těch nejmenších a nejnepatrnějších Jeho moc, moudrost a nevyzpytatelnou dokonalost jsem našel.“

Ondřej Ampère, (1775—1836) znamenitý fysik a matematik, jak jeho přítel Ozanam o něm praví, bezpodmínečně skláněl se před tajemstvími víry a před církevním učitelským úřadem. Byl pilný čtenář knihy Kempenského „O následování Krista Pána.“ Když mu na loži smrtelném jeho přítel chtěl z ní něco přečísti, řekl, že zná tu knihu z paměti. To byla jeho poslední slova.

Josef Fraunhofer, (1787—1826), optik, známý čárami spektra, byl zbožný katolík a zachovával zákony církevní tak bedlivě, že v pátek i jeho hosté byli od něho častováni postním jídlem.

Ludvík Galvani, (1737—1798), italský fysik, byl velmi zbožný katolík a člen III. řádu sv. Františka.

Alexander Volta, (1745—1827), rovněž světoznámý fysik, jenž po osmiletém studiu sestavil svůj elektrický sloup, byl celý katolík; denně modlival se růženec, den co den chodil na mši sv., a o svátcích k sv. přijímání, o svátcích vykládal dětem katechismus. Ve svém vyznání víry, sepsaném r. 1815, praví: „Nerozumím tomu, jak někdo může pochybovati o mé upřímnosti a stálosti v náboženství, které vyznávám, a které jest katolické, apoštolské, římské, v kterém jsem se narodil a byl vychován, a ke kterému vždy přiznával jsem se v srdci i na venek. Tuto víru uznávám za dar boží, nadpřirozený; ale proto přece neodmítal jsem lidských prostředků, abych v ní vždy více se upevňoval a každou pochybnost zaplašil, která by mohla povstati, aby mne pokoušela. Studoval jsem ji pozorně v jejích základech, an jsem

*) Heusler: Vědy přírodní a bible str. 22.

čtením apologetických a zase protivnických spisů důvody pro i proti zkoumal, z čehož vyplynuly nejpevnější důkazy, které ji i rozumu přirozenému jako nejvyš věrohodnou činí a sice tolik věrohodnou, že každý nepokažený hřích a náruživostmi, každý rozšafný duch, jinak nemůže, nežli ji se držeti a ji milovati.“*)

Karel Ritter, (1779—1859), geograf, byl dle svědectví dějepisce Janssena „pevným u víře v živého Boha a jeho jedno-rozeného Syna-Vykupitele, a stal se zářivým příkladem, že víra nejen nenalézá se v odporu s vědou, nýbrž že člověka jedine působuje k hlubokému a živému poznání přírody.“

O naší zemi napsal: „Země jest semeno všemi vnitřními klíčovými zárodky vývinu a rozvoje opatřené, od Rozséváče vržené na pole dráhy sluneční, aby vzešlo, rostlo, kvetlo a v pravý čas žně přineslo. Jest výchovnou a obydlím lidí, jest božím světem sloužícím za přibytěk nesmrtelné duše. Každá věda v nehlubší hloubce jest mi jen jedna; ona může býti jen chvalozpěvem, jen hymnem tvora na Tvůrce, a patření na Boha jest mi nejvyšší, jedinou, absolutní vědou.“ (Bonifacius korrespondenz 1910 číslo 22.).

Antonín Lavoisier, (1743—1794), slavný chemik francouzský, že neodřekl se víry katolické, byl odsouzen k smrti guillotinou.

Michael Chevreul, (1786—1889), chemik francouzský, byl upřímný katolík, jenž při oslavě svých stoletých narozenin takovéto vyznání učinil: „Jsem pouze učenec, kdo však mne blíže zná, ví, že jsem též katolík, zrozený z katolických rodičů, a že jako katolík chci žítí a zemřítí.“

Jáchym Barrande, (1799—1883), slavný zpytatel českého siluru, palaeontolog, jenž 3560 druhů trilobitů (předpotopních koryšů) prozkoumal, a napsal o nich dílo o 22 svazcích s 6.000 stránkami a 1100 vyobrazeními a svou vzácnou sbírku o 100.000 kusech s 10.000 fr. věnoval českému museu v Praze, byl veliký učenec, ale i velmi zbožný katolík. V neděli a ve svátek chodil pravidelně o 11. hod. do kostela na mši sv. a rok co rok k sv. svátostem. Na sv. Jana dával okrašlovati sošku tohoto světce

*) Peters: Klerikale Weltauffassung str. 168.

květinami a stuhami a po celý oktáv dával před ní rozsvěcovati světlo. Svá díla datoval dle svátků církevních a poslední svazek datoval dne 8. prosince 1881, na svátek Neposkvrněného početí blahoslavené Panny Marie, jak svému příteli de la Vallée-Pousin sdělil, aby dokončení svých prací postavil pod ochranu Neposkvrněné Matky Vykupitelovy.

Ludvík Pasteur, (1822—1895), chemik a bakteriolog, světoznámý svým lékem proti vzteklině, byl rozhodný katolík. Když se ho jednou jeho žák tázal, kterak je mu možno srovnati výsledky svého vědeckého bádání s naukou a názory biblickými, tu Pasteur, jenž jako katolík již předem přesvědčen byl o souhlasu mezi tím co Bůh stvořil (přírodu) a tím co Bůh zjevil (bibli), odpověděl: „Přečtete si dříve bibli a všechny komentáře jejích vykladačů, a potom vám na vaši otázku odpovím. Prozatím vám mohu říci jen tolik: Všecka moje studia a bádání přivedla mne tam, že mám takřka víru bretoňského sedláka, nepochybuji však, kdybych byl studoval a bádál ještě dále, byl bych to přivedl až k víře bretoňské selky.“ (Bretoňci jsou rozhodní katolíci). Když dvě léta před smrtí byl přítomen rozdělování cen ve státních školách bezbožeckých, řekl k svému příteli faráři z Garasu: „Jakou bolest musí vám to činiti, že máte obcovati ceremonii tohoto druhu, při níž ani jednou nesmí se vysloviti slovo Boží! Cítím ostatně zrovna tak jako vy, neboť škola bez Boha zdá se mi býti velikou nestvůrou.“

V předvečer své smrti zavolal si P. Boulangina, benediktina a faráře z Garchesu, a dal se zaopatřiti svátostmi. Když kněz vstoupil s Nejsvětějším do pokoje, podával mu ihned toužebně obě ruce. Svého křížku ze slonoviny nedal z ruky a častěji tiskl jej k ústům.

James Marwell, (1831—1879), slavný anglický fysik, zkladatel elektromagnetické theorie světla, byl velmi zbožný muž. Každou neděli pravidelně obcovał mši sv., a po návratu z kostelá čítal náboženské knihy, řídil domácí pobožnost a měsíčně přistupoval s domácími svými ke stolu Páně. Napsal si modlitbu, jež po jeho smrti byla nalezena v jeho spisech, tohoto znění: „Všemohoucí Bože, jenž jsi člověka podle svého obrazu stvořil a vdechl mu živou duši, aby Tě mohl hledati a nad Tvými tvory

panovati, nauč nás díla Tvých rukou tak zpytovat, abychom si zemi k své potřebě opanovali a svůj rozum ve Tvé službě posilovali, a dej nám Tvé svaté slovo tak přijímati, abychom věřili v Toho, jež jsi nám poslal, aby nás vyučil ve vědě spasení a k odpuštění hříchů. A to všechno prosíme ve jménu téhož Ježíše Krista, Pána našeho.“ (Čech č. 222. r. 1910).

Albert de Lapparent, (1839—1910) sekretář francouzské akademie, professor geologie a mineralogie, vyznamenaný r. 1861 cenou Laplaceovou a r. 1885 cenou Declasseovou, od r. 1897 člen akademie věd, byl katolík z přesvědčení a plnil věrně povinnosti křesťanské. Těm, kdo tvrdí, že víra a věda se spolu nespojují, řekl: „To mi dělá stejnou radost, jako kdyby někdo chtěl dokazovat, že by notář nemohl být zároveň umělcem na klavíru.“ (Hlas lidu č. 60. r. 1910).

Valentino Cerutti, (†1909), slavný matematik, bývalý rektor Římské university, ředitel inženýrské školy, spisovatel učebnic, byl zbožný duch. Ke knězi P. Biagiottimu pravil před smrtí: „Vždycky jsem zájmy náboženské hájil a nyní připravuji se k smrti v té víře, v níž jsem byl od chudé matky vychován a která po všechen čas mého vědeckého života ve mně rostla. Umíraje opakuji slova: „Nechápu, jak mohou učenci tvrdit, že při studiu ztratili víru. Já jsem přece taky studoval a mnoho studoval a nabyt jsem přesvědčení, že naše svatá víra jest sestra vědy.“ (Čech č. 320 r. 1909).

Jako všude na celém světě, tak i u nás v Čechách, díky Bohu, největší a nejznamenitější mužové byli a jsou ctitelé Boha a víry.

Dr. František Michl, (1850—1900), světoznámý operateur a přednosta chirurgického oddělení na české poliklinice, spisovatel slovnů, před těžkou operací, kterou měl začít, žehnal se křížem.

Když chtěli z operační síně odstranit kříž, zastal se tohoto znamení posvátného, řka: „Pánové! před tímto křížem vykonali jsme množství těžkých operací. Naši nemocní hleděli na trpícího Spasitele, když naše nože v jejich těle řezaly. Ten pohled byl jim nad naše uspávací prostředky.“ Zemřel zaopatřen svátostmi.

Dr. Bohumil Eiselt, (1831—1908), první český učitel na lékařské fakultě, vychovatel Dr. Maixnera a Dr. Thomayera, spisovatel vědecký, chodíval na mši sv. do kostela Emmauzského, na smrtelném loži byl P. Albánem Schachleiterem zaopatřen a když cítil blížiti se smrt, řekl k svému synu lékaři, jenž mu chtěl ještě podati léku: „Nechte toho, rozsvěťte hromničku!“ Tak zbožně duši vypustil.

Václav Zenger, (1830—1908), professor na technice pražské, slavný badatel slunce, proslulý svou teorií o povětrnosti a naukou o elektronech, věnoval svá díla papeži do knihovny vatikánské, a při audienci pravil papeži Lvu XIII.: „Jako pravý astronom ve hvězdách hledám a nalézám jejich Stvořitele.“

Dr. Antonín Rezek, slavný historik český, bývalý český ministr, byl muž učený ale také zbožný. Jako ministr, přijížděl do Jindř. Hradce v den úmrtí na hrob své matky, dal při tom sloužit za ni mši sv., na její hrob dal postaviti kříž, řka, že nejkrásnější náhrobní pomník jest kříž. V Praze zakončil jednu pohrobní řeč slovy: „Nenalézám krásnějších a významnějších slov na zakončení, než: „Odpočinutí věčné dej mu, ó Pane, a světlo věčné ať mu svítí, ať odpočívá v pokoji. Amen.“

Dr. Alois Saturník, (1854—1904), slavný filolog český, působil v Č. Budějovicích, Táboře a naposled jako ředitel gymnasia v Rychnově nad Kněžnou. Byl zbožný, když se studujícími se modlíval, spínal zbožně ruce a nepohnutě hleděl ke kříži. Dal se zaopatřiti svátostmi a přál si, aby Nejsvětější Svátost přinesena mu byla způsobem slavným pod nebesy a se světly.

Tímto není ovšem řada mužů slavných a vědicích vyčerpána, ale již těchto několik ukázek ze života mužů slovutných svědčí jasně, že věda a víra se nevyklučují. Věda neničí víry, spíše ji podporuje. Věřiti křesťansky a zbožně křesťansky žiti dovede člověk každý, ať jest vzdělaný nebo méně vzdělaný, jen když v pravdě chce a to se snaží; Bůh mu k tomu pak dopomůže.

Nyní několik slov o n á b o ž e n s t v í! Velmi často slovo víra zaměňuje se za slovo náboženství, ale děje se tak neprávem. Víra ve smyslu subjektivním (osobním) značí schopnost a ochotu duše, pro pravdomluvnost Boží vše za pravdu přijímati, co nám Bůh zjevil; ve smyslu objektivním (předmětném) znamená víra soubor

pravd, Bohem zjevených, které věřiti máme. Náboženství však ve smyslu subjektivním znamená poznání, ctění a milování Boha, ve smyslu objektivním rozumíme náboženstvím soubor pravd, které osvětlují náš poměr vůči Bohu, a soubor povinností, které vůči Bohu konati máme. Z toho jest jasno, že náboženství jest pojem širší než víra, náboženství pojímá v sebe nejen víru, ale i naději a lásku k Bohu. Náboženství určuje poměr člověka k Bohu. Základ náboženství jest poznání Boha; dle toho, jak člověk Boha zná, učí se Ho ctíti, v Něho doufati a Ho milovati. Je-li poznání Boha chybné, jest i úcta a láska k Němu pochybena — toť jest náboženství nepravé, které pak Boha způsobem nedůstojným ctí. Poznání Boha pravé vede člověka k pravé úctě a lásce k Bohu — k pravému náboženství. Poněvadž Boha poznáváme jednak přirozeným rozumem svým, jednak z pravého zjevení božského způsobem nadpřirozeným, mluvíme o náboženství přirozeném a nadpřirozeném čili pozitivním. Náboženství přirozené, opírající se o slabé poznání lidské, člověčenstvu nedostačuje, aby Boha patřičně jsme poznali, v něho doufali a Ho celým srdcem milovali, proto dal nám Bůh nadpřirozené náboženství.

Jak z řečeného patrně, náboženství nemá sídlo jen v rozumu člověka, jak někteří klamně se domnívají, kdož míní, že svým věčným mudrováním stanou se zbožnými, ani nemá náboženství sídlo toliko ve vůli, srdci a citu člověka, jak někteří tvrdí, mluvíce pouze o citu náboženském, ale v pravdě náboženství, jsouc poznání, ctění a milování Boha, má své sídlo v rozumu i srdci (citu) člověka. Kdo pěstují je pouze citem, upadají v náboženské blouznění, pobožnůstkářství, kdo luští je pouze rozumem, upadají v chladné rozumářství (rationalismus), které srdce a duše lidské nikdy k úctě pravé a lásce nerozhřeje, neposílí, ale konečně často v nevěru a nihilismus náboženský se zvrhne.

Hlavním cílem náboženství, zejména náboženství křesťansko-katolického, není hospodářský pokrok pozemský, ani vzdělanost či kultura, ale hlavním cílem jeho jest dosažení dobra duchovního t. j. spojení člověka s Bohem skrze pravé poznání Boha a život podle toho poznání. Proto sám protestant Adolf Harnack (*1851) napsal: „Již ten je zraňuje, kdo v první řadě se táže, co učinilo křesťanství pro kulturu a pokrok lidstva, a podle toho je oceňuje.“

Z pojmu víry a náboženství vysvítá, že na př. racionalista, jenž zavrhuje zjevení boží, tedy člověk, jenž Bohu věřit nechce, ale přece rozumem uznává Boha, a pokud rozumem Boha poznává, potud Ho i ctí a miluje, má náboženství (přirozené), ale nevěří, nemá víry, jest tedy vlastně nevěrec. Novější někteří filosofové pozitivističtí, kteří před skutečným životem oči nezavírají, jako to činí vyložení nevěrci, pozorujíce lidstvo vůbec a jednotlivého člověka zvlášť, přišli k tomu přesvědčení, že bez náboženství není žádného národa, ano, že bez náboženství neobejde se ani jednotlivý člověk v tomto světě, že tedy náboženství je nutnou složkou člověka. Držíce se však domněnky, že Boha osobního, nadsvětlného, nelze rozumem poznati, uznávají sice potřebu náboženství, ale náboženství — bez Boha. Jim jest náboženství jakýsi neurčitý cit, vzbuzený tajemnými pudů, působícími pod hladinou duševního vědomí, jim jest náboženství jakési snění a blouznění nad tento skutečný svět, jakési tušení něčeho neurčitého. Proto mluví toliko o citu náboženském. Celé toto jejich náboženství jest věc vkusu, citu, chuti a záliby. Vyznávači tohoto náboženství jdou tu a tam i do kostela (na zvláštní dni slavné), nikoliv však z úcty a lásky k Bohu nebo z povinnosti, ale jen za tím účelem, aby svůj libý cit ve svém nitru si vzbudili a svou touhu po něčem nadpřirozeném, které utlumiti nemohou, ukójili. V očích takových je proto každé náboženství stejné, ano když to nějaký čas jde, nevěra i náboženství jest věc lhostejná, jak se právě komu hodí, líbí nebo chutná. Předmět tohoto moderního náboženství není Bůh, ale vlastní „já“, není jeho základem láska k Bohu, ale láska k sobě samému — sobectví. V tom smyslu mluvívali i o náboženství zvířat na př. domácího psa. Celé to náboženství jest holý subjektivismus a sobectví. Jest to pravá karikatura a opičení se po náboženství, jest to pouhá fráze a zneužívání slova náboženství, fráze však, kterou nevěra dovede zalepiti oči mnohým, aby neprohlédli těchto kejklářských kousků nevěrců a domnívali se, že když některý vyložený nevěrec mluví o potřebě náboženství, jest to člověk věřící, citel Boha a víry.

IV.

O jsoucnosti Boží.

Řekl nesmyslný v srdci svém:
Není Boha.

(Žalm 13., 1.)

Bůh = Bog (sanskrit. bhaga) znamená ctihodný, velebný. Latinské deus (sanskrit. deva), řecké theos (Zeus), germánské Gott (God) znamená bytost nejvyšší jako jasnou. Semitské Ilah (Aloch turecké) znamená bytost mocnou nebo vznešenou. Hebrejské Jahve bytost, která nemůže nebýti, tedy bytost nutnou neměnnou, El = nejmocnější, Elohim = bytost nejvyšší, úctyhodná, Adonai = Pán. (Dr. Kadeřávek.)

Že Boha není, nikdo nedokázal, aniž dokáže. Neznáboh sice říká, že Boha není, ale s jistotou nemůže to tvrditi, jenom nutí se o Bohu pochybovati. Sám nevěrec Petr Bayle (1647—1706) napsal: „Skoro všichni, kteří v ateismu žijí, nemají žádné jistoty, ale toliko pochybují, aniž kdy jistoty dojdou.“

Diderot odpověděl neznabohu, jenž tvrdil, že přesvědčen jest, že Boha není, takto: „S jistotou tvrdím, že nejste přesvědčen.“ Voltaire zase podobnému člověku pravil: „Vy jste šťasten, jáť tak daleko nedospěl.“ (Dr. Kadeřávek str. 90.)

Na tom stanovisku zůstávají i novější nevěrečtí filosofové; Boha popříti nedovedou, ale Boha uznati nechtějí. Když r. 1907

učený jezuita Erich Wasmann měl v Berlíně na pozvání učenců tamnějších přednášku, ve které dokazoval, že Bůh jest, odpověděl mu berlínský professor Plate, že sice jest zcela logické tvrditi, že za zákony přírodními jest zákonodárce, ale poněvadž o tom zákonodárci nic pověděti nedovedeme, říkáme: Zde začíná víra, které s mnohými se odřikám.*)

Novější nevěreční filosofové tedy nepopírají Boha naprosto, ale popírají, že by člověk dovedl rozumem z přírody Boha poznati. Odvolávají se pak vesměs pro toto své tvrzení na filosofa Emanuela Kanta, jenž prý ve své kritice čistého rozumu dokázal, že rozum lidský nedovede poznati věcí nadpřirozených, tedy ani jsoucnosti Boha. Emanuel Kant napsal doslovně, že rozum lidský „marně rozpíná křídla, aby dostal se nad smyslný svět pouhou silou spekulace.“**)

Proto třeba jest, dříve než vyložíme důkazy jsoucnosti Boží z rozumu, ukázati, že Kant, upíraje rozumu lidskému mohutnost poznati existenci Boží, se mýlil. Kant předně chybil v tom, že upřel rozumu lidskému schopnost, poznávati vnější svět dle pravdy, jak skutečně jest (objektivně). Pozorují-li před sebou na př. strom, tu ovšem toliko obraz toho stromu vytváří se v mé duši, a není možno ten strom celý, jak jest, v sebe ve svou duši pojmuti; avšak obraz ten, ač úplně stromu nevystihuje, přece není nic pouze subjektivního (osobního). Kdyby obraz ten bylo něco osobního, pak svou vůlí mohl bych libovolně viděti ten strom jinak, než jest, anebo vůbec neviděti, jak by se mi chtělo; ale toho nedovedu — neboť obraz stromu v mé duši jest závislý na vnějším předmětu stromu. Že poznání toho stromu není nic pouze osobního, přesvědčím se i tím, že i jiní lidé zdravých smyslů a zdravého rozumu, zrovna tak strom ten vidí a poznávají, jako já. Z toho jde na rozum, že dovedeme vnější svět poznávati dle objektivní skutečnosti.

Dále, kterak přišel Kant k tomu přesvědčení, že nadsmyslné nelze rozumem poznati? Odpověď zní: Kritikou rozumu lidského, kritikou jeho schopnosti a povahy! Co však rozumí se tou kritikou

*) Der Kampf um das Entwicklungsproblem in Berlin str. 70.

**) Kritik der reinen Vernunft str. 467.

rozumu? Odpověď zní: Opět rozum! Kant kritisoval tedy rozum rozumem. A poněvadž schopnost a povaha rozumu není žádná věc smyslná, která by se dala studovati smysly, ale jest věc nadsmyslná — jest to předmět rozumné spekulace — tedy Kant spekulaci rozumu kritisoval opět spekulací rozumu svého: Upřel schopnost rozumu nadsmyslné věci poznati opět svým rozumem neschopným ke spekulaci, neschopnost spekulativního rozumu dokazoval opět rozumem ke spekulaci takové neschopným; Kant dostal se tedy do bludného kola (circulus vitiosus), když kritikou rozumu upíral mu schopnost spekulativní, poznati věci nadsmyslné. Kant tedy rozumoval rozumem o rozumu, točil se v kruhu, a pro samou kritiku rozumu nepřišel dále — a tak stal se zakladatelem moderního skepticismu (pochybovačství).

To jest ta celá „veliká moudrost“ Kantova, na kterou pochybovači o jsoucnosti Boží se odvolávají, jako na největší vy-
moženost. V pravdě tvrzení Kantovo není nic jiného nežli velké poblouzení rozumu lidského či běhání v bludném kruhu. Boha poznáváme rozumem z viditelného světa podobně, jako aether poznáváme z jeho viditelných účinků, nebo sílu elektrickou, nebo radost, bolest a hněv jiného člověka. Či viděl, slyšel, cítil kdo aether? Nikdo aetheru smysly nepoznal, jenom soudí jistě na jeho existenci, neboť bez hmotného aetheru nemohly by k nám dospěti vlnivé paprsky světla a tepla. Či pochopil kdo, co jest elektřina? Nikoliv! jen dle účinků svých jest nám známa. Jan Reinke (*1849), professor botaniky na universitě v Kielu, proto napsal: „Uznání Boha není výmysl, ale indukce. Nalezneme ho touž methodou, kterou vynalézáme zákon přírodní; a třebaš nemáme žádného smyslového orgánu, abychom ho postřehli, tož přece nemůže tato okolnost býti uváděna na popřenou jeho skutečnosti. Že Boha nevidíme ani dalekohledem ani drobnohledem, není žádným oprávněným důvodem proti jeho existenci. Soudíme na jsoucnost Boží z jeho činnosti, jako soudíme o existenci hmoty a síly, jako poznáváme zákony přírodní z jejich účinků.“*)

Boha neviditelného nepoznáváme ani zrakem ani čichem ani chutí ani hmatem aniž najdeme ho nožem nebo sklem,

*) Die Welt als Tat³ str. 465. citováno dle Petrsa: Klerk. Veltauffassung. str. 114.

ale rozumem z viditelného světa. „Nebo neviditelné vlastnosti jeho ze stvoření světa, zkrze ty věci, kteréž jsou učiněny, rozumem pochopené spatřeny bývají, totiž jeho věčná moc a božství,“ napsal sv. apoštol Pavel. (Řím. 1. 20.). Kolik jest skutků božích, tolik jest důkazů jeho existence.

Svět pozorujeme buď v jeho celku, tu spatřujeme jeho společnou vlastnost, že jest měnivý, že jest v něm pohyb neustálý, nebo pozorujeme svět v jeho jednotlivostech, a tu jeví se nám pořádek, zákonnost, účelnost na straně jedné, a na straně druhé, pozorujeme-li totiž život duševní člověka, shledáváme se tu v jeho duši se zákonem mravním a touhou po blaženosti neskonale. Všecky tyto výjevy ve světě jsou důkazy pro existenci boží, neboť žádný tento zjev nedá se vyložití ze světa a jeho vlastností; žádný tento zjev nemá dostatečného důvodu v tomto světě, ale každý z nich svědčí, že musí býti bytost nadsvětová, původce tohoto světa — Bůh.

Pozorujeme-li svět v jeho celku, zejména jeho proměnlivost a pohyb, přicházíme k poznání Boha, toť důkaz kosmologický existence boží. Podobně dospíváme k Bohu, zpytující zákonnost a účelnost v přírodě; — toť důkaz teleologický.

a) *Důkaz kosmologický.* Všecko ve světě se mění. My lidé se měníme, mění se ostatní živočichové, proměně podrobeny jsou rostliny, celá země, všechna tělesa nebeská — celý vesmír. Všecko, co se mění, nabývá vždy nové podoby, které dříve nemělo, jest tedy omezené. Poněvadž celý vesmír jest měnivý a nabývá tedy stále nové podoby, které dříve neměl, jest tedy i celý svět, celý vesmír něčím omezen, ať si třeba myslíme si vesmír i nekonečný prostorem. Neboť vesmír třeba v mysl i nekonečný, jest proměnlivý, nabývá podoby, které dříve neměl — jest tedy omezený. To však, čím vesmír jest omezen, musí býti něco samo o sobě neomezeného, absolutního, neboť kdyby to bylo opět něco omezeného, musilo by tímž zákonem býti omezeno něčím neomezeným, absolutním. Proměnlivý vesmír svědčí tedy, že jest něco neomezeného, absolutního, něco, co svět není. něco nadsvětného a to jmenujeme Bohem. Poněvadž všecko, co skutečně jest, sluje bytost, tedy i to skutečné nadsvětné absolutno jest bytost, ničím neomezená, proto i neproměnlivá, a poněvadž svět proměnlivý

jest, tedy je to bytost od světa rozdílná, nadsvětlná. Kdyby vesmír byl i věčný, přece zůstává proměnlivý, a proto svědčí pro existenci neboli jsoucnost bytosti neproměnlivé, neomezené, absolutní — jež jest Bůh. Jako šlépěj nohy v písku svědčí pro existenci nohy, třebaš noha ta tu šlépěj od věčnosti způsobila, tak proměnlivý, omezený svět svědčí pro existenci bytosti neproměnlivé, neomezené. absolutní — Boha, třebaš ten svět proměnlivý i od věčnosti by trval.

Jak hvězdáří učí, všechna tělesa ve vesmíru se pohybují. Naše země točí se kolem své osy rychlostí 465 metrů za vteřinu, tak že otočí se kolem osy za 23 hodiny, 56 minut, 4 vteřiny (rotace). Naše země obíhá však spolu i kolem slunce za 365 dní, 6 hodin, 9 minut, 9 vteřin, tak že urazí za vteřinu 29·8 km asi 7 hodin cesty (revoluce). Kolem naší země krouží měsíc za 29·53 dní jednou, a země za sebou jej spolu táhne na své dráze kolem slunce. Kolem slunce obíhá podobně jako naše země ještě 7 větších a přes 600 menších planet. To jest tak zvaná soustava sluneční. Ale těch soustav slunečních jest mnoho. Slunce se všemi planetami svými opět točí se kolem jiného středu, ten střed sluncí opět kolem jiného středu atd. atd. Rozum náš tedy učí, že i ten celý svět, celý vesmír musí mít střed svého pohybu — střed nehybný, neproměnlivý, stálý — toť Bůh jest, bytost rozumu. našemu ovšem nepochopitelná, ale jistá.

Nejen však ta velká tělesa nebeská jsou v stálém pohybu, ale všechno na světě pohybuje se světlem, teplem, zvukem. všechno se chvěje, všechno je v stálém pohybu i když smysly svými pohybu toho nepostřehujeme. Zpytujeme nyní, zda tento pohyb ve světě možno si ze světa vysvětliti, či zda tento pohyb nesvědčí spíše na původce nadsvětlného! Fysika učí, a dokázala to matematicky, že hmota jest bezvládná. Těleso v klidu se nalezající nemůže samo od sebe se pohnouti, když nepřijalo popud k pohybu od jiného, a zase těleso, do pohybu uvedené, nemůže samo se zastaviti, a pohybovalo by se věčně, kdyby v pohybu jemu nebránila síla jiná. Ptejme se nyní: odkud vzal se pohyb ve vesmíru? Jsou tu možnosti jenom dvě: buď hmota vesmíru byla v klidu nebo byla v pohybu. Byla-li hmota vesmíru jen na jeden okamžik. v klidu, pak by v klidu zůstala vždy — věčně. Tím způsobem

tedy nelze nynější pohyb ve světě vysvětliti. Tak tedy hmota vesmíru musila býti v ž d y v pohybu, tak že jedna částka druhé pohyb sděluje, jedna částka druhou hýbe. Pohyb ten může býti opět jenom dvojit: buď přímočarný, jako na příklad vozy na železnici jeden druhý táhne, nebo ve směru kruhovém, do sebe uzavřeném. Avšak pohyb hmoty, ať si ve směru kruhovém nebo přímočarném, bez vnější příčiny, která hmotu do toho pohybu uvedla, vyložiti ani mysliti se nedá při bezvládnosti hmoty. Ve směru kruhovém by na př. částčka *a* musila částěnce *b* pohyb dáti dříve, než sama se hýbala, tedy pohyb sdělila dříve než pohyb dostala, což jest při bezvládnosti hmoty věc nemožná. Ve směru přímočarném možno si sice mysliti do minulosti řadu hmotných částek nekonečnou, ale nelze pochopiti, jak by hmotné ty částice samy o sobě od věčnosti a nekonečnosti dostaly se do pohybu, neboť řada nekonečná nemá začátku v minulosti, nemá tedy ani pohybovatele a tak při bezvládnosti hmoty nelze vysvětliti, jak by se samy do pohybu dostaly. Nekonečná řada nehybných částek hmotných bez počátku jest vlastně řada bez počátku pohybu — bez pohybu.

Filosof Jules E. Naville praví v této příčině: „Bylo by třeba buď připustiti samovolnou sílu hybnou ve hmotě samé, což by odporovalo učení o bezvládnosti hmoty, anebo připustiti, že pohyb nastal bez příčiny, což by však bylo popřením hlavních základů všelike vědy.“ Rozum lidský na základě fysiky a matematiky poznává tedy, že pohyb ve všemíru nelze ze světa vyložiti, že pohyb ve všemíru musí míti původce nadsvětého, jenž nehmotný jest, jenž všemu pohyb dal, ale sám nehybný jest, jak Boha nazval již Aristoteles a po něm sv. Tomáš aquinský — pohybovateľ nehybný (*movens non motus*).

Mimo to, jak věda učí, svět jest ve stálém vývinu postupném. Před mnoha tisíci lety byla naše země ještě ohnivá. Tento vývin však nemůže býti sám od sebe od věčnosti. Jak též Jules Naville praví: „Kdyby hmota a pohyb její byly věčny, tu by každý okamžik, jež bychom si zvolili za východiště, měl za sebou čas nekonečný. A tak svět by musil dospěti k nynějšímu svému stavu v kterémkoli okamžiku svého trvání, neboť v kterémkoliv okamžiku svého trvání byl by měl tolik času, kolik mu třeba bylo, aby do-

spěl k stavu nynějšímu. Jakmile myslíme sobě pohyb věčný, vymyká se nám z rukou všeliké východiště; — a přece věda potřebuje pevného východiště.“*) Tak tedy buď uznati musíme nadsvětého původce pohybu ve světě — Boha, nebo musíme uznati logický nesmysl.

Zapírači Boha, překonáni byvše těmito důvody, svědčícími pro jsoucnost boží, utíkají se k domněnce, že tento svět povstal z jiného světa, a opět jednou až tělesa nebeská, uchylující se ze svých drah, se srazí, tímto nárazem vyvodí teplo tak velké, že rozplynou se v látku plynnou, z které opět zcela dle zákonů mechanicko-fysických povstanou nové světy. Tak prý dělo se od věčnosti. Kant nazval proto svět phönixem, který se spaluje a ze svého popelu opět vstává. Tento tedy nynější svět dle nich vyvinul se z nekonečné řady světů, které již mu předcházely, a to bez Stvořitele. Tímto způsobem však, jak již dříve jsme ukázali původ pohybu ve světě vysvětliti se nedá. Mimo to však tímto způsobem nelze nikterak prvního Stvořitele nestvořeného ze světa odstraniti. Kdyby i tato domněnka byla pravdiva, měli bychom tedy za sebou nekonečnou řadu světů stvořených, které ze sebe opět vytvořily každý vždy jeden svět a mimo to byl by zde jeden svět stvořitel, který dosud žádného světa nestvořil to jest svět nynější. Nekonečné značíme položenou osmičkou, obdržíme tedy nekonečnou řadu světů stvořených a spolu stvořitelů a jeden svět stvořený, který dosud žádného světa nevytvořil, tedy $\infty + 1$. Poněvadž každý stvořený svět má svého stvořitele, totiž svět mu předcházející, a na konci nekonečné řady stvořitelů jest jeden svět, který dosud nic nestvořil, musí i na druhém konci nekonečné řady v minulosti býti jeden stvořitel nestvořený, tak že obdržíme mathemickou rovnici $1 + \infty = \infty + 1$.

Jako jest tedy na konci nekonečné řady svět stvořený — tak musí býti v minulosti jeden Stvořitel nestvořený — Bůh. (Dr. Kadeřávek: O jsoucnosti boží).

Tento názor o věčném zániku a vývinu světů, který náš materialistický universitní professor Dr. Krejčí (Geologie 1877 str. 26) nazval „velikolepou pulsací světovou“, odporuje úplně

*) Duilhé str. 113.

vědě fysické, která dokazuje, že svět spěje neúprosně k věčnému klidu, svému konci. Nejprzednější fysikové novověcí, jako Rudolf Clausius (1822—1888), anglický Vilém Thomson (Lord Kelvin) (* 1824) a německý Jindřich Helmholtz (1821—1894) a jiní učí, že v přírodě nastane jednou úplné vyrovnání a klid. Helmholtz (Popul. wissenschaftliche Vorträge 2 sešit 1871 str. 117.) píše: „Konečně všechna zásoba sil přejde v teplo a všechno teplo nabude rovnováhy. Pak je všeliká možnost proměny další vyčerpána, pak musí nastati úplný klid veškerých processů přírodních. Zkrátka veškerenstvo bude od té chvíle počínajíc odsouzeno k věčnému klidu.“ Síly totiž hybné proměňují se stále v teplo, a teplo ztrácí se či utahuje se v prostorách etherových. Jestli tedy, jak věda dokazuje, nastane klid konečný, pak ani svět a pohyb v něm nemůže býti od věčnosti, neboť by dávno již ve věčnosti tato záhuba byla nastala, tento klid byl nastal. *) Věčnost a konečnost se vylučují. Musí tedy, poněvadž hmota sama o sobě nehybna jest, býti i první pohybovatel, jenž jest původce pohybu světového.

Proto všickni nepředpojatí vědci uznávají, že pohyb ze světa vyložití se nedá a že jeho příčinou musí býti bytost nadsvětelná. Clarke, žák Newtonův, napsal: „Přitažlivost, na které spočívá všeliký pohyb těles nebeských, může býti účinkem nárazu, který však zajisté nebyl hmotný; jest účinkem příčiny nehmotné.“ Augustin Cauchy, nejznamenitější francouzský matematik (1789—1857) napsal: „Jediná bytost, od které pocházeti může síla fysická, jest bytost nutná. Síla je výrazem její vůle. Různé síly rovnováhy a pohybu jsou příčinami podružnými. Obecná gravitace, přitahování se dvou těles, jež děje se v obráceném poměru čtverce jejich vzdálenosti, jest zákon, výraz vůle Boží.“ **)

Avšak nejen studium pohybu ve světě vede nás na stopu boží, ale i pátrání o původu života zde na světě. Odkud život zde na zemi? Novější věda, zvláště zásluhou Pasteurovou, dokázala nade vši pochybnost, že všechno, co živo jest, ze živého zárodku povstává. Avšak věda geologická dokázala, že ve vrstvách nejspodnějších, tedy nejstarších, v naší zemi žádných stop

*) Heusler: Vědy přírodní a bible str. 18.

**) Dr. Kadefávek str. 24.

o živých tvorech není. Věda pak kosmogonická dokázala, že jednou naše země byla ve stavu žhavém, tak že vůbec nic živého na ní býti nemohlo. Tu jest tedy jen dvojí možnost vyložiti původ života, buď pochází od Boha stvořitele, nebo život vyvinul se z neživé látky. Živý organismus však z neživého, jak Pasteur četnými pokusy dokázal, nepovstává. Mimo to živý organismus má dokonalejší vlastnosti než hmota neživá, tak že schází tu dostatečný důvod, jak by mohlo méně dokonalé samo o sobě vytvořiti ze sebe dokonalejší, dle zásady: co sám nemám, nemohu jinému dáti. Kdyby v semenu nebyl již obsažen napřed život, nemohlo by semeno vyrůst v rostlinu. Pak nelze pochopiti, proč část neživé hmoty vyvinula se v hmotu oživenou a druhá část nikoliv. Nezbyvá tedy nic jiného, nežli uznati Boha jako původce a Stvořitele života. Že tělo živé od neživého úplně se různí a nad ně vyniká, pozoruje každý člověk a učí i biologie, jež dokazuje, že nejen proměna potravy požitá v živou podstatu tělesnou, ale ani vřebání potravy ani vylučování moče, žluče a slinných tekutin pouhými silami hmotnými (mechanicko-fysickými) vyložiti nelze.*) V těchto nesnázích zasvitla hmotářům, kteří zuby nechty brání se uznati Boha, původce světa, naděje. Svante Arrhenius (*1859), švédský chemik a fysik, vyslovil domněnku, že živé prvky doneseny byly na naši zemi snad — povětroni ze světového prostoru. Nevěřci hmotáři ovšem hned chopili se této domněnky. Avšak tím předně není původ života ve světě bez Boha vysvětlen, neboť nastává opět otázka, jak vznikl život ten na povětronech. Roku 1910 však v sezení francouzské akademie vědecké chemik Becquerel Antonín (*1852), slavný vynálezce paprsků po něm nazvaných, dokázal, že zárodky života nemohly ze všehomíra k nám přijíti, poněvadž by je cestou byly zahubily ultraviolettové paprsky sluneční. Tak celá domněnka Arrheniova, naděje ovšem slabá nevěrců, rozplývá se opět v nívec. Bez Boha nelze původ života vysvětliti.

b) *Důkaz teleologický.* Pozorujeme-li tento svět, spatřujeme v něm pořádek, zákony, a účelnost. Čím hlouběji duch lidský poznává svět a přírodu, tím více odkrývá zákonů a moudrého

*) Dr. Mareš: „O životní síle.“ Athaeneum 1884.

účelného pořádku. Hledíme-li za jasné noci k obloze, spatříme nesčíslné množství hvězd; hvězdy ty jsou velká tělesa, často větší než naše celá zeměkoule. Hvězdáři dělí hvězdy na 3 skupiny, totiž na stálice, oběžnice neboli planety a měsíce. Stálice jsou slunce, podobná jako je naše slunce, mají své vlastní světlo, ale nestojí, nýbrž pohybují se, zrovna jako naše slunce se pohybuje. Oběžnice neboli planety obíhají kolem slunce. Naše země jest jedna taková planeta. Kolem planet některých krouží opět menší měsíce. Naše země má jeden měsíc, planeta Jupiter 8, Saturn 10 měsíců. Ještě více hvězd uvidíme dalekohledem, a ještě více objeví se nám hvězd, fotografujeme-li oblohu. Co je tu hvězd, všechny pohybují se přesně ve svých drahách rychlostí velikou, ale přesnou. Hvězdář Kepler, objevil zákon, dle něhož pohybují se planety kolem slunce, Newton odhalil zákon gravitace neboli přitažlivosti. Naše slunce, ten podivuhodný zdroj světla a tepla, jest ohromná koule, 320.485 krát větší než naše země, koule sestávající ze samých žhavých plynů. Ač vyzáříuje ze sebe stále velké množství tepla, přece, pokud bylo pozorováno, nechladne, neboť mnoho tepla odráží se od hořejších vrstev a vrací se do slunce, stahováním neustálým vyvinuje se stále teplo na slunci, a povětrně, které padají do slunce, sesilují jeho žár, jako když někdo do kamen přikládá.

Naše země je velká sploštělá koule; objem její na rovníku čítá 40,003,123 km. Otáčí se kolem své osy asi za 24 hodin rychlostí 465 metrů za vteřinu, a obíhá v elipčité dráze kolem slunce za rok, rychlostí asi 7 hodin za vteřinu. Ačkoliv takovou velkou rychlostí se pohybuje, přece pohyb ten jest přesný, tak že ani o minutu se nezpozdívá; a ačkoliv různou přitažlivostí slunce a měsíce ve svém pohybu jeví malé odchylky (praecesse) zrychlení a kolbání osy zemské (nutace), přece ty odchylky v krátkosti opět se napravují. Země, obíhající kolem slunce, jest svou osou k dráze své skloněna, tak že tvoří osa zemská ke dráze úhel $66^{\circ}33'$, tím povstávají 4 roční počasí. Jak krásné a účelné jest toto celé zařízení! Kdyby země netočila se kolem své osy, tuť by na jedné půlce k slunci obrácené, byl stálý den, všechno by tu žářem slunečným bylo spáleno, a na druhé půlce byla by věčná noc a mrazivý chlad, tak že by tam nic žít nemohlo. Tím

že jest země ke své dráze nakloněna, postupně za rok ohřívá se severní i jižní polokoule. Když naše severní polokoule jest od slunce odvrácena, máme zimu, ale za to na polokouli jižní, v jižní Americe, Africe a Australii, mají léto, a opět opačně. Země na své dráze elliptické, nejbližší je slunci počátkem ledna, nejdále počátkem července; tak naše severní polokoule jest déle vysazena teplým slunečním paprskům nežli polokoule jižní. Ale tato výhoda vyrovnána jest opět větší vzdáleností od slunce v našem létě, poněvadž v létě, kdy nejvíce paprsků slunečních na naši polokouli severní dopadá, jsme od slunce nejdále, a proto paprsky sluneční jsou chladnější. Obě polokoule dostanou tedy přece stejné množství tepla. Kdo nepodívoval by se tomuto moudrému zařízení! Kolem naší země jako věrný průvodce obíhá měsíc. Jest 50 krát menší než země, kolem své osy otáčí se jednou za měsíc, tak že 14 dní je tam vždy den (horko až 100°) a zase 14 dní noc a chlad. Nemá ovzduší ani vody, jest tedy úplně mrtvý, je rozerván propastmi a horami, které jako tmavé stíny pouhým okem vidíme. Avšak i ten mrtvý měsíc má svůj účel; onť jest naší noční lampou nebeskou, když v noci světlo sluneční k nám odrazem vysílá. Mimo to svou přitažlivostí působí na naši zemi příliv a odliv moře a tak působuje v moři proudění, aby voda mořská se nekazila. Jak tedy účelně a rozumně zařízen jest ten ohromný vesmír! S nejbližší stálicí Centauru dorazí k nám světlo v 4½ letech, s některých potřebuje světlo k nám až 100 let, ač světlo letí rychlostí 280.000 km za vteřinu. Jak obrovský jest ten dosud poznáný prostor všehomíra!

Zdaž všechno to nesvědčí, že Bůh jest a že jest všemohoucí a nejvyšší moudrý? Již žalmista David napsal: „Nebesa vypravují slávu boží, a dílo rukou jeho zvěstuje obloha.“ (Žalm 18. 1.) A opět volal v nadšení: „Chvalte Hospodina s nebes: chvalte Ho na vysostech. Chvalte Ho slunce i měsíc: chvalte Ho všechny hvězdy i světla. (Žalm 148, 1.). Jenž sčítá počet hvězd: a zůve je všechny zejména. Velkýť (jest) Pán náš a veliká moc jeho a moudrosti jeho není počtu.“ (Žalm 146, 4—5.). Dr. Eduard Heis (1806—1877) znamenitý hvězdář, jenž popsal 15.000 meteorů a sestavil hvězdářský atlas, na němž zaznamenal 5.421 stálic, byl spolu i velmi zbožný katolík, a r. 1872 poslal svůj atlas i papeži

Piu IX. s vroucím přepisem, kdež mezi jiným napsal: „S nejvroucnější myslí prosím Tebe snažně, abys milostivě přijati ráčil tento můj atlas nebeský, plod to 27 letého studia, při jehož sestavování tak často tanula mi na mysli slova žalmisty Páně: „Nebesa vypravují slávu boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha.“*)

Popatřme blíže na naši zemi! Vidíme zde vodu. Voda jest složenina hlavně dvou plynů, vodíku a kyslíku (H_2 , O).

Voda jest podivuhodný nosič tepla. V horkém létě vypařuje se mnoho vody, v páře vodní utají se přebytečné teplo, které by v parných dnech bylo na škodu. V chladném podzimku a zimě vodní páry vypouštějí ze sebe teplo, v létě utajené, abychom nezmrzli zimou. Proto před chumelící sněhovou se oteplívá. Voda jako každé hmotné těleso teplem se roztahuje, řídne a objemu nabývá, zimou však se smršťuje, houstne. Avšak od tohoto všeobecného zákona u vody jest jedna velmi účelná výjimka. Při 4° (přesně 3.7°) tepla, ochlazujíc se dále až k bodu mrazu, nehoustne, ale řídne a na objemu jí přibývá, tak že když zmrzne v pevný led, jest obsahu většího a lehčí než voda tekutá. Proto led plove nahoře. Kdyby tohoto moudrého zařízení nebylo, v třesuté zimě zmrzl by povrch vodní — led by klesl ke dnu, a tak postupně zmrzla by přes zimu všechna voda, a žádný tvor by zimy nepřežil. Takto však pod kůrou ledu v hloubce má voda v největší zimě teploty 4° a tak tvorové pod pokrývkou lední přezimují. Největší nádržkou vodní jest moře; tam odkud vypařená voda vzduchem zahnána bývá na pevninu a jako občerstvující déšť a rosa zavlažuje vypráhlou zemi, nebo jako sníh pokrývá zemi a brání chladivému mrazu uškoditi tvorstvu, pod sněhovým pokrovem ukrytému. Sám sníh má tu vlastnost, že propouští teplé paprsky sluneční, tak že pod sněhem bývá dost teplo, a rostliny se začínají vyvíjeti. Aby však nevyvinulo se pod pokrývkou sněhovou předčasně příliš tepla, bílý a hladký povrch sněhový odráží mnoho paprsků slunečných.

Ornice, výživná to půda pro rostlinstvo, jest opět, dokud hojně vláhy v sobě chová, barvy tmavé a povrchu nerovného, aby pohlcovala hojnost teplých paprsků, když však vyschne, na-

*) Jan Kosiina: Několik vynikajících katol. povah XIX. stol. str. 133.

bude barvy světlejší a povrchu tvrdého a hladšího, aby odrážela přebytek teplých paprsků a tak chránila rostlinstvo před uschnutím. Voda mořská je slaná, čímž předchází se její hnilobě; aby však voda mořská nehníla, jsou v moři i proudy, které jí hýbají. Proudny mořské ženou oteplenou vodu k severu chladnému a ochlazenou k teplému jihu. Pro Evropu největší význam má mocný teplý proud, vznikající u střední Ameriky, zvaný proud golfský, který otepluje Anglii, severní břehy Německa, Švédska a Norvéžska.

Jiný živel, bez něhož život pozemský neobstojí, jest vzduch. Vzduch svým prouděním vyrovnává teplotu a slouží k dýchání živočichů. Živočichové potřebují ze vzduchu kyslíku, který slučuje se v těle s uhlíkem, a tímto vyvinuje se živočišné teplo; ztrávivše tak kyslík, vydychují jej v podobě kyseliny uhličitě. Takto by brzo vzduch byl naplněn kyselinou uhličitou a stal by se živočišstvu zhoubným. Tu však rostlinstvo tomuto nedostatku odpomáhá, čerpajíc ze vzduchu přebytečnou kyselinu uhličitou a vypouštějíc ze sebe kyslík. Tak vzduch se stále čistí a slouží k duhu jak živočišstvu, tak i rostlinstvu.

Mnozí živočichové, jako ryby, žijí však ve vodě a potřebují k dýchání taky kyslíku. Poněvadž však ve vodě není tolik vzduchu jako ve volném prostoru, jest vzduch vodou pohlcený bohatší na kyslík. Kdežto v ovzduší zemském volný vzduch má 79% dusíku a 21% kyslíku, chová voda obou těchto plynů v poměru naprosto jiném, totiž 33% dusíku a 67% kyslíku. Ve vodě je tedy vzduch mnohem kyslíkatější a tím stává se k dýchání velice způsobilý. Ubývá-li dýcháním vodních zvířat pohlceného kyslíku ve vodě, nahrazuje se zase pohlcením volného kyslíku ze vzduchu. *) Zdaž toto moudré zařízení nebije každému do očí? Zdaž duch lidský nevidí všude v přírodě stopy moudrosti veliké? Avšak podobnou moudrost a účelnost spatřujeme i v říši rostlinstva a živočišstva zde na zemi. Jaká rozmanitost v rostlinstvu i zvířectvu jeví se oku lidskému, od mohutného dubu až k plísním a drobnohledným bakteriím, od obrovské velryby a slona až k malým nálevníkům,

*) Dr. Vilém Kurz: Zlatá Praha r. 1890 č. 5.

kterých v kapce vody počítá se do set i tisíců! A každá ta rostlina a každý ten živočich opatřen jest k životu vším, čeho potřebuje; i ten malinký nálevník má své údy, kterými se pohybuje a potravu přijímá. Jak dovedná jest ta ruka, která toto všecko tvoří! Jak dovedně utvořeno jest stéblo obilní! Průměr jeho jest sotva $\frac{1}{8}$ cm, výška dosahuje až $1\frac{1}{2}$ metru. Žádný stavitel nedovedl by tyto rozměry napodobiti; musil by vystavěti budovu 1 metru šířky do výše 450 metrů. Stéblo jest duté a proto pevnější, než kdyby bylo plné. Zláme-li se zelené stéblo, ihned v zlomenině se zakolínkuje, aby květ a plod na zmar nepřišel. Jak krásně chráněn bývá květ proti nehodám, proti dešti, zimě, škodlivému hmyzu! Některé květy, jako květ pampelišky, při dešti se zavrou, jiný květ se kloní, jiný, jako u obilí, v dešti se schová, u jiného květu korunka tak jest sklenuta, aby voda dovnitř nevnikla, nebo její vchod jest hustými chloupky uzavřen. Mnohé květy potřebují k svému oplodnění pomoci hmyzu, jsou proto jejich květné korunky pestré, aby hmyz z daleka je viděl, lákají hmyz k sobě vůní i sladinou, kterou v sobě ukrývají. Mnohé rostliny zase vylučují ze sebe odpornou tekutinu, která škůdce odpuzuje, jiné vylučují kyselinu křemičitou, která na listech tuhne a ostrými je činí, jiné mají na ochranu trny bodlavé. Některé rostliny rostoucí na bažinatých půdách, kde nenalézají dostatek dusičných látek, lapají uměle lepkavými listy hmyz, z něhož dusičnatou potravu vyssávají. Nezralé ovoce bývá barvy zelené jako list, tak že ptactvo ho hrubě nevidí, když však uzraje — zabarvuje se pestře, aby ptactvo požívajíc je, semeno rozneslo. Jiné plody opatřeny jsou chmýřím, perutěmi, háčky a tak jednak větrem, jednak živočištvem, jehož těla se chytají, bývá rozsíváno. Každé semeno opatřeno jest dostatečnou zásobou potravy pro první čas svého klíčení, a proti zimě a vlhku náležitým obalem. V egyptské pyramidě nalezena byla u mumie, 3000 let staré, scvrklá cibule a zrnka pšeničná. Oboje po 3000 letech vzklíčilo a rostlo. Listy košatých stromů při dešti tak se skloní, aby nejvíce vláhy svedeno bylo po listnaté koruně dále od kmenu, kde v půdě jsou jemné plodné kořínky rozloženy. Aby všechn květ neočekávaným studeným nebo mokrým počasím zmařen nebyl, rostliny rozvíjejí květ postupně, tak že, když první květ byl ne-

pohodou zmařen, aspoň pozdější nasadí plod. Proto stromy, záhy z jara kvetoucí, kdy počasí bývá ještě nestálé, mají hojnost květu, na př. třešně, že na první pohled se zdá, jako by příroda zde plýtvala květem. Není však tomu tak, ten hojný květ má svůj rozumný úkol.

Ještě větší moudrostí sestrojeno jest tělo živočichů. Tam na cestě leží ptačí péro. Jak dovedně jest jediné péro ptačí zařízeno! Brk jeho jest dutý, po obou stranách větvičkami opatřený, a ty zase mají jemné řasy, které spolu spojeny jsou malými háčky. Dr. Bernard Altum (1824—1900), slavný přírodovědec, pravil: „Není možno jiný útvar sestrojiti, který by při stejné lehkosti vynikal takovou pevností a zdatností“, jako jest péro ptačí. Každý živočich obdařen jest šatem, který mu vyhovuje: brouk krunýřem, ryba šupinami, pták pírím, ssavec srstí. Oděv ten řídí se potřebou počasí, v zimě jest hustší, v létě lehčí. Oděv zvířecí, zejména zvířat pronásledovaných, mívá barvu okolí, ve kterém zvíře to žije. Lasička, hranostaj a sněhový zajíc mívají v zimě srst bílou. Samičky ptáků pronásledovaných, poněvadž vejce nejvíce vysezuji, mají barvu nenápadnou, kdežto samečkové vynikají pestrostí peří. Rovněž i vejce ptačí v hnízdech otevřených na na zemi bývají zabarvena dle svého okolí, kdežto vejce ptáků hnízdlících ve skryších jsou vesměs barvy bílé. Zvláště nápadno jest, že mnohá zvířata, jako rosička (žába), pstruh (ryba) rychle a hned mění svou barvu dle svého okolí. Na záda svá přece si nevidí, jak se to tedy děje? V nejnovější době byla tato záhada rozluštěna na slepé rosičce, která barvy neměnila, a tu bylo shledáno, že oční nervy, které přijímají barvu okolí, jsou u těchto zvířat spojeny s nervy obstarávajícími barvení kůže, tak že automaticky oční vjem barvy přenáší se na zabarvení kůže. Zvířata mají ke své obraně a k výživě všelijaké nástroje jako: páky, kleště, háky, nebozezy, dláta atd. a to nástroje tak uměle sestrojené, že po opotřebování samy od sebe se opravují, brousí, dorůstají. Zub hlodavců toť dláto, jež samo se opravuje, kusadla hmyzu — toť umělé kleště, chapadla raků — toť mistrné nůžky. Co to člověka stálo práce a přemýšlení, nežli opatřil si nástrojů, a zvíře je má od počátku svého. Pavouci zhotovují umělou síť, kterou dovedně zavěsí kdekoliv, vystřikující do dálky látku na vzduchu tuhnoucí.

Vodní pavouk staví si na spodku rostlin pod vodou náprskový domek, otvorem dolů obráceným. Načerpav do chloupků svého těla vzduchu, přenáší jej do toho obydlí, které pak mu slouží za domov, kde mláďata vychovává a zimu přespává. Toť vpravdě jakýsi druh potápěcího zvonu. V nové teprve době přišlo lidstvo na to, že dřeva vyráběti papír; avšak mnohé druhy vos zhotovují si od jakživa z nahnílého dřeva a svých slin papírové příbytky. Včela staví buňky přesně dle požadavku, při nejmenší spotřebě hmoty vystavěti nádoby co největšího obsahu, a proto dává ostrým úhlům rombusů sklon $70^{\circ} 32'$, sklon nejprůměrnější. Matematik Mac Laurin, luště tuto úlohu, vypočetl úhel $70^{\circ} 34'$ a teprve později se přesvědčil, že chybou tou vinná byla nedostatečná logaritmická tabulka. Tak tedy včela by byla ve svém díle umělejší nežli první matematikové světa, kdyby nebylo Boha, všemoudrého stvořitele světa. Malý brouček nosatec křížový rýsuje na listu břízy křivku, k jejímuž vypočítání potřebují matematikové vyšší matematiky, počtu diferenciálního a integrálního. Nová doba dnešní jest hrda na vynález aeroplánu, avšak co jsou všechny ty nedokonalé aeroplány lidské proti peruti rychlé vlaštovky! Moderní člověk s pýchou patří na své stroje parní a elektrické, na telegrafy, telefony atd., ale co jsou všechny ty stroje proti organismu těla živočišného, jež jest stroj daleko umělejší, opatřený nervstvem, jež jest umělý telegraf a telefon. Dlouho, velmi dlouho to trvalo, než člověk dovedl upotřebiti elektřiny k své potřebě, a přece úhoř americký má od jakživa přístroj k vyvinování elektrické síly ve svém těle, a ranami elektrickými brání se proti nepříteli. Naše parolodě jsou nápodobeniny ryblího těla, jenom s tím velkým rozdílem, že dosud větší ryby mořské rychleji dovedou plovati než nejrychlejší parolodě. Odkud vzala zvířata tuto moudrost a dovednost, které ani člověk nemá? Nenaučila se jí, neboť každé zvíře dovede to hned bez učení a provádí tyto divy s lehkostí vrozenou. Tato moudrost a dovednost svědčí, že jest někdo, kdo ji do přírody vložil — bytost nejvyšší moudrá a rozumná — Bůh.

V přírodě spatřujeme však i zdravotní řád. Sluneční paprsky ničí škodné bacilly. Déšť a bouřka čistí vzduch; déšť sráží prach k zemi, a bouřlivé elektrické výbuchy vyvozují zhuštěný

kyslík — ozon. Padne-li kde mrtvola, ihned jest zde několik much masařek, které pilně snášejí na mrtvole svá vajíčka. V šesti dnech již jest zde množství larv, které opět se rozmnožují, a mrtvolu pojídají, tak že, jak Linné napsal, několik much masařek dovede v několika dnech ztráviti a odstraniti zapáchající mrchu zrovna tak brzo jako lev. Malí brouci hrobařci dovedou za 3 až 5 hodin menší mrtvolu zakopati do země na půl stopy hluboko. Kdyby však na místě, kde mrtvola leží, bylo tvrdo, na př. kámen, odnášejí hrobařci mrtvolu na svých zádech na místo kypré. Hyeny a supové i krkavci živí se taky rádi mrtvolami, a tak zastávají v přírodě místo zdravotní policie. Mnoho brouků a much živí se odpadky hnijlých rostlin. Když však již o zdravotnictví přírodním mluvíme, jak dovedně umějí zvířata vyhýbat se jedovatým škodlivým rostlinám! na př. vůl — ten typ hlouposti — nepožije nikdy jedovaté škodné rostliny a vyniká v té příčině nad člověka. Raněný opět jelen umí si vyhledati léčivých bylin, které dobře působí k zhojení jeho rány. Mnozí ptáci, jako pěnkava, vrabec, ač lépe chutná jim zrní, krmí mládř svou hmyzem, neboť zrní by mládř škodilo. Příslovečná macocha svých mláďat jest kukačka, která snáší vajíčka do hnízd ptáčků hmyzožravců. Avšak děje se tak zcela rozumně a účelně, neboť stará kukačka živí se výhradně chlupatými housenkami, které by nehodily se za potravu pro mladý žaludek malé kukačky, proto dává svá mláďata na výchovu jiným ptáčkům, kteří mají chuť pro potravu jemnější.

V přírodě všechno jedno s druhým souvisí, jedno na druhém závisí, jako kolečko v hodinách druhé popohání. Rostlinstvo běže potravu z říše nerostné, živočišstvo hlavně živí se rostlinstvem. Rostliny a živočichové, sloužící jiným za potravu, významávají se velkou plodností. Mouchy, sloužící za potravu hmyzožravým ptákům, rozmnožují se úžasně, ale k své obraně mají opět, aby nevyhynuly, nejen rychlá křídla, ale i velmi bystré oko facetové (sítkové) složené z 4000 oček. Někteří motýlové mají oči složené až z 15.000 a někteří brouci z 25.000 oček. Myši mívají 5 až 6krát do roka mladé počtem 4 až 6. Aby v přírodě udržela se rovnováha, mají myši opět mnoho nepřátel ve dne i v noci, jako jest kočka, lasička, tchoř, liška, jež ek

ostříž, jestřáb, vrána, sova, hadi a j. Podobně kurovití opeřenci, jako koroptve, jsou velmi plodní, poněvadž slouží za potravu mnohým dravcům. Od jednoho páru koroptví v příznivých okolnostech může být druhý rok 600 jedinců, v pátém na 2 miliony. Když však přece některý druh zvířat, jako raci, velmi se rozmnoží, stenčí jejich počet rychle moroví nákaza, způsobená malinkými bakteriemi.

Jehličnaté stromy taky velmi rychle se rozmnožují. Přírodopytci tvrdí, že by smrk tak rychle se rozmnožil, že by za jeden lidský věk zalesnil celou Evropu. Proto jehličnaté stromy mají mnoho škůdců, jako jest mniška nebo kůrvec, kteří žijí se jednak listím, jednak dřevem jeho a dovedou v jednom roce celé velké lesy zničit, jako se stalo v letech 70tých na Šumavě.

Všude v přírodě spatřujeme tedy pořádek, moudrost a účelnost, a poněvadž ani zvíře, ani rostlina ani neživá příroda není si vědoma této moudrosti, a nikoliv rozvahou rozumnou, ale nutně tak si počíná, z toho jde jasně na rozum, že tento nutný pořádek, zákonnost a moudrá účelnost má příčinu svou mimo přírodu — v Bohu.

Jestliže však v přírodě všechno velmi moudře jest zařízeno, pak platí to hlavně o člověku, koruně tvorstva. Nejdůležitější ústroj člověka jest zajisté mozek. Co již se o něm učenci nábádali a dosud jest vědě tento jemný ústroj věcí velmi málo známou. Jak účelně však jest mozek lidský opatřen a chráněn! Umístněn jest v tvrdé lebce, skládající se z 8 kostí, švy spojenými. V mládí okostí švů jest chruplavkovité, aby dutina mozková mohla se rozšiřovati. Hlava pokryta jest vlasem, špatným vodičem tepla, aby mozek netrpěl rychlou změnou teploty. Lebka spočívá na páteři, skládající se z 33 obratlů, které ve spolek dotýkají se pružným chruplavkovitým povrchem a celá páteř tvoří 4 obloukovité záhyby, aby tak prudčí otřes směrem k mozku se dusil a mozku neškodil. Tepna (arterie), vedoucí krev od srdce do mozku, dříve než do mozku vchází, rozvětňuje se v četné menší tepny, jejichž souhrnný obsah je daleko větší, nežli počáteční tepny, aby proud krve k mozku byl volný a mozkové jemné ústrojí nebylo návalem krve poroucháno.

Nejdůležitější smyslové ústrojí jest oko. Oko lidské uloženo jest do důlku, pevnými kostmi ohraničeného. Nad okem na čele obočí brání potu stékat do očního důlku. Oko samo opatřeno jest víčky s řadou řas, které zastínují oko, a s řadou žlázek, které vylučují mok, jímž občas víčko povlhuje oko a prach s něho stírá. Nahoře, dole i po stranách opatřeno jest oko svaly, které jím pohybují. Uvnitř v oku vidíme duhovku, různě zabarvenou, s otvorem tmavým uprostřed, zvaným zřítelnicí. Koncentrická vlákna duhovky stahují, paprskovitá vlákna roztahují dle potřeby zřítelnicí. Za zřítelnicí jest čočka pružná tak umístěná, aby soustředěné a zlomené jí paprsky světelné dopadly na zadní sítnici, kde rozvětven jest oční nerv. Čočka ta jest velmi uměle sestrojena, ve středu svém tvrdší, na venek měkčí a opatřena jest zvláštním svalem, který ji umí protáhnouti a sploštiti, hledíme-li na blízký předmět. Oko jest nejmělejší optický přístroj.

Podobně zase ucho jest nejkrásnější vzor akustických strojů. Boltec, vnější ucho, jest opatřen různými záhyby, aby bez pohybu dovedl s různých stran zvuk zachycovati a do ucha přiváděti. Kdežto boltec zvlňat mívá podobu kornoutovitou, a proto, má-li zachytiti zvuk, musí se pohybovati, lidský boltec, opatřený záhyby, jest aestheticky krásnější. Sluchovod opatřen jest žlázkou, vylučující mok, kterým se zachycuje prach a nečistota do ucha vnikající. Za sluchovodem jest napnutá blána-bubínek, na který narážejí vlny zvukové a bubínkem přenáší se tento pohyb na tři za sebou položené kůstky volné, jež sdělují jej dvěma blanám v předvoří bludiště. V bludišti, sestávajícím ze tří obloukovitých otoček, jest v kapalině rozvětven nerv sluchový. Tři obloukovité ty otočky mají ten účel, aby vlny zvukové v nich se navzájem srážely a tak chvění jednoho zvuku v uchu dlouho netrvalo. Prostora, kde umístěny jsou sluchové kůstky, jest spojena s hrdlem dutinou, zvanou Eustachovou trubicí, aby i když bubínek by praskl, nebo sluchovod se zacpal, touto trubicí přivoděn byl zvuk do vnitř ucha. Proto nahluchlí, chtějíce lépe slyšeti, otevírají ústa.

Měli bychom nyní mluvit o čichovém ústrojí a jeho moudrém zařízení, nebo o hrdle s hlasivkou jako vzoru hudebních nástrojů, nebo umělém vnitřním ústrojí, nebo o svalech, které tenkými, ale

pevnými šlachami upevněny jsou na kostech, o uměle sestrojené ruce lidské s prsty koulovitě proti sobě postavenými, s plochými nehty na konci, jimiž jemný hmat se vyvolává, nebo měli bychom se zmíniti o nervech, těchto telegrafních a telefonních svodech v celém těle rozšířených, či o srdci a z něho vycházejících arteriích čili tepnách a do něho se vracejících vénách, které tak moudře v těle jsou umístěny, že důležité z nich tepny jsou hlouběji v těle, kdežto veny, odvádějící upotřebovanou krev, více na povrchu těla jsou položeny.

Avšak všecko to přesahovalo by účel této knihy a bylo by zbytečno, neboť z toho, co již pověděno bylo, každý rozumný člověk poznává, že tělo lidské jest velemoudře zařízeno. Učiníme tedy jen kratičkou zmínku o tom nejméně důležitém — o vlasu, jehož užil i Ježíš Kristus k podobenství jako věci malicherné, pravě, že i vlasy na hlavě sečtěny jsou. Věru, i o ten vlas jest moudře postaráno. Každý vlas má svůj nerv, svoje žilky, které mu potravu poskytují, i svou tukovou žlázku, která tukem jej navlhuje a ohebným činí. Odkud tyto zákony, odkud ta moudrost, odkud jest toto umění? Člověk těchto zákonů si nedal, těchto moudrých uměleckých děl nevytvořil! Vždyť namnoze ani o nich neví, ani jich všech nezná. Na tuto otázku jedině správnou a rozumnou odpověď dala již před Kristem žijící matka sedmi synů, když k synům promluvila: „Nevím, kterak jste se v životě mém ukázali: aniž pak jsem já vám ducha a duši a život darovala, a údů jednomu každému jáť jsem nespojila, ale stvořitel světa, jenž utvořil narození člověka.“ (2 Mach. 7., 22.).

Důkaz z krásy světa. Nejen rozum pozoruje ve světě pořádek, zákony a účelnost, ale i cit náš, jenž vnímá krásu. Co jest krása? Krása jest libý cit vyvolaný v duši naší souladem buď barev, nebo zvuků nebo předmětů. Kde však jest soulad — tam jest i pořádek, a kde jest pořádek, tam jest i pořadatel. Krása světa jest tedy důkazem pro existenci Boží. Svět jest skutečně krásný — jest v něm soulad barev. Jak krásná jest modrá klenba nebeská se třpytnými hvězdami, měsícem, zářným sluncem, oblaky a duhou! Jak krásná jest země v zimě i v létě! Co tu různých barev za chvíli vystřídá se na obloze při východu nebo západu slunce! Jakou pestrostí barev stkví se při-

roda v kvetoucím jaře! Žádný, ani nejlepší malíř, nedovede utvořit tolik různých odstínů barev, jaké vidíme v přírodě. A barvy ty jsou souladné, jedna v druhou nepozorovaně přechází, že často nelze ani hranic jejich rozeznat.

S krásou barev v přírodě jest v souladu i zvuk; čím pestřejší jest barva přírody, tím rozmanitější jest i zvuk v přírodě. Když na jaře obleče se příroda v pestrý šat, tu zpěv ptactva, volání zvířat, hukot vody, burácení hromu nejvíce ozývá se v přírodě. S úbytkem krásy barevné, umlká i zvuk v přírodě, až v chladném ponurém podzimku, kdy mlha zakrývá obzor a v studené zimě, kdy pestrobarevný koberec niv promění se v jednotvárný bílý pokrov sněhový — nastává ticho v přírodě, rušené toliko jednotvárným někdy písknutím malých opeřenců nebo krákáním vran. Na jaře a v létě možno pozorovati, že čím krajina jest pestřejší, tím i zpěv ptactva jest rozmanitější. Na pokraji lesa, kde střídá se řada stromů se zelenými nivami, a pestrými lukami, kde bystrý potůček bublá, tam také zaznívá nejpestřejší zpěv ptactva; v hlubokém lese, kde jednotvárně strom vedle stromu stojí, slyšíme jen jednotvárný sykot sýkorek a tukaní do stromů mlčenlivých šplhavých datlů. Ráno, když se rozednívá a krása v přírodě znenáhla se otvírá, opět v krásném souladu znenáhla začíná probouzeti se i zpěv ptactva. Jak světla přibývá, tak přibývá i zpěvu a plesu přírody; nejdříve při prvních paprscích denních ozve se krátké cvlikání — pak popěvek vždy další — až při jasu slunečním zaplesá zvučně celá příroda. V temnu nočním, kdy málo jen, nebo nic nelze v krásné přírodě spatřiti — ozve se nevlídný hlas houkající sovy nebo malého sýčka. Avšak jako na koncertě nejlepší zpěvák za úplného ticha mívá své solo, tak i ten největší mistr mezi pěvci v přírodě — slavík — mívá své solo v tiché noci, jako by ostatní zpěvákové a celá příroda v posvátném tichu jeho krásným melodiím naslouchaly.

V přírodě spatřujeme i soulad předmětů. Co jest i nejvelebnější svatyně chrámová, nejkrásnější palác, které mistrná ruka stavitelova vytvořila, proti velebnému blankytu nahoře a pestré krajině dole! V přírodě nenajdeme jednotvárnosti; tam střídá se jednota s největší rozmanitostí. Hvězda hvězdě je podo-

bná, ale přece každá je jiná, oblak oblaku se podobá, ale přece každý má tvar i barvu jinou. V přírodě nenajdeme ani jednoho stromu ani jednoho listu, jenž by jinému téhož druhu úplně se podobal. V přírodě spatřujeme sice kruhovitě kresby, ale žádné monotonní kruhy, vidíme přímky, ale žádné jednotvárné čáry dle lineálu udělané. Jak krásná jest stavba rostlin! Sám Ježíš Kristus upozorňoval na krásu, říka: „Páťte na květy polní, kterak rostete . . . Pravím vám, že ani Šalamoun ve vši slávě své tak oděn nebyl, jako jedno z nich.“ (Mat. 6, 28—29). Krásná jest i stavba organismu živočišstva, ale nejkrásnější jest stavba těla lidského. Rozměry těla lidského jsou sestaveny dle pravidel zlatého řezu ($3:5 = 5:8\frac{1}{3}$), tak že nelze krásnějšího poměru nalézt, jako jest rozdělení toto.

Této krásy člověk si nedal, vždyť o tomto zákonu krásna mnohý člověk ani neví. Ostatní příroda pak této krásy si není ani vědoma, ale děje se tak nutně dle zákona napřed daného.

Musí býti tedy někdo, kdo tuto krásu sestavil a vytvořil, — toť Bůh, bytost nadsvětlná. „Dokonána jsou nebesa i země, i všecka okrasa jejich,“ (I. Mojš. 2. 1.), praví písmo svaté o světě když Stvořitel dokončil své dílo. Tento svět krásný jest odleskem Jeho věčné nehynoucí neskonale krásy. Filosof Adolf Trendelenburg (1802—1872) napsal: „Čteme tento svět nejinak než jako nějakou báseň . . . Jako básníkův duch z básně, tak mluví Bůh ze světa . . . Dosti jest nám ve světě podáno, abychom poznali velebnost tvůrčího ducha. Svět jest obraz jeho bytosti; čím více tento obraz pojmáme, čím hlouběji v něj se díváme, tím více se nám zjevuje.“*)

A nyní přijde bezbožec a opovází se tvrditi, že tato krásna tento pořádek, tato moudrá účelnost, ty všechny zákony dodnes duchem lidským ve světě odkryté i ty zákony nám dosud neznámé, — povstaly samy od sebe, že toto všechno samo od sebe nějakou šťastnou náhodou se děje a vytvořuje od těch těles nebeských až k tomu nejmenšímu tvorů zde na zemi, od toho stěbla, až k tomu mistrně sestrojenému oku lidskému, i s tím rozumem a duší člověka, který toto poznává! Jest to možné, vůbec něco takového si jen pomysli, neřku-li tvrditi? Hmota jest bezvládná.

*) Logische Untersuchungen. II. str. 456.

Kolik millionů, billionů a trillionů částech hmotných jest ve světě, a ty že by šťastnou náhodou bez tvůrčího Rozumu se tak sestavily, aby z toho seskupení povstal a se vyvinul tento účelně a krásně zařízený svět! To jest mathematická nemožnost. Kdo zná pravidla mathematická o kombinacích prvků, ví, že dle formulky $P_n + 1 = (n + 1) P_n$, jenom při desíti prvcích (jedincích) jest možných přestav 3,628.800, při 15 jedincích již 1,307.674,368.000 možných přestav, a tak roste to číslo do závratné výše. Kolik teprve různých kombinací jest při těch trillionech a quadrillionech atomů světových možno sestaviti. Tři slova: „Vesmír jest velký“ čítají 15 písmen a přes 1 billion možných přestav (kombinací); co možných přestav čítají slova celé knihy! Kdo tedy tvrdí, že celý vesmír, tato veliká krásná moudrá kniha světa, sama sebou povstaia, ten tvrdí věc nemožnou, jako ten, kdo by říkal, že písmena velké knihy sama sebou náhodou se sestavila bez písaře. Avšak, bezbožci namítají: Atomy pralátky světové seskupily se nikoliv náhodou, ale silami fysicko-mechanickými, kterými obdařeny jsou a které nutně a dle stálých nezměnitelných zákonů působí, proto všude povstal i pořádek stejný. Ale ptáme se, odkud vzaly atomy tyto síly a zákony? Zákon přece svědčí pro existenci zákonodárce!

Dále, sly fysicko-mechanické mají-li působiti pořádek a nikoli nepořádek, musí býti řízeny někým rozumným, jenž jim dává směr působnosti. Pára v parním stroji působí pořádek, když stroj jest dle pořádku, jak se patří, zřízen a strojvedoucím ovládán, jinak by pára svou rozpínavostí způsobila největší katastrofu. Působí síly ty slepě. Konečně v přírodě vidíme nejen podobnost, ale i největší rozmanitost, síla fysicko-mechanická působí však jednotvárnost. Stroj razí peníze jeden jako druhý, ten veliký stroj světový však tvoří jedince sice podobné, ale nikdy stejné. Svět není tedy pouhý mechanismus. Sám Darwin proto vyznal: „Nikdy nebyl jsem atheistou, nikdy nepopíral jsem existenci boží... Nemožnost pochopiti, kterak tento veliký a podivuhodný svět s námi, kteříž sebe jsme si vědomi, mohl vzniknouti náhodou, zdá se mi býti hlavním důvodem pro existenci Boží.“*)

*) Duilhé str. 233.

Moudře zařízený svět vnější byl za všech dob největším a a nejjasnějším důkazem pro existenci Boží.

Již v knize Job čteme: „Zeptej se hovad a naučí tebe a ptactva nebeského a oznámí tobě. Mluv zemi a odpoví tobě, a vypravovati budou ryby mořské. Kdož neví, že všechno to ruka Hospodinova učinila?“ (Job 12, 7—9). A král David napsal: „Nebesa vypravují slávu boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha. Den dni vypravuje slovo, a noc noci oznamuje umění. Nejsou to mluvení ani řeči, jejichžto by hlasové nebyli slyšáni. Po vši zemi vyšel zvuk jejich, a až do končin okrášku země slova jejich.“ (Žalm 18, 1—5).

Proto všichni národové znali a uznávali bytost božskou a nebylo a není národa, ať si jest na stupni sebe nižším, aby nevěděl o Bohu. Proč? Kdyby ani Bůh se byl prvním lidem způsobem nadpřirozeným nezjevil, poznávali jeho jsoucnost z moudře zařízeného světa jednoduchým závěrem rozumovým. Usuzovali asi takto: Bez rozumného původce nic rozumného se neděje; ve světě vidíme však díla a skutky podivuhodné rozumnosti. Člověk, ani jiný živý tvor, těchto děl rozumných vytvořiti nedovede, jen dovede je nedokonale napodobiti. Musí tedy býti bytost neskonalé moudřejší, nežli je člověk, musí býti Bůh. To jest jednoduchý, logický, rozumný závěr, který vede člověka k ideí Boha. Pohané ovšem při tomto úsudku uvízli většinou v tvorstvu. Pozorujíce blahodárnou činnost slunce na zemi, jak jeho teplem a světlem celá příroda okřívá a k životu se probouzí — považovali slunce za boha, viděli v něm a v silách přírodních své bohy. Jenom nejbystřejší myslitelé pohanští, jako Plato, Sokrates, Aristoteles a jiní povznegli se k poznání Boha nadsvětneho — Ducha božského. Snaha tedy některých nových nevěrců vyložití původ ideí božské z uctívání zemřelých (animismus) nebo ze snů nebo z pouhého hřmění a blesku, jest maličkerna a směšna. Lidstvo znalo Boha z té jednoduché příčiny, že lidstvo mělo a má rozum, který vede člověka k poznání bytosti božské.

c) *Důkaz z duše lidské.* Důkaz ten jest dvojitý: ze svědomí a z touhy srdce lidského po Bohu jako zdroji nekonečného blaha. Člověk má v duši mohutnost, kterou přirozeně rozeznává dobré

a mravné od zlého a nemravného a sice tak přirozeně a tak snadno, jako přirozeně a snadno rozeznává krásu od šerednosti, libý tón od tónu falešného, moudrost od nerozumu. Jako každý člověk zdravých smyslů, byť to byl i člověk nevzdělaný nebo dítko teprve rozum beroucí, vidí a poznává, že na př. sníl je bílý, inkoust že jest černý, tak snadno a přirozeně svým vnitřním poznáním člověk každý ví a zná, že vražda, krádež, pomluva, nestydatost jest něco zlého a nemravného, kdežto poctivost, počestnost, spravedlnost a láska k bližnímu je něco mravně dobrého. Již to dítko, jakmile dovede rozeznávat barvy, krásu, pravdu, umí také hned činit rozdíly mezi mravně dobrým a nemravným. Mohutnost tato není snad, jak někteří klamně tvrdí, něco pouze sděděného cvikem dlouholetým, neboť u všech národů a za všech časů tento smysl mravnostní v základě byl a jest tentýž. V základním poznání dobra a zla člověk se nemýlí, toliko v aplikaci tohoto zákona na jednotlivé případy lidstvo často pochybilo a dosud může člověk chybiti. Cikáni na př. dobře vědí, že krásti jest něco nemravného, proto ukradne-li cikán cikánu věc sebe menší, za hřích to mají, jenom v tom převrátili svůj smysl mravní, že ukrásti někomu jinému než cikánu pokládají za věc dovolenou anebo aspoň méně špatnou. Polodivoci národové sice cizince přepadají a vraždí a toto své počínání mají i za skutek hrdinský, ale přece vědí, že vražda je něco nemravného a proto mezi sebou ji trestají. I národové polonazí mají smysl pro pohlavní mravnost a stud. Poněvadž tento smysl mravnostní v základě vždy a všude v duších lidských jest jeden a týž, z toho jde, že jest to smysl přirozený. Říkáme mu zákon přirozený mravní. Sv. apoštol Pavel napsal o něm tato krásná slova: „Pohané, kteří nemají (psaného) zákona, od přirozenosti činí to, co jest zákona, takoví nemající zákona, sami sobě jsou zákonem: kteří ukazují dílo zákona napsané v srdcích svých, když jim svědectví vydává svědomí jejich i myšlení, kteráž se vespolek obviňují aneb také zastávají.“ (Řím, 2, 14—15).

Avšak každý člověk rozumný nejen má v duši mohutnost snadno poznat mravné od nemravného, ale při tomto zákonu cítí v duši své i hlas jakéhosi soudce a pána neúprosného, který mravně dobré chválí a srdce blažeností při tom naplňuje, zlé pak

haní a trpkými vyčitkami provází. Říkáme mu hlas svědomí. Již to dítě malé, byvši dopadeno při skutku zlém, studem se zapýří. Tento hlas svědomí nedovede člověk v sobě umlčeti; na čas snad podaří se některému v radovánkách hlas svědomí přehlušiti, ale opět náhle proti vůli člověka v nestřeženém okamžiku svědomí se ozve. Tento hlas svědomí po činu zlém bývá tak hrozný, že často nic na světě, žádná radost smyslná, žádné bohatství, žádná chvála lidská, žádné vyznamenání, žádné postavení, nedovede srdci lidskému vrátiti klid a mír duševní. Tento hlas svědomí není v moci člověka, člověk si ho nedal ani vzíti nemůže, tento hlas svědomí jest původu jiného. Zákon mravní v duši lidské s hlasem svědomí svědčí pro existenci zákonodárce, odplatitele dobrých činů a mstitele činů zlých — pro existenci Boha. I pohanští Řekové a Římané připisovali svědomí — bytostem božským — dobré svědomí — bohům dobrým, zlé pak furiím, bohyním trestajícím.

Avšak člověk má v duši nejen svědomí, ale i touhu po radosti trvalé a neomezené, po kráse nekonečné, po pravdě naprosté, po štěstí trvalém a ničím nezkaleném. Tato touha nemůže ničím na světě ukojena býti, tento svět nedovede srdci lidskému přinéstí žádaný mír a štěstí. Ano, čím více srdce lidské světa užívá, tím nespokojenější bývá. Vidíme, kterak světáci, kteří všechny radosti světa tohoto plným douškem pijí, kterak lidé, kteří poklady tohoto světa si bohatě nahromadili, lidé, kteří slávy a chvály světa dosáhli, bývají ti nejnespokojenější. A přece všecko ve světě spěje k cíli dosažitelnému. I ten kámen řtící se dospívá klidu, i ty síly chemické a fyzické po svém rozpětí dosahují cíle svého a uklidňují se, i ten pud zvířecí dospívá k svému ukojení a klidu, jenom to srdce lidské nemělo by nikdy dosáhnouti toho, po čem tolik touží!? Toť věc nemožná! Musí býti tedy něco neomezeného, neměnného, něco nekonečného, jedním slovem absolutního, jež jest cílem touhy duše lidské, jež přinese duši lidské mír, klid, štěstí trvalé — toť Bůh.

Jel jsem jednou za klidného letního odpoledne. Vzduch byl plný vůně rozkvetlých květů, teplý a vlhý, hmyz bzučel, ptactvo zpívalo, motýlové různobarevně vesele s květu na květ poletovali,

slunce se smálo, malí obláčekové jako stádo bílých beránek tu a tam po modré obloze volně se pohybovali. Nic mne nebolelo; tělo odpočívalo ve voze, taženém klusajícími hřebci, nohy moje chůzí se neunavovaly, netrápila mne ani žízeň, ani hlad. ani jaká bolest tělesná. A přece byla duše má uprostřed tohoto krásného světa smutná, nevýslovně smutná. Před duší mou stál obraz pomíjejícího tohoto světa. Kam oko mé zabloudilo, všude vidělo věci sice krásné, ale pomíjející. Krásní, vy motýlové, jak brzo zhynete! vy květinčky vonné a pestré, jak brzo uschnete, vy ptáčekové zpěvaví umlknete, vy, lesy krásné, budete jednou vykáceny, vy, obláčekové bílí, rozplynete se, ty světe celý, země a obloho, slunce a hvězdy jednou změněny budete, i vy spějete k svému konci! O kéž bych našel něco stálého, neměnného, neprchavého, nestárnoucího, k němuž by duše má přilnula a jehož by se chopila, když i to tělo mé spráchnívá a rozplyne se! Tato touha ozvala se v srdci mém, a byl jsem nevýslovně nešťasten, když v celém tomto světě nic stálého, nepomíjejícího jsem nenalezal. Tu ozval se v duši mé radostný hlas: A přece musí být i jest něco neproměnlivého, nestárnoucího, stálého, toť Bůh! Pomodlil jsem se, duše má našla Boha a já byl spokojen; mír a klid svatý vrátil se v duši mou.

Jako květina kloní se ke slunci, tak duše lidská přirozeně naklání se k Bohu. Bůh jest! Tak volá nejen rozum, ale i cit člověka. Jak snadno a rychle pochopí dítě bytost Boží! Bez dlouhého výkladu osvojí si robátko malé lehce pojem bytosti nejvyšší a nepochopitelné — Boha. Zpytujeme sebe, vzpomínejme na své dětství, zdaž dovedeme udati dobu, kdy prvně o Bohu jsme se dověděli! Jako nevíme, kdy prvně poznali jsme svého otce nebo matku, tak nevíme, kdy prvně poznali jsme Boha svého.

Potom dovolí si někteří filosofové tvrditi, že prý těžko, ano nemožno jest člověku — Boha poznati! Co jest člověk, co jest svět bez Boha? Nepochopitelnou hádankou, největším nerozumem a nesmyslem, věčnou děsivou prázdnotou, životem a umíráním bez konce a cíle. Svět bez Boha, toť obrovský stroj, jenž náhodou nás k životu povolal, náhodou potom zase nás rozdrtí, aniž bychom pochopili, proč jsme zde. „Tomu ať věří, kdo to dovede, já toho nedovedu“, volá slavný konvertita P. Lev Hammerstein.

Věříte-li v Boha, jenž svět řídí a spravuje, dobré odměňuje, zlé trestá, pak mění se všechna disharmonie v nejkrásnější soulad. „Světové dějiny jsou pak velkolepým dramatem, jenž ducha i srdce uspokojuje; posledním jednáním dramatu toho jest poslední soud, kde vyrovnají se všechny nerovnosti tohoto světa, kde každý dostane, co zasloužil. Zde jest světlo, zde je jasno; Ale ona filosofie bezbožecká jest jen lež a klam, obestírá ducha lidského tmou, vrhá ho v náruč zoufalství a nízkých chtíčů.“*) Ten tak velebený světový názor bez Boha, jest vlastně největší nesmysl a největší nestvůra, názor na svět bez Boha, jak Dr. Karel Lueger jednou pravil, není vlastně názor žádný, jest to pouhý nihilismus. Bez Boha nemá ani tento celý svět, ani život člověka v něm, pravého smyslu.

Proto člověk bez Boha ani býti nemůže; zavrhně-li Boha pravého, udělá si bohy své jiné! Pohané měly své modly, a také novověcí pohané mají své bůžky. Jejich bohem jest buď osud, lidství (humanismus), nepoznatelno, nebo rozkoš, žena některá nebo peníze. Jim jako Bohu všechno obětují, jim věnují svůj rozum i lásku.

„Jest nadmíru význačno“, praví francouzský filosof Elme Caro (1826—1887), „že ohromné úsilí, jež mnozí učenci tomu věnují, aby Bohu se vyhnuli, končívá tím, že pod jiným jménem Boha vždy zase nalezají.“ Filosof Fichte mluví o věčné Idei, Spencer o Nepoznatelnu, Scheiermacher o Nekonečnu, Schopenhauer o Pravůli, Hartmann o Nevědomém, hmotáři o atomu, Hegel o Všem, obyčejný lid o Osudu a Přírodě. Ale ta Idea, to Nepoznatelno, ta Pravůle, to Nevědomé, ten atom, ten osud, ta příroda dle jejich tvrzení vyvodila a vyvádí divy, jest původcem tohoto moudře zařízeného světa, jenž se z nich vyvinul, jest původcem života, rozumu; zkrátka, připisují jim vlastnosti boží. Materialisté chtějíce popřítí Boha, musili atom povýšiti na boha, atom, jenž jest zrovna tak něco tajemného jako Bůh, atom, jemuž připisují život, moudrost, rozum.

Již pohanský řecký filosof Epiktet za času císaře Nerona káral tuto bezvýslednou snahu nevěrců, říká: „Řekneš snad, že

*) Od atheismu str. 37.

všech těch dobrodiní příroda ti uděluje? O nevděčníče, jenž nemá sobě rovna! Což nevidíš, že přírodě-li něco připisuješ, tím toliko Bohu jiné jméno dáváš? Neboť což jest příroda (o které mluvíš) jiného nežli Bůh sám, jenž jest původcem jejím? Tím zajisté nevděčnost svou neomluvíš, řekneš-li, že přírodě a nikoliv Bohu za dary obdržené zavázán jsi, neboť bez Boha přírodě býti nelze. Kdyby tobě Lucius Seneka něco byl zapůjčil, a ty bys potom tvrdil, že jsi Luciovi a ne Senekovi dlužen, tím bys věřitele svého nezapřel, ale toliko jméno jeho změnil.“*)

Podobně napsal český filosof Dr. Josef Durdík (1837—1903): „Čteme takový spis, kde popírá se frivolním způsobem nesmrtelnost duše, jsoucnost Boha; i můžeme pozorovati, že na každé stránce začne spisovatel blouzniti o přírodě, a všechny vlastnosti, které přikládaly se dříve Bohu, vidíme, že spisovatel přikládá přírodě: Bůh byl dobrotiv, příroda je těž, Bůh byl všemohoucí, což by mohlo přírodě vzdorovat? atd. Rozdíl máme jen v tom, že (slovo) Bůh jest rodu mužského, příroda ženského, ostatní zůstalo při starém; místo Boha otce máme matku přírodu.“**)

Ať si jdeme tedy kterýmkoliv směrem, v poslední příčině dospějeme vždy k Bohu. Všecky zákony, kterými řídí se hmota, kterými řídí se život, které vládnou nitrem člověka, jsou jen závoje, jimiž probleskuje tvůrce. (Šubert: kázání 21.).

Mohli bychom k těmto četným důkazům o jsoucnosti Boží přidati důkazy jiné, jako důkaz, že Bůh jest, hlásají jasně i zjevy a děje nadpřirozené, historicky a vědecky zajištěné, jako jsou zázraky dokázané a proroctví, hlásá celé dílo nadpřirozené, jež jest cílkev Kristova; nebo mohli bychom ukázati, že bez Boha ani lidská společnost ani mravnost člověka udržeti se nedá. Poněvadž však o těch věcech širěji pojednáme v odstavci o prozřetelnosti boží, o mravnosti, o křesťanství a zázracích, pomijme zde tyto důkazy.

Zmíníme se zde toliko o důkazu jednom. Dnešní doba dá mnoho na pokus; pokusem zjišťujeme, a zajišťuje si pravdu vybádanou. Nuže, zkus to, příteli nevěřící, pokusem nalézt Boha.

*) Dle Ludvíka Granada: Vůdce hříšníků str. 26.

**) Filosofické rozpravy str. 175.

Boha naléztí není nesnadno, jak vykládal sv. apoštol Pavel pohanům v Athénách: „Není daleko od jednohokaždého z nás. Nebo v něm živi jsme, hýbáme se, i trváme.“ (Skut. ap. 17. 27.)

Promluv tedy k Bohu s uctivostí, jak sluší se mluvíti tvorů s Tvůrcem, pomodli se k Němu, očisti srdce své, a Bůh ukáže se tobě, nikoliv tvým očím tělesným, ale uvidíš a uslyšíš Ho a poznáš přítomnost Jeho zbožnou a čistou duší svou. Kristus Ježíš řekl: „Blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou.“ Sv. Augustin k těmto slovům dodává: „Jak tedy pošetilí jsou, kdož Boha těmto vnějšíma očima hledají, kdyžť srdcem spatřen bývá, jak jinde napsáno jest: ve správnosti srdce hledejte Ho . . . Jako zajisté toto světloездеjší nemůže býti spatřeno leč očima čistýma: tak ani Bůh spatřen býti nemůže, leč když to čisto jest, čím viděn bývá“, (De serm. Dmi in monte II. hl. 2.).

Nebo se starořeckým filosofem Platonem (kniha o zákonech), takto možno s popíračem Boha promluvíti: „Milý synu, jsi ještě mlád: čas rychle ubíhající přinese ti jiný názor, nežli dnes je tvoje smýšlení. Odvažuji se říci, že ani jeden z těch, kteří v mladosti k bezbožnosti se přiznávali, nedrželi se tohoto zlopověstného bludu do posledního stáří . . . Vidíme Řeky i barbary v neštěstí i ve štěstí před božstvím padati a jemu se klaněti, a žádný národ o jsoucnosti božstva nepochyboval.“*)

*) Dupanloup: Athelismus str. 25.

V.

O podstatě a vlastnostech Božích.

Já jsem, kterýž jsem.
(2 Mojš. 3. 14.)

Mluvíme-li o podstatě Boží, rozumíme tím, dáti odpověď k otázce: Co Bůh jest? Zpytujeme-li vlastnosti Boží, snažíme se opět odpověděti na otázku: jaký Bůh jest?

Že Bůh jest, rozum nás učí, co však Bůh jest, toho jasně a úplně pochopiti nedovedeme.

Český básník Boleslav Jablonský napsal:

Co jest Bůh, ó synu milý,
nepoví ti rozum kusý;
ti však, již to pochopili,
v prachu se mu-kořit musí.

Nedávno zemřelý básník český Svatopluk Čech sepsal sbírku básní o Bohu, jež nadepsal: „Modlitby k Neznámému“. Jmenuje tu Boha „Neznámým“, poněvadž člověk rozumem bytosti Boží vystihnouti nemůže. Král David praví o Bohu obrazně: „Učinil tmy skrejší svou, (Žalm 17. 12.) a sv. apoštol Pavel napsal: „Přebývá v světle nepřístupném“ (1 Tim. 6. 16.)

Spíše a snáze dovedeme pověděti: Co Bůh není, než vysvětliti: Co Bůh jest. Sv. Řehoř praví: „Tehdáž nejpřiměřeněji o Bohu mluvíme, když rozjímáme o všemohoucnosti a velikosti“

Jeho podivem a úžasem mlčíme“.) Podobně vyjádřil se sv. Diviš: „Tajemství Božstva, veškeré ponětlí převyšující, svatou toliko vnitřní úctou a čistou, bezhlasnou, němou tichostí velebmež.“**) Ctihodný bohoslovec Ludvík Granadský pak praví tato krásná slova: „Čím více se kdo přesvědčí, jak nepochopitelná jest bytost Boží, tím blíže k poznání Jeho přikročuje.“***)

Přecé však, co Bůh jest a jaký jest, aspoň částečně rozumem poznati můžeme z jeho díla — ze světa. Sv. apoštol Pavel napsal: „Neviditelné vlastnosti jeho ze stvoření světa, rozumem pochopené spatřeny bývají.“ (Řím. 1. 20.) Ovšem nedokonale takto Boha poznáváme, jak na jiném místě tento apoštol krásně praví: „Nyní vidíme skrze zrcadlo v podobenství“ (1. Kor. 13. 12.). Jako zajisté v zrcadle obrazy se podobá člověka i věci kolem něho, ale obraz ten nedokonalý jest proti tomu, co skutečně představuje; tak podobně zjevuje se nám v tomto světě jako v zrcadle obraz Boha, jeho moci, velebnosti a krásy.

O Bohu předně rozumem poznáváme, že skutečně jest, tedy jeho jsoucnost. Všecko však, co skutečně jest, jmenujeme bytost; Bůh jest tedy bytost, žádný přelud ani pouhý výplod lidské obrazotvornosti, jak nesmyslně neznabohové říkají, ale bytost skutečná. Boha poznáváme, jak jsme dříve dokázali, jako nutnou příčinu všeho pohybu vesmíru, jenž všemu pohybu dal, ale sám ničím pohybován není, jak již Aristoteles ho nazval, pohyb o v a t e l n e h y b n ý.

Boha poznáváme dále z měnivého vesmíru. Poněvadž všecko ve světě se mění a celý vesmír se mění, nabývá tedy celý vesmír podoby, které dříve neměl, jest tedy vesmír omezený. Avšak to, čím vesmír omezen jest, musí býti samo v sobě neomezeno — absolutní. Bůh jest tedy bytost ničím neomezená, absolutní. Poněvadž tedy Bůh jest bytost neomezená, neměnná, nemůže býti Bůh hmotný, není Bůh tento hmotný svět, jak bludně pantheisté hlásají, domnívajíce se, že Bůh jest tento svět — hmotný vesmír. Svět jest zajisté měnivý, svět není absolutní, Bůh však jest neproměnlivý, absolutní.

*) Mor: 27, c. 76.

**) De myst. theol. c. 1.

***) Vůdce hříšníků, str. 13.

Bůh, poněvadž jest bytost absolutní, není omezen ani světem ani prostorem ani časem. Jeho velikost jest nesmírnost, jeho věk jest věčnost. „Tisíc let před očima tvýma jako den včerejší.“ (Žalm 89. 4.). „Prve než učiněny byly hory a než jest způsobena země a okršlek zemský, od věků na věky jsi ty Bůh.“ (Žalm 89. 2.).

U Boha nezměnitelného není minulosti ani měnivé přítomnosti ani budoucnosti, u Boha jest věčné „dnes“. „Jsem, který jsem“ odpověděl Bůh Mojžíšovi na otázku: Kdo jsi? Poněvadž Bůh ničím ani prostorem omezen není, jest všudypřítomen; všude celý a na každém místě celý. Ve světě ukazuje svou velebnost, moc, krásu, spravedlnost a lásku jenom nedokonale, dokonale objevuje svou krásu a lásku v nebi, v peklé pak svou spravedlnost jako Bůh trestající.

Bůh, původce života, musí býti bytost živá, ano zdroj všeho života, život sám. Bůh vidí i slyší, jak krásně dokazuje ze stvoření král David, řka: „(Zdaliž ten), který učinil ucho, nebude slyšeti? anebo, kterýž spůsobil oko, nepozoruje?“ (Žalm 93. 9.). Z rozumně a účelně zařízeného světa soudíme, že Bůh jest bytost nejvyšší rozumná a poněvadž neomezená — tedy sám Rozum. Ze zákonů vesmíru a z mravního zákona v srdci lidském a z hlasu svědomí, dobré odměňujícího a zlé trestajícího, usuzujeme na Boha, z á k o n o d á r c e a bytost nejvyšší spravedlivou. Bytost nehmotná, živá, rozumná slove duch. Bůh jest duch, duch nestvořený, nejdokonalejší, sám Život, sám Rozum, sama Vůle.

Poněvadž Bůh jest bytost nejdokonalejší, může býti jenom jeden. Neboť kdyby bylo bohů více, pak nebyly by to bylosti neomezené, absolutní, poněvadž jedna druhou by omezovala, nebyly by to bylosti nejdokonalejší, poněvadž dokonalosti jedné nedostávalo by se druhé a třetí. Bůh jako bytost nejdokonalejší, nemůže býti ani složen; v něm není rozdílu mezi rozumem a vůlí, mezi podstatou a vlastnostmi, mezi vlastností jednou a druhou. Jeho Rozum jest spolu jeho vůlí, jeho podstata jeho vlastnostmi, jeho spravedlnost jeho milosrdenstvím, jeho dobrota jeho přísností, jeho vševědoucnost jeho všudypřítomností. My lidé toliko rozlišujeme a rozkládáme si vlastnosti Boží, abychom

snáze pojem o Bohu si učinili, jako hranolem rozkládáme paprsek sluneční na 7 barev, abychom podstatu jeho snáze poznali. V Bohu však toho rozdělení není.

Bůh jest tedy bytost, která jest sama od sebe a nekonečně dokonalá. Tím liší se Bůh od každé bytosti jiné. Ačkoliv tedy o Bohu nemáme pojmu dokonalého, máme přece pojem pravdivý, kterým přesně Boha rozeznáváme od každé jiné bytosti. To nám dostačí.

My křesťané nepředstavujeme si tedy Boha jako nějakou osobu lidskou, jako člověka, jak rádi bezbožci nám se posmívají. Mluvíme-li přece o oku božím, uchu, ruce Boží, trůnu božím, užíváme o Bohu toliko slov obrazných. Podobná řeč jest obrazná, mluví-li se, jak Bůh brzo se hněvá, brzo zase raduje. Jsou to pouhá rčení lidská, která naznačují, zda-li jsou skutky naše hodny odměny nebo trestu božího. Bůh sám v sobě se nemění; On jest od věčnosti do věčnosti sám v sobě týž, ne-
skonalá radost a blaženost.

VI.

O původu a vývinu světa.

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.
Genesis 1. 1.

Svět (svítati, světlo) řecky kosmos (t. j. pořádek), latinsky mundus (mundus = čistý), ve smyslu širším značí souhrn všech bytostí, které vedle bytosti absolutní, totiž Boha, existují, ať jsou nám viditelné, známé či neznámé. V tomto smyslu širším patří ke světu nejen tento viditelný vesmír, ale i nebe, peklo, andělé a duše zemřelých lidí. Světem v tomto širším pojmu obírá se filosofie a náboženství. Ve smyslu užším rozumíme světem viditelný vesmír se všemi bytostmi v něm, které smysly svými postřehujeme. Tímto světem viditelným a smysly poznatelným zabývá se přírodověda.

a) Stvoření světa.

O původu světa učí víra, že byl svět stvořen od Boha, t. j. učiněn od Boha z ničeho. „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi,“ tak zní první řádka Písma sv. A tato pravda v Písmě sv. častěji se zdůrazňuje. „Slovem Hospodinovým nebesa utvrzena jsou: a dechem úst jeho všechna moc jejich ... On řekl a učiněny jsou: on rozkázal a stvořeny jsou.“ (Žalm 32., 6—9). „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, a Bůh byl Slovo.

To bylo na počátku u Boha. Všecky věci skrze ně učiněny jsou, a bez něho nic není učiněno co učiněno jest.“ (Jan 1., 1.—3.) Apoštolové „jednomyslně pozdvihli hlasu k Bohu a řekli: Pane, ty jsi kterýž jsi učinil nebe i zemi, moře, i všecko, co v nich jest.“ (Skut. ap. 4. 24.) Církev na sněmu vatikánském vyslovila totéž: „Jestliže by kdo popíral, že svět a veškeré věci v něm byly od Boha stvořeny z ničeho — budiž z církve vyobcován.“ (V. kap. I. de fide). Víra tedy učí, že svět není sám od sebe, ale od Boha učiněn byl z ničeho, t. j. že Bůh, tvoře svět, nepotřeboval k tomu žádné látky, žádného vnějšího plánu nebo obrazu, tak že svět za své bytí (existenci) mimo Boha ničemu a nikomu jinému nemá co děkovati.

Proti stvoření světa od Boha ani vědy přírodní, ani rozum lidský nic namítati nemohou. Vědy přírodní vylučují vůbec první příčiny z oboru svého bádání. Fysiolog Claude Bernard (1813—1878) praví v té příčině: „První příčiny nenáleží v obor empirického bádání; onyť nám vždy uniknou, jak ve vědě o bytostech živých, tak i ve vědě o tělesech neživých.“*) Učí sice některá fysika, že hmota a síly její jsou nezničitelné, z toho však usuzovati a tvrditi nelze, že by proto hmota a síly její byly věčné a tedy vylučovaly Stvořitele. Fysika učí toliko, že hmotu a síly její nemůžeme my lidé pomocí sil nám po ruce jsoucích zničiti, že tedy nám jeví se hmota a síly jako nezničitelné, nikoliv však, že by vůbec ani bytostí absolutní — Bohem — nezničitelné byly a proto věčné byly a bez Boha existovaly. Fysika tedy nedokázala, aniž dokazuje, že by hmota a síly její byly absolutně nezničitelné, ale jen relativně, t. j. vzhledem k nám a vzhledem k prostředkům a síle nám možné. William Crookes (* 1832) anglický fysik, vynálezce prvku „thallium“, pozoruje ohromnou sílu radia (objeveného paní Curie), vyjádřil se v chemické společnosti londýnské: „Radium skoro náhle změnilo naši víru, že hmota je věčná, že prvky jsou nezměnitelné, že světlo vlnami se šíří, a že naše dosavadní theorie o elektřině je správná. Ba radium vyvolalo pochybnost, zda vůbec hmota jest.“**) Z toho vidno, že nauka o nezničitelnosti hmoty

*) Duilhé str. 89.

**) Čech 1911 č. 26.

není pravdou dokázanou, ale jen domněnkou. Podobně se to má s naukou o nezničitelnosti a věčném trvání hmotné síly. Mnozí fyzikové (Tyndall, Helmholtz: *Erhaltung der Kraft*) učili, že ani nejmenší kvantum síly nevzniká ani nezaniká. Materialisté (Haeckel: *Welträtsel*) dovozovali z toho, že svět je věčný a věčný býti musí, nepotřebuje tedy Stvořitele. Avšak, jak professor Chwolson (v brožurce proti Haecklovi str. 440) vykládá, stal se tu velký omyl, že materialisté zaměňují sílu za energii. Síla a energie jsou však dvě různé věci. Síla je neviditelná příčina pohybu tělesa. Co síla v podstatě jest, vlastně nevíme, toliko jen dle účinku ji poznáváme a měříme. Fyzika různí okamžitou sílu (úder) a stále působící sílu (na př. přitažlivost). Okamžitou sílu, úderem projevenou, měříme dle velikosti tělesa jí pohnutého, dle rychlosti, kterou těleso se pohybuje, a dobou úderu. Tím větší je síla, čím větší hmotou pohne, čím větší rychlostí hmotné těleso (na př. koule) se pohybuje a čím kratší je čas úderu. Tedy síla $P = \frac{m \cdot c}{t}$; „m“ ve formulce značí hmotu, c = rychlost, t = čas úderu. Hybnou sílu, stále působící na těleso, (na př. sílu točícího se kola) měříme dle velikosti hmoty tělesa a zrychlení pohybu jeho. Čím větší hmotou hýbe a čím rychleji jím pohybuje, tím je síla větší; tedy obdržíme formulkou S (síla hybná) $= m \cdot b$; m = hmotu, b = zrychlení.

Něco však jiného než síla je energie. Energie jest schopnost tělesa nebo soustavy těles vykonati nějakou práci. Natáhnu-li na př. pružné péro, tu to pružné péro natažené je schopno, překonávajíc odpor, vykonati jistou práci, na př. hýbe kolečkem. Vykonávajíc tuto práci, ztrácí na své pružnosti, až konečně vyčerpá všechnu schopnost k práci, všecku svou energii. Energii měříme tedy dle vykonané práce. Energie pak práci přechází z jednoho tělesa na druhé a neztrácí se tedy. V našem příkladu energie pružného péra práci přechází na koléčko, a to stává se schopno opět konati práci, nabývá energie a sice zrovna tolik energie, co jí z péra pružného přejalo. Energie tedy, totiž schopnost vykonati práci, z tělesa na těleso přechází a neztrácí se; fyzika učí, že kvantita zpotřebované energie a nově povstálé energie jest stejná nebo energie jest nezničitelná. Síla a energie jest tedy něco jiného. Hodím-li kamenem do výšky, předal jsem mu

jistou sílu. Čím výše kámen letí, tím menší silou se pohybuje, síla jeho je menší, ale energie je větší; čím totiž výše od země kámen přijde, tím je schopnější vykonati větší práci pádem k zemi, zrovna jako voda, čím s vyššího místa na kolo dopadá, tím větší energii má. Padá-li kámen k zemi, tu naopak síla hybná jeho roste, ale energie t. j. schopnost se umenšuje, až dopadne k zemi, energie jeho zmizí. Síla a energie tedy není jedno a totéž. Proto neprávem materialisté nauku o nezměnitelnosti energie obracejí na sílu. Fysika dokázala toliko nezničitelnost energie, a to jen v systému (soustavě) těles uzavřeném, nikoliv však nezničitelnost sil přírodních, Zda síly přírodní vesmíru nezničitelné jsou, o tom věda nic nedokázala. Neprávem se tedy říká, že síly přírodní se neztrácejí a jsou nezničitelné, tedy věčné.

Proti stvoření světa Bohem nemůže však ani filosofie, tedy rozum lidský, nic namítati. Jak jsme ve článku o jsoucnosti boží ukázali, není možno ani pohyb vesmíru ani účelnost v přírodě ani krásu jeho ani život v něm, ze světa samotného vyložití. Svět nemá důvodu sám v sobě, ale hlásá rozumu lidskému, že původ má a mítí musí v bytosti absolutní — v Bohu. Svět celý a všecko ve světě závisí úplně na Bohu, bytosti nutné a nejdokonalejší. U Boha tedy hledati dlužno jako v příčině poslední původ celého vesmíru. A poněvadž mimo Boha a světa ve smyslu nejširším nic jiného není (neexistuje), tedy celý svět od Boha z ničeho stvořen býti musil.

Odezíráme-li od Boha, pak celý svět visí jaksi v prázdnotě, „ve vzduchu“, a bez Boha Stvořitele nelze si vůbec o světě učiniti žádného uceleného názoru. Ukázali jsme ve článku o jsoucnosti boží, že pohyb ve světě od věčnosti vyložití nelze. Snad tedy připustiti by se mohla věčná hmota prvopočátečná bez pohybu, které teprve v čase Bůh pohyb sdělil? Hmota bez pohybu dle našeho přesvědčení, jest něco, co vůbec existovati nemůže, neboť pohyb jest podstatnou známkou hmoty; beze všeho pohybu, tedy i bez pohybu molekulárního hmotu vůbec ani mysliti si nelze. Mimo to, kdyby nebyl Bůh stvořitelem hmoty, a hmota od věčnosti vedle Boha by bývala vždy, pak přestal by Bůh býti první a nejvyšší příčinou všeho bytí, přestal by býti

bytostí absolutní — Bohem, a přece rozum žádá a vede nás k poznání absolutna — Boha.

Svět nepovstal výrosem z podstaty Boží, tak že by svět byl částí Boha, jak pantheisté učí, neboť svět je měnivý, absolutní bytost však musí být neměnová, nezávislá na prostoru i na čase. Tento božský úkon stvoření ovšem nedovedeme rozumem pochopiti, jinými slovy: nedovedeme pochopiti jak Bůh z ničeho svět utvořil; ale přece úkon stvořitelský jest požadavkem zdravého rozumu a poznání lidského, poněvadž bez něho původ světa rozum lidský vyložití si nedovede. Za zmínku stojí zde uvéstí názor sv. Tomáše Akvinského (1225—1274), velikého křesťanského filosofa, jenž o stvoření světa v knize *Contra gent.* II. vyslovil a hájil mínění, že rozum lidský jasně dokázati nedovede, že svět v čase povstal, že tedy by nemohl být věčný. Sv. Tomáš rozeznává stvoření z ničeho (*ex nihilo*) a stvoření po ničem (*post nihilum*) a praví, že rozum lidský sice jasně poznává, že svět od Boha z ničeho stvořen být musil, ale nedovede jasně dokázati, že svět po ničem od Boha stvořen byl, neboť Bohu jest možno stvořiti svět od věčnosti i v čase. A poněvadž úkon stvoření světa není nutný, nýbrž úplně závisl na svobodné vůli boží, rozum náš by nikdy jasně a nezvratně nepoznal, že Bůh svět v čase stvořil, kdyby nám toho Bůh sám nezjevil. Sv. Tomáš vyslovuje a dokazuje tyto věty: že svět z ničeho od Boha stvořen jest, rozum náš jasně poznává; že svět není věčný, ale v čase od Boha stvořen byl, rozum náš pádnými, jasnými, důvody dokázati nemůže; že by svět věčný být musil, ani toho rozum lidský přesvědčivě a jasně dokázati nedovede. Kdybychom neměli zjevení božího, nevěděli bychom tedy s jistotou, že svět má počátek a není věčný. Ačkoliv v této nauce je sv. Tomáš akv. osamocen, a již jeho vrstevník sv. Boňaventura a jiní tuto nauku sv. Tomáše vyvraceli, přece církev katolická v té příčině se nevyslovila, mínění sv. Tomáše jako bludné nezavrhl, ano na sněmu tridentském a vatikánském spisy sv. Tomáše jako pokladnici bohosloví v největší úctě měla. Z toho příkladu zřejmo jest, jak církev katolická jest vůči vědeckému bádání svobodomyslna. Ona hájí především neporušenost víry svaté, pravd zjevených, a když badatel hranice svého bádání rozumového nepřekročuje a do věrouky svaté se

nepovolaně nemlčí, ji nezavrhne, pak ani církev proti jeho bádání nevystupuje. Článkem víry povinné jest toliko, že Bůh z ničeho svět stvořil; to jest katolík povinen věřiti. Není článkem víry, že rozum náš bez zjevení božího poznává, že svět musil mít počátek, a není věčný. Kdyby tedy někdo řekl: věřím zjevení božímu, že svět není věčný, ale rozumem svým toho nechápu a rozumových důvodů přesvědčivých pro tuto pravdu nemám, není bludařem, ale pravověřícím křesťanem. Kdyby však někdo tvrdil, že rozumem lidským dokázáno jest, že svět jest věčný, a proto zjevení boží pravdy nemá, jest bludařem a tvrzení jeho nemá pravdy.

Proti stvoření světa „z ničeho“ namítávají taky, že prý z ničeho nic není a nepovstává, aniž co býti může. Tak čítáváme v novinách liberálních a socialistických. Jest to námitka ovšem nejapná.

Víra zajisté neučí, že z ničeho nic samo sebou povstalo, toť jest jistě věc nemožná. Víra učí, že Bůh, bytost všemohoucí, z ničeho svět a všecko, což jest, učinil; nepraví se tedy, že napřed bylo „nic“, a potom z toho „nic“ vyvinulo se samo sebou něco — svět, ale napřed byl všemohoucí, věčný Bůh, a ten svou všemohoucností utvořil z ničeho svět — takový je pojem stvoření!

O vývinu a vytváření se stvořeného světa víra nic určitého neučí. Vypravuje sice Písmo sv. v 1. kapitole 1. knihy Mojžíšovy, kterak slovem božím postupně v šesti dnech vyvinula se tvářnost nebe i země, jak v podstatě dnes se nám jeví, ale toto šestidenní (hexameron) stvoření od dob nejstarších různě vykládáno bylo. Mnozí učenci křesťanští jako sv. Basil, sv. Chrysostom, Efrem, Ambrož a jiní rozuměli těmto dnům stvoření jako době 24 hodin (výklad slovní), jiní na př. v dobách starých škola alexandrijská, pak sv. Augustin, ve středověku sv. Tomáš akvinský, v novější době Dr. Reusch učili, že Stvořitel učinil prahmotu, ji obdařil zárodky (vlohami), aby z ní cestou přirozenou vyvinul se vesmír a věci na něm postupem doby neurčité. Šest dní stvoření dle toho má jen ten účel, vypravovati vývin nejdůležitějších věcí všehomíru bez ohledu, zda tak, či onak po sobě následovaly; vypravování Mojžíšovo mělo ten hlavní účel, aby každému objasnil pravdu, že celý svět a všecko v něm od Boha

stvořeno jest, (výklad ideální nebo allegorický). Jiní viděli ve dnu stvoření období kolik tisíc let, v nichž postupem svět se vyvinul a věci v něm v tom pořadu, jak je Mojžíš vypravuje; a tento výklad hledí v souhlas uvést s výzkumy přírodními novější doby, zejména s teorií Kant-Laplaceovou (theorie konkordistická). Té drželi se Cuvier, Delitsch, Hettinger, Vigouroux a jiní. Někteří učenci zase zastávali se theorie restituční, dle níž původní tvorstvo, jehož zbytky geologové nacházejí v hlubinách zemských, živelnými převraty zhynulo, a pak místo něho Bůh v šesti dnech stvořil tvorstvo nynější. Tak učil Chalmers, Vilém Buckland, anglický geolog († 1856), kardinál Wiseman a jiní. Konečně biskup Clifford a P. Cornely S. J. dovozují, že šestiden stvoření se sedmým dnem odpočinku má jen ten účel, aby svěcen byl den sedmý (theorie liturgická).*)

Poslyšme výklady některých učenců! Sv. Augustin (Výklad genese proti Manichejcům) napsal: „Přijíme-li na símě stromu, říkáme, že obsahuje v sobě kořeny, peň, větve, plody i listí, ne proto snad, že v něm tyto součástky skutečně již jsou, nýbrž proto, že z něho vyvinouti se mají. A podobně rozuměti dlužno slovům: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“ to jest zárodek nebes a země; hmota nebes a země nebyla ještě rozrůzněna, ale bylo již jisto, že z ní vzniknouťi mají nebesa a země... Slovy „nebe a země“ označeno jest veškeré stvoření Bohem učiněné a stvořené.“ Se sv. Augustinem souhlasí sv. Hilarius, Řehoř Vel., Athanasius, Klement alex., Origenes a Řehoř nysenský.

Sv. Bonaventura zase píše: „Skorem všickni vykladači spatřovali ve slovech: „Na počátku...“ podstatu všech věcí viditelných; jest to tedy podstata jedna, z čehož dlužno usuzovati, že tělesa nebeská i pozemská byla utvořena, co se podstaty týče (quantum ad esse), z jedné a téže hmoty.“**)

Sv. Tomáš akv. (2. dist. 2. g. 1 a 3) hájí svobodu smýšlení v této otázce slovy: „Vězměž, že v otázkách o původu všehomíra... ve věcech, jež nenáleží k závazku víry, volno bylo svatým učitelům různě smýšleti, jakož volno jest i nám.“ A za-

*) Jan Pauly: Počátek a konec světa. Vlast r. XI.

**) Duilhé str. 95.

jisté, jakým způsobem vesmír a naše země se vytvořily, patří spíše do oboru přírodovědy, nežli do oboru víry a náboženství. Písmo sv. jen potud a takovým způsobem zmiňuje se o této věci, pokud toho vyžaduje účel náboženství, aby totiž lidstvo vědělo a věřilo, že Bůh jest Stvořitelem světa a všech věcí v něm. Tomu nasvědčují i slova Písma sv.: „Všecky věci dobré učinil časem svým, a svět vydal hádání jejich, aby nenalezl člověk díla, kteréž působil Bůh od počátku až do konce.“ (Kazatel 3, 11.).

Poslyšme tedy, čemu učí přírodověda novější o utváření se všehomíra (kosmogonie), o utváření se naší země (geogonie), o vzniku tvorstva (evoluční theorie) a přesvědčme se, že zajištěné vědecké výzkumy víře nijak nejsou na odpor, ano zvoláme pak v úžasu: „Veliký Jsi, ó Bože, v dílech svých!“

b) Kosmogonie (o vývinu všehomíra).

O tom, jak vesmír se vytvořil, vypravuje hypotéza (vědecká domněnka) Kant-Laplace-ova. Vyslovil ji prvně Descartes († 1650), francouzský filosof, zastával se jí filosof Kant a hvězdář Herschel († 1822), vědecky ji odůvodňoval Petr Laplace († 1827), hvězdář a matematik; odtud sluje Kant-Laplace-ovou hypotésoú. Dle ní povstala země a všechny hvězdy (tělesa nebeská) z mlžiny, velmi řídké plynové látky, ve vesmíru v nestejných kupách rozptýlené a silou obdařené. Kde byla mlžina ta hustší, jevila větší přitažlivost, a tak začala se na různých místech vesmíru kupiti ve velké plynové koule, které přivedeny byly do otáčení kolem své osy.

Čím více plynové koule ty houstly, tím větší silou se otáčely kolem osy. Takovou velkou koulí byla i naše celá sluneční soustava se sluncem a svými oběžnicemi Merkurem, Venuší, Zemí, Erosem, Marsem, Jupiterem, Saturnem, Úranem, Neptunem, inálými asteroidy, jichž do r. 1927 objeveno 601, jakož i měsíci těchto planet (oběžnic). Tato plynová, do žhava rozpálená, velkoule sluneční soustavy naší otáčela se na pólech splošťovala a na rovníku silou odstředivou roztahovala, až od ní oddělil se kotouč

(prstenec), který stočil (svinul se) v kouli. Tak povstala nejvzdálenější oběžnice Neptun, a podobným způsobem oddělily se postupem času od společné sluneční velekoule ostatní oběžnice, i naše země a naposled Merkur, planeta slunci nejbližší. Když houstnutím slunce konečně jeho síla dostředivá překonala sílu odstředivou, přestalo další oddělování se hmoty plynové od společné sluneční massy, tak že naše slunce jest vlastně zbytek té velekoule plynové. Avšak mezi tím i od plynových koulí oběžnic otáčením jich kolem osy oddělily se časem menší prstence, které svinuly se opět v malé oběžnice neboli měsíce. Tak odloučil se od naší zeměkoule její věrný průvodce — měsíc, od Jupitera 8 měsíců, Saturna 10 měsíců, Urana 4 měsíce, Neptuna 1 měsíc. To jest tedy v základě hypotéza Kant-Laplaceova.

A jako povstala naše sluneční soustava, podobným způsobem utvořily se ostatní nesčetné soustavy slunečné vesmíru, z nichž vidíme aspoň jejich středy — slunce. Tato nauka o utvoření se všehomíra jest sice domněnka, ale domněnka taková, která vývojem vědy vždy větší a větší pravděpodobnosti aspoň v základních větech svých nabývá. Pravdivost její osvědčují tyto výzkumy:

1. Belgický fysik Josef Plateau (1801—1883) vyložil pokusem, jak od koule točící oddělují se prstence. Do sklenice naplněné tekutinou (smíšením vody, vinného octa a oleje) vkápnul pomocí zašpičatělé násosky (rourky) kapku zbarveného oleje. Točil pak pomocí tyčinky olejovou koulíčkou — ta se sploštila otáčením, až od ní oddělil se kruhový pás (prstenec).

2. Oběžnice Saturn má 10 dokonalých měsíců, ale vedle nich dosud prstence, které v koule se nesvinuly.

3. V prostoru světovém zjistili hvězdáři dosud stávající mlžiny — žhavý plyn — zbytek to patrně původní mlžiny.

4. Spektrální analýs (rozbořem světelných paprsků pomocí hranolu) zjištěno, že všechna dosud prozpytovaná tělesa nebeská skládají se ze stejnorodé látky. Tak ve slunci s jistotou nalezeny lehké kovy, vodík, helium (toto dříve než na naší zemi), sodík, nikl, olovo a jiné. Z toho vysvítá, že tělesa nebeská utvořena byla z jedné látky.*)

*) H. Rowland našel r. 1891 ve slunci 33 pozemských prvků.

5. Čím která oběžnice jest slunci blíže, tím oběh její jest rychlejší a sice Merkur za sekundu urazí 6.4 míle, Venuše 4.8, země 4.7, Mars 3.9, Jupiter 1.7, Saturn 1.3, Uran 1, Neptun 0.73 míle, neboť velekoule sluneční houstnutím zrychlovala svůj rotační pohyb.

6. Velkou nesnázi činila však hvězdářům ta zvláštnost, že všechny bližší oběžnice i naše země točí se kolem své osy od západu k východu, zrovna jako slunce se točí, kdežto dvě nejvzdálenější oběžnice Uran a Neptun mají rotační směr opačný. Ale francouzský astronom a fysik Hervé Faye (1814—1902) roku 1884 vyložil i tuto záhadu. Dvě nejvzdálenější oběžnice oddělily se od sluneční velekoule nejdříve, tedy ve stavu velmi řídkém ve způsobu prstence, jehož částky vnitřní nastalým mezi tím houstnutím pohybovaly se rychleji než vnější a proto svinuly se prstence jejich směrem opačným, od vnitřku na venek, kdežto u bližších slunci planet vnější částčky prstence pohybovaly se rychleji než vnitřní, a tak sbalily se od zevnějšíku dovnitř v točící se kouli.

Jsou ovšem ještě četné záhady ve věsmíru, které touto naukou nejsou vysvětleny, ale přece v základě jeví se tato hypotéza o vývinu těles nebeských pravdivou. Náš professor Zenger dokazoval vývin těles nebeských silou elektrodynamickou. V novější době mnozí opravují theorii Laplace-ovou v ten smysl, že napřed silou molekulární mlžina srážela se v povětroně (meteority) a z povětroňů povstaly pak planety a slunce, jako při stavbě domu napřed robí se cihly a z cihel dům. Nasvědčuje tomu ten zjev, že v prostorách světových bloudí nesčetně množství povětroňů. a ta skutečnost, že oběžnice Saturn, která je ve stavu nejjednodušším, má kolem sebe velké množství povětroňů (kamenů).*)

Avšak již toto, co víme o rozvoji světů všehomíra, hlásá velebnost, moudrost a všemohoucnost Boží. Toť velký důkaz božské moudrosti a všemohoucnosti, když tak napohled jednoduchým a přece důmyslným způsobem Bůh vytvořil z prvopočátečné látky — všechny světy, když obdařil mlžinu silou tak podivuhodnou a seskupil mlžinu prvotní tak, aby povstaly v ní jádra

*) Bedř. Jiříček: Vnitřnost země. Vlast XX. str. 1082.

slunečná a z velekoulí slunečních oběžnice, které vespolek tak seřaděny jsou, že jedna druhou v pohybu udržuje, a všechny dohromady soulad tvoří. Proto již žalmista volal: „Jenž sčítá počet hvězd: a zůve je všechny zejména. Veliký Pán náš a veliká moc jeho: a moudrosti jeho není počtu.“ (Žalm 146, 4—5) a opět: Chvalte Hospodina s nebes: Chvalte ho na výsostech. Chvalte Ho slunce i měsíc: chvalte Ho všechny hvězdy i světlo!“ (Žalm 148, 1—3).

c) Geogonie (o vývinu naší zeměkoule).

Dle theorie Laplaceovy naše zeměkoule po odloučení se měsíce od ní znenáhla přecházela ze stavu plynného do kapalného a konečně tuhého. Jak dlouho to trvalo, než vychladl povrch zemský tak, aby na něm život býti mohl? Snad tisíce, snad milliony let! Těžké kovy, jako železo. měď, které ve vysokém stupni žáru již ze stavu plynného kapalní a potom i tuhnou — byly asi první pevné zárodky naší země. Stálým vyzářováním tepla do chladného vesmíru. — chladla země naše, tvořila se na povrchu jejím pevnější kůra, která však výbuchy vnitřních žhavých plynů dlouho byla roztrhávána, prolamována, prohlubována, nežli se ustálila. I dnes ještě pracuje půda zemská, sesouvá se, otřásá se (zemětřesení). Země měla tedy v první době svou teplotu vlastní. Tím snad dá se vysvětliti ten podivuhodný nález, že v dobách starých i v krajinách nejsevernějších rostlo rostlinstvo a žilo zvířectvo, které dnes žije v krajinách horkých. Když země ochladla, srážely se na ní i páry vodní — zavodnily ji, tvořila se moře, jezera, řeky; obzor zemský, zahalen dosud hustými parami, se vyjasnil, objevilo se slunce, měsíc i hvězdy. V ovzduší zemském zůstala jen část vodních par a vzduch (smíšenina různých plynů, hlavně kyslíku a dusíku). Jak dlouho padaly spousty ochlazené vody na rozžhavenou zem, nežli ji ochladily? Kolikrát asi teplem zemským rozplynula se v této době ochlazování voda opět v páry? Kolikrát změněna byla tu tlakem vnitřních rozpínavých plynů tvárnost země, vytýčeny hory, které opět se propadaly, aby na jiném místě opět kůra zemská se vztýčila v hřebeny hor a jinde se prohloubila v propast mořskou! A když země již

dosti ochladla, tvořila voda z drobných pevných částek skály pískovcové, žulové i rulové. Zjištěno jest zajisté, že nejen žár, oheň, ale i voda měla velký vliv na utváření se povrchu zemského. Že naše země byla původně ve stavu plynném a tekutém, tedy jedním slovem podajném, nasvědčuje ta skutečnost, že země naše jest na pólech osy zemské sploštělá a na rovníku vydutá. Rozdíl osy zemské od pólu k pólu oproti rozměru rovníkovému činí 21.318 km, osa zemská je o to kratší než průměr rovníkový, země není tedy koule, ale sféroid. Sploštění toto patrně způsobeno bylo otáčením, silou odstředivou a pak i přitažlivostí slunce, dokud byla země ve stavu podajném.

d) O původu života na zemi.

Když tvář země a její ovzduší bylo takové, aby na zemi mohly žít rostliny i živočichové — stala se země naše jejich obydlem. Kterak povstaly rostliny a zvířectvo na zemi? Víra sv. učí nás toliko, že původcem jejich života je Bůh — Stvořitel. Zda však vložil Bůh Stvořitel vlohu (zárodek) života do prvotní prahmoty, z které vyvinuly se světy, či teprve tehdy, když země ochladla, stvořil život novým skutkem tvůrčím, víra výslovně neučí. Odpověď na otázku: Kterak? jakým způsobem děkuje živé tvorstvo za svůj život Stvořiteli, nenáleží v obor víry, ale spíše vědy a bádání lidského. Vyzpytuje to někdy člověk? Zdá se, že nikdy, jak sama věda se přiznává, a Písmo sv. praví: „Všecky věci dobré učinil časem svým, a svět vydal hádání jejich, aby nenalezl člověk díla, kteréž působil Bůh od počátku až do konce.“ Slova Písma sv. o stvoření: „Zplod země bylinu zeleňou a činící símě... A vydala země bylinu zelenou... Řekl Bůh: Vydejte vody plaz duše živé a létavé nad zemí pod oblohou nebeskou. Řekl Bůh: Vydej země duši živou, podle pokolení jejího, hovada a zeměplazy i zvířata zemská.“ (I. Genes. 1.) možno rozuměti jako nový úkon stvořitelský, co se života týče, ale možno jim rozuměti i v tom smyslu, že Bůh již při stvoření první hmoty a síly, vložil v ně símě (vlohu) života, který ukázal se a vyvinul, když dle vůle a plánu božského poměry

jemu příznivými se staly. Sv. Augustin (354—430) vykládal původ života na zemi ve smyslu posledním, když napsal: „Že na počátku věku, když stal se den, založen byl svět, v jehož živlech (elementech) spolu založeny byly, které by postupem času povstaly, buď rostliny, buď zvířata.“ (De gen. lib. VI. 2.)

Podobně smýšlel i sv. Tomáš Akv.: „Druhy však nové, pokud existují, existovaly napřed v jakýchsi činných vlohách.“ (Species antem novae, si quae existunt, praeexisterunt in quibusdam activis virtutibus.) (Summa I. qu. 73. art. 1—3).

V době novější přírodovědec P. Erich Wasmann S. J., professor Reinke, a jiní drželi se názoru prvního, že totiž k vytvoření života na zemi bylo třeba nového tvůrčího konu. P. Wasmann měl v té věci na pozvání učenců německých učenou rozpravu v Berlíně r. 1907. Kielský professor Reinke pak napsal: „Když přijmeme za pravdu, že živé bytosti vůbec jednou z neživé hmoty povstaly, tož dle mého mínění jest hypothesis o stvoření jediná, která srovnává se s požadavky logiky a příčinnosti, a tím i s požadavky vážného přírodožpytu.“*) Zjištěno jest totiž naprosto jasně pokusy Pasteurovými, že živé nikdy nepovstává z neživého, ale vždy ze živých zárodků. Zjištěno jest spolu, že před věky dávnými na naší zemi života nebylo, neboť vrstvy nejspodnější, tedy nejstarší, nevykazují žádné stopy po živém tvorstvu, ať si rostlinstvu nebo živočišstvu. Živé bytosti, ať si jsou to rostliny nebo zvířata, vynikají daleko dokonalejšími vlastnostmi, ano vlastnostmi zcela často protivnými, jaké mají tělesa neživá.

Není tu tedy logické možnosti, aby dokonalejší z nedokonalého samo sebou — silami toliko fysicko-chemickými povstati mohlo, schází tu logika dostatečného důvodu a příčinnosti, dle zásady, čeho sám nemám, nemohu jinému dáti, čili čeho země neměla, nemohla vydati. Víra sv. do této věci se nemíchá a ponechává úplnou volnost smýšlení, a vědeckému bádání. Kdyby tedy i někdo učil, že Stvořitel hned na počátku vložil do pralátky schopnost, vytvořiti po dlouhých časech, kdy poměry to dovolovaly, silou přirozenou život na zemi, jest pravověrný.

*) Einleitung in die theoretische Biologie (1901) str. 559.

e) O vývoji tvorstva.

Ani o vývoji tvorstva (rostlin a zvířectva) víra sv. nic závazného neučil, zda totiž vyvinuly se druhy rostlinstva a zvířectva z jednoho živého zárodku, z jednoho druhu, či více druhů, nebo zda vůlí boží povstaly hned z počátku různé druhy rostlinstva a zvířectva. To vše nenáleží v obor víry, nýbrž vědy. Věda má tu tedy úplnou volnost, pokud neprotiví se víře, vylučujíc ze stvoření — Boha Stvořitele. A toho pravá přírodní věda nikdy se neodvážl, neboť Bůh není předmětem jejího bádání.

Vývoj rostlinstva a živočišstva na naší zemi v dobách dávných zpytuje hlavně geologie. Geologové zkoumají spodní vrstvy zemské a našli v některých stopy dávnověkého rostlinstva i živočišstva. Jsou to hlavně zkameněliny rostlin a zvířat, otisky jejich v kamenech nebo i dosud zachované kostry jejich těla, které uloženy jsou ve vrstvách zemských. Výzkumy tyto zjistily tyto hlavní pravdy: 1. V nejspodnějších, tedy nejstarších, vrstvách zemských není vůbec žádné památky ani po rostlinstvu ani živočišstvu, 2. později, po době této mrtvé, stupnovitě objevují se stopy rostlinstva a živočišstva od méně dokonalého k dokonalejším druhům, 3. naposled ve vrstvách nejmladších objeveny památky lidské — objevil se na zemi člověk.

Uvádíme zde přehlednou tabulku dob, útvarů a v nich nalezených stop rostlinstva a živočišstva, jak geologie postup jejich zjistila.

1. Prahorní (azoická), útvar žula — žádné stopy života.

2. Prvohorní (palaeozoická)	{	útvar silurský — vodní řasy — červi, devonský — měkkýši a koryši (triboliti), kamenouhelný — kapra- diny — ryby.
-----------------------------	---	---

3. Druhohorní (mesozoická)	{	útvar kamenosolný (trias) — jehličnaté stromy — plazové, jurský — ssavci vačnatí začínají, křídový — hojnost plazů.
----------------------------	---	--

	$\left. \begin{array}{l} \text{eocen (dávnonový)} \\ \text{oligocen (málonový)} \\ \text{miocen (středonový)} \\ \text{pliocen (vícenový)} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} \text{rostlinstvo} \\ \text{a zvířectvo} \\ \text{skoro jako} \\ \text{nynější.} \end{array} \right\}$
4. Třetihorní (kainozoická)	hojné srážky (diluvium) — člověk	
5. Čtvrtihorní (recentní)	ochlazení — ledovce
mladší naplaveniny (alluvium),*)	

Z tohoto přehledu vidno jest, že vědecké výzkumy geologické v hlavních rysech shodují se i se zprávou biblickou o původu tvorstva.

f) O původu člověka.

Mezi živým tvorstvem pozemským místo nejprřednější zaujímá člověk. O původu člověka učí víra hlavně dvěma pravdám: předně že člověk jest tvorem božím s duší nesmrtelnou, dále že vškeré lidstvo povstalo z jednoho páru muže a ženy.

O stvoření prvních lidí, muže a ženy, vypravuje 1. a 2. kapitola I. knihy Mojžíšovy. Bůh řekl: „Učiňme člověka k obrazu a podobenství svému... A stvořil Bůh člověka k obrazu svému: k obrazu božímu stvořil, muže a ženu stvořil je.“ (gen. 1. 26. až 27.). „Učinil Hospodin Bůh člověka z hlíny země, a vdechl v tvář jeho dchnutí života, i učiněn jest člověk v duši živou.“ (Gen 2, 7). „Adamovi pak nenalezal se pomocník podobný jemu. Pustil tedy Hospodin Bůh sen na Adama: a když usnul, vyňal jedno z jeho žeber, a vyplnil tělem místo jeho. I vzdělal Hospodin Bůh z žebra, kteréž vyňal z Adama, ženu: a přivedl ji k Adamovi“, (Gen. 2, 20—22).

Kdežto při stvoření ostatních tvorů, velí Bůh: buď světlo, obloha! nebo: vydej země! Při stvoření člověka vchází Bůh jako v radu sám k sobě! Učiňme! S důrazem pak opakují se slova, že k obrazu a podobenství božímu člověk stvořen byl. O tělu vypravuje, že učiněno bylo z hlíny (prachu) t. j., že součástky

*) Tyto vrstvy, jak v přehledu za sebou následují, nenalézají se všude ve skutečnosti v tom pořadí a nejsou ani v každé krajině. všechny zastoupeny; někde jsou 3 z uvedených útvarů, jinde více, ano někde prahorní žula vyčnívá na povrchu zemském.

jeho jsou tytéž, jaké jsou v zemi. Jak učinil Bůh tělo z prachu? Na to Písmo sv. neodpovídá. Přímou či nepřímou vzato jest ze země? Učiněno jest tělo najednou v okamžiku, či vyvinulo se postupem času? Nevíme! Ale tolik jisto jest, že Bůh neutvořil těla člověka po způsobu lidském, jako hrnčíř z hlíny dělá věci hliněné. O tělu ženy vypravuje se tu, že zárodek vzat byl pro tělo její z těla mužova, z kosti, z boku. Vypravování toto možno rozuměti doslovně, ale nemusí se ani doslovně bráti, jako by Bůh skutečně Adámovi kost vyňal. Sv. Augustín na otázku, zda skutečně Bůh kost vyňal, odpovídá, že nevíme. Učený pak a zbožný kardinál Cajetanus (1469—1534) napsal: „Nikterak nemá místa námitka, že vypravuje se stvoření ženy z žebra mužova po způsobu dějin, tedy události skutečné. Vždyť se způsobem historickým vypravuje i o šesti dnech, jako by to byly dny obyčejné s večerem a ránem, a přece nelze za to míti, že by se byly ty věci staly za takových obyčejných šest dní.“*) Vypravování toto spíše má ten hlavní účel, obrazně zdůrazniti pravdu, že žena jest též přirozenosti a důstojnosti lidské jako muž, a že tedy muž má ji za svou společnici míti. Proto hned po tomto vypravování následují slova: „Protož opustí člověk otce svého i matku, a přidrží se manželky své: a budou dva v jednom těle.“ (Gen. 2, 24). Z těchto slov vidno, že vypravování o stvoření ženy mělo účel poučení.

Obraz a podobenství boží má člověk v duši své, která jest Bohu podobna tím, že jest nesmrtelný duch, má rozum a svobodnou vůli. O rozumových důvodech pro nesmrtelnost duši lidskou pojednáváme ve zvláštním delším pojednání, proto zde tuto věc pomijíme.

g) O jednotě pokolení lidského

promlouvá i věda a nikterak neupírá aniž upřítí dovede této pravdy. Naboženství křesťanské učí, že lidstvo povstalo z jednoho páru, muže a ženy.

*) Dle Dr. Al. Musila: Od stvoření do potopy, str. 34.

Avšak i vědecké výzkumy potvrzují jednotu pokolení lidského. Pro jednotu lidstva svědčí:

1. Stavba těla lidského a fyziologické zjevy v těle lidském jsou u všech lidí a národů stejné. Stejně mají lidé ústrojí tělesné, stejný věk průměrný, stejným nemocem podléhají, mají stejnou teplotu krve, stejné trvání těhotenství a občasnost menstruace.

2. Stejně jsou i mohutnosti duševní. Každý člověk má schopnost rozumu a svobodné vůle, když ústrojí smyslové a mozkové není porušeno.

3. Těžko jest najít mezi lidskými plemy rozlišovacího pravidla. Blumenbach (1752—1844) rozdělil lidstvo dle pleti, vlasů a útvarů lebky na 5 plemen (bílé či kavkazské, žlutavé mongolské, černé etiopské, rudé indiánské, tmavohnědé či malajské). Avšak kadeřavý vlas, který u černého plemene převládá, najdeme u bílého a jinde, opačně vlas rusý najdeme u černochů, barva pak pleti přechází tak, že nelze ani hranic přesných nalézt, rovněž i útvary lebky různé najdeme u všech plemen. Proto po Blumenbachovi jiní jinak lidstvo dělili a tak rozdělení lidstva dle plemen jest mnoho. Linné rozeznával 4 plemena, Cuvier 3, Topinard 18, někteří až 63. Z toho vidno, že mezi plemy lidskými není přesných hranic.

4. Různá barva pleti, útvar vlasu a lebky a jiné rozdíly snadno dají se vysvětliti různým podnebím, různými fysickými příčinami a různým způsobem žijí. Známoť jest, že temné barvivo podkožní tvoří a mění se vlivem slunečních paprsků velmi rychle. Dokázáno jest, že různí živočichové téhož druhu jako pes, skot, ovce, koza a rostlinstvo, které rozšířily se do různých krajín a podnebí, změnily různě svou podobu. „Hovězí dobytek ztratil rohy na Islandě, Orkadských ostrovech, v severním Dánsku a ve Švédsku. Vepři na ostrově Kubě nabyli dvojnásobné velikosti, uši mají vzpřímené a jsou černé. Ve Quinei nabyly ovce chlupů světlohnědých a černých, a podobají se více psům než ovčím. Kolem Angory mají skoro všechna zvířata dlouhou hedvábnou srst, kolem Kašmíru naroste psům a koním z Indie přivedeným brzo vlna, jakou má tmnější koza.“ (Dr. Kadeřávek: O původu tvorstva). Domácí zvířata jako kočka, pes, holub, husa, ač pocházejí z odrud divokých, nabyli vlivem potravy různých barev

světltých, jimiž liší se od svých příbuzných ve stavu divokosti žijících. Jestliže tedy na živočišstvo vůbec podnebí a potrava a způsob života tak velký vliv mají, ač zvíře řídí se stabilním pudem, který se nemění, čím spíše tyto věci měly vliv na tělo člověka, jehož způsob života, jehož zaměstnání jest tak různé a obsáhlé. Jak mocně zaměstnání působí na vzrůst těla, útvar hlavy a obličej, možno pozorovati, srovnáme-li dva bratry v mládí sobě zcela podobné, kteří různá zaměstnání si zvolí, jeden na př. studuje, druhý doma těžkou práci tělesnou koná. Tak snadno vysvětliti se dají různá plemena lidská.

5. Že plemena lidská jsou jen odrudy v čase vzniklé, odrudy téhož druhu a původu, tomu nasvědčuje i pohlavní mísení plemen. Dva jedinci, kteří přirozeně nebo uměle pohlavně se nemísí, když pak byli k tomu přinuceni, potomků nesplozují, anebo sice potomstvo mají, ale toto v 3. nebo 4. kolenu zaniká, náleží k různým druhům tak na př. kůň a býk, ovce a koza, kůň a osel. Avšak jedinci, kteří spolu pohlavně se mísí a zplozují potomstvo zdravé a plodné, jsou odrudy téhož druhu (kůň tatarský a arabský, holub divoký a domácí). Lidé různých plemen nejen mohou se pohlavně mísiti a zplozují zdravé, plodné potomstvo, ale často potomstvo křížené jest lepší a zdatnější než původní. Angličané jsou míšenci Keltů, Anglosasů, Římanů a Normanů. Francouzové mají za své předky Kelty, Římany a Franky.

6. Jazykozpyt dokazuje čím dále tím jasněji, že různé řeči a nářečí lidská povstala z jedné původní mluvy lidské. Dle jednomyslného úsudku jsou všechny řeči indogermánské jednoho společného původu. Richard Lepsius (1810—1884), egyptolog a znatel afrických řečí, dokazuje totéž o afrických nářečích. Waitz o řečích v Australii a ostrovech vákolních praví podobně: „Obecná shoda jazyka, mravů, bájí a náboženství, která panuje v Polynesii od ostrovů Sandwichských až k Novému Zelandu různého původu těchto ostrovanů nepřipouští.“*) Klaproth (Asia polyglotta, Vorrede p. IX.) napsal: „Všeobecná příbuznost jazyků zdá se, že nedá se ničím jiným dokázati než tím, že ve všech

*) Střebský: Bible a příroda str. 310.

jazycích starého i nového světa nalézají se zbytky jediné řeči-původní.“ Max Müller (Vorlesungen I. p. 377.): „Největší rozmanitost v materiálních i formálních částech řeči dobře dá se spojit v jeden společný původ. Věda srovnávací vede nás k tomu vrcholu, se kterého pohlížíme na první červánky lidského života na zemi, a kde slova, jež od svého mládí tak často jsme slýchali: „Měl celý svět jeden jazyk a jednu řeč“ přirozenější, srozumitelnější a přesvědčivější význam mají, než dříve měla.“ Pott (Die Ungleichheit der menschl. Rassen str. 272.): „Jazykozpyt neodporuje původu všech lidí a národů z jedné prarodičů.“ (Citováno dle Dr. Kadeřávka: O původu tvorstva str. 46.). Ač tedy různě 1000 až 2000 řečí na zemi se čítá, (Adriano Balbi (1782—1848). čítal jich 860, a to v Evropě 53, Asii 153, Africe 115, Americe 422, Australii 117, dnes však více se jich zná), přece čím dále jazykozpyt pokračuje, tím více dospívá k přesvědčení o jednotě různých řečí a tím i k přesvědčení o jednotě pokolení lidského.

7. Všichni národové světa mají v základě i stejné náboženství, v základě stejné paměti o původním blaženém stavu prvních lidí, o ráji, o hřchu, o potopě, což jest důkazem novým jednoty pokolení lidského.

8. Moře, která dělí díly světa od sebe, nemohla býti překážkou, aby v dobách již dávných lidstvo z původní kolébky, Asie, do všech dílů světa se dostalo. Evropa, Asie a Afrika zajisté spolu souvisejí. Z Asie pak snadno po ostrovech lze dospěti do Austrálie, a z Asie vede také nevelká cesta po moři do Ameriky, neboť Beringova úžina mezi Asií a Amerikou jest jen 10 mil široká. Rovněž po souostroví aleutském snadno lze přelaviti se z Asie do Ameriky. Stejně snadno lze dosáhnouti Ameriky z Evropy přes Island a Gronsko, zvláště když na paměti máme, že v dobách starých území ta byla podobou a mírnějším podnebím i přístupnějšími.

Proto není divu, že dějepisné památky vypravují, že různí cestovatelé dávno před Křištofem Kolumbem dostihli Ameriky, aniž ovšem věděli, co to za díl světa jest. Dle starých letopisů a úředních čínských zpráv Čínané již v 5. století doplavili se z Asie do Ameriky. V čínských kronikách mluví se o velmi vzdálené, 650 mil východně od Číny za mořem ležící zemi, dlouhé

3250 mil. Nazývali ji „Fusang“. Roku 458 přijelo do Ameriky dle cestopisu čínské dynastie Lyangské 5 buddhistických misionářů, kteří tam kázali. Popis rostlinstva a zvířectva amerického, jakož i poměrů povětrnosti, hodí se na Mexiko. Také v Mexiku nalezena byla kronika, v níž se vypravuje, jak z daleké zemi přijížděli kazatelé nového náboženství. V Palenque v Mexiku objevena i socha Buddhy z té doby pocházející, vytesaná na trůnu s ozdobami lva a slona, které ku zvířetně mexické nepatří. (Čech 9./11. 1910). Vypravuje se taky, že sv. Brendanus z Evropy dostihl Ameriky a zdržoval se tam v r. 562—572. Irové prý přišli do jižní Ameriky ve století 8., Evropané, jak dějepisně je zjištěno, přišli v 9. století do Islandu a v 10. století do Gronska, Nov. Šotlandu, Nov. Fundlandu. (Dr. Kadeřávek).

Všecky tedy obory vědecké: anatomie, fyziologie, přírodopis, jazykozpyt, zeměpis i dějepis, svědčí pro pravdu, že lidstvo povstalo z jednoho páru, svědčí pro jednotu celého pokolení lidského.

Jednotu pokolení lidského zastávají: J. Müller, A. v. Humboldt, Blumenbach, Rud. a Ondř. Wagnerové, Burdach, Wilbrand, Waitz, Buffon, Cuvier, Flourens, J. Geoffroy, St. Hilairé, Linné, Owen de Quatrefages, Steffens, Schubert, Schaafhausen, K. E. v. Baer, H. v. Meyer, Virchow, Hugo Miller, Herschel, Lyell, Huxley, a pro zajímavost dodejme i náš Masaryk. V „Květech“ r. 1890 ve článku „Člověk a příroda“, uvádí Masaryk příčiny barvy pleti vlivem podnebí a potravy, a končí článek slovy: „Z těch důvodů klonil bych se k názoru, že různost pleti vznikla působením podnebí . . . To vše nasvědčuje theorii, že člověčenstvo přes všechny rozdíly pletí pochází, jak se říká, od jednoho páru, čím ovšem není rozhodnuto, byl-li náš praotec Adam bílý nebo černý.“

h) ○ stáří pokolení lidského.

V té příčině víra neučí ničemu závaznému, nepatří zajisté tato otázka do náboženství. Náboženství na tom pramálo záleží, zda lidstvo je zde na zemi 6000 či 200.000 let. V dobách starších, dokud nebyly objeveny staré památky historické a geologické,

mnozí učenci křesťanští dopočítávali se stáří pokolení lidského tím způsobem, že z bible Starého Zákona sčítali léta patriarchů. Avšak rodokmen biblický není úplný a v různých textech Písma sv. různé často i čísllice stáří se uvádějí. Tak napočítli podle hebrejského od stvoření prvního člověka do narození Ježíše Krista 4365 let, dle řeckého 5531 let, samaritánského 4466 let, a proto se říkalo, že pokolení lidské čekalo asi 4000 let na Vykupitele. V době novější, hlavně vykopávkami v Egyptě, v Palestýně, Assyrii, Babylonii a dějepisnými kronikami čínskými zjištěno jest, že v Egyptě psáli uměli již 4000 let před Kr.. že 4000 let před Kristem psalo se i v Babylonsku dvěma různými jazyky, sumerským a babylonským, že Číňané již v 26. stol. před Kristem měli vyvinutou státní ústavu, průmysl a umění. Podobně i Babyloňané kolem 4000 let před Kr. měli svou vzdělanost neboli kulturu dosti vyspělou, měli školy, trhové smlouvy, pozemkové knihy, celé knihovny na hliněných deskách písmem klínovým psané. Zjištěno, že v těch dobách byla i severní Afrika a jižní Evropa již zalidněna. Z toho vysvítá, že pokolení lidské jest starší než 6000 let.

Geologie zase zjistila první stopu člověka v naplaveninách doby čtvrthorní. Škoda však, že věda dosud nenalezla spolehlivého měřítka, aby udati dovedla, jak asi dlouhá doba uplynula od toho času. Stáří vrstev naplavených odhaduje se dle hloubky jejich a dle měření naplavenin z doby novější. Avšak poněvadž neznáme, jak mocné byly vlivy vodní v dobách starých, nelze přesně změřiti dobu, ve které vrstvy ty narostly. Slavný geolog Albert de Lapparent (* 1839) píše: „Věda nedopátrala se ještě časového měřítka, jímž by měřiti mohla doby dávno minulé, ba ona měřítka takového postrádá dosud i pro občasí, jež bezprostředně před nynější dobou předcházelo. Co se nás týče, přestati chceme na tom, že ukázali jsme, kterak veškerý ony výpočty, jež přidělují štědře sta a tisíce věků jednotlivým obdobím epochy čtvrthorní, postrádají všelikých řádných základů.“ (Traité de géologie.)*

Střízliví vědci odhadují stáří lidstva na 15 až 20 tisíc let, kdož však zastávají domněnku o stáří lidstva 230 až 240 tisíc let, činí tak nevědecky a beze všeho vážného podkladu jedině za tím

*) Dullhé str. 330.

účelem, aby touto lehkovážnou domněnkou podepřeli hynoucí teorii darwinistickou. Někteří začali klásti existenci člověka již do doby třetihorní, ale pro toto své tvrzení nemají důkazu jiného, než chabý důkaz z rýhovaných křemenů Thenayských, které nalezeny byly ve vrstvě třetihorní, že ty rýhy jejich jsou původu lidského. Avšak Francouzská společnost pro povznesení věd vysvětlila dle zprávy na sjezdu v Blois r. 1884, původ rýh těchto takto: „Většina členů, kteří brali podíl na exkursu, dospěla vůči ohromnému stáří vrstev těch k přesvědčení, že člověk tehdy ještě neexistoval. Kdo by chtěl obhajovati jeho existenci v době tak dávné, potřeboval by k tomu důkazů přesvědčivějších, nežli jest několik křeméneků, o nichž není známo, k čemu sloužily, na nichž není znáti stopy úderů a jež nejví jiné známky úmyslné práce, leč toliko několik nestejných a nepravidelných rýh, jež bezpochyby vznikly pouhou náhodou“. (Cotteau, *Revue scientifique* 25/10 1884).*)

k) Darwinismus a theorie evoluční (vývojová).

V době nové způsobila velký rozruch v myslích a srdcích lidských hypotéza (domněnka) Darwinova. Nevěra totiž zneužila této hypotézy k popírání Boha a duše nesmrtelné. Nevěřci vášnivě počali tuto domněnku vyhlášovati za dokázanou vědeckou pravdu, počali ji jako zajištěný výzkum mezi davem lidu, a i nedospělou mládeží šířiti, chtějíce patrně, aby ulice svou vášní a křikem dodala této myšlence rysu pravdivosti. Právě vědci ovšem zachovali klid, vážně zkoumali nauku darwinistickou všestranně, a výsledek jejich studia byl, — že nauku tuto zavrhlí. Darwinismus ve své pravé podobě jest dnes vědecky odpraven, a na místo jeho nastoupila střízlivá theorie evoluční. Zda-li tato po dalším bádání se udrží? Dosud nelze odpověděti na tuto otázku, ani rozhodné: Ano! ani rozhodné: Ne! Máť theorie evoluční své zastánce, ale i své protivníky. Pravili jsme, že darwinismus vědecky jest odbyt, avšak v listech pro lid psaných dosud straší, a myšlenky jeho v hlavách davů dosud zhoubu

*) Duilhé str. 337.

působí. Nebude tedy od místa širěji věc vyložiti. Darwinismus patřil k teoriím evolučním (vývojovým), jež učí, že tvorstvo dokonalejší z méně dokonalého postupem času se vyvinulo. Učení toto jest staré. Již ve starověku pohanském nacházíme theorie evoluční u Anaxagora a Empedokla. Ve středověku měly tyto theorie zastánce mezi předními filosofi a bohoslovci katolickými. Albert Veliký připouštěl ji pro říši (rostlinstva, sv. Tomáš akv. učil, že zárodek nejprve oživen jest duší rostlinnou, pak živočišnou a naposled u člověka lidskou.*) V době nové obnovil myšlenku vývojovou hlavně francouzský přírodopisec Jan Lamarck (1744—1829), jenž roku 1809 ve své filosofii zoologie vysvětloval vývoj rostlinstva a živočišstva přispůsobováním se změnám přírodním a dědičností. Darwin nauku Lamarckovu doplnil zákonem přirozeného výběru a mnohými příklady z přírodopisu.

Karel Darwin (1809—1882) podnikl jako mladý a nadaný přírodopisec r. 1831 na lodi „Beagle“ cestu kolem světa. Na této cestě nasbíral mnoho nových objevů z říše rostlinstva a živočišstva. Spozoroval na př., že na jednom malém osamělém ostrůvku uprostřed oceánu hmyz má křídla zakrnělá, k letu buď nezpůsobilá nebo nedostatečná. Z toho usuzoval, že hmyz, který obdařen byl křídly k letu, postupem času větry do moře byl zahnán a zničen, a jen hmyz, který málo křídel k lítání užíval, byl zachován, a tak zakrnělá křídla mu zůstala v potomstvu. Roku 1859 vydal knihu „O vzniku druhů“, roku 1868 „O změnách zvířat a rostlin domácích“, a konečně dohnán byv k tomu Arnoštem Haecklem, jenž v Německu začal jeho theorii obracet i na člověka, vydal r. 1871 spis: „O původu člověka a výběru pohlavním“. Darwin učil, že nynější druhy rostlinstva a živočišstva na zemi vyvinuly se postupem dlouhé doby z jednoho nebo z několika málo druhů základních a nedokonalých. Ano, že prý i člověk podobným způsobem vyvinul se z druhů opic, které ovšem prý již vyhynuly.

Celá theorie Darwinova spočívá na dvou základech, jedním jest nauka o proměnlivosti druhů, druhým nauka o dědičnosti

*) Tomáš Pícha: O descendenční nauce. Vlast XVIII.

znaků zvláštních. Na tomto základu vysvětluje vznik druhů u rostlinstva a živočišstva trojím hlavně způsobem: výběrem přírodním, výběrem pohlavním a bojem o život.

Objasněmež tedy základní nauky darwinismu!

Proměnlivost druhů. Známo, že křížením a pěstováním možno vychovati odrůdy, které mají své zvláštnosti a ty vlastnosti nové podržují. Tak na př. zahradníci vypěstovali ze základního typu zelí různé odrůdy jeho, jako kapustu, brukev. Pohlavním mísením koně a osla, povstává mezek a mula. Darwin učil, že jako lze docílití různých odrůd, tak vyvinuly se i druhy rostlin a zvířat ze základních prvotních několika málo typů.

Dědičnost pak jest vlastnost, že zvláštní vlastnosti rodičů přecházejí trvale na potomstvo.

Výběr přírodní jest ten, kdy příroda sama o sobě ohraničuje některé jedince, osamocuje je na menším území vysokým horstvem, mořem atd., že tito jedinci jsou od ostatních téhož druhu přírodou odděleni a nuceni mezi sebou se mísiti, a tak prý z nich povstaly časem nové druhy.

Výběr pohlavní zase spůsobil, že dokonalejší a silnější jedinci samečkové (jako stává se u kohoutů, jelenů atd.) zvítězí nad soky slabšími; při pohlavním mísení zatlačí soky slabší, a tak přenášejí své osobní zvláštnosti na potomstvo. Také prý krása zevnějšku nebo hlasu zjednávala vítězství samečkům nad druhy méně krásnými, (theorie zálibní).

V boji o život prý taky jedinci i druhy silnější a dokonalejší zachovali se spíše než slabší, a tak zachovali v potomstvu svém své individuální zvláštnosti a vytvořili nové druhy. Tento vývoj tvorstva vyžadoval mnoho tisíc snad prý i miliony let.

To jest tresť darwinismu. Darwin sám nebyl atheista a nevyklučoval Boha Stvořitele světa, jen hleděl tímto způsobem vývoj tvorstva z několika zárodků základních přirozeně vyložiti. Darwinismus hledí tedy vývoj tvorstva a jeho vlastnosti vysvětliti nikoliv tak z vnitřních vloh a příčin, které Tvůrce do tvorstva vložil, ale jen a hlavně z příčin vnějších, nejvíce nahodilých, tedy mechanicky. Darwinismus proto popírá účelnost v přírodě a hledí

moudrou tu účelnost, kterou na tvorstvu spatřujeme, vyložití mechanicky jako výsledek slepých sil a náhod. Dle darwinismu tedy orel nemá proto bystré oko, aby daleko viděl, ale orel proto daleko vidí, že náhodou vypěstoval se druh orlů s bystrým zrakem; zajíc nemá rychlé běhy, aby se zachoval při životě, ale naopak zajíc rychlonohý zachoval se při životě, že jeho předkové měli rychlejší běhy; husa nemá proto plovací blány, aby plovatí mohla, ale plove, že jí časem blány mezi prsty narostly působením příčin vnějších. Tohle právě hodilo se nevěře do krámu, aby mohla účelnost a moudrost ve světě popřít i a tak popřít i Boha Stvořitele.

Ale radost nevěry netrvala dlouho. Věda z evoluční této theorie zavrhlá právě to, z čeho nevěra nejvíce se těšila, mechanismus.

Tuto nauku darwinistickou vyvracejí hlavně tyto vědecké pravdy:

1. Všecky pokusy, umělým křížením jedinců různých druhů nebo jedinců různých odrud vypěstovati nové druhy rostlinstva nebo živočišstva, ukázaly se bezvýslednými. Rodové hranice jsou tedy pevné a nelze jich překročiti. Křížíme-li rostliny nebo živočišstvo různých druhů mezi sebou, nezplozují potomků, nebo sice dají potomky, které však brzo zase zanikají, plodnost jejich zmizí, bastardi jsou neplodní. Pohlavním mísením jedinců různých odrud téhož druhu (jako kůň tatarský a arabský, pes novořlanský a bernardinský) docílí se sice kříženců plodných, ano často i lepších, ale nikdy nového druhu se nedopěstujeme. Plození míšenců tedy nikdy nepozměňuje druhů. Rostlinstvo a živočišstvo jeví proměnlivost, ale jen v hranicích druhů, tedy proměnlivost velmi omezenou.

2. Druhy rostlinstva a živočišstva přechodní, které dle theorie darwinistické měly býti četné, chybí dnes úplně, ač by měly býti četnější než druhy ustálené.

3. Ačkoliv známe dějiny aspoň 6000 leté, přece za tu dlouhou dobu nepovstal žádný nový druh ani rostlinstva ani živočišstva. Co se nestalo za posledních 6000 let, nestalo se ani před tím,

ať si vezmeme dobu tvorstva sebe větší, neboť síly a zákony přírodní v podstatě jsou dnes takové, jaké byly před mnoha tisíciletími, zákony přírodní se nezměnily. V egyptských pyramidách a v starých stavbách nakolných ve Švýcarsku nalezena byla zrnka pšeničná a ječmenná, která, ač tolik tisíc let jsou stará, nic neliší se od nynějších. Podobně v starých vykopávkách babylonských a na pyramidách egyptských nalezeny obrazy (v Egyptě i mumie t. j. zachovaná těla) psů, koček, opic, lvů, volavek, že od nynějších druhů nic se neliší. Dr. Čelakovský*) k tomu poznamenává: „okolnosti vnější, podmínky životní, zápas o život, a cokoli ještě v Darwinově smyslu, jakožto příčiny proměn uvést možno; od těch dob jistě rozmanitě se měnily. Jestliže přes to přece všickni druhové tito se nezměnili, nemáme ni žádné vědecké příčiny, abychom o stálosti tak dlouhouletou indukci stvrzené pro všechnu budoucnost pochybovali.“ Odvolávají se na mocnou působnost dlouhého času, jest schovávat se z vědeckého světla do tmy, tím nic se nedokáže, neboť čas, byť byl sebe delší, nic netvoří, a zákony a síly přírodní byly v podstatě tytéž, jako posledních 6000 let a jako dnes jsou.

4. Ještě starší dějiny naší země známy jsou z geologie. Geologie prozkoumala všechny vrstvy zemské od nejstarších až do nejmladších. Dle hypotézy Darwinovy druhy znenáhla po dlouhou dobu se vyvíjely; musilo by tedy aspoň tvorstvo staré, jehož zbytky uloženy jsou ve vrstvách zemských, vykazovati mnoho druhů přechodních — musila by tam býti pravá strakatina tvorstva, jež v různých směrech se znenáhla zdokonalovalo. Avšak vrstvy zemské vykazují tvorstvo ucelené, druhy dokonale ohraničené, přechodních tvarů mezi rostlinstvem ani zvířectvem ani opicí a člověkem tu není. Proto geologové, jako Göppert (1800—1884), Brandt (1802—1879), Barrande, zpytatel českého siluru a j. vyslovili se proti darwinismu. Ve vrstvách zemských objevují se ucelené druhy najednou ve velkém množství, jak Belt praví: „Jako když se vojsko nahrne.“

*) Úvahy přírodov. o Darw. teoriích, Osvěta r. 1877 pg. 664.

Jáchim Barrande prozkoumal 350 rozličných druhů trilobitů, z některých druhů prozpytoval až 6000 jedinců, a tu shledal, že 340 druhů během nesmírné doby nic se nezměnilo, 10 druhů má sice na sobě známky nějaké proměny, ale nepatrné, tak že druh se tu nezměnil. Geologové jiní dokázali i o plazích z triasu a velkém počtu zkamenělin rostlinných, že druhů přechodných mezi nimi není. Jak Pfaff zjistil, rostlinstvo a živočišstvo předvěké objevuje se přesně rozdělené na druhy, třídy a řady současně ve velkých a vzdálených od sebe oblastech.

Totéž platí o člověku. Dle theorie Dawinovy měl se člověk postupem dlouhé doby vyvinouti z druhu opic, které lezly po stromech. Co přechodních tvarů musilo by dle toho býti ve vrstvách zemských mezi nynějším člověkem a opicí, než dle Darwinova nohy chápavé proměnily se v chodidlo, lebka a kostra opičí v lidskou! Avšak přechodních tvarů takových nenalézáme. I člověk objevuje se ve vrstvách zemských jako člověk dokonalý. R. 1856 nalezena byla německým učencem Fuhlratem v Neanderském údolí mezi Düsseldorfem a Eberfeldem v Německu lebka starověká, která ukazovala jakousi deformaci. Této kosti chopili se darwinisté jako důkazu pro přechodní tvar mezi člověkem a opicí. Avšak radost dlouho z toho nálezu netrvala. Virchow prohlásil ji za deformaci následkem nemoci rhachitis a starobného rheumatismu, Prunner r. 1863 za lebku Kelta a to blbce, Wallace r. 1864 za divocha, R. Wagner 1864 za lebku starého Holanďana, Huxley 1863 a 1865 za lebku člověka nejnižší stojícího asi jako divocha australského, Schwalbe 1897—1904 za lebku člověka druhu již vyhynulého, von Mayer za lebku ruského kozáka, který v oné jeskyni r. 1814 ve válkách napoleonských zahynul. (Štít 8/10 1910).

Zažraní darwinisté ovšem nepřestávali na tuto lebku jako důkaz pro sebe se odvolávat a podle ní vymalovali si celého opičáckého člověka, s kterým v listech pro lid psaných dosud se chlubí. Tu dne 10. srpna 1908 našel professor Dr. H. Klaatsch v Le Monstier, departement Dordogne, úplnou kostru člověka plemene neanderského. Byl pravidelně pohřben, v levé ruce držela kostra krásně pracovaný ruční kyj. Dr. Klaatsch napsal

o tom (Umschau, XI. Jahrg. 1908 str. 6 a 7): „Učíme se pro paläolitikum z tohoto prvně zjištěného skutečného pohřbení, že ti lidé měli ideu o nesmrtelnosti. Tato jest tak stará jako lidstvo samo, z toho jednoduchého důvodu, že primitivní člověk smrt jako ukončení nemohl pochopiti... Zrovna tak nesmíme ho považovati za duševně méně cenného. Bytost, která v sobě chová schopnost, ve svých potomcích vyšínouti se až na výši moderního Evropana, nemožno prohlásiti za hloupou.“ (Weckrufe číslo 1—1910).

Obrazy tedy předvěkého člověka na způsob opice jsou jen výplod bujné fantasie darwinistů, ale nikoli výsledek vědecký.

Ani geologie ani historie nenalezly takového člověka. Historie zjistila, pokud její obor sahá, že v dobách nejstarších, 4000 let před Kr., byli národové vzdělaní a nevzdělaní — podobně jako dnes. O nějaké všeobecné divokosti lidstva není nic dokázáno. Naopak, bádání historická zjistila, že původnější náboženství a mrav lidí byly dokonalejší nežli v dobách pozdějších, kdy lidstvo v hnusné pohanství upadalo. Tak tomu bylo u Římanů, Řeků, Egyptanů, Arabů, Babyloňanů, Indů, Číňanů, afrických i amerických starých národů. Hypothese o divokosti prvotních lidí nenalézá důvodů ani historických ani geologických.

Quatrefages napsal v „Dějinách lidstva“: „Nečiníme nároků, býti theology nebo filosofy, jsme výhradně přírodopytci a staráme se tedy jen o pravdu přírodovědeckou. Ve jménu této pravdy jest mi doznati, že přírodověda neví dosud ničeho o původu člověka; ale ve jménu téže vědy mohu tvrditi, že nemáme ani gorillu ani orangutanga ani šimpanse, aniž jakou ochechuli a rybu a vůbec žádné zvíře jakéhokoliv druhu za předka.“*)

5. Bojem o život nelze vývoj tvorstva vysvětliti. Předně takového krutého boje dle zásady: Kdo z koho, ten z toho! ve světě vůbec není. Pravda, živočišstvo rostlinstvím, živočichové i živočichy se žijí, avšak ukrutnosti zde v přírodě není. Příroda jeví snahu tímto způsobem co nejrozmanitější tvorstvo zachovávat, a jen přepočtené jedince, kteří by svým velkým množením byli na úkor celku, vydává za pokrm druhých. Proto vidíme, že

*) Střebský: Bible a příroda str. 84.

tvorové a rostlinstvo, jež slouží za pokrm jiných, velkou plodností se vyznamenávají. Bolestí tu mnoho není; dravec omamuje pohledem svou kořist, dříve než ji lapí, pavouk mouchu omamuje jedem svým noh, než její obsah počne vyssávat. Že příroda za pokrm poskytuje dravcům hlavně jen jedince přespočetné, pozorujeme z toho, že lev, dříve než vydá se na lov, zařve. Toto řvaní šelem jest signál pro tvorstvo, aby hledělo se zachováti a jen jedinci bezvýznamní padly za pokrm šelmy. Podobně i ptactvo na př. vlaškovky, dává ostatním opeřencům výstražné znamení při objevení se ptáka dravce. Boj o život není všeobecný, dravci vybírají si svou potravu, aniž by vše napořád vraždili, ano dravci snášejí se přátelsky s mnohými tvory a neublží jim, aniž si jich všímají.

Boj o život a živobití v dobách prvních, kdy země byla málo tvorstvem osazena, postrádal vůbec smyslu, a přece darwinismus přičítá tak velký význam tomuto zápasu v dobách starých na vývin druhů tvorstva. Dle Darwina mělo jen dokonalejší tímto bojem a také výběrem pohlavním se zachováti, méně dokonale však zahynouti. Avšak, jak Dr. L. Čelakovský poznamenal (Osvěta 1877 str. 728.): „Přední vada této nauky spočívá v tom, že v ní slova: dokonalost dle potřeby ve dvojím velice rozdílném smyslu se užívá. Neboť větší dokonalost, jakáž v boji o život může poskytnouti nějaké výhody, jest toliko dokonalejší přizpůsobení k různým podmínkám života a může zvláště v následujících kusech se zakládati: 1. že živočich neb rostlina lépe dovede opatřiti sobě a přizpůsobiti si potravu, 2. že se lépe rozšiřovati a tudíž místa méně přebydlená využítkovati může, 3. že lépe vyhovuje podnebí, jistým poměrům světelných paprsků, tepla a podobných fysikálních agencií, 4. že nepřítelům lépe ujíti neb ubrániti se dovede, 5. že si opatřuje větší počet potomstva a vůbec nějaké výhody v plození dosáhne, k čemuž u zvířat také náleží přednost v očích druhého pohlaví. Druhý způsob větší dokonalosti vychází na jevo z porovnání jedné bytosti s druhou, záleží ve větším zrůznění údův, v pokročilejší přeměně jejich. Na zdokonalování toho druhu zakládá se postup soustav organických. Aby závěrky darwinovy theorie z této stránky za pravdivé uznány býti mohly, musilo by se ukázati, že oboje zdokonalování

jíst v podstatě jedno, aneb že jedno k druhému vede, že konečný výsledek lepšího způsobení v boji o život jest během času také lepší, či jak říkáme, vyšší tvarozpytné a soustavné postavení ústrojné bytosti. To však nejenom není možné, nýbrž i opak toho dá se dokázati.“ Známoť jest, že dnes zrovna jako za dávných věků na naší zemi byli rostliny i živočichové, co se ústrojí týče, velmi dokonalí i zase velmi nedokonalí, obojí se udrželi, ano ústrojně velmi dokonalí a silní mnozí zhynuli, kdežto slabí a nedokonalí se zachovali. Tak vidíme, že hypothesou boje o život nic nedá se dokázati.

6. Vývoj zárodků (rudiment) údův, jako jsou nohy, křídla, ploutve, blány plovací, nebo u rostlinných semen chmýří, křídélka, nebo ostny atd., nedá se bojem o život a přizpůsobováním se životním potřebám vyložiti. Usnadňují zajisté tyto údy boj o život teprve tehdy, když jsou již dokonale vyvinuty. V začátcích svého vývoje nebo uprostřed, kdy noha nehodí se ani k lezení po stromu ani k chůzi, křídlo ani k letu ani k běhu, ploutev nevyvinutá ani k lezení ani k plavání, jsou spíše na závalu než ku prospěchu. „Křídlatá nebo čuprynatá semena, chmýřité nažky budou jenom tentokráte usnadňovati rozšiřování, když už křídlo blánovité, čupryna nebo chmýří jsou náležitě vyvinuty.“ (Dr. Čelakovský).

Podobně se to má s vakem vačnatých ssavců, v němž nosí matka mláďata; zárodek vaku neudrží mládě, není vůbec k ničemu, zrovna jako nevyvinuté oko nebo ucho. Mimo to, má-li pták nebo hmyz létat, k tomu potřebuje nejen vyvinutých křídel dokonalých, ale i přispůsobení celého organismu vnitřního, změnu kostí, vývin vzduchových průchodů vnitřních.

7. Ani přírodním a pohlavním výběrem nedá se vývoj tvorstva vysvětliti. Darwinisté odvolávají se tu na umělý výchov, kterým člověk dovede vypěstovati dokonalejší odrůdy v rostlinstvu a zvířectvu. Avšak při umělé výchově záleží mnoho na přemýšlení a účelném jednání člověka pěstitele; bez jeho přičinění umělý chov by se nezdařil. Poněvadž však darvinisté o účelném působení a plánu Stvořitelově při přírodním a pohlavním výběru nic slyšeti nechtějí, závisí dle nich celý ten výběr na pouhé náhodě. Náhodou, tak asi věc líčí, ukáže se na jedinci zvláštní

přednost, ta přenáší se dědičností na potomka, náhodou potomstvo s touto předností opět mezi sebou se páří a tak tu přednost dále pěstují. Jest to vůbec možno si mysliti, aby tolik šťastných náhod dohromady se našlo, než by dosáhly kýženého výsledku? Kdyby jedinci s význačnou předností opět náhodou spářili se s jedinci jinými, které té vlastnosti nemají, pak chov by byl pokazen, ano zmařen, Darwinismus líčí tedy výběr jako nepřetržitou řadu šťastných náhod. Vytáčeji-li však se z této nesnáze tím, že jedinci zvláštním znakem byli přírodou (horstvem, vodstvem) od ostatních odděleni a tak musili jen mezi sebou pohlavně se mísiti, pak dokazují opak toho, co dokázati chtěli, neboť pářením pokrevních živočichů rod se nezdokonaluje, ale zkaží, degeneruje až i zajde.

V darwinismu vůbec náhoda hraje hlavní úlohu. Náhodou ukáže se působením světelných paprsků pod kůží zárodek oka, náhodou takový jedinec se zase šťastně páří a přenáší ten zárodek na potomstvo. Co by tu bylo třeba millionů šťastných náhod, než by takovým způsobem povstalo dokonalé oko, ucho, ruka, noha atd. A přece všichni jedinci téhož druhu mají stejné oko, ucho, nohy, ruce. Z toho zřejmo, že zde ve vývinu tvorstva nehrála úlohu náhoda, ale systém, zákon, účelnost. Což teprve takovým způsobem těžko bylo by lze vysvětliti vnitřní zařízení organismu, které s okem, uchem, rukou atd. souvisí. Na luštění vnitřního zařízení organismu darwinismus proto se ani nepustil. „Příroda směřuje přímo k účelnosti; nedůstojno jest, představovati si ji jako loterii, ve které mezi tisíci nešťastných kombinací také časem šťastné ambo nebo terno vyjde z osudí,“ praví případně Dr. Čelakovský.

8. Podobně po darwinisticku nedá se vyložití původ pudu zvířecího. Pud zvířat sleduje očividně rozumný účel. Darwinisté vysvětlují původ pudu rozumně založeného jako zvyk opakováním nabytý a na potomstvo přecházející, zděděný. Včelstvo prý proto staví tak účelné buňky, že jemu nejvíce vyhovují. Napřed stavěly prý včely buňky různých tvarů, ale ty včely, které náhodou počaly stavěti buňky šestiboké, byly tím ve výhodě, zachovaly se, ostatní vyhynuly. Avšak, když tu náhodu necháme i stranou, nemožno přece pochopiti, proč by ta buňka šestiboká pro

udržení včelstva měla tak hrozně velký, ano životní význam. Vždyť mnohé čeledě včelí staví buňky jinaké a dosud žijí jako na př. vosy. Mimo to nelze pochopiti, že včely v celém světě přišly na tu myšlénku, stavěti dílo stejné, jak dnes u nich spatřujeme. Půd zvířat, jak H. Fabre dokazuje, jeví jasnou stopu řádu napřed stanoveného. Kutilka písková (*ammophila sabulosa*) — známá vosa černá s červeným proužkem na zadečku, který dlouhou stopkou spojen jest s hrudí — snáší vajíčka do těla housenek, které na zadečku žihadlem ochromuje, aby odlézti nemohly. Píchne housenku právě na 9 místech, kde v těle jsou uzly nervové. Tak ji ochromí, do hnízda odnese, tam na ni snese vajíčka. Larvy potřebují k vylihnutí živého těla housenky, z níž po vylihnutí se živí. Kterak kutilka by byla na tohle všecko přišla, aby zrovna dovedla žihadlem zasáhnouti 9 uzlíčků nervových a tento tak umělý chov plodu na potomstvo přenesla opětováním toho zvyku, věru nemožno pochopiti. Majka (meloë) snáší vajíčka na květ, tam se líhne larva a čeká hladově, až na květ usedne vosa pelonoska zední (*arthrophora parietina*). Tu se larva chytí jejich chloupků, dá se odnésti do včelího hnízda. V hnízdu včelím prókousne vajíčko vosy, obsah vyssaje a do obalu vajíčka se usadí a v něm jako v ložce pluje medem, jímž se živí. Na zimu se zakukluje a na jaře opět stává se larvou, opět se zakukluje, až jako dokonalý hmyz opouští hnízdo včelí. Stará majka plodu svého a jeho vývinu nevidí, tuť nemožno takový život složitý přenéstí děděním na potomstvo, tuť zřejmo, že celý ten plán vývinu tohoto hmyzu již napřed byl mu dán.

Ostatně rozumnou účelnost spatřujeme všude v přírodě, nejen v říši živočišstva, ale i rostlinstva, ano i v přírodě neživé, jak na jiném místě příklady jsme dokázali četnými.

Rozumný účel projevují taky živočichové mnozí, kteří dovedou nápodobovati k své ochraně barvu okolí, ve kterém žijí, nebo před nepřátely sbalují se v podobu zrnka nehybného nebo hmyzu škodného. Říká se tomu počínání mimicry (od mimika = nápodobení). Mimicry spatřujeme u žab, ryb, které zabarvují záda dle barvy okolí, u motýlů, kteří sedají na stěny stejnobarevné, aby byli k nepoznání, u pronásledovaného ptáctva a ssavců (koroptve, zajíci), kteří mají barvu pole, u jejich plodů, zvláště ptáčích vajec.

Ano mimicry spatřujeme i u rostlin jako na příkl. hub (hříbků), které zabarvují se podle okolí k nepoznání. Mimicry jest dle F. Plateau všeobecný zákon v přírodě, který darwinismem vyložen býti nemůže, když upře se účelnost v přírodě. Zákon sleduje cíl, jest účelný; zákon a náhoda se vylučují.

9. Darwinismus vykládal ozdobné peří mnohých samečků ptáčích a jejich krásný zpěv pohlavním výběrem, že prý samičky měly zálibu v pěkném peří a krásném zpěvu, dávaly takovým „pěkně oblečeným zpěvákům“ přednost. Podobným způsobem vysvětlovali vous mužů a bezvousý obličej ženský, jakož i mohutnější chlupy mnohých samečků ssavců. Avšak předně nelze pochopiti, proč ta ozdoba přecházela jen na mužské potomstvo a nikoliv i na ženské, vždyť oboje pohlaví pochází od stejného otce. Dnes však jest vědecky zjištěno, že výklad tento o původu mužské ozdoby jest klamný, nepravý. Věda zjistila, že toto rozdílné ustrojení dle pohlaví jest následek pohlavního pudu. Proto vousatost, pestré peří, parohy a hřiva objevují se po probouzení se pohlavního pudu; předčasnou kastrací zase se vývin jich omezí nebo vůbec zamezí. Kapoun nemá ozdoby kohouta, ale podobá se více méně slepici, kastrovaný jelen nenasadí parohů, a jeleni v říjnu, kdy pud pohlavní se utiší, shazují parohy, eunuchové mají obličej bezvousý a hlas ženský. A zase ženám starším rostou vousy. Rozdíl pohlavní ozdoby má tedy příčiny vnitřní — v organismu založené, nikoliv vnější, jak darwinismus tvrdil. Ostatně tato darwinistická nauka o pohlavní zálibě mohla by míti jen tehdy nějaký smysl a význam, kdyby všickni jedinci téhož druhu měli stejné „gusto“, na př. všechny pávice měly v oblíbené delší ocasy pávů a ne kratší, což jest věc nemožná. Dále shledáno, že ptáci, kteří hnízdí v dutinách, nemívají těchto pohlavních rozdílů v ozdobě peří, jako na př. papouškové, zelené žluny, střízlci, sýkorky koňadry a jiných více, kde samička i sameček stejně pestrým peřím se honosí. Z toho zřejmo, že chudší ozdoba samiček má ten účel, ukrytí ji a neviditelnou ji učiniti, poněvadž nejvíce vysezuje plod ve volném prostoru.

Nemáme-li tedy zřetele k tomuto velemoudrému účelnému zařízení, po darwinisticku nedá se věc nijak vyložit.

Podobně má se věc se zpěvem samečků ptáčích.

Slavný přírodopysce Dr. Bernard Altum (1824—1900), varo-
pozaroval, že nejlepší zpěváci mezi ptáky jsou hmyzožravci.
Poněvadž ptáci hmyzožravci požívají jenom jisté druhy hmyzu
(jako na př. kukačka živí se chlupatými housenkami), musejí si
hned z jara zajistiti svůj revír, v němž by pro sebe a rodinu
našli potravu. Proto tolik zvláště na jaře, když začnou hnízdit,
zpívají. Zpěv ten neplatí tedy samičce, jako spíše jinému sameč-
kovi téhož druhu a jeho rodině, aby byl jim výstražným signálem,
by se mu v jeho revíru neusadili. Proto také po ukončení hníz-
dění zpěv jejich umlká. Zpěv samečků má tedy tentýž účel jako
jiné zvuky ptáčích, účel dorozumovací; zálibní theorie darwinistická
vč špatně vykládá. O nějakém hudebním a pěveckém vkusu
samiček nelze vůbec mluvit, poněvadž zvíře aesthetického vkusu
postrádá. Vrabčí samičku baví jednotvárné cvrkání ostatních
vrabčáků daleko více než nejkrásnější zpěv slavíčí, pro ten nemá
vůbec smyslu a ani si ho nevšimá; to platí o každém druhu
ptačím.

10. Nejoblíbenějším koníčkem darwinistů bývalo dovolávání
se atavismu. A možno říci, že důvody brané z atavismu nejvíce
a nejdéle nauku tu pravděpodobnou činily.

Atavismus neboli zpětné zvrhnutí jest úkaz pozorovaný na
křížencích rostlin i živočišstva, a záleží v tom, že potomek některý
po dlouhých generacích nabývá opět znaků svých dávných předků;
na př. domácí husa některá zvrhne se černavým peřím po pů-
vodní huse divoké, z níž husa domácí původ má. Atavismus
objevuje se jen v mezích druhů. Atavismus není zjev chorobný,
ale spíše svědčí o síle a snaze, původní tvar zachovati a chránit
tak před degenerací. Darwinisté však zneužili atavismu, aby odů-
vodnili svou nauku o vývoji druhů, a jmenovali atavismem takové
zjevy, které s atavismem nic společného nemají, ale jsou jen následky
chorobného vývoje zárodku.

Neobyčejnou srstnatost nebo prodloužení kostrče v útvar oca-
sité, nadpočetné bradavky prsní, nadpočetná žebra, zuby, prsty
brali za zjev atavistický člověka, upomínající prý na jeho divoké
srstnaté, ocasaté předky opičí nebo i ještě vzdálenější zvířecí.
A nelze popřít, že tyhle důvody činily na lid velký dojem, tak

že bral darwinismus jako bernou minci.*) Novější však vědecké bádání vyvrátilo i tuto baštu darwinismu. J. Ranke, Bertels a Kohlburge zjistili, že ocasatý útvar jest toliko zjev pathologický, chorobný, nikoliv zbytek původního ocasu. Dle Fola čítá lidské embryo (zárodek) každé 38 obratlů, zdravý člověk však jen 33. Avšak poruchou embrya stává se někdy, že oněch 5 nadpočetných se ze zárodku neztratí, ale dospějí. Rovněž i řídké zjevy neobvyčejné srstnatosti jsou jen následky poruchy zárodku při jeho vývinu v matce. Proto srstnatým těm lidem scházejí buď hořejší nebo dolejší zuby nebo aspoň zuby některé. Jest to zjev chorobný, pathologický, jako nadpočetné bradavky prsní, které někdy objevují se i pod pažím nebo i na stehně. I nadpočetná žebra, zuby, prsty jsou podobný zjev chorobný, mající původ z chorobembrya, jako zaječí pysk nebo monstrosní útvar lebeční. Zaječí pysk jest výsledek nedostatečného srostu dutiny nosní, který děje se při nedostatečném vývinu zárodku. Takové tedy čistě chorobné pathologické zjevy nemají co činiti s atavismem, a nemohou po atavisticku býti vyloženy, aniž jich v tom smyslu možno jest užítí k výkladu nauky darwinistické. Sice by možno bylo i ze zaječího pysku usuzovati, že člověk pochází ze zajíců, nebo králíků, a z monstrosní lebky psovské, že zase pochází lidstvo z rasy psí.

11. Darwinisté rádi odvolávají se taky na biogenetickou zásadu, kterou proslovil Bedřich Müller, a jež zní: „Vývin jednotlivce není nic jiného než zkrácené opakování vývinu druhu“. Tak na př. zárodek lidský má původní podobu nejnižších rostlin a živočichů jednobunečných, pak podobá se obouživelníkům, pak dokonalejším ještě živočichům, až konečně vyvine se v podobu lidskou. Z toho darwinisté usuzují, že člověk vyvinul se z nedokonalých druhů zvířat a v poslední příčině ze zárodků nedokonalých rostlin. Avšak pro tuto nauku nemají žádného důvodu, a fyziologické a anatomické výzkumy tento názor vyvracejí. Kdyby nakrásně tato zásada biogenetická byla pravdivá, pak zásada ta vyvrací darwinismus, neboť takový vývin svědčí o vnitřním zákonu a plánu napřed pojatém, napřed promyšleném Tvůrcem.

*) Tomáš Pícha: O descendenční uauce. Vlast r. XVIII.

·samým, neboť ani zkrácený vývin z embrya ani hlásaný dlouhý vývin druhů z prvopočátečního zárodku vnějšími příčinami vloženi býti nemůže.

Z tohoto pojednání zřejmo, že darwinismus jest hypothesis (domněnka), která ve světle vědeckého bádání ukázala se domněnkou klamnou. Chtějíc se udržeti, brala útočiště k domněnkám jiným, které opět vědecké bádání vyvrátilo. Hypothesis vědecká stává se tehdy pravděpodobnou, když další vědecké výzkumy ji potvrzují, taková jest hypothesis Kant-Laplaceova, ale při darwinismu každý krok další ve vědě staví jej ve světlo vždy špatnější, až konečně střízliví vědci darwinismu se zřekli. Darwinistické výklady nesou na sobě znak vypravování románů Verneových nebo vypravování o výletu pana Broučka na měsíc. Jako tyto povídky, tak i darwinismus oděn byl v roucho vědy, ale nikoliv v pancíř pravdy.

Střízliví stoupenci vývojové theorie proto upustili již vysvětlovati původ druhů po darwinisticku z příčin vnějších a nahodilých, ale vysvětlují jej z příčin hlavně vnitřních, ze zákonnosti vrozené, ze vlohy, jako na př. vyvine se rostlina ze semena, v něž již vložena jest moc k vývinu rostliny, nebo jako z vajíčka lhně se housenka, z housenky vyvine se pupa, z pupy motýl.

Dr. Čelakovský praví: „Vývoj ústrojného tvorstva měl příčiny v samých organismech ležící, a jeho směry spravovaly se vnitřní vrozenou zákonností.“ Jiní vůbec zavrhuji celou theorii vývojnou, jako Virchow, jenž napsal: „Odrůdy a plemena utvořily se prodlením času, ale rody byly již od počátku.“

Darwinismus jest pochován, jest mrtev, ale přece darwinismus měl velký význam pro pokrok věd přírodních. On povzbudil učený svět k soustavnému pilnému bádání. Na př. augustiniánský kněz v Brně Řehoř Mendl, aby přesvědčil se, zda možno křížením rostlin vypěstovati nové druhy, objevil zákon přírodní dědičnosti, po něm nazvaný. Jiní učenci prozkoumali vnitřní stavbu a výjevy životní nejnepatrnějších tvorů a odkryli věci, které svědčí o velké moudrosti, jež jeví se v tvorstvu. To jsou nepřímé zásluhy darwinismu.

1) Haecklův monismus.

Jeden však professor nechtěl opustiti vědecky vyvrácenou nauku Darwinovu. Jest to pověštný Arn o š t H a e c k e l (* 1834),

professor zoologie v Jeně v Německu, který až tak daleko zašel, že dopustil se vědomě podvodů vědeckých, aby zachránil darwinismus, a tak se stalo, že s darwinismem padl sám, padla jeho čest osobní, až konečně opuštěn byl i od svých přívrženců a ctitelů jako člověk podvodný. O Haecklovi chceme ještě promluvit, poněvadž jeho spisy darwinistické, pro lid psané, od lidu za pravdu vědeckou byly považovány a také do češtiny byly přeloženy a od nepřátel víry valně v lidu českém byly a jsou rozšířeny. Haeckel opustil cestu vážné přírodovědy, která vůbec neobírá se luštěním prvních příčin, a pustil se sebevědomě do luštění vědeckých záhad o vzniku života, duše lidské, cestou přírodovědeckou.

Haeckel vychází tu od předsudku, že Boha není. Ano, ač nedokázal, aniž dokázali dovede, že Boha není, tohoto předsudku jako zajištěné pravdy se drží a na něm jako na skále staví své domněnky. Není Boha, není duše, to jest jeho první a poslední důvod; musí to tak býti: Člověk musil povstati ze zvířete, živé z neživého, poněvadž Boha Stvořitele není! Za tím účelem sestavil si celý rodokmen lidských předků od opice až monerám. Všecko povstalo prý z jednoho živého zárodku a ten samoplozením pomocí sil fysicko-chemických bez Boha z hmoty neživé. To jest ten vyhlášený Haecklův monismus.

Od nevěrců, nevěreckých organisací sociálně-demokratických a volnomyšlenkářských, přijat byl Haecklův nevěrecký monismus s velkou slávou a úchvalou. Jeho spisy překládány byly do cizích jazyků a v millionech exemplářích mezi lidem rozšířeny. Haeckel byl veleben v listech protikřesťanských jako první učenec, jako hrdinný pionýr vědy pravé bez bázně a předsudku, jenž prý hledá a nalezl pravdu a jen pravdu. Když takto „věda“ Haecklova vynesena byla ulicí a časopisectvem na vrchol slávy nevěreckého světa, všimli si jí důkladněji i vážní učenci, filosofové, biologové, fysikové, přírodovědci. A hle! ve světle vědy ukázal se Haecklův monismus jako obyčejný podvod.

Již r. 1868 odkryl švýcarský přírodovědec Ludvík Rütimeyer (1825—1895) v díle Haecklově „*Natürliche Schöpfungsgeschichte*“ první podvod, jenž záležel v tom, že Haeckl, aby dokázal úplnou podobnost vaječných zárodků člověka, opice a psa, upotřebil

k vyobrazení jich třikráté jedné a téže dřevorytiny a jenom dole pod obrazce dal různé nápisy.

Zárodky (embrya) psa, kuřete a želvy na str. 248. vyobrazil podobným způsobem, aby dokázal jejich příbuznost a nestyděl se k tomu napsati slova: „Srovnáš-li tato tři embrya, nejsi s to, abys postihl nějakého rozdílu.“

V knize „Welträtsel“ t. j. „Záhady světa“, aby dokázal, že člověk pochází od opic, vymyslel a vyobrazil úplně vymyšlené předky člověka jako je krao (člověk opičácký), třetihorní člověk, ocaseý a srstnatý člověk, vačnatí předkové člověka. Podobně v rodokmenech živočišstva urobil si jedince, o kterých není nikde ani památka, a kterým dal sám podobu i jména jako „gastrea“, „protaeus“ a j. Aby Boha Stvořitele odstranil, udělal tedy Haeckel sám ze sebe boha stvořitele. Při tom libovolně znaky různorodé umenšuje a znaky podobné proti skutečnosti zveličuje, aby příbuznost druhů tím jistěji se ukázala. Podobně překrucuje vědecké výzkumy z oboru biologie, fyziky, dějin atd., jim proti pravdě násilí činí, aby sloužití mohly jeho domněnce. Zajištěné pravdy vědecké nekriticky míchá s pouhými domněnkami a oboje za pravdu zjištěnou vydává.

R. 1875 lipský anatom Vilém His napsal o těchto a podobných podvodech Haecklových: „Vyrosl jsem ve víře, že mezi všemi vlastnostmi přírodopytce spolehlivost a bezpodmínečná úcta před skutečnou pravdou to jediné jest, bez čeho býti nemůže. I dnes jsem téhož názoru, že po ztrátě této vlastnosti všechny ostatní, byť sebe skvělejší byly, blednou. Ať si tedy jiní pana Haeckla ctí jako činného a bezohledného vůdce strany, podle mého úsudku bojem svým ztratil právo, aby počítán byl v kruh vážných badatelů jako rovnocenný.“

Berlínský universitní profesor Bedřich Paulsen napsal se stanoviska filosofického o „Záhadách“ Haecklových: „Četl jsem tuto knihu s palčivým studem, se studem nad úměrným obecným vzděláním a filosofickým vzděláním našeho lidu. Že taková kniha byla možná, že mohla býti tištěna, kupována, čtena, obdivována, a jí věřeno u lidu, který má Kanta, Göthea a Schopenhauera, to je bolestno.“

Houston Stewart Chamberlain (* 1855) napsal: „Haecklův obraz světa znamená úpadek zpětný do pravé mythologie nej-nemotornějšího druhu; nemotorného totiž, protože nikoliv cestou pozorování, názoru, ale spekulací kráčí a poněvadž — na rozdíl od mythologie dětinských přírodních národů — jeho děsně smělá srovnávání ani s pozorováním ani s logikou se neshodují. To není ani báseň ani věda ani filosofie, ale mrtvě narozený kříženec (bastard) všech tří.“*)

Když takto Haecklova vědecká sláva bledla, aby udržel se přece jaksi nad vodou, založen byl v Německu r. 1906 spolek jeho přívrženců „Monistenbund“, při jehož ustavení sám Haeckel byl čestným předsedou. Spolek měl ho chrániti. Avšak ani to nepomohlo. Mezi tím byly „Záhady“ Haecklovy přeloženy do ruštiny a učenci rusští podobně jako němečtí Haecklovu pavědu odsoudili.

Dr. A. Šiltov, professor lék. fakulty, napsal o nich kritiku a mezi jiným pravi: „Přiznávám se, že při největší zdrželivosti jen těžko lze nerozčliti se při knize Haecklově. Kdyby (Haeckel) byl jen trochu vážným myslitelem, nikdy by se neopovážil popíráti to, co lidskému rozumu jest nedostupno. Když takoví geniové, jako Newton, Galilei a j. skláněli se před záhadami světa a uznali svět duchový, měl Haeckel býti mnohem skromnější Neshoda nauky s náboženstvím záležela vždy v povrchních úsudcích vědy . . . Jeho „Záhady světa“ je dílo svrchovaně zavržení hodné jednostranností a lživostí vývodů.“**)

O. D. Chwolson, professor fysiky v Petrohradě, přezkoumav dílo Haecklovo se stánoviska fysiky napsal: „Výsledek našeho zkoumání je úžasný. Všecko, ale také všecko, co Haeckel vzhledem k fysikálním otázkám praví, vysvětluje a tvrdí, jest falešné.“ Spolu ukázal na četných příkladech, že Haeckel nemá ani elementární vědomosti o fysice.

Čekalo se, co Haeckel odpoví, kterak se obháji. Haeckel promluvil, avšak, aniž by jedno jediné tvrzení Chwolsonovo vyvrátil, jednoduše mu vynadal: „Horribile dictu dualista, mravně

*) Bonifacius-Korrespondenz 1908 č. 8.

**) Rozhledy Čecha I. č. 15.

defektní člověk, bytost s ohraničeným mozkiem, domýšlivý blázen, bornirovaný petrohradský fysik atd.“

Professor v Kielu J. Reinke dobře vystihl samolibost Haecklovu, napsav: „Marná chloubka jest to, když čteme v jedné velmi rozšířené atheisticke knize (Welträtsel) Arnošta Haeckla slova: Zajištěnou historickou skutečností zůstane v následcích důležité poznání, že člověk pochází nejbliže z opice, dále od dlouhé řady nižších obratlovců.“

R. 1908 vystoupil proti podvodům Haecklovým předseda „Keplerbundu“ embryolog Dr. Brass spisem: „Das Affenproblem Herrn Prof. E. Haeckls neueste gefälschte Embryonenbilder“. kde dokazuje, že Haeckel úmyslně proti vědecké pravdě podobnost mezi člověkem a opicí přehání a rozdíly mezi nimi stírá. Aby lidský zárodek opičímu připodobnil, vymaloval jej neprávem s 44 obraty, opici maka dal „useknouti“ ocas a tak 40 obrazů zfalšoval.

Čekali, co odpoví Haeckel. Haeckel mlčel, za to listy protikřesťanské pro něho pracovaly: Na jaře 1908 hodil v Jeně do obydlí Haecklova někdo kamének, 105 grammů váhy, maličký tedy. „Neue Freie Presse“ ze dne 6. března 1908 věnovala této události celý úvodník, kde vyličovala věc jako hrozný atentát na život „vědce“ Haeckla, jako útok zpátečnictví proti pokroku. Téhož večera však v Jeně hozeny byly kameny i do dvou jiných domů; kdož ví tedy, zda hození to platilo Haecklovi.

Konečně dne 28. prosince 1908 objevila se v berlínském „Volkszeitung“, útočišti jeho, odpověď Haecklova. Haeckel zase po svém způsobu v ní nadává: „Neuvěřitelná drzost“ atd., na konec pak se přiznává: „Abych celému pustému sporu obratem ruky učinil konec, chci začít tedy ihned s lítostivým přiznáním, že malá část mých četných vyobrazení zárodků (snad 6 nebo 8 ze sta) skutečně (ve smyslu Dr. Brassa) jsou falšované — všechny ony totiž, u kterých po ruce jsoucí pozorovaný materiál jest tolik neúplný a nedostatečný, že jsem byl přinucen při sestavování spojovacího vývojného řetězu — mezery domněnkami vyplnit a srovnávací syntesou scházející články obnoviti.“ A omlouvá svůj podvod slovy: „Jini biologové činí totéž!“*)

*) Bonifacius-Korrespondenz 1909 č. 2.

To bylo již trochu drzé doznání! Haeckel ztrácel více a více veškeru vážnost ve vědeckém světě. Tuť sám odhalil své nitro! Sami přívrženci Haecklovi začali se za svého patriarchu a jeho pavědu aspoň před veřejností stydět.

I v Rakousku botanik professor Dr. Julius Wiesner ve vídeňské „Zeit“ dávno před tímto doznáním Haecklovým dne 4. března 1908 podal o novém spisu jeho: „Das Menschenproblem und die Herrentiere von Linné“, tuto zdrcující kritiku: „Co se v této nové Haecklově knize podává, jest v základě totéž, co ve svých „Záhadách života“ rozšířil mezi lid k úžasu všech vážných biologů lehkomyšlným způsobem. Nejtěžší záhady života: Vznik živé podstaty, vznik prvního člověka, další vývin nejnižších organismů vzhůru až ke člověku jsou od něho hravě rozřešeny, správněji řečeno bez zření ke skutečným poměrům fantasticky zpracovány, a tímto způsobem, který přírodovědci není dovolen, přivoděny jsou k domnělému rozluštění. O vědeckosti nemůže býti při tomto počínání ani řeči.“

Tak Haeckel od učeného světa opuštěn a odsouzen, kam měl se obrátiti? Našel přece své útočiště tam, kde stejně „vědecky“ po Haecklovsku se pracuje — ve „Volné myšlence“. Jako zástupce Německa zasedá dosud ve výboru „Volné školy“, t. j. internationalní lize pro racionelní výchovu dítek, a r. 1910 v srpnu, kdy konal spolek „Volná myšlenka“ světový kongress v Bruselu, poslal tam ke sjezdu pozdravný přepis, který od volnomyšlenkářů s úchvalou byl vyslechnut. „Volná myšlenka“ toť trest „vědy“ Haecklovy — tam se úplně hodí!

O nauce Haecklově platí slovo Písma: „Člověk když ve cti byl, nesrozuměl; přirovnán jest hovědům nemoudrým a učiněn jest podoben jim.“ (Žalm 48, 21).

Nelze ovšem popírat, že stavba a mnohé životní zjevy těla člověka podobají se stavbě a zjevům takovým u těla zvířat, rovněž i zvíře zvířeti se podobá, rostlina rostlině. Na pozorováních těchto staví své domněnky theorie vývojová, učíc, že živočichové postupně z druhů méně dokonalých povstávali. Avšak pouhá podobnost stavby tělesné jest slabý důvod pro theorii vývojovou. I obydlí lidská v hlavních rysech jsou si podobna, a přece nelze za to mlti, že dům lepší vyvinul se z méně krásného. Podobnost

druhů svědčí spíše pro jednotný plán, pro jednotnou myšlénku, pro jednoho Stvořitele.

Tělesná stavba živočichů a rostlin i proto musí býti podobna, poněvadž všichni živočichové a rostliny jsou určeny žítí na téže zemi, jsou vysazeny týmž živlům, mají vzdorovali týmž vlivům povětrnosti. Proto tedy musí člověk míti podobnou stavbu tělesnou jako ostatní živočichové, že určen jest k životu zde na zemi jako ostatní živočichové.

Že by vývojná theorie byla pravdiva, pochybujeme vůbec.

•

VII.

O prozřetelnosti Boží.

Jak velicí jsou skutkové
tvoji, Hospodine! velmi
hluboká jsou myšlení tvá.
Člověk nesmyslný nepozná toho:
a blázen nerozumí těm věcem.
(Žalm 90, 6—7).

a) Pojem prozřetelnosti.

Prozřetelnost je od slova prozítrati, znamená tolik jako v budoucnost viděti. I člověk dovede rozmanité věci předvídati, ovšem nedokonale, a podle toho řídí sebe a své záležitosti; i člověk bývá prozřetelný.

Nejprozřetelnější jest Bůh. Bůh vidí budoucnost jako přítomnost, On jest vševědoucí, a poněvadž spolu i všemohoucí, nejvyšší moudrý, dobrotivý a spravedlivý, jedním slovem v každé příčině nejdokonalejší jest, proto řídí všecko tak, aby dosáhl vždy svých nejsvětějších úmyslů, zachovává všecko tak, jak právě nejlépe hodí se jeho nejlepšímu úmyslu. Prozřetelnost boží jest tedy péče, kterou Bůh všecko zachovává a řídí. Pravíme: všecko! tedy tajemné události i samozřejmé, pochopitelné rozumu lidskému i nepochopitelné, důležité i malé a nepatrné, nadpřirozené i přirozené. To jest třeba zdůrazniti, že Bůh v š e c k o řídí a zachovává. Mnozí zajisté klamně se domnívali, že toliko události veliké, ať si v přírodě nebo v dějinách lidstva, události tajemné, jejichž nejbližších příčin nedovedeme vysvětliti, přičítati dlužno zasáhnouti

Prozřetelnosti boží. Když na př. velký požár, krupobití, neúroda, výbuch sopečný, náhlá smrt lidstvo překvapí, nebo když neočekávaně v největší bídě pomoc přijde, nebo zázračně Bůh ve svět zasáhne, tyto události přičítávají lidé vůli boží nebo dopuštění božímu. Ale události obyčejné, jako zdraví tělesné, volný tlukot srdce, vzrůst rostlin, šelestění a pohyb listu na stromě, zmrznutí pláčka, a těm podobné výjevy za dílo prozřetelnosti boží nemají. A přece všecko, důležité i nepatrné, velké i malé, samozřejmě a obyčejné i záhadné a tajemné, jest dílo vůle božské nebo dopuštění božího. Vždyť celý vesmír, od těch ohromných těles nebeských až k tomu prášku zde na zemi, od člověka až k tomu mravenci a nálevníku, jest dílo boží, a Bůh ve své prozřetelnosti tak všecko zařídil a řídí, tak všecko uspořádal a pořádká, takové síly přírodní vložil do celého vesmíru a do každé věci, jak to nejlépe odpovídá jeho moudrosti, dobrotě, spravedlnosti, lásce. To jest křesťanský názor o prozřetelnosti božské. „Malého i velkého On učinil, a jednoduše pečuje o všechny.“ (Moudr. 6. 8.) „Dosáhá mocně od konce do konce a řídí všecko lbezně.“ (Moudr. 8. 1.) „Zda-li neprodávají“, pravil Ježíš Kristus, „dvou vrabců za penízek a jeden z nich nepadne na zem bez Otce vašeho. Vaši pak vlasové na hlavě všechny sečteny jsou. Proto nebojte se!“ (Mat. 10, 29—30.) „V něm (Bohu) živi jsme, a hýbáme se i trváme.“ (Skut. ap. 17. 28.) učil sv. apoštol Pavel.

Ta ohromná síla, která pohybuje tělesy nebeskými, nebo která působí výbuchy ve slunci, nebo která otřese zemí a boří města, jest zrovna tak dílo boží, jako ta síla větěrku, která pohne jedním lístkem na stromu. Jenom na nás lidi prvnější síly svou ohromností a tajemností činí větší dojem, nežli síla, která pohnula jedním listem na stromu. Bohu však jest ohromné tak snadné, jako malicherné. A věru, ta malicherná událost, jako jest pohnutí listu na stromě silou větru, v poslední příčině jest nám zrovna tak nevyzpytatelná jako výbuch sopečný. Či ať nám to někdo vysvětlí, jak se stalo, že list se pohnul! Řekneš: To způsobil vítr! Odkud však stalo se, že vzduch právě tím listem pohnul, či jak povstal ten vítr? Toho byl příčinou různý snad tlak nebo různá teplota v kraji. Čím způsoben byl tento různý tlak a teplota vzduchu? Snad různým

působením slunce nebo měsíce! Proč tak zrovna slunce a měsíc působily? Nevím! V poslední příčině každá i sebe nepatrnější a nám zdánlivě samozřejmá událost ztrácí se v neznámu, v absolutnu, v Bohu.

Ano, ten klamný názor, mezi křesťany valně rozšířený a často i listy křesťanskými hlásaný, jako by jenom nám dosud tajemné nebo ohromující události ve světě a životě byly dílem prozřetelnosti boží, nikoli však všechno, co se děje, i to sebe nepatrnější a v nejbližších příčinách nám známé, podává bezbožnosti nebe-, zpečnou zbraň do ruky, aby nevěra s výsledkem bojovala proti náboženství a od něho lid odváděla. Neboť, když některá ta ohromující a dosud v nejbližší příčině neznámá událost nebo výjev, jako jest výbuch sopečný nebo blesk nebo výbuchy na slunci a skvrny jeho, vědou bývají vysvětleny v příčinách bližších, pak nevěra a bezbožnost hned pozvedá hlas a volá k lidu nemyslicímu: Hle! věda odstranila opět Boha a jeho prozřetelnost! Prozřetelnost boží přece nepůsobí jen tam, kde dosud oku a rozumu našemu jeví se tajemná tma; skutky boží a pravda boží nejsou vesměs tajemné, ale mnohé skutky boží jsou rozumu našemu známé a jiné poznáme v budoucnosti. Ten řečený klamný názor o prozřetelnosti boží měl i nevěrec Bedřich Nitsche a na jeho základě bojoval proti božské prozřetelnosti a náboženství, jako by náboženství halilo se ve tmu.

Ano, všechno děje se dle vůle boží, dobré, poněvadž Bůh tak chce, zlé pak, že Bůh tak dopouští, a bez vůle boží nic se neděje. My lidé zde jenom krátký čas živi jsouce a při tom rozum omezený majíce, nemůžeme všechny skutky a úmysly boží pochopiti. Písmo rukou Prozřetelnosti božské, v tomto vesmíru a v dějinách lidstva napsané, jeví se oku našemu tak ohromně veliké, že často ani začátku ani konce jeho dohlédnouti nedovedeme, tím méně je přechítsti můžeme. Jen celek je k pochopení, ale mnohdy celku se nedopátráme. „Nejsou myšlení má, myšlení vaše: Ani cesty vaše, cesty mé, praví Hospodin. Nebo jako povýšena jsou nebesa od země, tak povýšeny jsou cesty mé od cest vašich, a myšlení má od myšlení vašich“ (Isaiáš 55., 8.—9.), jest napsáno u Isaiáše.

Prozřetelnost boží souvisí jistě s bytostí a vlastnostmi Božími a proto jako bytostí Boží rozumem svým pochopiti ne-

doveme, tak ani nedovedeme úplně porozumět prozřetelnosti Jeho. Avšak jako rozumem svým přece jsoucnost Boží poznáváme a bytost božskou tak dalece chápeme, že Boha od každé jiné bytosti rozeznáváme, tak podobně i ve stvoření poznáváme a znamenáme jasně stopy prozřetelnosti Jeho.

Proto všickni národové uznávali Prozřetelnost božskou. Všickni velcí básníci starořečtí, od Homera až po Sophokla, opěvují díla prozřetelnosti boží. Starořecký filosof Plato v knize „O zákonech“ napsal: „Chtěl bych toho, kdo v bohy věří, ale v bohy slepé a lhostejné k dobrému i zlému, k pravdě přivést, takto k němu mluvě: „Milý synu, ani ty, ani kdo jiný nemůže se chlubit, že by unikl božské spravedlnosti, která bdí nad tebou. Nejvyšší zákonodárce učinil to svým nejdůležitějším a nejsvětějším zákonem. Marně bys se chtěl skrývat v hlubinách země anebo uniknouti na větrorychlých perutích k nebi: Všude musíš zadostčiniti božské spravedlnosti, buďsi na tomto nebo na onom světě... Ó mladičky rouhači, tuto podmínku života neznati, znamená neznati života samotného... Milý synu, kéž by se mi podařilo, přesvědčiti tvé srdce o těchto třech pravdách: že jest Bůh, že jest prozřetelnost a spravedlnost boží.“*)

Cicero pak praví: „Prozřetelnost řídí svět a lidské záležitosti, celý svět a každou bytost.“ (De divin. num. 117). Jinde zase: „Každý člověk musí býti přesvědčen o této pravdě, že Bůh jest neomezeným pánem všech věcí, že hledí dovnitř srdcí a od každého požaduje účet z dobrého i zlého, co učinil.“ (De legibus num. 25).

Seneka: „První povinnost člověka jest, věřiti v Boha; druhou věřiti, že řídí svět, že jeho prozřetelnost bdí nad pokolením lidským a o všechno pečuje.“ (Epist. 95).

Jako zajisté všickni národové věděli, že Bůh jest, a že Bůh nejvyšší dokonalý jest nebo aspoň dokonalejší nežli člověk, tak také znali, že Bůh řídí a zachovává svět. Vždyť sám člověk rozmanitým způsobem dovede zasahovati do přírody, vždyť i člověk jednotlivý dovede zasahovati do dějin lidstva a dávat jim dle své vůle směr,

*) Citov. dle Dupanloup: Atheismus str. 25.

tím tedy spíše činí tak bytost nejdokonalejší — Bůh. Člověk zušlechťuje k svému prospěchu rostliny a stromy, vysušuje močály a činí je úrodnými, zavodňuje suchopáry, dává směr řekám, aby nevystupovaly z břehů, svádí hromosvody blesky a činí je neškodnými, dovede i mračnům jiný směr dáti. Na př. v Č. Budějovicích jest mnoho hromosvodů, poněvadž bouřky od severozápadu k městu po rovině se valící druhdy v městě mnoho škodily, než bouřlivý mrak vznesl se přes pahorky na straně východní. Četné ty hromosvody neškodně vyrovnávají elektrickou sílu mračen a zeslabují bouřku. Známo také, že mračna táhnou se nejvíce po lesích a vodách; vykácíme-li tedy les, nebo zřídíme-li nové nádržky vodní, dovedeme i my lidé dáti mračnům a dešti jinou cestu. A to, co člověk dovede, toho že by Bůh nedovedl způsobem daleko dokonalejším? Velký klam jest, že všechno děje se tak, jak dítí se musí. Každá bytost rozumem a svobodnou vůlí obdařená, dovede měniti pořad výjevů přírodních i v dějinách lidstva, tím spíše bytost nejdokonalejší — Bůh. Proto popřati prozřetelnost boží znamená vlastně popřati Boha, znamená úplnou bezbožnost. Či není to bezbožnost a spolu nedůslednost nerozumná, uznávati Boha, ale o něm tvrditi, že o nic se nestará, ať to ve světě chodí jak chodí, ať se děje, co se děje, že nepomáhá, když pomoci jest třeba, ale že jen nečinně patří na svět a lidi, že netěší v zármutku, i když člověk Ho prosí, že netrestá, i když hřích k nebi o pomstu volá, že nepomáhá, i když lidi o pomoc Ho vzývají? Tuh by byl Bůh bytost slabší než sám člověk a bytost horší a omezenější nežli ten nejposlednější člověk, neboť i člověk má srdce, těší, pomáhá rád spolubližnímu i tvorům ostatním. Upřati tedy prozřetelnost božskou, jest největší bezbožnost.

b) Stopy prozřetelnosti boží v přírodě.

Když mluvili jsme o jsoucnosti boží, ukázali jsme na četných případech, že všechno ve světě moudře, účelně jest zařízeno. že všude ve světě shledáváme moudré a účelné zákony. Čím více vědění lidské pokračuje, tím více podivuhodných zákonů a za-

řízení přírodních odkrývá. Nic ve světě není bezúčelné. Namítali do nedávna někteří, k čemu prý je v těle lidském slepé střevo, zvláštní výběžek tlustého střeva v těch místech, kde tenké střevo ústí do tlustého, když prý tak snadno se zanítí? Avšak bylo shledáno, že slepé střevo vylučuje mok, kterým svlažují se stěny střevní, aby potrava snáze mohla postupovati, tedy není bez účelu. Schopenhauer zase posměšně se ptal: K čemu prý voda mořská je slaná? Ač známo jest, že slanost vody mořské brání její hnilobě a činí ji spůsobilejší k plavbě. Du Bois-Reymond nazval Stvořitele hudlařem, protože prý v minulých dobách tolik rostlinstva stvořil a opět je zničil. Avšak bujná ta vegetace na naší zemi v dobách, kdy ještě ani člověka zde nebylo, nebyla zde bez účelu. Proměnila se v ložiska uhlí kamenného, bez něhož dnes lidstvo sotva by obstálo, a toho rozmachu průmysl lidský dnes by se byl bez uhlí nedodělal. V ložiskách kamenouhelných, kde energie tepla z dob teplejších až do naší doby byla zachována, hlásá spíše moudré zařízení prozřetelnosti božské, která člověku obydlí zde připravovala již v dobách, kdy bytosti lidské zde nebylo. I ta ložiska kovů, vynesena z vnitřku země v době velkých převratů zemských, svědčí o moudrém zařízení prozřetelnosti boží. Zkameněliny pak předhistorických rostlin a živočichů, nejsou-liž to moudře zachované památky, z kterých důmysl lidský má čerpati poučení o vývinu země naší a z nich se učit, že zjevení boží napsané právě jest? „Budou-li tito mlčeti, kamení bude volati.“ Luk. 19. 40.

Poněvadž tedy ve světě všecko moudře a účelně zařízeno jest a se vyvíjí, z toho jasně poznáváme, že Bůh moudře a účelně svět řídí a spravuje. Neboť kde tolik moudrosti jest a tolik zákonů, tam musí býti i moudrý pořadatel a zákonodárce, který vše řídí. Namítají někteří, k čemu prý jsou však ve světě ty rozmanité zrudné tvary, ti rozmanití mrzáčkové u živočichů vůbec a také u lidí? Místo odpovědi opáčíme tuto otázku a ptáme se, proč věda právě těchto zrudných jedinců tolik si všímá a je studuje? Zajisté proto, že právě z těchto nepravidelností důmysl lidský dovídá se o pravdách jiných a na základě jejich dobádává se pravd, kterých by se na ostatních jedincích dokonalých nedopátral. Zrudné tvary mají tedy veliký význam a účel

pro vědu. Mimo to však ti různí mrzáčkové mezi lidmi mají veliký účel mravní, budíce v srdcích lidských soucit a útrpnost a učíce lidstvo, aby tím více vážilo si svého zdraví a za ně Bohu děkovalo. Tuto otázku rozluštil již Ježíš Kristus. „Otázali se ho učedníci jeho: Mistře, kdo jest zhřešil, tento-li, čili jeho rodičové, že se slepý narodil. Odpověděl Ježíš: Ani tento nehřešil ani jeho rodičové: ale aby zjevení byli skutkové boží na něm.“ (Jan 9, 2—3.)

Podobně veliký účel mají i katastrofy živelní, které nevěrci ve své zaslepenosti uvádívají jako doklady proti prozřetelnosti boží. Jsou to zejména hromobití, krupobití, povodně, sucho, výbuchy sopečné, zemětřesení, pustošící celé kraje a dědiny, při čemž mnoho lidí zhusta o život přichází. Tyto pohromy živelní mají veliký význam v plánu božské prozřetelnosti. Ony učí a nutí člověka přemýšlet i vymýšlet prostředky k své obraně proti živlům. Hlavně tím, že člověk musí bojovati s rozkácenými živly přírodními, dodělává se pokroku. „Nouze naučila Dalibora housti“ a neštěstí učí člověka mysliti. Kdyby člověku všechno po libosti se vedlo, pak by zlenivěl duševně i tělesně ke své záhubě. Proto vidíme, že národové v krajinách studenějších dospívají k většímu pokroku než v krajinách teplých, kde není jim toliko bojovati s živly přírodními. Živelní pohromy sdružují lidstvo také k společné obraně, mají tedy i význam sociální. Živelní neštěstí budí soucit v srdcích lidských; bez neštěstí, bez okuseň bolesti, stal by se člověk snadno tvorem bezcitným. Neštěstí povzbuzují lidstvo ke skutkům milosrdenství a zušlechťují jeho duši. Přestaňme tedy spatřovati v živelních katastrofách a jiných neštěstích, která přicházejí na lidstvo, toliko trestající ruku boží po způsobu biblické potopy světa a zkázy Sodomy a Gomorrhyl

To jest názor jednostranný, který opravoval i Ježíš Kristus říka. „Ani tento nehřešil, ani jeho rodičové: ale aby zjevení byli skutkové boží na něm.“ Bůh zajisté jest nejen spravedlivý, ale i dobrotivý a moudrý, nejen trestá, ale i k dobrému a k dokonalosti člověka vede. Zahynuli snad při živelní pohromě nejen hříšníci, ale i svatí a spravedliví, rozbořeny byly nejen domy hříchů, ale i svatyně Páně. Pro člověka hříšného každý způsob smrti jest neštěstím velikým, pro spravedlivého i náhlá smrt jest velikým dobrodiním a štěstím, onať jest mu branou do života

věčného. Kéž přestanou již jednou ty jednostranné úvahy o živelních pohromách v listech křesťanských, kde vyličují se ty pohromy toliko jako trest boží!

Jest to velký blud, který káral u učedníků i Ježíš Kristus, a ten blud svádí nevěrce k posměchu víře a k zatvrzelosti a dává jim na ruku prostředek, aby k nevěře sváděli lid věřící. Neštěstí a pohromy jsou v ruce průzřetelnosti boží nejen trestem, ale i — dobrodiním pro lidstvo. Nepatřme na pohromy lidstva okem škodolibosti, přejíce snad nepřimo těm „bezbožníkům“ zasloužený trest boží, ale hleďme na ně okem obdivu a soucitu a účinné lásky! To jest křesťanský názor!

Ježíš Kristus varoval před tím jednostranným a velmi rozšířeným míněním, jako by pohromy přicházeli jen jako trest na lidi nehodné. Sv. evangelista Lukáš vypravuje (Kap. 13., v. 1—5): „Byli pak tu času toho někteří přítomní, vypravujíce jemu o Galilejských, kterýchžto krev smísil Pilát s oběťmi jejich (t. j. zabil je při obětování). I odpověděl (Ježíš), řekl jim: Což mníte, že ti Galilejští větší hříšníci byli, nežli všichni Galilejští, protože takovou věc utrpěli? Nikoliv, pravím vám: Ale, nebudete-li pokání činiti, všichni podobně zahynete. Jakož i oněch osmnácte, na něž padla věž v Siloe, a zabila je, zdali se domníváte, že taky oni vinnější byli nade všechny lidi, přebývajcí v Jerusalemě? Nikoliv, pravím vám“.

Totéž, co řečeno bylo o živelních pohromách, platí i o bolesti. Bolest tělesná jest často velikým dobrodiním pro člověka. Bolest hlásí mu, kde co v organismu tělesném schází, aby člověk hledal v čas pomoci, jest výstražným signálem. Bolest vůbec má i veliký význam mravní; bolestí a utrpením stává se člověk teprve celým člověkem, šlechetným charakterem. Kdo nic sám nezkusil, není celý člověk. „Jako ohněm zkušeno bývá stříbro a zlato pecí: tak zkouší Hospodin srdce.“ (Přísł. 17. 3.) Není ovšem pochyby, že mohl Bůh svět dokonalejší učiniti, než jest svět tento, ale že takový učinil, stalo se zajisté jen proto, že nejlépe tento svět odpovídá zaměrum božím i člověku v tom stavu, v jakém jest. Aby vůbec ve světě nebylo žádných nedokonalostí, jak někteří si přejí, je věc úplně nemožná, neboť svět takový musil by býti nejdokonalejší, absolutní — jako Bůh sám, což vůbec věc nemožná jest.

Proti prozřetelnosti boží slýcháme také namítati, že prý by působení boží v přírodě vylučovalo všecko vědecké poznání, poněvadž by tu ve světě místo nezničitelných zákonů působila libovůle boží, že prý by Bůh rušil zákony, kdyby zasahoval do přírody, a tak prý by nebylo možno dospěti k vědecké jistotě. Avšak i člověk svobodně a mnohonásobným způsobem zasahuje do přírody a přece zákonů přírodních neruší aniž překáží práci vědecké. Kdo pak takovou námitku činí, ti mají velmi špatný názor o Bohu. Představují si působení Boží v přírodě jako nějakou zvláštní sílu, podobnou síle přírodní, představují si Boha jako nějakého člověka, který dila svá opravuje a svou vůli a záměry mění. Bůh však se nemění; co chtěl, to chce, to bude také v budoucnosti chtít, u něho není včera, dnes a zítra, ale celá věčnost jest mu jedním okamžikem. Bůh nemění dila svá aniž je opravuje. Celý svět se všemi silami v něm jest jeho dílo, zákony přírodní jsou jeho myšlenky, které skutkem se staly, tak že zpytovat svět jest jen opakovati myšlenky Boha neměnicího se. Profesor v Kielu Jan Reinke (*1849) pravi, že „nelze pochopiti, proč by přírodověda, když se připustí Bůh, neměla smyslu, poněvadž by pak nikoliv zákonnost, ale libovůle řídila svět.“ Naopak tvrdí, „že zpytování přírody s Bohem zrovna tak se vyplácí a jest důležitá a zajímavá jako bez Boha. Žádný obor přírodovědeckého zpytování není tím ani dost málo dotčen, ani fysika, chemie, astronomie ani botanika, zoologie a fysiologie. Že jsem na pravdě, dokazují následující jména velikých přírodovědců, kteří vesměs byli přesvědčení a rozhodní ctitelé Boha: Galilei, Kepler, Newton, Lavoisier, Liebig, V. Weber, Faraday, Linné, Konrád Sprengel, Cuvier; dal by se seznam tento snadno velmi rozmnožiti. Avšak právě za všeobecné uznání bezpodmínečné zákonnosti v přírodě děkujeme nikomu více, jako čtyřem z prva jmenovaným mužům.“*)

Vůli boží se stalo, řekne křesťan, že blesk udeřil. Nevěřec to popírá a dokazuje, že mimo síly přírodní nic jiného zde nepůsobilo. Nevěřec tedy představuje si vůli boží jako nějakou zvláštní sílu přírodní. Avšak vůle boží či Bůh sám stvořil sílu blesku, Bůh dal jí vlastnosti a zákony, dle kterých tato síla

*) Die Welt als Tat, 466.

působí a působila a působiti bude; Bůh jest tedy příčinou, že tak a jinak působí. Bůh znal a připustil toto udeření již tehdy, kdy silu tuto stvořil, u něho není minulosti ani budoucnosti.

c) Stopy prozřetelnosti boží v dějinách lidstva.

Jako v přírodě spatřujeme působení Boha nejvýš moudrého, dobrotivého a spravedlivého, tak také i v dějinách lidstva. Sv. Augustin (O městě božím I. kniha 5. kapit.) napsal: „Pozorujte toho Boha, který stvořil tělo s jeho krásou, jeho silou, jeho plodností, s uspořádáním jeho údů a blahodárným souhlasem jeho prvků; který dal duši živočišné paměť, smysl a žádost, duši rozumné myšlenku, inteligenci a vůli: Toho Boha, který nenechal ani jednoho ze svých děl, neřku nebe a zemi, neřku anděly a lidí, ale ani nejmenší ústrojence a nejnižší živočichy, prsko ptáka, nejmenší kvítek polní, lístek stromu bez zřizeného souladu částí, harmonie a míru; ptám se, je-li uvěřitelné, aby tento Bůh strpěl, aby říše pozemské, jejich panování a jejich podrobení neřídily se dle zákonů prozřetelnosti Jeho?“

Ano, Bůh řídí člověka jednotlivce i celé národy. On vložil předně do duše každého člověka pud po blaženosti, štěstí. Tento pud jest tak mocný, že žádný člověk mu odporovati nedovede, proto ať dělá, co dělá, činí tak vždy proto, že chce býti šťasten. Bůh dal do srdce lidského přirozený zákon mravní s hlasem svědomí, který ho varuje, chrání a zase k dobrému povzbuzuje. Bůh ohradil člověku cestu vezdejšího života zákony a tresty, které ho stíhají, když by proti nim jednal. Vidíme, jak člověk hřeší proti těmto zákonům přirozené mravnosti, propadá trestům, nemocem z nemravného života pocházejícím, které ho vysilují, o zdraví a i život připravují. Podobně i celý národ, prohřešuje-li se proti zákonům přirozeným, upadá v záhubu, hyne. Říkají tomuto stavu „hyperkultura“ tolik jako nadvzdělanost, avšak není to nic jiného nežli nemrav a bezbožnost. Nemravný nepřirozený život bývá příčinou bezdětných rodin, nestádnost plodí potomstvo choré, záhy vymírající. Tak prozřetelnost boží udržuje na zemi plémě mravně silné, kdežto nemravné odklízí. Kdož by v tom neviděl prst boží! Člověk taky trestán

bývá právě tím, čím lžešil: Nestřídmost trestána bývá poruchou orgánů zneužívaných, marnotratnost — nedostatkem a bídou, bujnost — ztrátou zdraví, nespravedlnost — ztrátou majetku, odboj proti Bohu, odbojem proti lidem, revolucí. Lid sám říká: „Mlýny boží melou pomalu ale jistě“ a „majetek nespravedlivý nemá požehnání.“ Ano, každý člověk, trochu-li jen o svém životě přemýšlí, najde v něm dosti ukazů prozřetelnosti božské. Ubírá-li se člověk cestou svého života k cíli, ke kterému Bůh ho vede, vlévá Bůh do duše jeho radost, silnou naději a schopnost; tu i ty přikázky největší jemu v cestě ležící, proti všemu očekávání ustupují a padají. Chce-li člověk vědomě jednati proti vůli boží, často i lehké stává se mu těžkým, překážka malá velkou, jež mu cestu zatarasí. S údivem to člověk pozoruje. Čím důležitější jest zaměstnání člověka, čím důležitější zvláště pro spásu duší lidských jeho postavení, tím zřetelněji jeví se působení prozřetelnosti boží v jeho životě, a při jeho podnicích. Z té příčiny hlavně život a působení kněží jest jako neustále řízeno rukou Boží, a každý kněz katolický dovedl by ze života svého vypravovati o podivuhodném řízení božské prozřetelnosti.

Tak jest tomu i v dějinách celých národů. I dějiny národů ukazují jasné stopy řízení božího a zvláště národů takových, které si vyvolil Bůh k spáse lidstva. Když lidstvo odvracelo se od Boha k modlářství, nechává je Bůh drobiti a dělití se na různé národy, kteří nejen řečí, ale i náboženstvím od sebe se lišili a jeden proti druhému národu přikře vystupoval. Různá řeč, zvyky i náboženství, které lidstvo dělily, byly jako přirozené ohrady, jež bránily, aby zkáza z jednoho národu do druhého tak snadno nepřecházela. V jednom národu zachovává však Bůh pravé poznání Boha, byli to potomci Abrahamovi, Židé. Jim jako by věnoval Bůh zvláštní pozornost a péči svou. Nechává tento národ vyvinouti se v pohan-ském sice, ale na ten čas ve vzdělanosti pokročilem, Egyptu. Tam naučí se potomci Abrahamovi, dříve toliko kočovní pastevci, písmu, stavbě, řemeslu a umění. Aby však s pohanským lidem nesplynuli, dopouští na ně Bůh krutá pronásledování od pohanů. Po 400 letém pobytu, vyvádí národ židovský na poušť, aby delším pobytem v pustinách arabských očistil srdce jejich od nákazy pohanské a víru jejich upevnil. Aby malý tento národ nepřátelskými

národy pohanskými zničen nebyl, vyhledá mu Prozřetelnost malý sice kus země — zemi Kananejskou, ale krajinu takovou, která byla způsobilá, osamotiti, oddělití národ židovský od národů pohanských, neboť na jihu a východu hraničila pouští, na severu děl ji od Syrie vysoká pohoří, na západu je moře. Aby národ židovský nenaučil se plavbě po moři a tak nepřišel do styku s pohanským světem, nechává Bůh pobřeží země Kananejské v moci pohanského malého národu filištínského a foenického. V této zemi nechává Prozřetelnost národ se vyvíjeti a když přes všecku péči a ochranu přece nákaza bludů pohanských začala vnikati v lid židovský, odvedeni byli kolem r. 722 před Kristem židé z království israelského do zajetí assyrského a kolem r. 600 před Kr. z judského království do zajetí babylonského. Tam rozšiřují Židé mezi pohany naději na zaslíbeného Vykupitele. Tam v zemi pohanské zůstávají ze židů všickni, kdož více zisk časný milovali nežli Boha, a jenom asi 40.000 nadšených ctitelů pravého Boha vrací se do vlasti pod vůdcem Zorobabelem. Tak prosívala Prozřetelnost malý ten národ, plevy z něho odpadávají, jenom dobré zrno — jádro národa vyvoleného, vrací se do vlasti — budoucí kolébky Vykupitele světa. Až když čas příchodu Vykupitele se blížil, rozptyluje se národ židovský za obchodem po veliké říši římské, tak že v krátkém čase v každém větším městě veleříše římské povstávají obce židovské, které měly sloužiti apoštolům Kristovým k rozšíření víry jeho. Kdežto dříve Bůh dopouští drobení lidstva na malé národy a státy, když již světlo víry křesťanské má šířiti se po světě, Prozřetelnost božská sjednocuje národy v jedné veliké říši římské, Římané snášejí bůžky různých národů pohanských do jedné společné svatyně — pantheonu, Římané stavějí všude dobré silnice, řecká a latinská řeč známou se stává po celé veleříši. Za císaře Augusta, kdy narodil Vykupitel světa Ježíš Kristus, dosahuje říše římská největšího zřahu a pokoje. Tak připravil Bůh národy a svět na evangelium Kristovo. Všecko sloužiti mělo nepřímě k rozšíření jeho náboženství: Upravené cesty, jednotná řeč, jednotná říše, rozptýlené obce židovské i pokoj a mír těchto dob. „Všecka ekonomie viditelného světa od stvoření odnáší se ku příchodu Ježíše na zemi. Kříž toť střed, v němž všecko se sbíhá, toť vrchol

světových dějin“, tak napsal sv. Jeronym. (Epist. ad Eustochium.) Bůh vštěpuje pak víru křesťanskou na strom vzdělanosti řecko-římské. Řím, hlavní město veleříše římské, stává se sídlem hlavy církve Kristovy, středem celého křesťanského světa. A věru, nemohla Prozřetelnost najítí lepšího středu pro církev světovou nad Řím.

Řím leží ve středu mezi třemi díly světa, Evropou, Asií a Afrikou, jeho podnebí sneše poutník křesťanský ze studeného severu tak dobře, jako ze žhavého jihu. Tam možno vychovávatí bohoslovce všech národů na apoštoly celého světa.

Povstává z dopuštění božího druhé pronásledování církve Kristovy, trvající 300 let, aby ukázala se moc a síla božská náboženství Kristova. Úder do kamene měkkého drobí kámen, do křemene tvrdého vyvodí jiskru — světlo, vítr shasíná oheň slabý, ale duje-li do ohně velkého, tím větší žár a světlo rozněcuje, tak působilo pronásledování na pravdu božskou. „Oheň přišel jsem pustit na zem, a co chci, jediné aby se zapálil,“ pravil Kristus (Luk. 12, 49). Pronásledování víry Kristovy šířilo ji a roznášelo po celém světě. Tak děje se dosud, Bůh dopouští v mnohých zemích křesťanských pronásledování; hlasatelé evangelia Kristova bývají jako zločinci z domova svého vyháněni; odcházejí do krajín pohanických, aby i tam roznítili srdce láskou Kristovou. Povstali proti pravdě Kristově mudrci pohanští, ale svými námitkami nepřimo přispěli k tomu, že základní pravdy křesťanské tím jasněji se ukázaly. Povstávali proti náboženství křesťanskému bludaři, ale jejich bludy byly toho příčinou, že ještě lépe objasněna byla pravda křesťanská. Bez bludařů a jejich útoků na církev Kristovu neměli bychom spisů svatých otců a jasných rozhodnutí sněmů církevních; bez Lutra a útoku protestantského neměli bychom sněmu tridentského. Námitky filosofů mohamedánských ve středověku vyvolaly velikého učence sv. Tomáše Akvinského a jeho školy. Útok novověké osvěty na základy naší víry přivodí tím větší prohloubení základních pravd křesťanských.

Tak dle plánu božské prozřetelnosti všechny útoky nevěrecké a bludařské přispívají nepřimo k objasnění a utvrzení pravdy božské.

Nemravnost pohanické veleříše římské vysílila však tělesně

národ, bylo proto třeba k vývinu a trvání církve Kristovy, aby tělesně zchátralý národ římský byl omlazen. A hle! tu vtrhují silní a zdraví národové severní, Ostrogotové, Visigotové a jiní do veleříše; boří sice zpukřelý pohanský stát římský, ale mísí se s lidem domácím, omlazují jeho životní sílu v Italii, na Balkáně, ve Španělsku, Francii, Anglii, ano až v Africe. Východ křesťanský později odtrhuje se od církve a její hlavy, papeže římského; stalo se tak z pýchy a panovačnosti. Avšak hnedle přichází trest boží na církev východní; Turci podrobují si národy východní a uvrhují je v krutá otroctví. Tak trestá Bůh panovačnost ztrátou panství.

Tento trest opakuje se často v dějinách lidstva. Národové křesťanští začínají se vespolek haštežiti, jeden stát křesťanský povstává proti druhému, a hle! jako hrozící ruka spravedlnosti božské fanatičtí Mohamedáni činí prudké útoky na nesvorné říše křesťanské. Útoky ty sjednocovaly rozvaděné křesťany.

V době nové, kdy nevěra činí prudké útoky na víru svatou, Prozřetelnost boží odkrývá staré památky egyptské, assyrsko-babylonské, palestýnské i arabské (cestovatelem zbožným a učeným Dr. Aloisem Musilem), vynáší na povrch zemský zasypané starokřesťanské památky a nápisy z katakomb, které stávají se mocnou obranou pravdy Páně.

Ve středu moderní nevěry ve Francii povstává zázračné místo poutní — Lourdy. Kdož by neviděl v tomto prst prozřetelnosti božské, jež dílu svému zahynouti nedá? Vidíme dnes, které státy, které nepřejí víře Kristově a pronásledují ji, samy upadají, jako Francie, Španělsko, Portugalsko, ano i to veliké Rusko, kdežto státy, které přejí církvi Kristově svobody, byť to byly i státy protestantské, jako Anglie, nebo pohanské, jako Japonsko, mohutnější. Německo, kde upuštěno bylo od pronásledování církve katolické, stává se vedle Anglie, jež rovněž poskytla církvi katolické svobodu, nejmocnějším státem evropským. Severní Spojené Státy americké, kde těší se katolíci úplné svobodě — jsou nejmocnějším státem v Americe, a Japonsko, rozlohou snad malé, ale silou veliké, stává se nejmocnějším státem v Asii a sice od té doby, jak přestalo pronásledovati víru Kristovu, kdežto veleříše čínská se svými 426 miliony obyvatelů, kde dosud krvavá

pronásledování církve Kristovy se opakují, jest tak slabá, že závisí její osud na milosti států cizích. Bůh žehná národy a státy, které díla jeho neboží. Malé japonsko má jistě velký úkol v plánu prozřetelnosti božské, zkrze ně snad pokřesťena bude jednou národně spřízněná říše čínská.

Prozřetelnost božská řídí národy. Jednu ještě otázku! Proč Bůh trpí hříšníky? Na tuto otázku odpověděl Ježíš Kristus podobenstvím o Lazaru a boháči a podobenstvím o koukoli a pšenici. Sv. Augustin pak napsal: „Každý zlý člověk buď proto živ jest, aby se polepšil, anebo proto živ jest, aby jím dobrý člověk se vzdělal“ (t. j. vzal si z něho odstrašující příklad). (Tractatus na žalm 14.)

Rousseau (Pensées str. 156) praví: „Bědovati, že Bůh nezabraňuje člověku v konání zlého, jest tolik jako naříkati, že Bůh obdařil člověka vznešenou přirozeností, která ho nabádá ke mravnosti, naříkati, že Bůh dal člověku právo, býti ctnostným. Proto jsme na světě a proto obdaření jsme svobodou, proto pokoušejí nás náruživostí, proto drží nás na uzdě svědomí. Což mohla více učiniti v náš prospěch prozřetelnost Boží? Měla snad ustanoviti odměnu za dobré skutky tomu, kdo vůbec není s to, aby páchal něco zlého? Či aby Bůh zabránil člověku býti zlým, měl snad omeziti jeho vlohy a postavití ho na roveň tvorů nerozumnému?“*)

Ano, Bůh dopouští hřích, neboť nechce vzlíti člověku to, čím vyniká nad jiné tvory pozemské, totiž rozum a svobodnou vůli, bez nichž nebylo by zásluh. Bůh trpí zde člověka hříšného, aby se polepšil, anebo sloužil dobrým lidem za varovný příklad. Tak všechno, i to zlé, řídí Bůh k dobrému. Každý člověk, ať si jest dobrý nebo zlý, přispěje ke cti a chvále Boží — dobrý bude hlásati lásku, milosrdenství a dobrotu boží, zlý pak bude hlásati, jak spravedlivý jest Bůh, jenž oškliví si nepravost a trestá dle zásluhy hřích.

*) Böttau: Víra katolická, str. 23.

VIII.

O modlitbě.

Proste a bude vám dáno.
Luk. II. 9.

S prozřetelností Boží v nejužším spojení jest modlitba člověka. Modlitba jest pozdvižení mysli k Bohu (Damasc. de fide I. 3. c. 24.) a sice pozdvižení mysli nábožné. Kdo se modlí, ten s úctou, vděčností, obdivem, důvěrou myslí na Boha. Člověk se modlí hlavně za trojím účelem: Buď aby Boha ctil a velebil, nebo aby Bohu děkoval, nebo konečně aby Ho o dobra prosil. Modlitbu zavrhuji bezbožci, kteří Boha popírají, ale proti modlitbě brojí i deisté, kteří sice Boha uznávají, ale prozřetelnost boží popírají. Deisté sice připouštějí modlitbu chvály i modlitbu děkovací, ale modlitbu prosebnou zavrhuji jako skutek bezúčelný, nemoudrý, ano až i záhubný. Dle jejich (Kant) tvrzení modlitba prosebná má toliko výsledek subjektivní (osobní), jest prý jen jakýmsi osobním sebeklamem člověka, který přináší člověku v neštěstí jakési uspokojení vnitřní, ale nikdy prý člověk nemůže si na Bohu vyprositi něco objektivního, něco skutečného. Poslyšme, jaké důvody pro toto své tvrzení uvádějí! Důvody jejich proti modlitbě jsou dvojí, jednak z pojmu bytosti božské, jednak ze světa čerpané. Z pojmu o Bohu namítají, že Bůh beztoho ví, čeho nám je třeba, a lépe než my, k čemu tedy Ho prositi, jaksi na potřeby naše Ho upozorňovati? On jest nejvyšší dobrotivý, tedy nám dá, čeho jest nám potřeba. Jest prý i člověka nedůstojno,

každý den žebrati přede dveřmi božími; modlitba prý i svádí člověka, aby všechno očekával od Boha, a aby o nic se nepřičiňoval, místo přirozené pomoci sváděn tak bývá člověk hledati jen pomoc u Boha, trpí tím pokrok lidský, člověk místo léku a lékaře chce jen modlitbou vyprositi si zdraví, místo aby vymýšlel přirozených prostředků k odstranění bídy a neštěstí, splná jen nečinně ruce k modlitbě. Ano, modlitba bývá prý nejen škodlivá, ale často i hříšná, jako na př., když křesťan modlí se, aby zhoubná mračna odvrátila se od jeho majetku, přeje tedy to neštěstí živelní svým bližním v krajině sousední. Bůh je nezměnitelný, nemůže tedy měniti svých věčných úradků, jak svět stvořil, tak to nezměnitelně ve světě jde, a proto modlitba prý jest úplně bezúčelna.

Ze světa a přírody namítají, že v přírodě vládou zákony nezměnitelné, tak že v přírodě každý účín jest jen přirozenou výslednicí stavu předcházejícího. Není tedy prý zde místa pro působení Boží, vše děje se nutně a neodvratně, ať prý se modlí, jak chce. Ano, kdyby Bůh vyslyšel modlitby prosících a zasahoval do přírody, pak byla by porušena celá rovnováha ve světě, zrušeny byly by zákony přírodní, svět by neobstál. Prositi tedy Boha o zdraví nebo odvrácení živelních pohrom nebo o požehnání úrody zemské, atd. jest prý možno jen nevědomci; člověk vědecky vzdělaný prý dávno poznal bezúčelnost takové modlitby. John Tyndall (1820—1893), anglický fysik a hlasatel hmotařského názoru světového, vypravuje, jak potkal u paty ledovce při řece Rhonu kněze, jenž přišel žehnat hory. Tak prý děje se každý rok. Nejvyšší jest prosen, aby učinil meteorologická opatření, aby stáda měla dost pastvy a přístřeší. Kněz, dokládá Tyndall, mohl se stejně dobře modliti za změnu toku řeky Rhonu nebo za prohloubení řečiště. Žádný skutek osobního nebo společenského pokoření není dle předpokladu vědy s to, aby odloudil mračnům i jedinou kapku deště a slunci jediný paprsek světla, neboť by jinak nastalo zmatení zákonů přírody zrovna tak velké, jako kdyby někdo chtěl zastaviti zatmění hvězdy nebo odvésti vodopád Niagarský.*) Po Tyndallově opakuji se takové a jim

*) P. Fr. Žák: O modlitbě prosebné str. 38—39.

podobné námitky na schůzích, v časopisech způsobem rozmanitým tu vážněji, tu s posměchem. A není se co diviti, že při dnešní mělké vědomosti náboženské takové námitky připravily mnohé a mnohé o modlitbu, ano až i o víru v Boha.

Námitky tyto jsou zahaleny v plášť vědy, a před vědou dnes všecko se koří! Námitky ty čerpány jsou i z pojmu Boha a poněvadž podstatu a vlastnosti boží jest nám velmi těžko pochopiti, jest pak hračkou, věcí velmi snadnou, lidu pomásti takovými námitkami rozum. Pochopiti úplně bytost Boží dle její podstaty, dle její moci, dle jejích vlastností, jest nám věc nemožná a proto ani nemůžeme jasně a úplně pochopiti, jak Bůh nevyzpytatelný zasahuje v přírodu a svět, jak člověku prosícímu Ho za pomoc, pomáhá. Avšak, ač Boha a jeho působení a skutky všechny pochopiti jasně nedovedeme, přece dovedeme ukázati, že Bůh skutečně modlitby vyslyší a že všechny tyto námitky nepřátel jsou nicotné a klamné. Námitky tyto, jak zřejmo jest, jsou již částečně, ano většinou vyvráceny ve článku o prozřetelnosti boží. Zde uvádíme na vyvrácenou jich fakta, omezujíce se pouze na rozumové důvody, neboť důvody z víry čerpané na nevěřícího málo nebo nic neúčinkují.

1. Prvním faktem, kterého vyvrátiti nelze, jest, že všickni národové se modlili a modlí. Ano, možno tvrditi, že nenalezneme člověka na zemi, který by byl nikdy o nic Boha neprosil, nikdy se nemodlil. Mnohý modlil se v mládí, pak přestal se modliti, ale přijde-li do velkého neštěstí, opět vzdychá k Bohu a vyzývá Ho o pomoc. Odkud jest tento zjev všeobecný, jak možno jej vyložiti? Tento zjev obecný svědčí, že modlitba vyplývá z přirozenosti lidské, že modlitba jest součástíou srdce lidského, že duše lidská jest od přirozenosti taková, že nutí k modlitbě. Jako člověk přirozenou silou svého rozumu poznává, že Bůh jest, jako poznává rozumem z přírody, že Bůh jest bytost všemohoucí, dobrotivá, tak přirozeně rozumem i citem veden jest člověk k tomu, aby Boha prosil a se modlil. Avšak jako mnohý člověk ve štěstí rád na Boha zapomíná, tak zapomíná i na modlitbu, až teprve neštěstí naučí ho opět Boha znáti a se k Němu modliti. Dokud den jest, nevidíme nad sebou hvězd, ač jsou nad námi stále, až teprve když tmy nahrnou se do obzoru; tak mnohý

člověk ve štěstí, když slunko blaženě na něj se směje, nevidí Boha, až když tma neštěstí zahálí mu obzor tohoto světa.

Každý pud v přírodě tak jest veden, že dosahuje skutečně toho, k čemu směřuje, že dosahuje předmětu ukojení svého. Z toho jde, že i tento přirozený pud duše lidské, pud modlití se k Bohu o pomoc, musí najítí svůj předmět ukojení. Modlitba prosebná musí najítí vyslyšení.

2. Kdyby modlitba nenalézala vyslyšení, pak jest nemožno pochopiti, proč všickni lidé se modlí a Boha prosí. „Takový všeobecný zvyk by se neudržel, kdyby zkušenost nedávala mu za pravdu“ (P. Žák). Avšak zkušenost lidská tisíciletá svědčí, že Bůh skutečně modlitby vyslyší, že pomůže člověku nejen způsobem přirozeným, ale často i způsobem zázračným. Skutečnost tu mluví a svědčí řečí tak jasnou, že všechny námitky nepřátel modlitby nic proti této holé skutečnosti nezmohou.

3. Věřiti v Boha, bytost nejdokonalejší, a popíratí, že by nemohl nebo nechťel prosícím Ho pomoci, jest holý nesmysl a rouhání se Bohu. I člověk pomáhá rád těm, kteří ho prosí, jak by nečinil totéž Bůh, bytost nejmocnější a nejdobrotivější! Z toho jde, že Bůh slyší modlitby a pomáhá člověku, když se k Bohu modlí.

Přikročmež k zevrubnému vyvrácení námitek proti modlitbě prosebné! Z pojmu o bytosti Boží namítají, že Bůh beztoho ví a zná co potřebujeme, protože jest vševědoucí, a že nám také všecko dá bez prošení, protože je nejvyšš dobrótivý. Z této věty jest všecko pravda, až na to slovo „všecko“. Není pravda, že Bůh člověku všecko dává bez modlitby. Dary přirozené, jako zdraví, pokrm radost pozemskou, uděluje ovšem často i nespravedlivým i nevěrcům, kteří se nemodlí, nikdy však bez modlitby neuděluje dospělým rozumným lidem darů nadpřirozených, jako dokonalou lůst nad hřichy, svou lásku a radost věčnou. Sám Ježíš Kristus krásně celou věc vyložil řka, že „Otec nebeský slunci svému velí vycházeti na dobré i zlé a dešť dává na spravedlivé i nespravedlivé“ (Mat. 5. 44.), varoval pak před přílišnou péčí o věci časné, o pokrm a oděv, ukazuje na ptactvo a lilie polní, které Bůh krmí a odívá, řka: „Víš zajisté otec váš, že toho všeho potřebujete“ (Mat. 6. 32.) a opět: „Zdaliž není život více nežli pokrm, a tělo víc než oděv? (Mat. 6. 25.).

Když tedy Bůh dal člověku život, dá mu i to, co menší jest — pokrm, když mu dal tělo, dává mu i oděv. A přece tentýž Ježíš vybízel k modlitbě. Řka: „Proste a bude vám dáno!“ A dokládal: »Kdo prosí, běže!« Proč asi? Poněvadž bez modlitby zapomíná člověk na Boha, na svůj cíl věčný, poněvadž bez modlitby nedošel by člověk cíle, k němuž stvořen jest, věčné spásy a prostředků k ní vedoucích. Modlitby je člověku třeba, aby na Boha nezapomněl a cíle věčného dosáhl.

Nikoliv tedy pro sebe ustanovil Bůh modlitbu, ale pro nás. Proto máme povinnost na Boha myslet neustále a se k němu modlit i o ten chléb vezdejší. Kdo dostává od Boha dary přirozené a neprosí o ně, ten Boha necítí, kdo však je dostává a spolu o ně prosí, ten Boha ctí jako dárce a dobrodince svého, a tak i tou modlitbou o dary přirozené zjedná si lásky boží. Modlitba není tedy věc zbytečná, ale každému člověku potřebná.

Modlitba není nic pro člověka nedůstojného, jak dále se namítá. Člověk se modlí k Bohu, poněvadž rozumem poznává Boha svého. Jako rozumem tak i modlitbou vyniká a povznešen jest člověk nad ostatní tvorstvo nerozumné, které svého Stvořitele nezná, proto ani k Němu modlití se nedovede. Již pohan Plato napsal: „To nejkrásnější a nejlepší, co může ctnostný muž činiti, a co blaženosti jeho života prospívá, jest, aby modlitbou a zaslibováním ustavičně trval ve spojení s bohy.«

Sv. Jan Zlatoústý volá: „Co jest většího a božštějšího nad modlitbu!“ Bougand dří, že modlitba jest dýcháním rozumné duše a Hettinger nazývá modlitbu dechem všehomíra, který v člověku Bohu se koří. P. Žák S. J., z jehož knihy tyto citáty jsme vypsalí, dodává: „Bez modlitby je člověk nepatrným atomem, kterým zákony přírody smýkají; modlitbou jest synem toho Pána, který vševědoucí myšlenkou všecko ovládá a účastníkem největší moci té, jež slovem i do dálek působí.“*)

Modlitba není nic škodlivého, co by lidstvu v pokroku na překážku bylo. Každý křesťan i ten nejzbožnější ví a zná pravidlo života: „Člověče přičiň se a Bůh ti požehná“, a dle toho také jedná. Hledá v neštěstí pomoci a prostředků přirozených, v ne-

*) Žák: O modlitbě prosebné, str. 100.

moci léků u lékaře, při požáru pomoci hledí sám i volá k pomoci lidi jiné, vyhýbá se za prudké bouře nebezpečným místům, zkrátka koná, co může; ale spolu prosí Boha o pomoc a přispění tam a tehdy, co jest nad lidské síly. Modlitba tedy pokroku nemůže nikdy překážeti, není nikdy na škodu. Spíše nadchne modlitba a důvěra v Boha člověka v neštěstí, že neztrácí rozvahy a odváží se se zdarem činů hrdinských a obětavých ku prospěchu svému vlastnímu i ku prospěchu spolublížních, jakých činů člověk nevěrec a nemodlenec schopen není.

Nejnerozumnější jest tvrzení, že prý modlitba jest i něco hříšného, špatného, poněvadž při hrozcím krupobití modlívali se lidé, aby kroupy u nich nespadly, ale ovšem v sousední krajině. Lid nikdy tak škodolibý není. Pokud známo, přává si lid v takovém nebezpečí, aby kroupy spadly tam, kde by tolik neškodily, na př. na hory a lesy. A toto přání je také vědecky odůvodněno. Ve vysokých polohách lesnatých nikdy kroupy neškodí; spadnou s deštěm, jsou setřené a nevyvinuté. Kroupy škodlivají v polohách nižších, poněvadž, než s vysokých mračen do doliny spadnou, se nalívají a zvětšují. Kroupy tvoří se a nabývají objemu velkého hlavně při hlubokém pádu na zemi; dokud ve výši v mračnec se drží, jsou malé a neškodné. Konečně možno jest, když silnější vítr déle ve výši je udržel, že teplem opět se roztají nebo aspoň neškodnými se stanou. Že by lid, modle se, by Bůh odvrátil od jeho majetku hrozivý mrak, přál to neštěstí jiným, jest nejapná pomluva dobrého lidu, který toho smýšlení není.

Poslední důvod proti modlitbě o nezměnitelných úradcích božích souvisí již s námitkami vzatými z povahy přírody. Že by Bůh, ve své podstatě nezměnitelný, nemohl zasahovati v tento svět a přírodu, kde vládou zákony nezměnitelné, toto tvrzení mohlo vyplynouti jen z nepravého ponětí o bytosti božské a z nepravého poznání přírody.

Bůh jest ovšem sám v sobě nezměnitelný, rovněž i úradky a plány jeho jsou nezměnitelné, ale Bůh jest také věčný a vše-vědoucí. Jakožto bytost věčná není omezen časem. Věčnost boží není snad nekonečné trvání bez začátku a bez konce, věčnost vylučuje časový postup. U Boha není tedy ani včera ani zítra, ale věčně dnes. Věci a události budoucí jsou Bohu tak přítomné,

jako dnešní, jako i dávno minulé. Nesmíme v bytost boží, jež jest absolutní, vnášeti vlastnosti lidské, a snad představovati si úradky a plány boží po způsobu lidském, jakoby Bůh byl jednou na něčem se ustanovil a pak hledí a čeká, jak a co z toho bude.

Bůh vidí všecko jedním pohledem a všecko minulé i budoucí, skutečné i možné a podmíněčně jest mu přítomné. Bůh tedy hned jak svět učinil, viděl a znal všechny modlitby lidské a pojal je do svého plánu a zařídil vše tak, když toho jeho Prozřetelnost vyžaduje, aby byly vyslyšeny. „Porozuměl jsi myšlením svým z daleka . . . a všechny cesty mé předzvěděl jsi . . . Ejhle, Hospodine, ty jsi seznal všechny věci nejnovější i staré,“ (Žalm 138) praví žalmista. Euler napsal: „Když člověk věřící přednáší Bohu prosbu hodnou vyslyšení, nesmíme se mysliti, že modlitba ta teprve nyní vešla Bohu ve známost. Bůh slyšel ji již od věčnosti a zařídil svět podle této modlitby, tak že splnění jeví se býti výsledkem přirozeného běhu věcí.“ P. Carbonelle praví: „Modlitba z vůle svobodné k Bohu vyslaná v některém roce devatenáctého století za udělení úrody nebo za odvrácení nějaké pohromy, byla jedním ze zřetelů, jež měly vliv na uspořádání prvního stavu světa, tak aby v dané chvíli zjev, o nějž bude žádáno, splnění se mohl. A tak dochází modlitba vyslyšení bez nejmenší změny zákonů přírodních. Bez této modlitby, vyplynuvší ze svobodné vůle lidské, jiný byl by býval stanoven počátečný stav, z něhož by mocí týchž zákonů byly přivoděny bývaly zcela jiné výsledky.“*)

Bůh ustanovil plán a podmínky, pod kterými vyslyší modlitby naše; když nyní v čase se člověk modlí a podmínky ty splní — Bůh ho vyslyší. Proto praví sv. Tomáš aqu.: „Nemodlíme se proto, abychom změnili božský plán, nýbrž abychom vyprosili sobě toho, čeho splnění v tomto božském plánu učiněno jest od modlitby závislým.“

Dr. Heinrich vykládá totéž řka, že „neřídí Bůh vůle své, vyslýchaje naše prosby, dle naší vůle, ale spíše my vyplňujeme vůli jeho prozřetelnosti, modlíce se s jeho milostí za to, co od věčnosti na naši modlitbu, vykonáme-li ji, nám dáti se ustanovil.“ (P. Žák: O modlitbě str. 24.) Ostatně není třeba celou věc tak

*) Duilhé str. 133.

vykládati, že by musil Bůh hned od počátku světa přírodu tak řídit, aby jednou po dlouhých tisíciletích jedna modlitba mohla býti vyslyšena; Bůh může i z blízka působiti na příčiny přirozené a je tak spojití a uspořádati, že příčiny ty vyvodí přirozený účinek, za nějž prosíme. Vždyť i člověk svobodně dovede totéž na prosby jiných učiniti. Požádám lékaře, aby hezky důkladně nemocného prohlédl. Na moji přímluvu dá si lékař zvláštní práci s nemocným a tak mojí přímluvou dosáhl nemocný zdraví, kterého by byl bez mé přímluvy nenabyl. Poprosím přítele souseda, aby blízko mého včelínu nasel medonosné pláciny, učiní mi po prosbě, a moje včely nanesou pak hojnost medu. Co dovede člověk, dovede zajisté i Bůh všemohoucí. Na prosbu mou vnukne Bůh dobrou myšlénku lékaři ošetřujícímu nemocného a to prospěje nemocnému. Nebo soused požádá mne, abych nepouštěl ze svého pole vody na jeho louku, poněvadž ji poškozuje; odvedu na jeho prosbu vodu jiným směrem a tak stala se louka sousedova úrodnější. To jest velký klam, že v přírodě všechno jde tak nezměnitelně, že ani Bůh nesmí do světa zasáhnouti. I člověk svobodně mnohým způsobem zasahuje do přírody, mění pořad věcí a příčin a vyvodí účinky, které bez jeho zásáhnutí by se nestaly. Již jsme o tom napsali, že člověk dovede i bouři seslabiti hromosvody, mračnům směr měniti a zalesňováním a vodními nádržkami i vláhu rozdělovati. Zajisté, že dnešní dobou i ty železniční koleje a telegrafní dráty, jimiž člověk zemi obepjal, i ty četné továrny dýmající spousty kouře do vzduchu, mají vliv na povětrnost a oblačky. A to vše činí člověk, anižby jeden jediný přírodní zákon zrušil. A totéž že by způsobem daleko dokonalejším nedovedl Bůh?

Zákony přírodní ovšem jsou nezměnitelné, ale síly přírodní lze dle těchto zákonů překonávati, jim různý směr dávat, pořad jejich měniti a tak různé účinky vyvolati. Kdyby Bůh i zázračně, t. j. silou nadpřirozenou do přírody zasáhl, nebudou tím nikterak zákony přírodní zrušeny. Držel-li by Bůh silou nadpřirozenou na prosbu naši kroupy v oblacích, aby nespadly, tím nikterak není zrušena přirozená síla přitažlivosti zemské, jenom jest na tom místě silou nadpřirozenou překonána, zcela podobně, jako když silou ruky své držím kámen v ruce, aby k zemi nepadl. Co tedy Tyndall napsal a po něm jiní v různých variacích pa-

pouškuje, že by totiž zasáhnutím božským do přírody nastalo zmatení zákonů přírodních, jest holý nesmysl. I kdyby Bůh zá- zračně vody anebo země přistvořil, tak že by pak bylo na zemi hmoty více, nic by tím nebyla porušena rovnováha sluneční naší soustavy. Vždyť rok co rok v různém množství neustále padá do slunce i na naši zemi a ostatní planety mnoho povětroňů, Bůh sám ví, z které sluneční soustavy pocházejících, a přece, ač i hmota i energie naší země a celé soustavy sluneční bývá rozmnožena, svět se nesboří a nenastává žádné zmatení zákonů přírodních. Tyndall obává se, že by jednou kapkou, jedním pa- prskem slunečním odlouděným naší modlitbou nastalo úplné zma- tení zákonů přírodních, a přece chemikové dovedou sloučením vodíku a kyslíku vytvořiti nikoliv jednu kapku, ale třeba celá vědra nové vody i teplotu zvětšiti dovedou, a přece nenastává žádného zmatení zákonů přírodních. Vody, jak známo, na zemi ubývá, pevné hmoty přibývá a přece v slunečním systému tím nijaká katastrofa nenastane.

Hmotný svět jest zajisté měnivý, nahodilý, vody mohlo by býti více i energie více, a přece nic by tím netrpěly zákony pří- rodní. Ten pak nesmírný svět teprve by snesl snadno přírůstek i hmoty i energie. Tyndallova slova, ač oděna jsou ve vědeckou formu, nejsou nic více, nežli vědecká fráze, kterou po něm bez- myšlenkovitě jiní opakují a opisují.

Faktum jest, že modlitby naše Bůh vyslychá, že je vyslyšeti dovede způsobem daleko dokonalejším a rozmanitějším, než člověk umí vyslyšeti prosby spolubližního. Jak to Bůh dovede, na tom nám lidem málo záleží, a také jest nemožno působnost Boha nevyzpytatelného zcela pochopiti, ale jisto jest, že to Bůh do- vede a činí, a žádný člověk tuto skutečnost ničím popřítí a žádnou námitkou vyvrátiti nedovede.

IX.

O mravnosti.

Běda, kteří říkáte zlému dobré-
a dobrému zlé: Kládouce tmu.
za světlo a světlo za tmu :-
pokládajíc hořké za sladké a
sladké za hořké. Izaiáš 5. 20.

a) Pojem mravnosti.

Mravověda, jinak morálka (od lat. „mos“ = mrav), také ethika (od řeckého „ethos“ = mrav), jest nauka o mravnosti. Dělí se na mravovědu křesťanskou, která spočívá na zjevení božím, a na ethiku neboli mravovědu filosofickou, jejíž zásady čerpány jsou z rozumu a ze zkušenosti lidské. O této mravovědě filosofické, jejíž předmětem jest přirozená mravnost, chceme v tomto článku pojednat, neboť mravověda křesťanská patří do pojednání o zjevení božím.

Nauka o mravnosti přirozené souvisí úzce s naukou o Bohu, jeho prozřetelnosti a s naukou o duši lidské, jak rozumem lidským poznávány býti mohou. Rozum lidský poznává, že Bůh jest, že jest bytost nejdokonalejší, Stvořitel světa, že řídí svět i člověka k cíli dle své neskonalé lásky, dobroty, spravedlnosti i moudrosti.

Člověk poznává světlelem rozumu svého, že svět není snad nějaká míchanice bez ladu a skladu, ale že světem vládne zákon, že svět řízen jest dle pevného plánu a řádu k vznešenému cíli.

Každá věc na světě i nejmenší má svůj účel, každá—věc má svůj cíl, a každá věc tak jest utvořena, aby účelu svého dosáhnouti mohla. V tomto řádu, Bohem stanoveném, nižší slouží vyššímu, méně dokonalé dokonalejšímu, neživá hmota rostlinstvu, oboje živočišstvu, nerozumní tvorové jsou zde k službě a vzdělání lidstva, tělo má sloužiti duši, a všecko tvorstvo i s člověkem Bohu. Tvorstvo nerozumné koná nutně to, k čemu je Bůh ustanovil, člověk však, obdařený rozumem a svobodnou vůlí, není Bohem násilně přidržován, aby ubíral se k cíli stanovenému, ale přece jako tvor na Bohu závislý, jest povinen dle řádu Bohem stanoveného býti živ. Činí-li tak člověk, žije-li dle řádu Bohem stanoveného, jde-li k cíli Bohem vytčenému, koná dobře, ne-li, koná zle. Tak vzniká pro člověka povinnost mravní. Mravnost jest tedy vlastnost lidského chtění a jednání, která je v souhlase s řádem Bohem stanoveným, nebo jak sv. Tomáš akv. napsal: „Účast rozumných bytostí na věčném zákonu.“ (Tom. 1—2, qu. 91. a 2.). Bůh pak dává člověku tento přirozený zákon poznati rozumem a svědomím. Rozum, podporovaný hlasem svědomí, učí člověka, že má povinnosti k Bohu jakožto tvor ke Tvůrci; že má Bohu věřiti, Boha ctíti jako bytost nejdokonalejší, v Boha doufati, Ho milovati, že má ctíti i rodiče, že má ostatní lidi jako spolublízní milovati, že má své tělo se žádostmi tělesnými ve službu ducha a rozumu svého přiváděti. Tyto povinnosti tvoří přirozený zákon mravní a jsou vyloženy v dekalogu neboli desíti božích přikázáních.

Pohnůtkou či pobídkou, aby člověk tento zákon mravní zachovával, jest láska k Bohu, jako bytosti svrchovaně dokonalé, pak láska k bližnímu a sobě, jako bytostem, které mají obraz boží ve své duši a k životu věčnému v Bohu povolány jsou.

Nejvyšší dobrotivý Bůh vložil pak v duši člověka touhu po neskonalé pravdě, kráse, dobru a blaženosti, aby člověk tím snáze k cíli svému dospěl; dal člověku do srdce hlas svědomí, které člověka, koná-li dobré, chválí a oblažuje, po skutku zlém však člověka kárá a nespokojenost působí. Bůh sílí člověka a pomáhá mu v dobrém, když člověk se modlí a Boha o pomoc prosí, ano Bůh dal člověku poznati i tresty věčné, které by ho stihly, kdyby proti řádu stanovenému se hrubě prohřešoval. Proto všickni ná-

rodové věřili nejen v odplatu, ale i tresty věčné. Přirozená mravověda neučí tedy toliko, co jest mravně dobré a co zlé, ale učí spolu, že člověk povinen jest dobré konati a zlého se vystříhati, učí odkud ten řád mravní jest, proč jej zachovávatí má, a k čemu jest. Mravnost tedy závisí od zachovávání mravního řádu nebo zákona, Bohem stanoveného. Tento mravní řád nebo zákon měniti a na jeho místo jiný postaviti člověk nedovede, zrovna tak podobně, jako člověk nemůže měniti pravdu v lež nebo lež v pravdu. Pravda jest souhlas našich myšlének a poznání se skutečností. Co skutečné jest, takové jest, jak to Bůh míti chtěl, svět a zákony v něm nejsou v moci člověka, aby je měniti mohl; aby tedy člověk pravdu poznal, musí takové představy o světě míti, jak svět a vše v něm ve skutečnosti jest. Pravda jest z Boha a vede k Bohu, podobně i mravnost jest od Boha a vede k Bohu. Má-li člověk poznati pravdu, musí své představy a myšlenky uvéstí v souhlas se skutečností, jak všecko ve skutečnosti jest, nikoliv dlo boží — svět a jeho zákony, přistřihovati podle své libosti a chuti; podobně má-li člověk býti mravným, musí sebe, své snažení a jednání uváděti v soulad s řádem či zákonem mravním, a nikoliv zákon mravní, Bohem stanovený, hleděti přistřihovati a komoliti podle své libovůle a chuti. Z toho vysvítá pravda, že bez Boha není mravnosti.

b) Laická mravověda.

A přece i v dobách starých předkřesťanských i v době novější učinili a činí někteří pokus, mravnost prohlásiti nezávislou od Boha. Jsou to především bezbožci (atheisté), materialisté, pantheisté a agnostikové, kteří hlásají mravovědu (ethiku) neodvislou, jinak laickou zvanou.

Samo sebou se rozumí, kdo upírá Boha a nesmrtnost duše, musí důsledně upírati i mravní řád Bohem stanovený. Upřeme-li však Boha a nesmrtnou duši, zbude zde toliko hmotný svět, člověk a časný život s pozemským cílem člověka. Podle toho pak zapírači Boha a duše nesmrtné přistřihují si svou morálku.

Zákona mravního a jeho hlasu svědomí ovšem upříti nemohou,

poněvadž tento zákon nosí člověk každý ve své duši, proto mluví ještě o mravnosti či ethice člověka, ale mravnost tu hledí různým způsobem si vyložit. Na otázku: »Odkud jest mravnost?“ odpovídají: „Od člověka, nebo z nezměnitelných zákonů přírodních, ze hmoty.“ Tedy buď člověk jest si sám zákonodárcem, určuje si sám mravní pořádek, jest si sám mravním zákonem, který dle potřeby a času může si měnit, nebo člověk a mravnost jeho jest jen výsledek hmotných sil přírodních, člověk proto nemá svobodné vůle, nedovede vášním odporovati. Tak filosofie neznabožská hned udělá z člověka boha zákonodárce, hned zase strhuje ho na stupeň zvířete, ano pouhého mechanického stroje. Na otázku: Proč jest povinen člověk žít mravně? odpovídají zase různým způsobem: Buď pro dobro samo nebo pro vážnost před sebou samým nebo ze sobectví, nebo opačně pro blaho obecné. Na otázku: K čemu je mravnost? odpovídají: Ku blahu pozemskému. Základem této neodvislé morálky jest učení, že Boha není a že Bůh nemá s mravností člověka co činiti, říkají, že mravnost byla by i bez Boha nebo ač Boha není. Bůh prý je tu zbytečný, jeho odměna nebo trest jest prý jen mam a klam, ano, jest prý i něco nemravného, co v duši lidské jen sobectví budí. Neodvislá morálka jest tedy praktický ateismus (bezbožství). Pochvalují si pak její hlasatelé, že prý s tou morálkou poslouží se všem lidem, ona prý upevní teprve povahu člověka jako bytosti samostatné, ona prý přivede ráj a blaho lidem zde na zemi. Posuďme tuto dnes tak vychvalovanou morálku nejdříve po stránce theoretické, pak i po stránce praktické!

Základem mravnosti jest rozdíl mezi mravně dobrým a mravně špatným. Abychom tento rozdíl měli, musíme mít k tomu mravnostní měřítko pevné. Poslyšme tedy, co hlasatelé neodvislé mravnosti odpovídají k otázce: Co je mravné a co nemravné? Kant praví:*) Měřítkem dovoleného jest autonomie vůle. Základem autonomie jest, tak jednati, aby maxima jednání toho platiti mohla za všeobecný zákon. (Kritik d. prakt. V. 76.) Toť ovšem trochu nesrozumitelně řečeno, proto Hegel místo »maximy

*) Citováno die A. J. Peters: Klerikale Veltauffassung u. freie Forschung str. 270 a dále...

jednání“ položil „stát“; stát prý jest veřejným svědomím, proto jest mravné, co se shoduje se zákony státními. Herbart zvolil za mravní měřítko „mravní pochuť“ člověka. Schopenhauer prohlásil měřítko mravnosti soucit člověka s člověkem a zvířetem. Fichte opět soucit takový prohlašuje za nemravný. Feuerbach vyhlásil za měřítko dobrého smyslný požitok, říká: „Povinnost neporoučí odříkání, nýbrž požívání.“

Sociální demokrat Fr. Engels souhlasí s Feuerbachem, že povinností mravní člověka jest užívatí, jenom odporučuje trochu opatrnosti, aby si člověk tím neuhnal nemoci nebo „Katzenjammer“. Jemu přisvědčovali Moleschott, Büchner, Wundt.

Max Stirner odvozuje mravnost z egoismu (sobectví). Darwin žádá, aby za měřítko mravnosti zvoleno bylo „blaho obecné“. S ním souhlasí jeho nobsled Haeckel jenom s tím přáním, aby mezi lidmi „těmito společenskými obratlovci“ zaveden byl „soulad zdravý mezi egoismem a altruismem“ (die Welträtsel 140). Nietzsche zavrhuje morálku jako „padělek“.

Ludvík Stein staví za pravidlo mravnostní rozmnožení života a životní radosti. Ziegler s Iheringem a Paulsenem zase sobectví zavrhuje a tvrdí, že „princip všeobecného blaha“ jest mravnostní normou.

Z těchto ukázek vidno, že filosofie bezbožecká nemůže najíti žádného pevného pravidla rozlišovacího mezi mravně dobrým a nemravným. Proto Ihering pojem o mravnosti nazývá „elastickým pojmem“, který se dá natáhnouti a zkrátiti. Paulsen učí, že vlastně není žádné všeobecné morálky. Ziegler praví, že ideál mravnostní se mění.

Podobně učí Gumplowicz, Jodl, Adickes, Oppenheim. Tak rozluštila tedy nevěrecká filosofie základ mravnosti: co je dobré a co zlé? upřevši rozdíl mezi mravným a nemravným. Nic v základě tedy nebylo by zapověděno, všechno dovoleno. Jest to úplný anarchismus mravnostní. A takový zmatek pojmů o mravnosti chtěli by zaváděti i do škol a zavedli jej již ve Francii. Neodvislá morálka, jak napsal Dupanloup, jest praktický ateismus, měnivá morálka, porušená morálka, jest vlastně největší nesmysl, neboť volná morálka jest asi tolik, jako čtyřhranný kruh. Volnost a mravnost se vylučují. Neboť při mravnosti nejedná se jen o to

znáti, co je dobré a co nemravné, ale jedná se i o povinnost, dobré činiti a zlého se varovati. Když tedy mravnostní zákon odtrhne se od Boha zákonodárce, pak visí celý ten mravnostní zákon ve vzduchu a nelze pochopiti, kdo má právo, člověka k němu vázati a přidržovati. Nuže ptejme se, které pohnutky nebo pobídky zná nevěrecká ethika, aby člověk mravně byl živ? Dle Kanta pouhá „představa povinnosti“, „kategorický imperativ“ autonomního rozumu, dostačí člověku, aby konal dobré. Schopenhauer posmívá se tomuto kategorickému imperativu, řka, že síla tohoto imperativu proti rozbouraným vášním jest asi taková, jako „síla klistýrové stříkačky při požáru“.

Professor Wundt hledá, pohnutku k mravným činům toliko ve „šťěstí dobrého svědomí“. Jiní zase říkají, že člověk má dobré činiti pro dobro, že totiž skutek sám sebou je dobrý. Avšak při laické této morálce vlastně ani nevíme, co jest mravně dobré.

Tyto poslední dva důvody mravní povinnosti má i morálka křesťanská, ale vedle nich má pohnutky i jiné a daleko mocnější.

P. Hammerstein S. J. poráží Kantův autonomní rozum jako pohnutku mravnostní těmito krásnými slovy: „Autonomní samosprávný rozum má býti naším zákonem! Avšak jakým právem může na mně rozum žádati, abych ho byl poslušen? Není starší než já, není vyšší než já, není lepší než já, nestvořil mne, a že bych se mu byl kdy smlouvou k poslušnosti zavázal, na to se opravdu nepamatuji. Jak by ostatně mezi mnou a mým rozumem mohl býti jakýs právní poměr, když vlastně v základě jsme jedno a totéž.“ (Od atheismu str. 31.)

Rousseau napsal: „Mnozí by rádi ctnost založili na pouhém rozumu, než poznal jsem, že pevného základu není mimo náboženství. Ctnost prý je šetření pořádku, než zdali jsem povinen obětovati své štěstí k vůli pořádku? Není-li Boha, člověk nespavedlivý správně soudí a jedná, an sebe činí středem, k němuž spěti mají všickni.“ (Emil III.)

Odvolávají-li se na blaho obecné nebo státní, kde naleznou důvod, aby člověk člověku druhému směl ukládati povinnost, není-li Boha původce povinnosti a ochránce autority?

Ke skutku mravnému potřebí je často velké síly sebezapření, člověk musí tu podstoupiti těžký boj proti vášním; takové dů-

vody: konej dobro pro dobro! nebo rozum volá! nebo vyžaduje toho obecné blaho! jsou jako kapka na těžké mlýnské kolo, ty srdcem lidským nehnou, v žáru vášní takové důvody se rozplynou. Nenajde-li člověk důvodu pro mravný život v Bohu a víře, jak učí zkušenost, ani hrozba, že hříchem pokazí si zdraví, ani strach před smrtí neodvrátí ho od hříšného života; nemravný člověk, ovládaný vášní, neustane, ani když tělo jeho chátrá, síla tělesná nemravným životem mizí.

Mravnost bez Boha není vlastně žádná mravnost, ale nemravnost, jak Dupanloup (Atheismus str. 79) napsal: „Na Bohu nezávislá, atheistická morálka jest něco k nepochopení, jest netvor, jest zákon bez zákonodárce, účinek bez příčiny. Je zrovna tak k nepochopení, jako svět bez Boha.“ A dále: „Nezávislí-li mravnost na Bohu, na rozumu, na svatosti, na absolutní věčné spravedlnosti, která jest Bůh, ale závislí-li toliko od lidí, jedině od člověka, pak je to buď pouhá abstrakce, t. j. nic, anebo jest podrobena změnám, slabostem, rozličným nápadům, chutěm atd. jednotlivce, čili taková morálka jest volná morálka, dle níž každý si dělá, co chce, čili věčný rozdíl mezi dobrým a zlým jest zničen“ (tamtéž str. 90).

A není se co diviti, vždyť základ, na němž neodvislá morálka je zbudována, je zcela nemravný. Postavena jest zajisté mravnost tato na nevěře a materialismu, dle nichž člověk je buď vyvinutější zvíře, nebo v poslední příčině produkt hmoty a hmotných sil. Takové domněnky nevěrecké musejí nutně vésti k popření svobodné vůle člověka, dávati volnou cestu všem nízkým pudům a vášním, takové předpoklady vedou k odstranění manželství a zavedení pohlavní bezuzdnosti. Není-li Boha, pak člověk jest pánem nad svým životem, on jest si svým zákonodárcem a soudcem, proto jak Paulsen učí, může si i život vzíti: pak není místa pro žádnou autoritu, a anarchismu a revoluci otevírají se brány dokořán. Zastanci volné morálky přišli k takovýmto důsledkům, které i hlásají: „Bůh je zlo. Nevěstka a cizoložnice je lepší než věrná žena počestná! Užívat je božské jako poctivě býti živ! Nepravost a ctnost jsou výrobky jako cukr a vitriol! Majetek jest krádež! Kněží jsou podvodníci! Vládcové jsou tyrani!“ Takové jsou důsledky neodvislé morálky. Vidíme v praxi, jak se osvědčuje, jak

nemravnost a spustlost v době nové se šíří, jak spustlost mravní zachvacuje již i útlu mládež, ač počet škol roste. Válka proti Bohu má v zápětí válku proti společnosti, revoluci. Již Montesquieu pravil: „Kdo náboženství se bojí a je nenávidí, jest jako divá bestie, která kouše do řetězu, který jí vadí mimojdoucí napať: kdo vůbec žádného náboženství nemá, jest ono divoké zvíře, které jen tehdy cítí se svobodným, když trhá a požírá.“

Komicky počínají si tu mnohé vlády, které na vysokých školách vydržují si takové hlasatele revoluce a podvratu společenského, je platí, a při tom zase v parlamentech hájí autoritu vlád-covu; směšně jednají vlády, které v listech a knihách dovolují smýkati autoritu boží a náboženství a při tom chrání posvátnou autoritu vladařovu; podobají se dle slov Dupanloupových městské radě, která při nastalém požáru rozestavuje stráže kolem paláců, ale prachárny nechává bez obrany. Vyletí celé město i s paláci do povětří.

Významná jsou slova Isaiáše proroka, který napsal po slovech: „Běda, kteří říkáte zlému dobré a dobrému zlé!“ toto: „Proto jako jazyk ohně žžirá strniště a horkost plamene spaluje, tak kořen jejich jako pyř bude a plod jejich jako prach vzejde. Nebo zavrhl zákon Hospodina zástupův.“ (Is. 5. 24.) Morálka bez Boha vede k zničení jednotlivce, národa, států i celé společnosti. Avšak namítají. „Vždyť i mezi bezbožci a přivrženci volné mravnosti najdeme lidi ušlechtilé povahy, pořádné lidi i občany, kdežto někteří ctitelé Boha jsou lidé nemravní. Připouštíme, že tomu tak jest, ale pak ani oni ani tito nejednají důsledně podle svých zásad. Bezbožci takoví jsou lepší než jejich zásady, které hlásají, kdežto věřící a nemravní jsou horší než to, co vyznávají. Nejedná se tu o toho neb onoho člověka, jaký jest, ale o zásady a jejich přirozené důsledky a ty jsou při morálce bezbožecké strašné, svádějí člověka k bestialitě. Toho popřít nelze. L. Pistrovskij napsal: „Nepochybně jest jedno: rozvoj ateismu vede lidstvo k anarchii, zvířecosti, k degeneraci. Jestliže naši athelsté ještě neztratili zcela svého lidského zevnějšku, pak je to proto, že jako vlak, jemuž došla pára a jenž přece setrvačností jede dál, i oni ještě drží se křesťanské morálky, žijíce mezi křesťanským lidem a dávají na srdce působiti literaturou křesťanskou. Ale

v celku lze říci, že mravnost a čestnost ateistů není vnitřní, nýbrž strojená, zevní a neupřímná.

Překročení hranici mezi mravností a nemravností, počestností a zločinem jest ateistovi velice lehké. Jediné, co ještě zdržuje ateisty od tohoto kroku, jest přísný zákon, soud, vězení, slovem karabáč.*)

Neupíráme vůbec nevěrci schopnosti, poznati přirozený zákon mravní, podobně jako neupíráme bezbožci schopnosti poznati zákony, které Bůh do přírody vložil, zpytovat svět, vždyť i nevěrec má rozum, může tedy pravdu poznati, má také jako každý člověk v srdci Bohem napsaný zákon mravní a svědomí — ale pravíme, že jako svět, příroda a život bez Boha nemá rozumného smyslu, bez uznání bytosti božské nelze učiniti si o světě rozumného názoru, bez Boha visí svět jako ve vzduchu, tak podobně bez Boha nemá mravní povinnost základu, rozumu, smyslu, visí také ve vzduchu a podobá se pružnému míči, kterým každý si zahrává dle své libosti.

Jako zpytování přírody bez Boha vede ke skepticismu, jenž vzdává se naděje nalézt pravdu a zoufale volá: co je pravda?, tak i morálka bez Boha vyvolává skepticismus mravnostní a slyšeti lze stesk: co je mravnost?

Ostatně učený nevěrec obyčejně nejedná v životě svém dle svého učení, protože ví a zná, že jeho tak zvané „vědecké“ výzkumy snad již za několik let budou vyvráceny a jinými nahrazeny. Vždyť sám vyznává, že prý není nic stálého, nic pevného, ale všechno prý se mění a je v pohybu.

Proto nevěrec obyčejně tomu, co napíše, sám úplně nevěří a často názory o téže věci sám měnívá. Vzpomeňme na filosofa Nietzsche, kolikrát v životě své názory o náboženství a umění změnil, tak že mnozí praví, kdyby se byl nezbláznil, že by se z něho naposled z antikrista stal katolík. Nevěřec bývá nedůsledný, jinak učí, jinak žije; brojí proti každé autoritě, ale ve své rodině autority hájí, na katedře zavrhuje náboženství, jako něco i škodlivého, ale své děti dá na vychování třeba do kláštera, posmívá se manželské věrnosti, hlásá volnou lásku, ale od

*) Čech 1909 č. 293.

choťi své věrnost požaduje a dítky své před pohlavní nemravností jako morem varuje. Nevěřec učenec podobá se kořalečníku, který sám lihovin nepije a rodinu svou před kořalečným morem varuje, ale jiným alkoholický jed nabízí, v listech odporučuje a vychvaluje. Tak jednává učený nevěrec !

Jinak však jedná lid, jemuž zásady nevěrecké ve jménu vědy jsou hlášány a odporučovány. Lid je důsledný, běře vše za bernou minci, učenci věří na slovo a jeho převrácené myšlenky uvádí ve skutek, v život, ke škodě vlastní a k záhubě své rodiny, svého národa, celé společnosti. Co již bylo jen poslední století od nevěrecké filosofie postavěno a opět rozbořeno různých názorů a systémů ! A každý ten system, každý ten nevěrecký filosof, našel své vyznávče. kteří na slovo vědcovo sebe i jiné vraždili, loučili, bezuzdné nemravnosti až k svému vysílení, až k perversitě hověli a hovějí.

Don Alejandro Pindal, bývalý ministr španělský, řekl na sjezdu katolíků španělských r. 1889: „Učenec, který si dal sám patent na moudrost, zvěstuje se své učitelské stolice: Není Boha ! S úžasem slyší to vrchnost a přeložil to pro své svědomí a řekne: Není spravedlnosti ! Zazní to v uších zločince a řekne si: Není zločinu ! Uslyší to bujný mladík a logicky usuzuje: Není ctnosti ! Dostane se to slovo ve známost poddaného a on si je vyloží: Není zákona ! Jestliže totž učení sestoupí na ulici, teče krev a při rachotu střelby slyšeti je řvátí revoluční chátro: Pryč s Bohem, nebem, věčností ! Věda dokázala, že jsou to jen sen a klam. Nežádáme si ničeho nežli zničení a rozkoše, které mu předcházejí.“*)

Sám Voltaire proto, když při společnosti kdosi bohopustě mluvil, napomenul ho. „Počkejte, až sluhové se vzdálí; neboť nechci býti od nich v nejbližší noci uškrcen.“ Napoleon I. řekl: „Bez náboženství by se lidé pobili pro nejšfavnatější hrušku a pro nejkrásnější ženu“. Starý Plutarch: „Snáze je vystavěti město ve vzduchu, než vybudovati stát bez náboženství.“ Proto i nevěrecký professor Virchow na sjezdu přírodopytců v Mnichově dne 22. září 1877 potíral mechanickou vývojovou theorii darwinismu nejen

*) Volksaufklärung č. 60.

se stanoviska vědeckého, ale i mravnostního, pravě: „Nesmíme zapomenouti, že co zde snad s jakousi nesmělou zdrženlivostí vyslovujeme, bude od těch tam venku s tisícerásobnou přesvědčivostí dále roznášeno.“ Mínil tím sociální demokraty. A hned rok na to dne 16. září 1878 hájil vůdce socialistů Bebel v německém parlamentě nevěrecké stanovisko sociální demokracie takto: „Byli to snad sociální demokraté? Jsou to mužové vědy. Od nich přijali jsme atheistický názor.“*)

Ostatně, když blíže podíváme se na tu čestnost a mravnost atheistů a jejich stoupenců, na jejich lásku a humanismus, seznáme, že celá ta jejich mravnost a lidumilnost vyvěrá ze sobectví. „Dává-li nevěrecký svět (na dobrý účel), pak sieduje jen své zvláštní zájmy a odškodňuje se za to často velmi bohatě. Zakoupí si často jméno příznivce lidstva za pot a krev utlačovaného dělnictva. Bývá to částka, oč dříve dělnictvo ošidil. Podobají se mnozí krokodýlům, kteří po nasycení dávají si známým ptákem zbytky masa ze zubů vytahovati. Kolik pak těch osvětlených pánů a dám, kteří místo Kristem a církví ohánějí se humanitou, bdělo jen jednu noc u lůžka nemocné služky, jež jim po léta sloužila, nebo u lůžka dělníka, jenž svým přičiněním je obohatil a v jejich práci zárodek smrti si uhnal? Neprotiví se jim i zběžně pohlédnutí na nešťastníka, ba i pouhá upomínka na něho?“ (P. Hamerle: Církev v 19. stol. str. 71.). Říkají: „Žij poctivě a nepotřebuješ náboženství!“ Podívejme se z blízka na tu jejich beznáboženskou poctivost! P. Václav Lerch S. J., dobrý pozorovatel a znatel moderního života, vyličuje tu počestnost takto: „Vezmi dobrou porci ctižádosti, žádosti po majetku a rozkoši; dej jí nátěr vzdělání, nádech dobrosrdečnosti; všecko smíchej jemně a dovedně; přiber k tomu ještě jednou tolik nestydatosti a pokrytectví: a poctiví, ctnostní, počestní, vzorní lidé tohoto světa, ctitelé a modláři veřejného mínění, stojí před tebou hotovi . . . Ti počestní muži varují se zlého, ale nikoliv všeho zlého, jen toho, co by je mohlo připravit o zdraví, čest, vážnost, postavení, vezdejší chléb, slovem jen toho, co by je uvedlo v nebezpečí a nemožnost, statků toho života méně a kratší čas užívat. A toho zlého, čeho se vystříhají, vystříhají se nikoliv, že

*) Peters: Klerik. Weltauf. str. 183.

Pán Bůh to zapovídá, nýbrž jen s ohledem na sebe, svou rodinu, své postavení. Kdyby se Boha báli, přičiňovali by se všeho se varovati, co Bůh zapovídá. Nikoliv tedy Bůh jest jejich Bohem, ale jejich vlastní já. Obrácení ke svému „já“, jsou odvrácení od Boha, žijí tedy ve stavu těžkého hříchů, věčného zavržení. Tito počestní muži, konají dobré, ale ne všechno dobré, které konají mají, ale jen to, co prospívá zisku a prospěchu, časné radosti a požitku, časné cti a poctě. A to dobré konají ne proto, že Bůh to požaduje a Bohu se to líbí, nýbrž opět jen z lásky k sobě samým, k rodině, svému postavení. Kdyby byl Bůh a jeho vůle a láska zákonem jejich života, tož by se přičiňovali konati vesměs všechno, co Bůh žádá a Bohu se líbí. Nikoliv Bůh jest jejich Bohem, ale jen jejich vlastní já. K svému já jsou obráceni, jsou odvráceni od Boha, žijí tedy ve stavu hříchů těžkého a věčného zavržení... Nežijí Bohu, nýbrž státu, který jim platí, dětem, rodině, svému jménu a slávě — sobě. Při tom se domnívají, že jsou ti nejlepší lidé.*)

Celá tedy ta vyhlášená mravnost bezbožců jest vyložený egoismus — sobectví. A při tomto strohém hrubém sobectví, kterému oddáni jsou tělem duší, dělají ještě mravokárce, vyčítajíce křesťanské morálce „chybu“, že prý učením o odplatě věčné svádí lid k egoismu, čili jak učeně říkají, že prý křesťanský ten eudaimonism je nemravný. Naděje v odplatu věčnou není jedinou a nikoliv nejprůběžnější pohnutkou k mravným činům. První jest láska k Bohu; avšak naděje v odplatu věčnou jest rozumný požadavek spravedlnosti. Bez naděje na něco lepšího vůbec žádný člověk nic nedělá, ani ten zoufalec, neboť i ten sebevrah ve své zaslepenosti vraždí se v naději, že si pomůže. Bez Boha tedy není mravnosti a to jest jeden z jasných důkazů pro jsoucnost boží, neboť to, co přirozenost lidskou porušuje — a to činí morálka bez Boha — nemůže býti pravda, přirozené poznání života lidského tomu odporuje, a volá: Jest Bůh! Jest mravný řád Bohem stanovený!

*) Volksaufklärung č. 60.

X.

O duši.

a) O duši jako principu života.

V nejširším slova smyslu duše jmenuje se princip čili základ života. Souvisí proto nauka o duši s učením o životě. Co jest vlastně život, co jest jeho podstata, v čem zakládá se život? Toť otázky, na něž věda odpověděti nemůže. Základ a podstata života jsou pro lidský rozum a vědu velké tajemství. A není se tomu co diviti, vždyť i záhady jiné, na pohled daleko snazší, zůstávají bádání lidského rozumu věcí neznámou. Na př. nevíme dosud ani, co jest hmota a hmotná síla, ačkoliv hmotu a její síly den co den všude smysly (zrakem, sluchem, čichem, chutí, hmatem) postřehujeme. Hmota všude nás obklopuje, z ní skládá se i naše tělo, hmota slouží nám za tělesný pokrm a nápoj, hmotu dýcháme, v hmotném prostředí všude se pohybujeme; a přece vyznati musíme, že o podstatě hmoty nic určitého nevíme. Jsou zde jen vědecké domněnky a ty ještě navzájem si odporují. Jedni praví, že je vlastně jen síla, hmota však že je vlastně jen účinkem sil, druzí říkají, že jest jen hmota a její síly že jsou jen výsledky jejího pohybu, jiní opět učí, že je i hmota i síla, a zase jiní, že není hmoty ani síly, ale oboje že jest jen představou v naší mysli. Jedni praví, že základem hmoty jsou prvky, druzí zase, že hmota se skládá z atomů t. j. částíček, které ani mechanicky ani chemicky dále dělití se nedají, jiní zase s prof.

Zengerein tvrdí, že hmota skládá se z elektronů. Jedněm jest atom něco hmotného, prostorného, jiným jest jenom bodem, pouhým ústředím síly. Jestliže tedy již hmota a síla hmotná jsou nám veliké záhady, což divu, že rozum zastavuje se i před otázkou, co je podstata, základ života! Ale ačkoliv nevíme nic o podstatě života, tož přece všichni uznávají a rozeznávají podle různých účinků, kterými různé bytosti se projevují, bytosti živé a neživé, a tak i těla živá i neživá, hmotu oživenou a mrtvou. Již dítě ví a zná, že na př. kámen jest mrtvý, neživý, kvetoucí strom však něco živého, vůz že je neživý, a kůň do něho zapřažený živý. Hmota neživá jest trpná, hmota oživená jest činná, hmota neživá přijímá popud pohybu ze zevnějšíku, hmota oživená má původ své činnosti v sobě uvnitř.

Ve hmotě neživé vládnou síly jen a jen fysické a chemické, jako tlak, přitažlivost, tíže, přilnavost, světlo, teplo, elektřina, magnetismus atd., ano zdá se, že všechny tyto síly fysicko-chemické jsou jen různé výjevy síly jediné, buď tlaku hmotného nebo přitažlivosti; v těle živém však, ať jest to rostlina nebo živočich, projevuje se síla, která od fysicko-chemických sil se různí, ano proti nim směřuje, jim odporuje, je ruší, s nimi bojuje a je přemáhá. Přemáhá na př. tíži, odstraňuje přílišné teplo z těla vypařováním a potom — jest to síla jiná — síla životní. Kdežto síly fysicko-chemické působí v těle rozklad — síla životní rozkladu vzdoruje. Proto, kde schází život, tam v těle nastává rozklad, a rozklad je nejspolehlivější, ano možno říci, jediné spolehlivou známkou smrti. Opuštěná chaloupka pustne a rozkládá se; vítr do ní duje, déšť do ní teče, kus po kuse z ní se ztrácí — nastává její rozklad. Dům, obydlený a spravovaný bytostí živou člověkem, trvá, protože, kde co odpadne, zase bývá nahrazeno, opraveno. Tak podobně jeví se rozdíl těla mrtvého neživého od těla živého. Pozorujme rostlinu na př. strom! Jeho síla životní přibírá z říše nerostné, kořínky ze země, listem ve vzduchu látky, — slučuje je a připravuje pomocí slunečních paprsků a tak připravenou látku, kde jest jí právě třeba, dodává k stavbě pně, větví, listu, květu: do květu dodává připravenou sladinu, poraníme-li jeho kůru, ihned na místo do živa zraněného přivádí látky k zacelení rány, tvoří

z květu semeno a opatřuje je vším, čeho k jeho životu je třeba. Podobně děje se i v těle živočišném a to způsobem ještě dokonalejším. Život jeví se tedy: 1. organisací (pořádáním) 2. evolucí (vývojem), 3. generací (rozplodováním), 4. výživou. Ten podklad čili princip života neboli to „něco“, co jest nad hmotu a její sílu, to, co v těle organisuje, čím vyvíjí se, rozploduje se bytost živá, jmenujeme její duše. Tak život rozděluje hmotu na dvě části — na hmotu organickou a neorganickou (ústrojnou a neústrojnou). Hmotné bytosti oživené nejnižšího stupně jsou rostliny, v nichž projevuje se život jen organisací, vývojem, výživou a rozplodováním, výživu berou téměř výhradně z říše neorganické. Zvířecí život nad to jeví smyslové pojmání, zvíře přijímá potravu nejvíce z říše organické, hlavně rostlinné. U člověka život projevuje se i rozumným poznáváním a sebevědomím. Tak možno mluvit o duši rostlinné (vegetativní), o duši živočišné neboli zvířecí (animální) a o duši lidské, rozumné, sebevědomé.

Všecky tyto bytosti nemají však život samy od sebe, nýbrž od bytosti jiné a v poslední příčině od bytosti nestvořené, od Boha. Bůh má život sám od sebe, On jest život naprostý, na nikom nezávislý, život naprosto duchový — pouhý duch. Kdo by chtěl tedy pochopiti a porozuměti, co život jest, musil by pochopiti Boha samého a to jest věc naprosto nemožná. Pochopiti podstatu života jest pochopiti Boha — Život naprostý, — Boha — bytost nezbadatelnou. „V něm (t. j. v Bohu) byl život“. (Jan 1. 4.), krátce a krásně praví sv. Jan na počátku svého evangelia.

O původu života na naší zemi dobádaly se vědy přírodní dvou pravd, které naši víru jenom potvrzují, totiž: 1. že byl jednou čas, kdy na naší zemi živých bytostí nebylo, 2. že živá bytost každá, ať si je to rostlina nebo živočich, rodí se z jiné bytosti živé. Co se první pravdy týče, zjistila totiž geologie, která probádala vrstvy naší země, že ve vrstvách naší země nejspodnějších, tedy nejstarších, není žádné stopy, žádné památky po tvorech živých, dokázala tedy, že v dobách nejstarších nebylo života na naší zemi.

Totéž potvrzuje i theorie Laplace-ova, vědecká to sice dosud domněnka, ale domněnka taková, jež pokusy a mnohými výjevy

zjištěnými jako pravdivá jest postavena, a ta učí, že naše země byla kdysi ohnivá koule, tak že živá bytost na ní býti nemohla.

Co se druhé pravdy týče, ta byla na jisto postavena teprve v době nejnovější. Starší přírodopytci, jejichž mínění sdíleli i někteří otcové církevní a také i sv. Tomáš Aguinský, domnívali se, že nižší rostliny, jako plísňe, a nižší zvířata, jako na př. mouchy, povstávají z hmoty neživé, hniřící, samoplozením (*generatio aequivoca*). Učenci novější však jako Spallanzani (1767), Ehrenberg, Schwann, Schulze, Unger a zvláště Pasteur dokázali četnými pokusy, že plození samovolného t. j., aby ze hmoty neživé povstala sama od sebe bytost živá, nestává, že tedy každá bytost živá na zemi děkuje své byti zárodku živému, který pochází opět od živoka.

Nevěreční filosofové nové doby, jako Büchner, Burmeister, Vogt, Moleschott, Häckel, kteří stavěli svá mínění na předsudku, že Boha původce života není, nemohouce popřítí vědecky jasně dokázané pravdy, že všechno živé rodí se opět ze živého, zastávali se domněnky, že aspoň v dobách dávných na zemi našl dalo se plození samovolné a tak chtěli bez Boha Stvořitele vysvětliti původ života na naší zemi. Avšak pro své tvrzení nemají důvodu žádného, jenom klamný a nedokázaný předsudek, že Boha není.

Namlouvají sice, že prý v dobách dávných síly fysickochemické, jako teplo, elektřina atd. byly větší a proto způsobily vytvoření život. Avšak věda dokazuje, že zvýšené ty síly chemicko-fysické, jako zvýšená teplota, elektrická síla atd. spíše život ničí, než aby jej probudily. Dále, ačkoliv věda dovede i nyní různé ty síly zvýšiti, přece nedovede živé bytosti utvořiti a povzbuditi hmotu neživou k životu. Věd podařilo se sice chemicky sestojiti látky, které vylučuje ze sebe živý organismus, jako močovinu a cukr, lidská věda dovede napodobiti i buňku, z které živočišná těla se skládají, ale buňku mrtvou. Života vytvořiti z neživé látky člověk nedovede.

Karel Darwin, znamenitý přírodopysmec, avšak žádný nevěrec, zakončil proto své dílo o původu druhů těmito slovy: „Jest to vskutku velikolepý názor, že Stvořitel zárodek všeho života, jenž nás obklopuje, jen několika prarodkem nebo snad jen jedinému

průtvaru vdechl, a že co planeta naše podle přísných zákonů tíže kolem slunce kolotá, z tak jednoduchého začátku nekonečná řada bytostí vždy krásnějších a dokonalejších se vyvinula a ještě vyvíjí.“ Když pak v londýnském časopisu „Athenaeum“ ze dne 25. dubna 1863 posmívali se mu, že užil slova „vdechl“, takto sebe hájil: „Udál se již zjev aneb stín zjevu, jenž by potvrzoval mínění, že neústrojné živly beze všech ústrojných látek a jen působením přírodních sil utvořiti mohly života? Do dneška jest nám podobný výsledek nepochopitelným. Pohaněli mne, že jsem užil biblického v Pentateuchu (5 knihách Mojžíšových) obvyklého rčení o prvotvaru, kterému byl život „vdechnut“; v díle naprosto vědeckém neměl jsem snad toho rčení užiti; avšak jest úplně vhodným k vyznání, že o vzniku života tak málo víme, jako o původu síly a látky.“*)

Nevěrci ovšem vášnivě zastávají se theorie o samoplození, domnívajíce se, že tak by odstranili Boha stvořitele. Avšak marně! Kdyby i nádherně podařilo se důmyslu lidskému napodobiti dílo boží a důmyslně sestrojiti z hmoty neživé za pomoci sil fysicko-chemických bytost živou, nic by se tím neuškodilo víře v Boha. Neboť nastala by opět otázka, odkud hmota a její síly jsou? A správná odpověď na tuto otázku přivádí opět k poznání Boha, původce hmoty i síly. A pak bez organisatora není organisace. Člověk sice jako bytost rozumná dovede taky organisovati a proto i napodobiti díla přírody; odkud však vzala se ta podivuhodná organisace života v přírodě? Samo od sebe, pouhou náhodou, nic nepovstává, samo od sebe, náhodou nepovstane pořádek — organisace. Bez rozumné bytosti není rozumného pořádku. Dále, kdyby i lidskému důmyslu se podařilo sestrojiti živou rostlinu a živé zvíře z hmoty neživé za pomoci sil fysicko-chemických — ač o tom velmi silně ano úplně pochybujeme, že kdy to člověk dovede, přec duše lidské, rozumné, nesmrtelné nevytvoří nikdy, poněvadž ona liší se podstatně od duše rostlinné i živočišné, jak v článku následujícím ukážeme.

Naše náboženství křesťansko-katolické i naše církev katolická nauky o samoplození nezavrhl, ale přenechávala a nechává dosud v té věci vědě a jejímu bádání a pokusům úplnou volnost a svobodu.

*) Střebský: Bible a příroda str. 201.

b) O duši lidské.

Sv. Řehoř (Dialog.) napsal: „Všemohoucí Bůh stvořil troje duše: jednu, která s tělem není spojena (andělská), druhou, která s tělem spojena jest, ale s tělem spolu neumírá (duše lidská), třetí, která s tělem spojena jest a s tělem spolu umírá (duše zvířecí).“

Sv. Augustin (de qualitate animae) pravil o duši lidské: „Duše jest ona stvořená bytost, která jsouc neviditelná a netělesná, nesmrtelná a Bohu velmi podobná, obraz svého Stvořitele na sobě má.“

Materialisté (hmotaři) nechťejí buď vůbec žádné duše lidské uznati, tvrdíce, že není ničeho jiného více na světě nežli hmota a hmotná síla, nebo mluví sice o duši lidské, ale tím slovem rozumějí pouze výsledek, účín hmotných sil v člověku. Francouzský filosof Hyppolyt Taine (čti Tén) (* r. 1828 † 1893) v knize „Histoire de la littérature anglaise“ t. j. historie literatury anglické v úvodu na str. XV. napsal: „Nepravost a ctnost jsou výrobky tak dobře jako cukr a vitriol.“ Professor Karel Vogt (* 1817, † 1895) praví (Altes und Neues aus Tier- und Menschenleben I. str. 419): „Tak by byl člověk jako každé zvíře jenom stroj, jeho myšlení jest výsledek určité organisace, svobodná vůle jest zrušena. Jako nerv určitého svalu svaím tím hýbe, když určitý nerv citový jest drážděn, tak musí také obsah mozkový jednotlivce tu nebo onu myšlénku produkovati, podle toho, jak je drážděn. Nemohu to jinak říci: v pravdě tak jest to. Skutečně tak je to. Svobodné vůle není a proto není zodpovědnosti ani přičetnosti.“ Ve spisu pak „Physiologische Briefe“ 2. vydání str. 223 píše: „Myšlénky stojí v téměř poměru k mozku jako žluč k játrám a moč k ledvinám.“

Jakub Moleschott (* 1822 † 1899) tvrdil (Kraft und Stoff): „Člověk má společný se vším, co zde žije a kvete, stejný původ a stejný konec. Žádná síla bez hmoty.“

Tito čtyři muži byli v minulém století hlavní hlasatelé hmotářství a zapírači duše lidské. Dnes ovšem má jejich hmotářský názor v učeném světě velmi málo přívrženců, neboť stavěli svou filosofii na základech vratkých. Sama „Neue Freie Presse“, list

protikřesťanský, při smrti posledního materialistického filosofa Büchnera nucena byla napsati o něm, že sice stále psal o síle a hmotě, ale nevyložil ani co jest hmota, ani co jest její síla.

Ve článku předcházejícím ukázali jsme jasně, že princip života, jenž nazývá se duší, ani u rostliny ani u zvířete pouhou hmotou a její silou fysickochemickou vyložiti se nedá, že princip života jest něco více než hmota a její síla. Tím méně dá se duch lidský — lidská duše — stotožňovati s hmotou. O této pravdě přesvědčí nás ještě více následující řádky, které rozdělíme si na tři odstavce: v prvním ukážeme, že člověk duši má, ve druhém, že duše lidská není hmota, v třetím, že duše lidská je nesmrtelná.

c) Člověk má duši.

Co jest duše? Každý člověk rozumný, který o sobě přemýšlí a jiné lidi pozoruje, přijde k poznání, že má v sobě něco, co jest důležitější nežli tělo, které sestává z hmoty, co odlišné jest od těla; toť duše jeho. Duše jest základ života v nás, jest to „já“, které v nás myslí, které chce, které miluje, raduje se a rmoutí. Upírati svou duši znamená tedy upírati své „já“, upírati své myšlení, upírati sebe sama. P. Lacordaire, slavný kazatel a bohoslovec francouzský, pravil: „Duše lidská tvrdí sama sebe přítomností tak živou, že všeliké rozumování i analogie mizí před jasnem tohoto tvrzení. Duše moje — toť jsem já; cítím pravdivost toho. Cítím rozdíl duše své a těla svého tak mocně, že celý život můj zdá se mi býti neustálou protivou duše a těla.“

Člověk sám sebe poznává, patří přímo na svou duši, poznává přímo její projevy bez dlouhého rozumování. Člověk dovede si odmysliti své jmění, které má, jako by ho neměl, dovede si odmysliti od své bytosti dům, ve kterém přebývá, svět, ve kterém žije, dovede si odmysliti své ruce, své údy, své tělo, ale odmysliti nedovede svého „já“, své duše. Professor Dr. J. Durdík v přednášce k akademikům r. 1875 proto pravil: „Popírání ducha jest divné počínání, že samo půdu pod nohama si popírá. Že myslím, jest faktum, jehož nemůže nikdo popřít, a princip toho myšlení jest duch. Nemusíme nic říci o duchu, o jeho vlastno-

stech a životě — jakmile však řeknu „myslím“, jest existence jeho položena.“

Bougand v knize „o bolesti“ str. 62. opět napsal: „K tomu je věru mnoho chytrosti třeba, aby člověk přemluvil sebe, že duše nemá — to každý nedovede, neboť při sebe menší roztržitosti přistihne člověk sám sebe, že v duši věří.“

Pozorujme své vlastní smyslové vnímání a přijdeme i při tom k poznání duše! Nejdůležitější naše smysly jsou zrak a sluch. Čím vidíme? řekneš: očima! Čím slyšíme? odpovíš: ušima! Avšak chceme ukázat, že samotným okem nevidíš, samotným uchem neslyšíš, čili že slyšení není mechanický děj jako u gramofonu, vidění není mechanické fotografování, jak materialisté tvrdili. Příklady: Čteš doma pozorně knihu; tvoje rodina při tom nahlas rozpráví, ale ty neslyšíš, co si povídají; hodiny bijí, tys jich však neslyšel, a přece ten hlas rozprávky i ten zvuk hodin vnikl do tvého ucha, zachvěl tvým ústrojím sluchovým. Jsi venku v přírodě a zamyslíš se; oči máš při tom otevřené, obraz přírody před tebou padá do tvého oka a zrcadlí se na sítnici tvého oka, zachvívá očním nervem na sítnici rozloženém a hle! přece nevidíš! Kolem tebe v myšlénkách pohrouženého prozpěvuje ptactvo, ale ty ho neslyšíš, ač zvuky zpěvu do tvého ucha vnikají. Máš velkou bolest na př. zubů; to tvé „já“, ta tvá duše cítí a cítí jenom bolest, ani hrubě nic jiného nepozoruješ, ani hrubě nic jiného nevidíš ani neslyšíš, zdá se ti, že jsi bolestí beze smyslů. Proč? Proto, že celou tvou pozornost duše poutá velká bolest.

Dr. Ruete (O jsoucnosti duše str. 17 a 18) vypravuje o sobě, jak jednou ještě jako mladý lékař podjal se na jedné ženě těžké operace, na které mu velmi záleželo. Operace se povedla. Když byl hotov, ptal se přítomných, proč operovaná žena teprve nyní po operaci začíná křičeti, když při operaci tak tiše se chovala. Na to mu přítomní odpověděli, že žena křičela při operaci daleko více než nyní. Proč operující lékař ji neslyšel? Nervy jeho sluchové přijímaly sice zvukové záchvěvy, ale duše jeho, operací celá zaujatá, dojmů necítila.

Z toho jde tato pravda: oko samo nevidí, když duše obrazu

nevnímá, ucho tělesné samo neslyší, když k tomu nepřistoupí pozornost duše. Nejsem tedy pouhý hmotný mechanický stroj ale mám duši, která pomocí oka vidí, uchem slyší. Ano, duše dovede i bez očí vidět, bez ucha slyšet. Pozorujme člověka spícího! Tělo jeho leží bez vlády a citu, všichni smyslové jeho jsou zavření, tělo jako by bylo napolo mrtvé, člověk spí. Ale v tom těle jest něco, co nespí, co neustále pracuje, přemýšlí, rozjímá, soudí, vzpomíná si na věci veselé i smutné, raduje se i trápí, rozmlouvá, vidí krajiny celé, zástupy lidí, pestré barvy, slyší řeč i hudbu. Jest to duch, který nespí. Ve spánku dovede člověk často jasněji usuzovati, než-li ve stavu bdělém, kdy vnější svět duši činí rozrůžitou. Pamatuji se ze svých studentských let, že mnohdy večer nemohl jsem si rozluštit těžkou mathematickou úlohu. Šel jsem spat, s myšlenkou na úlohu tu jsem usnul, jí ve snu se obíral, a ráno probudiv se, k nemalému překvapení měl jsem úlohu v hlavě rozluštěnou. Totéž zažil jsem i v pozdějším věku svém a podobné případy slyšel i od jiných vypravovati. Člověk má duši, která, i když tělo odpočívá, pracuje, přemýšlí a luští záhady nejtěžší. Zdaž jasně nejeví se nám zde rozdíl těla a duše? Totéž poznáme z následujícího. Představme si člověka, jemuž dle těla nic neschází; jest bohat, jest tělesně zdrav, má štěstí v rodině i domě svém, má všechno, jak se říká, co jen hrdlo ráčí! A přece stává se, že i takový člověk je nešťasten a cítí velkou bolest. Pomyslí si na př., že všechno to jednou při smrti musí opustiti. Kde má tato bolest své sídlo? Kdybyste jeho tělo celé prohledali, nenaleznete v těle žádné příčiny bolesti té. Bolest ta je bolest duševní, má sídlo v duši! Naopak, tam leží churavec na posteli! Bolest těla ho svírá a mučí, je chudý a opuštěný; na těle trpí dost — ale duch se raduje v Bohu. Člověk mívá radost i žal v duši, člověk tedy má duši.

Představme si člověka umírajícího! Často do posledního okamžiku života s námi mluvil, nás prosil, varoval, o nás pečl měl; — umře — tělo zde zůstalo — hmota táž jako před okamžikem, ale vidíme jasně, že něco důležitého, důležitějšího, než-li to tělo jest, z těla se ztratilo, totiž to „já“, které mysli, které z něho mluvilo, které se rmoutilo, které nás znalo, nás milovalo, něco, co z toho zemřelého člověka lidskou osobu činilo, něco

osobního, čím ten zemělý byl naším otcem, bratrem atd. — zkrátka jedním slovem duše.

„A proto se mi zdá, že člověk něco má živého v nádrhu“, končí refrain jedné české písně. Dr. Josef Durdik pravil: „Vždy vedle hmoty, která je mrtva, musí býti uznán také duch. Utápěti ducha ve hmotě nevysvětlí nic . . . Materialismus není populární, on jest příliš abstraktní. Že sebevědomý muž vykoná šlechetný čin, tomu lid porozumí; ale jak by mohla něco takového vykonati hmota, tomu nebude rozuměti. Lid pochopí ducha, rozum, ideál božstva spíše, než hmotu „bláto“, že z ní as maně povstal svět a mozek, v němžto se svět zrcadlí“.

d) Duše lidská jest něco nehmotného.

Materialisté učení i neučení stotožňují duši s tělem, hmotou. Neučení nevěrci říkávají: duše jest krev! Toto velmi naivní tvrzení vyvrátí každý snadno, když upozorní na skutečnost, že při smrti obyčejně neztratí se z těla ani kapka krve, a přece tělo ztratilo život duševní.

Učenější materialisté opět tvrdívali, že duše jest mozek, hmota mozková prý myslí, chce, miluje, rmoutí se a raduje. Mínení svá tyto nevěrectví učenci ovšem často měnili. Nejprve tvrdili, že obsah mozku, zvláště hmota jeho šedá jest duše, či vlastně, že duše není nic jiného než mozek. Později duševní sílu připisovali jistým chemickým látkám v mozku, zejména fosforu, pak činili výkony duševní závislými od množství brazd a rýh mozkových. Avšak všechny tyto snahy a pokusy jejich přišly na zmar, věda sama je zavrhlá a vyvrátila. Ani nejnovější pokusy, připisovati jistým částkám mozku lidského jisté duševní funkce na př. paměť nebo nadání pro hudbu, matematiku, řeči atd. se nezdařily, jak dokázal anglický filosof a psycholog Alexander Bain (*1818).

Štěpán Pavlickí, polský filosof, jehož vývody v tomto článku uvádíme, ve svém spisu „Mozek a duše“ vyvrací tvrzení materialistů těmito třemi větami, které šířeji rozvádí: „Duše ví o sobě, hmota nikoliv; duše může chtít, hmota nikoliv; duše může

hmotu poznávali a jí užívali, hmota naopak nikoliv“. Tyto tři pravdy zde proslovené jsou každému rozumnému a zkušenému člověku tak jasné, že věru netřeba je šířeji a důkladněji dokazovati. Kdyby opak tvrdil, s rozumem by se pomínil.

Předěmež tedy hned ke tvrzení materialistů, dle nichž aspoň látka mozku velkého jest duší, či že vlastně duše není, ale všecken tak zvaný duševní život vyvíjí jenom hmota mozková. Kdyby tvrzení toto bylo pravdivé, pak by z toho následovalo, že čím větší mozek, tím větší rozum. Avšak nepoměrně větší mozek mají velryby, má narval i slon, a přece „rozum“ jejich ani z daleka k rozumu lidskému přirovnán býti nemůže. Poměrně k váze ostatního těla vynikají nad člověka velikostí mozku přechetní ptáci a americké opice, a přece zůstávají jen tvory nerozumnými. „Jsou zvířata, u nichž váha mozku a k váze těla jejich stojí v poměru 1:14, u člověka jest poměr ten obyčejně 1:22 a dostupuje někdy i 1:35. U osla obnáší 1:212, u koně 1:400, u slona 1:500. Byla by tedy podle tohoto „vědeckého výzkumu“ stupnice rozumnosti (intelligence) asi tato: Kanárek — několik brasílských opic — člověk — osel — kůň a posléze slon“. (Pavlicki str. 13.). Čili nejrozumnější musil by býti kanárek, pak brasílské opice, potom teprve přišel by se svým rozumem člověk atd. Zde vidíme jasně, že tvrzení, jako by mozek byl duše s rozumovou duševní činností, jest holý nerozum. K tomu přistupuje i ta skutečnost, že mnohý hmyz (na př. včely), u něhož nalezneme sotva slabé zárodky mozkové, přece projevují často více rozumnosti, nežli zvíře s mozkem velikým, ano největším. To konečně musili uznati i materialisté a proto, aby své tvrzení nějak opřeli, utekli se k jinému názoru a počali učiti, že pouhá hmota mozková tu nerozhoduje, ale jakost látky mozkové. Moleschott volal: „Bez kostíku není myšlení“, jiní opět hlásali, že brázdy a záhyby velkého mozku jsou příčinou rozumnosti duševní, čím více brazd a záhybů mozkových, tím větší rozumnost tvora. Ale Liebig dokázal, že kosti obsahují čtyřístakrát více kostíku než mozek — a přece kosti nemyslí. Hyrtl zase dokázal, že mozek ovčí a husí obsahuje více fosforu (kostíku) nežli mozek lidský. „Ovce vypadají sice někdy jako zamyšlené, ale husy —?“ Tak sarkasticky poráží Dr. Pavlicki tvrzení materialistů. Největší

druhy opic mají právě tak rozbrázděný a v záhyby složený mozek jako lidé, ač mají „rozumu“ velice málo; za to některé malé opičky americké, právě ze všech nejčipernější, mají povrch mozku úplně hladký.“ (Pavl.). Ze všeho toho jde jasně na rozum pravda, že duše není mozek.

Kterak tedy možno vysvětliti tu skutečnou pravdu, že se vzrůstem mozku lidského přibývá člověku i rozumu, kdežto při úbytku obsahu mozkového ve stáří ztrácívá se i činnost duševní, nebo [kterak možno vyložit]i tu věc, že poranění mozku nebo onemocnění jeho částí mívá v zápětí poruchy duševního stavu, ztrátu paměti, ztrátu řeči, ano úplnou pomatenost mysli? Kterak možno si vysvětliti, proč dítě novorozenátko, ačkoliv duši má, hned nerozumí, proč v mdlobě, kdy přestane krev mozkem prouditi, člověk upadá v bezvědomí? Zdaž tyto skutečnosti všeobecně známé nenasvědčují tomu, že mozek a duše jest jedno a totéž? Odpověď zní: Nikoliv! duše není mozek, ale mozek jest jenom nástroj, prostředek, kterým duše, dokud s tělem spojena jest, myslí, jako oko jest nástroj, kterým vidí, ucho prostředek, kterým vnější zvuk slyší. Kdo má churavé oči nebo uši, špatně nebo nic nevidí a neslyší, a přece tvrditi není možno, že duše ohluchla nebo oslepla. Churavostí očí nebo sluchových ústrojí neztrácí duše schopnosti viděti a slyšet, čeho důkazem jest ta věc, že když oči nebo uši byly vyléčeny, člověk opět vidí a slyší dobře. Podobně, onemocní-li člověk na mozku, špatně člověk takový myslí — špatné, skutečnosti neodpovídající, úsudky si tvoří, — jest choromyslný. Duše choromyslného se nezbláznila, zůstává tím, čím dříve byla, toliko ústrojí mozkové, jež tvoří spojovací most duše se světem vnějším, bylo porušeno a proto dodává duši dojmy zvrácené, nepravé. Blázen vlastně se svého osobního stanoviska myslí a usuzuje správně a logicky ovšem dle převrácených dojmů, které, mu ústrojí smyslové a mozkové k duši přivádí; vidí lecos strašlivého, čeho ve skutečnosti není — proto se bojí atd. Když mozek — toto ústrojí myšlení se pozdraví, člověk opět správně, jako dříve, myslí. Jako nejlepší umělec na klavír nebo na housle, je-li nástroj hudební porouchán, nedovede správně zahrát, a schází-li mu vůbec nástroj, nedovede svého umění s jiným sděliti, tak ani duše nedovede při poruše mozkové

nebo, schází-li mozek vůbec, své dovednosti nám projevit. Síla rozumu nespočívá tedy ve hmotě, v mozku, nýbrž v duši, z níž vychází. Proto lidé choromyslní nebo duševně abnormální bývají v jistém směru lidé obdivuhodně nadaní, na př. vyznamenávají se neobyčejnou pamětí nebo dovedností. V choromyslném ústavě v Opařanech ošetřován jest jeden nemocný, který po celý čas nic jiného nedělá, nežli kreslí mapy různých zemí dle předloh tištěných. Klečí při tom na kolenou, přikryt celý pokrývkou. Mapy ty jím kreslené jsou tak věrné, že od originálů nelze jich téměř rozeznati. Choromyslný tento dle svědectví Dr. Riedla, tehdejšího lékaře v ústavu, vůbec nikdy neučil se kreslit, a dokud byl zdrav, kreslit neuměl. Duše rozumná a její síla prodlírá se tu na venek jedním směrem čím mocněji, čím méně ve směrech jiných uplatní se dovede. Jest to zjev analogický, jako když slepci mívají vyvinutější sluch nebo paměť; zjevy ty svědčí, že rozumnost vyvěrá z duše. Totéž potvrzuje i ta zkušenost, že lidé pomatení krátce před smrtí nabývají opět zdravého rozumu a že lidé těla slabého bývají velkého ducha a nadání. Duše a tělo zvláště ve dnech zdraví velmi úzce spolu jsou spojeny, tak že dojmy čistě duševní, jako strach, závist, hněv nebo i ctnost, pokora, čistota odrážejí a zrcadlí se i na těle, v tváři i v oku lidském; tvář rudne, oko plane hněvem, z očí zírá nevinnost duše. A opět poruchy tělesné působí na duši.

Před smrtí, kdy duše již již od těla člověka se odlučuje, opět projevuje častěji rozum, duše poutána jen na tělo slabé, čím více projevuje své nadání, čím méně tělem bývá v tom zdržována. Naopak zase po jídle, při plném žaludku špatně se studuje. Choromyslnost tedy není vlastně choroba duše, pravá choroba duše jest lež nebo nepravost duši přijata; duše hříšná a lhavá jest duše chorobná. Zakořeněný pak v duši hřích a nepravost na př. umíněnost, svěhlavost, zloba, pýcha, lakota, převrácené vychování, mohou konečně i ústrojí mozkové porušiti a pomatenost vyvolati. Choromyslnost povstává proto dvojím způsobem, buď z nemoci těla nebo z nepravosti duše. Proto zkušení lékaři užívají s prospěchem k vyléčení choromyslnosti nejen prostředků tělesných, ale i prostředků duševních, mravních. Francouzský psychiatr Esquirol uzdravil průměrně ze sta pomatených padesáté prostředky

mravnými. „Na základě tolika vážných objevů přichází Dr. Palagge (o člověku a jeho psychickém chování z r. 1864) k tomu závěru, že hlavní příčinou pomatenosti jest pochybné vychování, a že pravé náboženství jest nejjistější ochranou proti pomatenosti. Totéž tvrdili dávno již doktoři Gross, Jacobi, Heieroth, Pierquin, Neumann a největší z francouzských psychiatrů Esquirol, který ve svém geniálním díle často dí, že pouhá fysická podrážděnost nemůže vyvolati choroby duševní.“ (Dr. Pavl. str. 30—31.)

Z toho všeho jde na jevo, že duše jest něco docela jiného nežli tělo nebo mozek lidský. Mозek jest pouhý nástroj myšlení, jako ruka jest nástroj duše k vyrobení věci, jako noha slouží jí k chůzi, jako hrdlo a jazyk slouží jí k mluvení, oko k vidění, ucho k slyšení. A jako ucho bez duše neslyší, oko nevidí, hrdlo a jazyk nemluví, noha nechodí, ruka nerobí, tak ani mozek bez duše nemyslí.

Ovšem, nemá-li duše lidská nijakého předmětu k pozorování, zůstává-li jaksi od ostatního světa odříznuta, je-li jaksi sama sobě zůstavena, pak jest jako ve tmě, pak nemůže pozorovati ani mysliti ani není si sebe vědoma. V takovém stavu jest duše novorozeňátka nebo duše v úplné mdlobě tělesné. Duše novorozeňátka jest, abychom obrazně promluvili, jako nepopsaná tabule. Jako dítě malé teprve postupem času naučí se užívat rukou ku práci a hračkám, nohou k chůzi, tak pomalu učí se, vnějšími dojmy jsouc k tomu povzbuzováno, užívat očí k vidění, ucha k slyšení, vůbec smyslů k vnímání. Smysly a mozkiem přivádí se k duši dříve poznání vnějšího světa, pomocí mozku a smyslů přichází k poznání předmětů a osob a začne mysliti, dospívá k sebevědomí, bere rozum.

Duše každého novorozeného dítěte jest schopna mysliti, rozuměti, k sebevědomí dospěti, jen když tělo, zejména ústrojí mozkové a smyslové jest zdrávo. Dítě blbé není proto blbé a nerozumné, že by snad duše jeho byla neschopna mysliti, nýbrž proto, že tělesně jest nemocno a proto neschopno, zdravé pravé dojmy přijímati. To není u zvířete, poněvadž zvíře duše rozumné nemá. Proto, ačkoli mládě zvířecí často lépe než člověk vidí, slyší, cítí, čenichá atd., tedy zkrátka lépe na tom jest, vnější svět poznati, přece k rozumu, k myšlení a sebepoznání nedospívá, ač tělesně

jest zdrávo. Proč? Inu proto, že zvíře nemá duše rozumné a duše rozumná toliko schopna jest mysliti. A naopak duše dítko od narození slepého a hluchého, tedy duše, která toliko smyslem hmatu, chuti a čichu ve spojení s vnějším světem jest, přece dovede mysliti, ano k nejtěžším pojmům dospěje, jest schopna největšího vzdělání. Zdaž nejví se tu každému ve světle jasném pravda, že duše jest něco jiného než tělo s mozkem a smysly hmotnými?

Marta Olbrechtova, vypravuje F. Duilhe de Saint-Projet v knize: Apologie vláry křesťanské kapitola 18., narodila se r. 1866 jako ubohé dítě slepé a hluché. R. 1875 dána byla do ústavu klášterního v Larnay (Poitiers) ve Francii na vzdělání. V několika málo letech naučily klášterní sestry pomocí hmatu, chuti a čichu jejího dívku mluvě prstové, jaké užívají hluchoněmí, pak čtení abecedou prstovou, pak i psaní obyčejnému; vzdělala se v náboženství jako jiné zdravé dítě, i v ostatních školních vědomostech. Tato dívka po několika letech o svém stavu napsala toto: „Když jsem přišla sem na vychování, byla jsem sama, nic jsem nechápala, nic jsem nemyslela, abych to řekla; i bylo třeba ohmatati vše, abych to dobře pochopila, dělali znamení a učiti se abecedě po celá dvě léta. Potom za rok naučila jsem se vypichovat písmenky jako slepá, a nyní jsem tak šťastna, že chápu vše. V posledních dvou letech snažila jsem se naučiti se psáti tak, jak píší ti, kteří vidí, a píši dosti obstojně. Když jsem sem přišla a maminka odešla, byla jsem velice zlostná a hrozně jsem křičela. Milé sestry mne hladily a těšily, i nebyla jsem už tak zlostná, já je mám velice ráda, ony vždy byly ke mně laskavy“ (str. 301).

Dívka tato, když přišla do ústavu, podobala se toliko živé hmotě, neboť neviděla, neslyšela, nemluvila a přece, poněvadž měla duši lidskou rozumnou, časem vzdělala se duševně jako jiný člověk. Zdaž toto nevolá jasně: duše myslí, duše jest sídlo rozumu, nikoliv hmota, tělo!

Že duše není hmotný mozek, nýbrž něco nehmotného, vysvítá i z této zkušenosti. Jak známo, člověk přijímaje potravu a dýchaje, dostává do těla svého i do mozku stále nové a nové částčky hmotné, proud krve, hnané srdcem, donáší tyto částčky do celého těla, kde jich je třeba a opět staré upotřebené částčky stále odměšuje z těla. Za 3 nebo 7 let tělo naše, tedy i mozek,

sestává z částek hmotných úplně jiných nežli před 7 léty a přece každý člověk jest si vědom, že jeho „já“, jeho duše zůstává jedno a totéž. Toto stálé a jednotné sebevědomí držeti a udržeti tedy musí v člověku něco také stálého, na hmotě nezávislého, neboť hmota v těle každým dnem, ano každým okamžikem se mění, a toto stálé sebevědomí a neměnní se »já« jest právě duše.

Konečně, že duše jest něco nehmotného, duchového, poznáváme i z plodů jejího myšlení, které jsou nehmotné. Člověk vnímá nejen smyslové dojmy hmotných předmětů vnějších, vidí na př. strom, slyší hudbu, čichá vůni, ochutná lahodný nápoj atd., ale i z těchto smyslných dojmů utváří si nehmotné pojmy o té které věci. Vidí na př. strom jeden, druhý, třetí, pozoruje, že stromy ty mají něco společného, některé znaky stejné, jiné znaky různé; znaky stromům společné spojí si člověk v myslí v jeden pojem. V pojmu tom jsou jenom znaky stromu společné, různosti jejich vyloučil člověk z pojmu. Pojem ten není ani první ani druhý ani třetí strom ani strom jiný hmotný, pojem stromu je tedy něco docela nehmotného.

Pojem stromu utvořil si sice člověk na základě pozorování hmotných předmětů, ale pojem sám jest něco nehmotného. To platí o každém pojmu věcí hmotných, tím však ještě více o pojmech věcí abstraktních, jako jest prostor, čas, krása, dobro, pravda, jakost, podstata, jednotnost, mnohost, příčina, ctnost atd. Všecky tyto věci nejsou nic hmotného, nýbrž něco nehmotného, abstraktního. A přece člověk dovede o všech těchto věcech mítí pojmy — chápe je, vytváří si o nich představy. Z toho jde, že základ myšlení v člověku, jenž slove duše, musí býti také něco nehmotného, duchového, poněvadž plody myšlení lidského jsou nehmotné, duchové.

e) Duše lidská je podstatně rozdílna od duše zvířecí.

Když materialisté (hmotaři) takovými jasnými důvody byli poraženi, vzali si útočiště ke zvířeti, tvrdíce, že není podstatného rozdílu mezi duší lidskou a zvířecí. Aby toto své tvrzení dokázali, snaží se jednak duševní život člověka zejména nevzdělaného

snížití a opět rozumnost (intelligenci) zvlírat co nejvíce vyvýšiti. Člověku snaží se svobodnou vůli upřítí, rozumné myšlení jeho vydávají za pouhý mechanismus, kdežto o zvířatech vypravují báječné výjevy moudrosti, chytrosti, mluví o řeči zvířecí, o zvířecí mravnosti, tvrdí, že zvíře umí i počítati, má pojmy o prostoru a času, velikosti atd., zkrátka že mezi zvířetem a člověkem není valného rozdílu.

Takové historky uveřejňují hlavně v listech, časopisech a knihách populárních, pro lid psaných. Takovými bajkami hemží se zejména i Alfreda Brehma (* 1829 † 1884) dílo „Život zvířat“. Nelze ovšem tvrditi, že všichni, kdo vypravují tyto historky ze života zvířat, měli nebo mají úmysl, aby společnosti lidské namluvili, že není rozdílu duševního mezi člověkem a zvířetem, že není rozumné duše lidské, avšak tolik jest jisto, že přece i tito dali se při pozorování života zvířat oklamati a klamně vnášejí lidské myšlenky do jednání zvířecího. Nedávno četl jsem i v katolickém denníku zprávu, jak prý jeden majitel hospodářství byl svědkem toho, že tchoř dovede spočítati svá mláďata. Při rozebírání stohu slámy přišlo se totiž na hnízdo tchoř s 5 mláďaty; jedno hned uteklo do stohu, ostatní 4 zůstaly v pelechu. Za chvíli, když nebezpečí minulo, přišla tchoř matka a odnesla 4 mláďata z pelechu do bezpečí jedno za druhým ve své tlamě. Když pelech byl prázdný, opět se vrátila, hledajíc páté mládě, a neustala, až je ve stohu schované našla. Z toho pozorovatel usuzoval, že tchoř matka měla mláďata spočítaná. Jen že zapomněl, že tchoř cítí a sice lépe než člověk a po čichu schované mládě našla. Kdyby páté mládě bylo za její nepřítomnosti od hnízda odstraněno, jistě by nic o tom nevěděla. Čichem, ne rozumem, hledala tedy svá mláďata. Lidská obrazotvornost vnáší tu myšlenky lidské do zvířete. Opatrné a chladné pozorování přesvědčí nás, že mezi duší lidskou a zvířecí jest rozdíl úplný, propast, jež se překlenouti nedá. Přesvědčíme se, že člověk má duši rozumnou, proto myslí, vynalézá, je schopen pokroku, sděluje své myšlení řečí, písmem, smíchem, posunkem, užívá nástrojů, vládne přírodou, že člověk má i svobodnou vůli, kdežto zvíře ani nemyslí ani nemluví řečí rozumnou, nemá rozumu ani svobodné vůle, není schopno pokroku, nevynalézá, neužívá nástrojů, nevládne přírodou. Z toho pak poznáme, že zvíře liší

se od člověka v duševním oboru jako nulla od čísla, že jest mezi nimi rozdíl nekonečný.

Že člověk má rozum, o tom zajisté nikdo nepochybuje, neboť kdo by to popíral, popíral by tím i svůj rozum, čili prohlašoval by, že jeho popírání rozumu lidského je nerozumné. Člověk myslí, tvoří si pojmy o věcech hmotných i abstraktních, usuzuje. Proto že myslí rozumně, dovede řečí i písmem své myšlenky sdělit s jiným, vyrábí a užívá nástrojů, vynalézá nové věci, zasahuje mnohonásobným způsobem do přírody. Stačí jenom otevřít na př. naučný slovník a podívá se každý, co všechno již rozum lidský vybádal, sestrojil, vykonal. Co různých oborů lidské práce jest, co knih již důmysl lidský napsal, jak složité jest zřízení lidské společnosti!

I národové nejnevzdělanější myslí, mají pojmy o mravnosti, o Bohu, užívají nástrojů, mají své zřízení společenské, mají svou řeč rozumnou. Již to dítě malé, sotva že začne pozorovati své okolí, myslí, proto i má svou dětskou řeč, které se od něho matka učí. Jest to mylný názor, že teprve matka učí dítě mluvit; dítě, dříve nežli matka počne učit je řeči své, má již svou mluvu dětskou, kterou projevuje své myšlenky.

Poněvadž člověk myslí, proto může i svobodně se rozhodovati, má svobodnou vůli. Každý člověk jest si toho vědom, že může mezi různými možnostmi svobodně se rozhodovati. Odtud pochází ta rozmanitost lidských činů. Člověk svou vůlí dovede sebe i své city opanovati, jak Duilhé obrazně praví (str. 261), „může taková dáti zpáteční páru, jako strojvůdce na lokomotivě, k výchvěvům mozgovým, jež by jinak přirozeně vedly k vzbuzení bolesti, hněvu, může on odpověděti a skutečně i nejednou odpovídá výrazem protivným, na př. pohrdáním, lhostejností, radostí, úsměvem.“ Člověk dovede svobodně jíti i smrti vstříc.

Pozorujme nyní život zvířete! Věnujme pozornost zvláště zvířatům domácím, poněvadž pozorování jejich života každému nej přístupnější jest, a poněvadž pro svůj namnoze kolikatisíciletý styk s člověkem největší měla možnost sebe zdokonalovati v oboru duševním!

Má zvíře rozum? Stopy rozumnosti sice i na zvířeti vidíme. Jak často dovedně umějí zvířata upravit hnízdo pro svá mláďata,

zvláště hnízda ptáčků svojí umělou stavbou budí obdiv. Včely staví pro svůj plod a potravu buňky voskové s takovou dovedností, že nejznamenitější matematikové vypočítali, že tvar a úhly dna jejich odpovídají řešení úkolu: při nejmenší spotřebě materiálu vystavěti nádoby největšího poměrného obsahu. Jak obdivuhodně ošetřují zvířata svá mláďata! Kočka, která utíká před každým sebe menším psem, v době mateřství postaví se na obranu svých mláďat každému i sebe silnějšímu hafanu. Slepice nebo husa opatrně zahřívá vejce, obrací je svým zobákem, aby celá se prohřála, svá mláďata vodí jako nejlepší chůva, volá je, potravu jim ukazuje, před nepřitelem je varuje, pod svá křídla schovává a na obranu jich s nepřitelem v boj se pouští. Králice matka svou srst z těla trhá, jí hnízdo vystele a mláďata pokrývá. Včely mladší ošetřují doma plod, krmí jej a zahřívají; jinou potravu připravují pro plod včel, jinou lepší a silnější pro plod královský; starší včely zase snášejí sladinu, pelový prášek, vodu ke krmí a smílu k zalepení nepotřebných škulín, jiné včely úl větrají, jiné u vchodu na stráž stojí. To všecko jsou známky rozumnosti a daly by se celé stránky a knihy napsati o podobných zjevech ze života zvířat. Jenom důležitá jest otázka, zda možno tyto a podobné rozumné úkony přičísti rozumnému rozmyslu zvířat či původu jinému. A tu poučuje nás bližší pozorování života zvířat, že těmto dovednostem žádné zvíře se neučilo, nýbrž hned, jak čas potřeby přijde, všecko umí tak, jako jeho starší soudruzi, že jednotlivci téže čeledě stejnou dovedností se vyznamenávají. Co umí jedna včela, to dovede a zrovna tak a zrovna tolik i druhá, třetí. Jsou zvířata, která své matky nikdy ani neviděla, jako jest housenka, různí brouci, kukačka a vůbec zvířata, která svůj plod opouštějí dříve nežli ze zárodku se vylihnul, a přece umějí vše tak, jako jejich rodiče: jako jejich rodiče křičí a zpívají, běhají, potravu si opatřují, svůj plod ukládají. Z toho poznáváme, že tyto zručnosti a dovednosti jsou již zvířatům dány, zvířata si je jaksi již na světě přinášejí jako věno. U zvířat dále není žádného pokroku. Jak stavěly včely před tisíci lety své plásty, tak to činí i dnes, jak si počínala kočka před věky mnohými, tak si počíná i dnes.

Dítě z rodičů polodivokých, nevzdělaných, naučí se, jako dítě rodičů vzdělaných, v krátkém čase řeči naší, psaní, počítání

a ostatním uměním, kdežto zvířata domácí, ačkoliv kolik tisíc let se člověkem mají živý styk, žádného pokroku nevykazují. Proč asi? Proto, že zvíře nemyslí, nemá duše rozumné. Ty rozumné úkony zvířecí přičísti nelze rozumné úvaze a úsudku zvířete, ale jsou to úkony pudové (instinktivní), které zvířeti dány byly Stvořitelem. Co instinkt nebo pud jest, snadno každý pochopí z vlastní zkušenosti, neboť i člověk obdržel k ochraně svého zdraví a těla různé pudy. Na př. víčka našich očí občas se zavírají. Nejsme si toho ani vědomi, ano nedovedeme tomu ani zabrániti. Jest to pohyb pudový (instinktivní), který však má ten moudrý účel, aby občas prach na oku usedlý setřel a oko ve zdraví udržel. Letí-li nám něco proti oku, dříve nežli to zpozorujeme, oko se zavře. Padáme-li nebo padá-li něco na nás, vztyčujeme samovolně ruce na obranu. Nahluchlý otevírá ústa při poslouchání, aniž o tom ví, a přece jest to úkon účelný, neboť sluchová dutina je spojena Eustachovou trubicí s dutinou krční a ústní a tak nahluchlý snáze slyší.

Instinktivní úkon jest tedy úkon nevědomý, nepřiучený, samovolný, bezděčný, ale rozumně účelný, daný tvoru k jeho ochraně a prospěchu hlavně tělesnému.

Takové jsou úkony zvířecí, jsou sice rozumně účelné, ale nevědomé, nepřiучené, bezděčné a nutné. Zvíře si tak počíná, ne že by tomu jednání rozumělo, ale že tak jednati musí. To potvrzují i tyto zkušenosti. Ptáci na př. při vysezování a krmení mají svou periodu; přešla-li, pak svůj plod opustí, i kdyby hladem musil zahynouti. Na př. v kleci, venku vedle hnízda zavěšené, krmí mládě uzavřenou svůj určitý čas, pak ji opustí, i kdyby hladem v uzavřené kleci měla zhynouti. Králice, která při páření neobřeznila, když přijde čas, kdy by měla slehnouti, škupe si srst a dělá pelech, ač jest jalová. Kvočna, které vzata byla vejce, sedí i v hnízdu prázdném a chodě kvoká, jako by kuřata s sebou vodila. Kočka, které byla kofata zničena, opět přijme i odrostlé cizí kotě a kojí je jako vlastní, ač před tím již na ně nevražila. Osířelé včelstvo bez plodu otevřeného, přece staví v první periodě osířelosti matečnický (královské buňky), ač jsou a zůstanou prázdný. Zde vidíme sílu pudu, jenž se projevuje i tehdy, když účelem se mine. Kdyby zvíře mělo rozum,

pak by tak bezúčelně nejednalo, jedná tak, poněvadž nemyslí. Poněvadž zvíře nemyslí, proto nemá pojmu duševního o věcech ani hmotných ani abstraktních, o dobru, cnosti, Bohu, o času, prostoru, účelu, příčině, nemá osobního sebevědomí.

Jeho dojmy a představy jsou představy zcela smyslové a smyslné. I to, co se od člověka přiučí dressírováním, nepřesahuje představ a hranic smyslových. Cvičení zvířat záleží proto v tom, abychom u zvířete smyslové dojmy a představy spojili pomocí buď smyslového trestání nebo lichocením, aby dojem smyslový vyvolal vždy touž smyslovou představu a týž zvířecí úkon. Náš pes na př. chodí rád na procházku, neboť taková vycházka jeho smyslům lahodí; pes se proběhne, s jinými venku sejde, leccos venku najde a vyčíhá. Mám-li jít na procházku, vezmu si pravidelně hůl, oblékám se, řeknu slovo: Půjdu na procházku. Pes toto počínání vidí často (smyslová představa zraku) a poněvadž každodenně po této představě následuje u psa dojem a představa smyslová „procházky“ — spojí se cvikem tyto dvě smyslové představy a proto pes nyní jest vycvičen, že sotva se začnu oblékat, nebo hůl do ruky vezmu, nebo jen řeknu: půjdu na procházku! jako by rozum měl a myslil — vyskočí, a radostí štěká a na dvěře netrpělivě skáče.

Mluví-li na psa hlasem přívětivým (dojem sluchový) — dobře se mu vždy povede (dojem jiný smyslový) na př. dostane něco k snědku nebo jej pohladím. Představy a dojmy ty smyslové často opakované, sdruží se u psa tak, že kdykoliv přívětivým hlasem ho oslovím, již se lichotí a radost jeví.

Že řeči nerozumí, že nemyslí, přesvědčím se, když přívětivým hlasem mu vynadám a výplsním, má taky radost, jako bych hochvánil, neboť nerozumí, jenom smyslovými dojmy se řídí.

Podobně dají se všechny ostatní naučené a chytré „kousky“, které zvířata provádějí, vysvětliti; hranice smyslového pojmání a představ žádný takový úkon zvířecí nepřekročí.

Žádáte snad ještě jiných důkazů zvířecí tuposti a nerozumí? Nuže, utopíte kočce před jejíma očima její tak starostlivě ošetřovaná mláďata, zakopejte jejich mrtvolu před jejím zrakem, a ona tupě to pozoruje a hned potom odběhne do svého pelechu a bude tam svá kofata hledati. Jest v tomto jednání aspoň jiskřička

rozumu? Není to zřejmý důkaz, že zvíře nemyslí, nerozumí? Krávně možno snadno podstrčiti cizí telátko barvy a podoby jakékoliv, když napřed mlékem jejím telátko postříkáme, aby mělo od ní vůni; pak je přijme, třebaš bylo celé černé a její vlastní barvy bílé. Jest v tom rozum? Zdaž nevolá vše toto: Zvíře řídí se toliko smyslovým dojmem, ale nikoliv rozumnou úvahou?

Poněvadž zvíře nemyslí a proto nezná budoucnosti, ani následků ani okolností, zvíře z té příčiny cítí toliko bolest smyslovou, nikdy se netrápí bolestí duševní, která jest výsledkem rozumného přemýšlení. Vepř píchnutý do srdce křičí, dokud řezník ho drží, ale pustí-li ho, prochází se celkem tiše, až vykrvácí a padne. Raněný pták s přeraženým křídlem nebo nohou, plazí se, ale nenařká; člověk, zlomí-li si nohu, co tu je nářku! Proč asi? Člověk myslí na budoucnost, jak nyní bude se živiti, zda nohu bude možno spraviti, či zůstatí musí mrzákem, a protože zná svůj bídný stav, trpí bolestí duševní často více, než-li bolestí těla.

Člověk, poněvadž má rozum a dovede si všechno dobře představití, má i soucit s trpícím spolublížním. Tento soucit marně hledáte u zvířete. Chyťte z hejna kuřat jedno nebo dvě, zaříznete je před očima druhých kuřat. Házejí sebou, až dokonají! A ta ostatní kuřata, která s nimi jako bratři vyrostla, s nimi se ohlívala, jak asi se při tom chovají? Tupě, ale i mlsně na rány jejich patří, ano začnou i do čerstvých ran jejich klovti, — aby se nažrala. Hle, bestialita! Tam zase vleče se raněná včela, ale její družky jí nepomohou, bezcitně mimo ni a přes ni do úlu vcházejí a z něho vycházejí. Žádné zvíře, poněvadž nemá ani rozumu ani citu, neděsí se mrtvoly svých spoludruhů. Jinak je u člověka. Poněvadž zvíře nemá rozumu, proto ani se nesměje. K smíchu nutí člověka pojmy malichernosti a velikosti vedle sebe položené, proto, má-li se kdo smáti, musí pojem míti o věcech a jejich vzájemný poměr uvážiti. Toho zvíře nedovede, poněvadž nemyslí, nemá rozumu, proto ani se nesměje.

Člověk myslí, proto i slovem, hudbou, posuňkem projadřuje své myšlenky. Zvíře vyjadřuje zvukem přímo a výhradně toliko smyslový dojem nebo pocit, nikdy myšlenku. Mluva zvířecí jest

vrozená, instinktivní a proto nemění se ani nepokračuje, ani se nezdokonaluje. Mladý slavík, třebaš ani nikdy neslyšel starého zpívatí, umí zpívatí melodie slavíčí, kdežto syn nejlepšího umělce zpěváka musí teprve cvikem osvojit si umění zpěvácké. Špaček nebo papoušek mají tělesné ústrojí, které je schopno řeči lidské, a přece nemluví, leda naučí se žvatlati to neb ono slovo, kterému nerozumí, tedy slovo bez smyslu. Proč? Proto, že nemyslí, nemá rozumu! Protože zvíře nemá duše rozumné, proto neužívá nikdy žádných nástrojů. Bájili někteří o opicích, že prý na pronásledovatele házely kameny, ale při lepším pozorování bylo shledáno, že kameny válely se jen pod jejich nohama, když před nepřitelem utíkaly. Bylo pozorováno, jak opice ohřívaly se při ohni, opuštěném od lidí, ale přece, ač ten oheň jim byl tak milý, nikdy na to opice nepřišly, aby si oheň přikládáním suchého dříví udržely.

Poněvadž zvíře nemá rozumu, proto nemá ani svobodné vůle. Zvíře nedovede se opanovati, ale jedná tak, k čemu je pud žene. Jak dlouho již jest kůň od člověka zapřahán a přece dosud snáší všecku tu otročinu a dosud mu nepřišlo „na mysl“ proti svému pánu se vzbouřiti, ač silnější jest než člověk. Či viděti snad kdy svět, že by koňstvo neb skot umluvily kdy proti člověčenstvu společnou revoluci a povstání?

Dobře praví Duilhé (str. 270): „Dokud zvíře ubírá se svou přímou čarou, která mu byla od prvopočátku vytyčena (pud), shledáváme u něho divy zručnosti, jakmile však od ní se uchyluje, shledáváme u něho divy tuposti (nerozum).“

Shrneme-li pozorování své v úsudek, pak vysvitne nám pravda: člověk myslí, zvíře nemyslí, člověk má rozum, zvíře rozumu nemá, člověk má vůli svobodnou, zvíře nemá svobodné vůle.

Člověk má se ku zvířeti jako slovo „ano“ k „ne“. Propast mezi člověkem a zvířetem je tak veliká, že nedá se ničím překlenouti. „Člověk tvoří mezi tvorstvem ostrov zcela osamocený,“ praví Heusler, a přírodopyslec Dr. Chr. Giebel (Tagesfragen aus der Naturgeschichte str. 50) poznamenává: „Jako každá věc jen s věcmi rovnými může býti srovnána, kámen s kamenem, rostlina s rostlinou, zvíře se zvířaty, tak i člověk srovnán býti může pouze s lidmi.“

U člověka rozhoduje stránka duševní, u zvířete pak stránka

hmotná. Co při zvířeti rozumného shledáváme (instinkt), slouží prospěchu těla. Pokrok zvířectva spočívá v pěstění jejich těla, pokrok lidstva závisí na pěstění ducha. Člověk jest individuální osobnost, každý člověk jest jiný, kdežto zvíře nemá v sobě nic osobního. K. Richet krásně praví: „Pozoroval-li kdo úkony jednoho chrousta, jest to totéž, jako by býval pozoroval jich tisíc, million, milliardu — jsou u všech stejny. Žádný z nich nemá ani tolik intelligence, aby pozměnění mohl v čemkoli plán, jenž mu zpředu byl vytčen.“

f) Duševní záhady.

Rozdíl duše lidské od zvířecí a obdivuhodná moc duše lidské ukazuje se i v duševních záhadných projevech, jež jsou tyto: působení duše lidské do dálky, tušení, znamení a jasnovidnost. V polovici předešlého století (XIX.), kdy materialismus a popírání duše lidské slavily své triumfy, uvedené výjevy bývaly prohlašovány za bajku nebo docela jednoduše s pohrdlivým úsměškem odbývány. Avšak skutečných událostí, které tak často se opakují, nesnadno dovede předsudek lidské nevěry popřít. S vypravováním o tušení budoucího neštěstí, o znameních, která dávají lidé umírající svým blízkým příbuzným, shledáme se skoro v každé obci, ano téměř v každé rodině. Proto novější badatelé jsou již v této věci opatrnější a zaručených událostí takových nepopírají. Obrat v této věci učinil filosof Eduard z Hartmannů, jenž v knize „*Filosofie des Unbewussten*“ str. 92 píše: „Nejen o vlastní smrti bývají tušení, ale i o smrti drahých, našemu srdci blízkých osob, jak dokazují mnohá vypravování, jak umírající v hodině smrti svému příteli nebo manželovi ve snu nebo vidění se ukázal. Ovšem nynější převážně racionalistická a materialistická snaha jednoduše všechny skutečnosti tohoto oboru pohodlně popírá a ignoruje, protože nedovede jich se stanoviska materialistického pochopit a poněvadž podle induktivní metody nedají se pokusem zjistit, jakoby totéž nebylo zrovna tak nemožností u mravovědy, sociální vědy i politiky.“

O událostech podobných vypravuje se v životech mužů znamenitých, jako byl básník Lord Byron, Wieland, Göthe. V posled-

ních desetiletích předešlého století psaly o těchto zjevech duševních přední časopisy anglické, a pokud mi známo, v létech 90tých i náš český list „Hlas Národa“.

Uvedu v této příčině především vlastní zkušenost. Že duše dovede působiti na jinou duši do dálky vzpomínkou silnější, toho důkaz nejjednodušší jest ten fakt, že když potkají se na cestě spolu dva lidé, různým směrem se ubírajíce, a na sebe myslí, najednou, když se minuli, ohlédnou se za sebou a zraky jejich se setkají. Stává se to tak často, a mnohdy bývá to v stejnou dobu ohlédnutí i věc nepřijemná.

Tušení! Když jsem býval v Jindř. Hradci, utopil se tam při koupání v rybníku jeden učeň. Když prohledávali šaty utopencovy, našli u něho psaní, poslané mu krátce před tím nešťastím, kde jeho matka mu sděluje, že poslední čas nemá pokoje, že má stále tušení, že se mu něco zlého má přihoditi a proto napomíná syna k opatrnosti. Matka jeho byla až u Hradce Králové domovem.

V Křižanově u Milévka vypravoval mi jeden občan tuto věrohodnou událost: Seděl se svou ženou večer doma. Tu pro nic za nic počne žena plakati. „Co je ti?“ táže se a ona odpovídá: „Nevím, co je mi, že jsem se dala do pláče, je mi tak nevýslovně teskno.“ Za 14 dní dostali z Ameriky dopis, že jejich dcera právě v ten den a v tu chvíli večer zemřela; rodiče o její churavosti napřed neměli ani tušení.

Nedávno v Americe ve společnosti uprostřed zábavy host jeden odložil sklenici, zaražen patřil v před a pak začal silně plakati. Na otázku hostů odpovídá: „Otec můj doma v Evropě právě umírá“. Zpráva tato úplně se potvrdila. (Dr. Kudrnovský Spiritismus str. 201.).

Moje matka vypravuje, jak usínajíc večer vidí světlo, a jak její bratr se jí ukazuje; — vykřikla ze psaní a probudila se. V tu dobu právě její bratr v Kolíně n. L. umřel. Vilém Schneider (Der neue Geisterglaube) praví: „Ohlašování se umírajících u příbuzných a přátel v dálce, kteří o nemoci, nebezpečí smrti neměli ani zdání a v tom okamžiku vůbec ani na ty osoby nemyslí, nemohou býti vykládána jakožto pouze osobní, subjektivní zjevy“. Nejsou tedy tyto zjevy následek fantasie (obrazotvornosti), ale pocházejí od duše vzdálené.

Jasnovidnost! V Nové Bystřici vypravoval tamnější dlouholetý starosta a obchodník František Pötsch událost zaručenou svědky, kterou sám zažil. Jeho starý tchán nejraději chodíval s malým vnukem Josefem. Jednou bylo dědouškovi trochu nevoľno, lehl si doma. Najednou počne dědoušek na posteli úzkostlivě volati: „Pepíček se topí!“ Myslíli nejdříve, že stařec horečkou třeští; poněvadž však chlapce doma neviděli, hledali ho hned. Na ulici setkají se s mužem, jenž nese v náručí chlapce celého zmočeného; vytáhli ho právě ze strouhy na dolejšíh náměstí. Dědoušek viděl tedy v dálce skrze zeď — a četné domy topícího se hochá.

Vypravuje se o Schwedenborgovi, že jsa v Gothenburgu roku 1756, viděl požár ve Stockholmu, 50 mil vzdáleném (Dr. Kudrnovský Spir. str. 196).

Co o těchto a podobných četných zjevech duševních lze říci? Mnohé z nich snad možno přirozeně vyložiti, jiné dají se snad později vysvětliti, vždyť většina zjevů přírodních dosud jest nám záhadna.

Dnes objeveny byly Röntgenovy paprsky, pomocí jichž možno i vnitřek těla ofotografovati, poněvadž jejich světlo proniká i tělem, dnes známa jest i telegrafie bez drátu, pomocí již možno sdělovati zprávy vzduchem nebo vodou do velké vzdálenosti. Snad v budoucnu bude možno i tyto záhady duševní přirozenou cestou vysvětliti na způsob Röntgenových paprsků nebo telegrafie bez drátu; ale tolik jest jisto, že tyto duševní zjevy budou vždy svědčiti o veliké síle a mohutnosti duše lidské, a že duše lidská jest bytost obdivuhodná. Schakespeare napsal: „Více zjevů mezi nebem jest a zemí, než školometské moudrosti naši se zdá.“*) Ano, veliký jest tento svět vnější, plný moudrosti, plný záhad a tajemství; v něm jsou prostory a hlubiny nezbádané, tajemný jest svět ve své ohromnosti, kterou zpytuje lidský duch pomocí dalekohledu, tajemný je i ve své maličkosti, která se oku lidskému pod drobnohledem ztrácí. Avšak veliká jest i duše lidská; jest v ní plno záhad a tajemství ukryto — jest to celý druhý svět zde na zemi — svět duševní. Velcí duchové, zvláště světci,

*) Hamlet 1. 5.

kteří uměli v tajemství duše se pohroužeti, jako sv. Teresie, sv. František z Assisi, sv. Ignác a jiní přijdou opět ve světě k úctě a obdivu, až lidstvo zanechá marného a nerozumného odporu proti duševnímu životu a přestane zapíratí jevy duševní, kterých sice nepochopujeme, ale jejichž skutečnost upřítí se nedá.

g) Duše lidská je nesmrtelná.

V čem záleží nesmrtelnost duše? Nesmrtelností duše rozumí se, že duše po smrti těla neboli po odloučení se od těla neumírá, neztrácí se, není zničena, nýbrž dále trvá a žije, proto i schopna jest myslet, cítit, vzpomínat si, milovat, radovat se nebo i rmoutit se, jest si sebe vědoma, jako když v těle přebývala.

Pro nesmrtelnost duše lidské mluví mnoho důvodů; ty nejdůležitější vypíšeme.

1. Věda učí, že hmota a energie stávajícími silami nemůže býti zničena, jenom se proměňuje, běže na sebe jinou a jinou podobu. Nevěrci pak právě toto tolik zdůrazňují a volají, že nic se světa se neztrácí, nic úplně nezaniká, ani hmota ani síla, vůbec nic. O síle ovšem není dokázáno, že by se neztrácela, ale o energii ano. Avšak přijměmež za pravdu, že nic, vůbec nic, ani hmota ani síla, ani co jiného se neztrácí. Uvádějí se proto různé příklady. Na př. v hrnci vaří se voda; varem vody v nádobě ubývá, až konečně všechna vyvře. Zdálo by se, že voda horkem byla zničena, ale není tomu tak, voda proměnila se tu varem v páru a kdybychom ochlazením vyvřelou vodu schytali, dostaneme totéž množství vody. Hodím kouli na kulečnicku. Tím předal jsem kouli jisté množství síly, koule se kutálí stále volněji, až se zastaví. Zdálo by se, že síla z koule úplně přišla na zmar, ale není tomu tak, síla hybná proměnila se třením o kulečnick v teplo. Zapálím dřevo — shořel v krátké době. Zdálo by se, že hmota dřeva byla zničena, ale není tomu tak. Hořením proměnilo se jen něco hmotných látek dřeva v plyny a kouř, zbytek jako popel zůstane. Nic z hmoty dřeva se neztratilo, dostalo jen jinou podobu. Ani energie ve dřevě obsažená nepřišla na zmar, ale proměnila se v energii světla a tepla.

Dřevo hnije, prachiví; síla v něm obsažená znenáhla proměňuje se v světlo a teplo, proto hniјící dřevo svítívá a hřeje, hmotné pak částice jeho proměňují se znenáhla v plyny, proto hniјící hmota páchne. Avšak ani hnlibou nic se světa se neztratilo, jen látka a síla se tu mění; hnití jest poneáhle hoření.

Toto nás tedy učí, že všechno, co jest, to také bude, že ani člověk ani jaká síla, buďsi to světlo, teplo, elektřina nebo chemická síla, nedovede nic na světě úplně zničit. Tuto větu hlavně nevěrci tak rádi zdůrazňují a za úplnou a čistou pravdu mají. Budiž! Co z toho tedy následuje? Z toho vyplývá i pravda, že když nic; vůbec nic se světa se neztrácí, ani duše nemůže úplně přijít na zmar. Jak v předešlých článcích jsme dokázali, člověk má duši, duše skutečně jest, ano duše jest jistě něco více, než kus dřeva, nebo pouhá fysickochemická síla, proto tedy také duše bude, duše úplně na zmar přijít nemůže. „Duše jest, ona tedy také bude — tak zní jeden z těch nejjednodušších a nejpevnějších důkazů, jež Bůh v duši lidskou vryl. Důvod to, jehož vyvrátiti nelze; o tom nejlépe svědčí snaha nevěrců, kteří nechťce připustiti život budoucí duše, snaží se vůbec popřít její přítomný život — existenci duše na zemi.“ (Bougand: O bolesti str. 62). Představme si umřelého otce. Mluví často až do chvíle poslední, žehná dítky své, miluje je, napomíná, těší se na shledanou s nimi opět na věčnosti, bslovuje je tím jménem: synů můj! dcero má! rmoutí se, zná nás, myslí, vysloví ještě s Bohem! na rozloučenou; pak umře. Je možno, aby to jeho „já“, ta jeho duše, která v něm myslii, nás milovala, znála, toužila, těšila se a zase rmoutila, v jednom okamžiku byla obrácena v nic? Před smrtí často duše zachová si všechnu sílu mohutnosti svých, ano projevy její jsou tu i skvělejší než jindy, láska mocnější, starost a péče o náš větší; možno si jen mysliti, že by tu člověk najednou přestal mysliti a milovati, kdy miluje nejvíce, kdy často plamen duše jeho jest nјjmhutnější? „Samo tělo zbavené života uchovává ještě po nějaký čas teplotu svojí, svojí podobu, ano řekněme znak nesmrtelnosti, kterýž duše mu byla vtiskla, a duše plná života měla by mžlkem oka obrácena býti v niver?“ (Duilhé str. 353).

2. Duše lidská jest něco nehmotného, jak v předešlém článku

jsme dokázali. Hmotu a hmotná síla jest a neztrácí se, toliko se proměňuje, duše jest a neztrácí se, ona také bude, ale nezmění se jako hmota nebo hmotná síla, poněvadž duše jest nehmotná, nemá vlastností hmoty. Hmotu můžeme dělit, rozřezati, rozbít, hmotu můžeme slučovati a chemicky rozlučovati, hmota může býti ohněm nebo hnilobou proměňována, ale duše, poněvadž nehmotnou jest, nemůže býti rozbita, rozřezána ani silou chemickou rozloučena ani ohněm ani hnilobou změněna, ona trvá dále i po smrti. Ona žije před smrtí těla, ona proto žiti bude i po smrti těla.

3. Duše, poněvadž je nehmotna, nedělí se jako látka v částčky, není složena z částí jako tělo a hmotný předmět, jest tedy i jednoduchá. Jednoduchost a nedělitelnost duše poznáváme i ze svého vlastního jednotného sebevědomí. Ačkoliv přijímáme tak různé dojmy: uchem slyšíme, okem vidíme, cítíme světlo, máme čich i chuť věcí, přemýšlíme, chceme, milujeme; přece víme, že to „já“, které v nás myslí, chce, miluje, cítí, vidí, slyší atd. jest jedno a totéž.

Vše sbíhá se v člověku jako v jednom bodu, jednoduchém, neprostorném — v jeho „já“, v jeho duši. Duše lidská jest jednoduchá, proto člověk nedovede v jednom a též okamžiku slyšeti zvuk, viděti předmět, cítiti bolest, mysliti na něco, nebo jinými slovy pozornost duše k různým předmětům a věcem nedovede člověk v jednom a též okamžiku obracet. Hmotná věc, složená z částí hmotných, může v jednom a též okamžiku působení různých sil přijmouti: mohu na př. kámen najednou osvětliti, ohřívati, na něj tlouci, chemicky jej rozlučovati. I hmotné tělo naše může okem obraz věcí přijímati a spolu zároveň uchem zvuk zachycovati a spolu nervy čichové mohou vůní se chytiti a nervy ochutnávající chuť, citové teplem rozdrážděny býti. Ale duše, v těle tom sídlící, nedovede těchto různých současných popudů zachycovati, leda postupně. Proto tak mnohé věci přeslechneme, ač rozezvučely ústrojí sluchu našeho, mnohé přehlédneme, ač jejich obraz na sítnici oka našeho padal, mnohé bolesti citové nepostřehneme, a když duše přemýšlí pozorně, pak zdá se nám, že v tom okamžiku celý okolní svět pro nás neexistoval. Duše jest něco zcela jednoduchého, proto nemůže býti rozdělena, rozloučena; jest nesmrtelná.

4. V duši lidské jest touha po nesmrtelnosti. Duše lidská táhne, touží silou nepřekonatelnou po životě věčném. Tuto touhu po nesmrtelnosti nedovede v sobě utlumiti ani nevěrec; proto snažil se aspoň na světě tomto, na této zemi se zvěčniti, aby, jak říká, zůstala po něm nějaká památka. Avšak jak dlouho zůstane zde ta památka? Snad sto nebo tisíce let, ale nikdy věčně, neboť i tato země, jak věda i víra učí jednou zkázu vezme a všečen život na ní zmizí. Bedřich z Hellwaldů zakončil své dílo (*Kulturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung* II. 726) těmito slovy: „Potom země, zbavená svého ovzduší a života, bude kroužiti kolem slunce pustá jako měsíc, ale pokolení lidské, jeho námahy a snažení, jeho tvorby a ideály bývalé! K čemu byly?“ Ano, bez života posmrtného, k čemu by byl zde člověk, k čemu by se namáhal, k čemu lopotil, k čemu toužil, když by vše jednou mělo konec míti a země naše měla obrácena býti v jeden veliký pustý hřbitov!?

Alexander Humboldt, slavný německý spisovatel a cestovatel napsal svému příteli: „Život člověka jest nesmyslem. Kdybychom aspoň věděli, proč jsme na světě“. Ano, dobře pověděno! Bez života budoucího, věčného, byl by život člověka na této zemi velký nesmysl. Člověk se snaží, pracuje a namáhá, ale při svém rozumném konání a snažení žádá si také dosáhnouti rozumného cíle. Bez života věčného však život vedlejší nemá žádného rozumného cíle. Pracuji, namáhám se, abych se měl lépe, abych dospěl vždy k větší a větší dokonalosti a blahu. Avšak prostřed mého života, kdy touha po dokonalosti, blahu, jest největší, tělo moje počne slábnouti, stárnouti, tělo chátrá, vlas šediví a vypadává, radost světská přestává mne těšiti a vábiti; čím déle žiji, tím tedy více od cíle štěstí vezdejšího se vzdaluji. Tuť zvolati musím: Proč jsem vlastně na světě? Snad proto, abych jedl a potom přestala mě chuť k jídlu? Abych sílil a potom zeslábnul? Abych vymýšlel nové věci a potom všecko zapomněl? Abych chvíli zde bděl a chvíli spal a potom v starobě i ten spánek mne opouštěl? Abych se zdokonalil v dobrém ve ctnostech a potom to dobré pohřbil? Abych žil a potom umřel a umřel na věky? Ne, nikoliv, to nemůže býti cíl mého života! Toť nerozum!

Četl jsem před léty v novinách, jak jeden mladík skončil sebevraždou a za příčinu své sebevraždy udal tento jediný důvod: „Zavraždil jsem se, protože život zdál se mi velmi hloupý.“ Ano, takový by byl, kdyby duše nebyla nesmrtelná!

Professor Masaryk prý se opět vyjádřil, kdyby smrti mělo vše skončiti, že by se musil zblázniti. „Skončiti — na vždy skončili, ach jak nesmyslné to slovo!“ volal již básník Goethe. „Proč skončiti? Konec a nic jest vlastně totéž. A jestliže vše, co jest, má takhle skončiti, k čemu tedy ten velebný tvůrčí skutek Stvořitelův? Ne, nikoliv, co jest, může skončiti proto, aby začalo býti znova“, dodává Bougand (str. 63).

Během života ztrácí člověk z toho časného světa všechno. Bougand k tomu praví: „Těšil jsem se, že mě aspoň zbude mé srdce, mé očištěné, rozšířené, zušlechtěné srdce, srdce důstojné Boha, který mne čeká, a na němž najdu vše, co jsem ztratil, a teď vy mi přijdete a řeknete, že i to srdce zhyne, jako vše ostatní. Ach — dvacet, třicet let pracuji na zdokonalení svého srdce, aby je očistil, zúrodnil, ze všeho nízkého, sprostého, pomíjivšího a pozemského vybavil — a ve chvíli, kdy již nese ovoce a květ — má ty květy trhati smrt, a ovoce sklizeti mé zničení!“ (str. 63).

5. Člověk touží poznati pravdu a to pravdu úplnou, pravdu absolutní. Proto studuje, přemýšlí, ale čím více přemýšlí, čím více poznává, tím více záhad a tajemství vyvstává před jeho zrakem duševním. Sokrates, největší ze starých filosofů, proto říkával: „Vím, že nic nevím.“ Tato touha člověka po pravdě je tak veliká, že ani smrt, to nejhroznější zlo vezdejšího života, nedovede jí ze srdce lidského vyrvati. Poznal-li člověk pravdu, chce se jí držeti na věky a dá se raději i pro pravdu umučiti, usmrtni, než-li by se pravdy vzdal. Zde ve světě tato přirozená touha ducha lidského po pravdě nikdy ukojena býti nemůže, i kdyby člověk sebe více věděl a poznal.

6. Člověk hledá dobro a blaho, touží po blaženosti úplné, naprosté. Zde na světě však pravého štěstí a spokojenosti, po které touží, nikdy nenajde. Ano, čím více světa užívá, tím větší nespokojenost vtírá se v duši lidskou. Duše lidská touto zemí, tímto světem, nasytití se nedá, ona touží po něčem lepším. Zde

štěstí a blaženo trvá okamžik, zde každá radost smíšená jest s žalem, ano čím větší radost a štěstí vzdejší, tím větší bolest a žal, když pominulo. A přece člověk touží po blaženi a štěstí čistém, ničím nezkaleném, které by trvalo stále a stále, až na věky.

Z té touhy duše lidské po nesmrtnosti, po pravdě a dobru neskonalém poznáváme, že cíl naší duše položen jest za hranice smrti časné, že duše lidská jest nesmrtelná. „Každý pud, každý instinkt zvířecí povahy směřuje k něčemu, co ve skutečnosti jest a toužené uspokojení zajišťuje — jediné základní pud rozumné povahy lidské má sahati do věčné prázdnoty „illusí“? Člověk tedy má svou ideální přirozenou vlohau, která ho nad zvíře povznáší, nevýslovně byti bídnější než zvíře?“ (A. J. Peters).

Upírání nesmrtnosti duše naplňuje člověka zoufalstvím, připravuje o ho rozum; proto v době poslední, kdy toto smělé tvrzení rozšiřováno bylo v lidské společnosti počet zoufalců a bláznů tak úžasné se zvětšil. Před 50 lety na 1 million lidí připadlo 9000 bláznů, dnes již 19000, tedy více než jednou tolik. Kdežto ve středověku křesťanském, kdy víra v nesmrtnost duše byla všeobecná, sebevražda byla zjev velmi řídký, ano štalo se, že za kolik století žádná žena se nezavraždila; s úbytkem víry v nesmrtnou duši ve století 17. a 18. začaly se sebevraždy množiti, a ve století 19. stále měrou úžasnou jich přibývalo, tak že poslední léta připadalo průměrně 40.000 sebevražd na rok a ve století 19. více než 1½ millionu lidí vzalo si život.

7. Kdyby lidská duše neměla doufat jisté odplaty na věčnosti, pak by člověk byl na tom hůře, než-li to zvíře, člověk byl by nejnešťastnější tvor na světě. Proč? Nejen proto, že by pak jeho tak mocná touha po nesmrtnosti, pravdě a dobru uspokojení nenalezla, ale i proto, že člověk mezi všemi tvory živými zde nejvíce zkusí bolestí a útrap. Poněvadž úkony života lidského jsou tak rozmanité, proto člověk jest daleko více různým nemocem svým povoláním, svou prací, vystaven než-li zvíře, jehož život jest jednotvárný. Proto mezi lidstvem vyskytuje se tolik a tak rozmanitých způsobů onemocnění a úrazů. Dále, každou bolest těla pocítuje člověk daleko více, nežli zvíře, neboť svým rozumem uvažuje o svém bídném stavu, o svém neštěstí,

myslí na budoucnost, jak bude nyní, jak užít svou rodinu. Zvíře pocítuje jenom okamžitou bolest smyslovou, o duševní neví nic. Konečně, člověk trápí se i pouhou bolestí duševní, i když tělo jeho při tom zdrávo zůstává. Myslí na smrt, ví, že umře, a ta jediná myšlenka jak často trápí mu chvilky jeho života. Zvíře, když dokonává, není si vědomo svého stavu, jinak u člověka; smrt pro člověka ještě většinou chvíle bolestná. A co tu v životě zakusí člověk bolestí duševních, co nespokojenosti, že často ani povědět nedovede, co mu v té chvíli těžké schází, co zkusí pronásledováním, pomluvou, na cti utrhaním od nepřátel! Zvíře toho bolu duševního zůstává ušetřeno. Když zvíře se nasytí, jest uspokojeno, nikoliv člověk. Kdyby člověk neměl mít život věčný, kde za trpělivé snažení útrap vezdejších nalezne pokoj, pak by věru zvíře bylo na tom lépe než člověk a lépe by bylo, aby člověk ani se byl nenarodil.

Ano, kdyby nebylo života po smrti, tuť většina lidí musila by si zoufat. Co je na světě chudáků bídých, kteří ani pahoť své řádně přikrýtí nemohou, co nemocných, kteří bez naděje na uzdravení sténají na svém lůžku!

8. Nejen v zoufalství, ale i v kal nemravnosti vrhá lidstvo ten, kdo popírá život záhrobní.

Nemá-li člověk duše nesmrtelné, jaké účty a vážnosti zasluhuje? Zdaž nebyl by tu člověk hromadou oživené hmoty, či jak jeden pravil, zaživací rourou, umělým strojem. Jakou účtu může pak mít manžel k manželce, dítě k otci a matce, když by u nich neleželo ducha nesmrtelného, ale vidělo ve svých rodičích toliko oživenou hmotu, která smrtí se zase rozpadá? Pak věru neznám ani důvodu pravého, proč jenom zvířata mají býti voděna na jatky a proč ne člověk, proč vražda člověka byla by hříchem; pak lidožrouti byli by nejpokročilejší lidé, kteří dobře porozuměli, že vražditi a lidské maso požívatí jest něco samozřejmě dovoleného. Pak neznám pravého důvodu, proč bych měl se pro jiného obětovati.

Pak krásti jest lépe než pracovati, lichvařiti je moudřejší než poctivým býti, lháti je pro mne výhodnější nežli pravdu mluvit, pak chytrý, prohnaný darebák, jenž umí svět obelstít a své kousky zakrýt, trestu se vyhnouti, byl by na tom nejlépe. Není života

po smrti! Toto slovo uslyší bujný mladík a pomyslí si: Nuže, užívej světa, trhej květ, kde jej najdeš a pošlap cudnost a dobrý mrav, po smrti není radosti! Není života po smrti! uslyší chátka a vezme zbraň, dělá revoluci, vraždí a loupí. Po smrti nic není! zazní v uších vrchnosti, která panuje jiným a ta odpoví: Pak není pro nás povinnosti, býti spravedlivými, utlačujeme, zotročujeme. vyssávejme lid poddaný! Dosti již! Kdo upírá nesmrtnost duše lidské, ten ničí mravnost a strhuje člověka s výše mravnosti do bestiality, ničí rozdíl mezi mravným a nemravným, rozvrací celou společnost lidskou. Bez víry v nesmrtnost muselo by lidstvo zhynout jednak zoufalstvím, jednak nemravností. Z toho jde na rozum pravda, že život posmrtný jest, býti musí; žádá toho přirozenost lidská, jest to pravda vyplývající ze samé přirozenosti lidské, pravda přirozená.

9. Avšak popíráti duši nesmrtnou, jest počínání nejen nemravnostné, ale i bezbožné. Kdo upírá nesmrtnost duše, upírá tím i Boha. Bůh není ničitel ale Stvořitel. Ani v hmotném světě Bůh nic úplně neničí, tím méně ve světě duševním. „Bůh jest Stvořitel, otec, který duše miluje, stvořil je z lásky, nebo proč by je vůbec byl stvořil? A On 20, 30 let je žehnal, chránil, oživoval, miloval — a teď najednou by je chtěl zničit? Ani vzpomínouti by si na ně nechtěl! A až by zničil všechny duše na naší zemi, zničil by i všechny, jsou-li jaké, na sluncích a těch millionech světů, které poletují nad hlavou — a ač tolik prožily, se namodlily, vytrpěly, namilovaly a krásny byly — zničil by je všechny! ... Pravíte-li, že bude dále tvořiti stále — což ostatně je totéž jako stále ničiti dále — jakého Tvůrce jste to vybájlili? praví Bougand (O bolesti str. 64).

Kdyby nebylo života věčného, tedy bychom musili říci, že Bůh není ani dobrotný. I člověk miluje a odměňuje ty, kteří ho milují, pro něho se obětují, a může-li vynahrazuje a splácí jim jejich lásku. Takový zajisté musí býti v míře nejdokonalejší i Bůh, a proto musí odplatiti a odměniti ty, kteří z lásky k Němu žijí, pracují a pro Boha se obětují. Hle, tam dívka křesťanská miluje Boha nade všechno a jeho svatý zákon; svět hříšný ji láká, jí slibuje, ale ona zapře sebe z lásky k Bohu, zachovává svůj stav v počestnosti. Velké boje vytrpěla pro zákon boží, těžká

pokoušení přemohla; svět zlý naposled za její počestnost i posměchem ji zasypává, „starou pannou“ posměšně ji nazývá; žije v osamělosti, často v opuštěnosti, v bídě největší pro Boha. Umře. Zde odměněna nebyla za svou hrdinskou ctnost, Bůh musí ji odměnit tedy po smrti!

Tu otec křesťanský a matka křesťanská žijí v chudobě se svojí četnou rodinou, ruce jejich pokryty jsou mozoly, v čela jejich ryjí starosti hluboké vrásky, hlava se chýlí a šediví, ale při tom jsou poctiví, na jejich svědomí nelpí ani haléř nespravedlivý; jejich život jest život podle vůle boží, ale i cesta trnitá. Umřeli, zde na světě pro lásku k Bohu trpěli, obětovali se. Zda možno si mysliti, že by Bůh je nechal bez odměny?

Nebo myslíme na život milosrdné sestry, která do únavy ve dne v noci obětuje se z lásky k Bohu a k bližnímu obsluze nemocných, myslíme na sv. mučedníky, kteří pro Boha a sv. zákon od šelem byli rozsápáni, ohněm pálení, mečem sťati! Snášejí všechny svízele žalařování, muky s dobrotou božskou, umírají bez odměny v největších a nejkrutějších bolestech pro Boha a jeho sv. zákon. Tak jistě jako Bůh jest a spravedlivý a dobrotivý jest, tak jistě musejí odměnění býti v životě věčném po smrti, volá již cit a rozum náš!

Ano, nestávalo-li by života po smrti člověka, pak bychom musili říci, že Bůh jest bytost nejen ukrutná, nevďěčná, ale i slabá a málomocná. Hle, tam lichvář okradl tisíce lidí o jejich majetek, uvrhl je i s rodinami do bídy největší; tu hamižný, lakomý zaměstnavatel vydírá své dělnictvo a přes mrtvoly jejich kráčí, aby získal pro sebe bohatství. Tam chlípník hřích na hřích hromadí a pro sebe a svou nízkou rozkoš pošlapává květy cudnosti, v neštěstí a slzách bezcitně opouští oběti své náruživosti. Tu vládce, aby získal si slávu časnou a zabral cizí země, vede tisíce lidí do boje nespravedlivého, nechává je umírat na bojišti, slzami naplní celé země, učiní tisíce vdov a sirotek. A dosáhne svého cíle, daří se mu dobře, těší se blahobytu i zdraví; zemře smrtí přirozenou, nebo když vidí, že trest boží má ho stihnouti, neštěstí časné na něho se valí, rukou sebevražednou ukončí život, aby se vyhnul trestu. Kdyby nebylo života po smrti, kdyby Bůh nechal člověku hříšníku takto uniknouti bez trestů za zločiny, pak

by byl Bůh slabý a k zločincům nespravedlivý. Možno si něco takového o Bohu jenom pomysli? Nikdy! Jako Bůh jest a jako jest všemohoucí a spravedlivý, tak musí býti i život po smrti, kde se vyrovná, co zde vyrovnáno nebylo.

10. Všickni národové, co jich zde na zemi jest, ať si bydlí na chladném ledovém severu nebo ve žhavém jihu, ať si mluví tím nebo oným jazykem, ať si jsou vzdělaní nebo na nízkém stupni vzdělání, všude a za všech časů, pokud jen vědomosti lidské sahají, věřili v život posmrtný duše lidské. Všecka náboženství od dob nejstarších až do doby přítomné, ačkoli v jiných věcech mnohá z nich pochybila, shodují se v tom, že duše lidská jest nesmrtelná. Proto i pohané za mrtvé se modlili, za ně oběti smírné přinášeli. V čem všickni národové za všech časů se shodovali, to musí býti i pravda. Namítají sice nevěrci, že prý národové dříve také společně se mýlili, říkajíce, že slunce se pohybuje a země stojí, ač, jak dokázáno jest nyní, jest tomu naopak. Tu mýlili se ovšem, ale jen ve způsobu pohybu, ale přece nemýlili se, pozorující zemi a slunce, že tu pohyb jest, v podstatné věci tedy omylu zde nebylo.

Tak podobně mýlili se a bloudili v tom, jaký jest život posmrtný duše lidské, ale neklamali se v pravdě, že život po smrti jest.

Pravda, že duše po smrti žije, jest tedy tak jasná, že lidstvo přirozeným světlem rozumu svého ji vždy poznávalo a uznávalo.

11. Jestliže náboženství každé vyznávalo a učilo, že duše člověka jest nesmrtelná, pak platí to zejména o náboženství nejvznešenějším, náboženství pravém, jaké bylo před Kristem náboženství národa židovského a po Kristu náboženství křesťansko-katolické.

Nejstarší knihy svaté národa židovského jsou knihy Mojžíšovy. A tu hned na počátku první knihy čteme slova: „Učinil Hospodin Bůh člověka z hlíny země a vdechl v tvář jeho dechnutí života“. (Genes. 2. 7.). A k těmto slovům poznamenává kniha Kazatel (12. 7.): „Navrátí se prach do země své, odkud byl, a duch navrátí se k Bohu, kterýž jej dal.“*)

*) Sestaveno dle knihy „Immortalitas der Weisen“ Wien 1872.

„Stvořil Bůh člověka k obrazu svému“, praví kniha Mojžíšova (1. 1, 27.) a kniha Moudrosti vykládá slovo to: „Bůh stvořil člověka neporušitelného a k obrazu podobenství svého učinil jej.“ (2. 23.).

Tobiáš těšil se v chudobě a nemoci, řka: „Synové svatých jsme a očekáváme onoho života, kterýž Bůh dá těm, kteří víry své nikdy nemění od něho.“ (Tob. 2. 18.). Jak krásně mluví kniha Moudrosti (3. 1—5) o věčném blahu duší spravedlivých:

„Duše spravedlivých jsou v ruce boží, a nedotkne se jich muka smrti. Zdají se očím nemoudrých umírat: a pokládá se vyjítí jejich (ze světa) za trápení: a to od nás odjíjí za vyhlazení: ale oni jsou v pokoji. A ještěž před lidmi muky trpí, naděje jejich ještě plná nesmrtelnosti. Maličko pokárání byvše, na minozdobě opatření budou.“

Také Job, velký trpitel, ví, že po časném životě následuje život věčný, proto těšil se v soužení, řka: „Vím, že vykupitel můj živ jest, a že v poslední den ze země vstanu: a zase oblečen budu v kůži svou a v těle svém uzřím Boha svého. Kteréhož uzřím já sám, a oči mé spatří jej a ne jiný: složená jest ta naděje má v lůno mém.“ (Job. 19. 25—27.).

Eleazar, stařec, za časů ukrutného krále Antiocha, pro zákon boží dává se raději umučiti a odpravit, řka: „Ať bych nyní vytržen byl od muk lidských, avšak bych ruky Všemohoucího ani živ ani mrtv neušel.“ (Máchab. II., 6. 26.).

A jak teprve vyznávala matka sedmi synů svou víru v nesmrtelnost! Druhý syn její promluvil k Antiochovi: „Ačkoliv ty, nešlechetníče, v přítomném životě nás zabiješ: avšak král světa nás pro zákony jeho umrlé k životu věčnému vzkřísí.“ Třetí syn podává ruce své k mučení, pravil: „S nebe tyto věci mám, ale pro zákon boží nevážím si jich nyní, neb naděje mám, že je od Boha zase dostanu.“ Čtvrtý syn umíraje, řekl: „Mila jest těm, kteréž lidé na smrt vydávají, naděje, kteráž jest od Boha, očekávati, že zase od něho vzkříšení budou: ty pak nebudeš mítí vzkříšení k životu.“ A matka připomínala nejmladšího syna k hrdinské smrti těmito krásnými slovy: „Nevím, kterak jste se v životě mém ukázali: aniž pak jsem já vám ducha duši a život darovala, ani údů jednomu každému jáť jsem nespojila: ale

stvořitel světa, jenž utvořil narození člověka a kterýž nalezl všech věcí počátek i ducha i život vám zase z milosrdenství navrátil, jakož vy nyní sami sebe nevážíte pro jeho zákon“. (Mach. II. 7. 9—23.).

Vojevůdce židovský Juda poslal 12 tisíc drachem stříbra, aby oběti konány byly za padlé v bitvě vojny. Písmo sv. k tomu poznamenává: „Kdyby byl neměl naděje, že vstanou z mrtvých ti, kteříž padli, zbytečné a darebné by se zdálo modliti se za mrtvé.“ Protož, praví se dále, „svaté a spasitelné jest myšlení za mrtvé se modliti, aby od hříchů sprostěni byli.“ (Mach. II. 12. 44—46.).

Tolik důkazů pro nesmrtelnost duše podává Písmo sv. Starého Zákona. A což teprve křesťanství! Křesťanství jest jednou velikou školou pro život věčný. Ježíš Kristus tak často a tak jasnými slovy mluvil o budoucím životě po smrti, že nikdy před tím nikdo tak zřejmě a podrobně neučil. „Nebojte se těch“, tak napomínal, „kteří zabijí tělo, ale duše nemohou zabít: než bojte se raději toho, kterýž může i duši i tělo zatratiti do pekelného ohně.“ (Mat. 10. 28.).

Martu těší slovy: „Já jsem vzkříšení i život: kdo věří ve mne, byť také umřel, živ bude: a každý, kdo jest živ a věří ve mne, neumře na věky“. (Jan 11. 25—26.).

Kázal lidu: „Amen, amen pravím vám, že kdo slyší slovo mé a věří tomu, kterýž mne poslal, má život věčný a nepřijde na soud, ale přešel ze smrti do života.“ (Jan 5. 24.) Ke kajlímu lotrovi na kříži pravil: „Amen pravím tobě: Dnes budeš se mnou v ráji“. (Marek 23. 43.)

Ježíš Kristus vypravoval o boháči, jenž po smrti byl pohřben v pekle a o Lazarovi, jenž přijat byl v lůno Abrahamovo do nebe, předpověděl budoucí vzkříšení a soud na věčnosti nade všemi lidmi. Jako Kristus Ježíš učil, tak i sv. apoštolové kázali, že duše lidská jest nesmrtelná a že bude vzkříšení těla a život věčný, jak toho četné důkazy máme v listech apoštolských na př. k Filipenským 1. 23—24, v listu ke Korintským 15, 53—57 a jinde.

Tak počínali si i učenci křesťanští hned v prvních stoletích a obhajovali nesmrtelnost duše lidské proti bludům a nevěře ně-

kterých pohanských filosofů. Sv. Justin mučedník († 168) volá: „Není-liž duše lidská něco božského a nesmrtelná a takřka částka onoho vládnoucího Ducha! (Dial. Tripl.) Učený biskup lyonský Irenej, jenž r. 202 s 19.000 křesťany byl umučen, píše (Advers. haeres. 2. 64): „Jest to věc zcela jasná a patrná, že duše zůstává i z těla do těla nepřecházejí.“

Sv. Augustin († 439) těšil se slovy: „Nevzdychej, neboť duch lidský jest nesmrtelný; duch tedy zůstává vždy a proto nemůže nikdy vyhlášen býti za umrlý.“ (Soliq. kn. 2. kap. 13.)

Ano tři milliony mučedníků a vyznavačů křesťanských, jejichž těla v katakombách římských byla pochována a kteří v prvních třech stoletích křesťanských žili a v přesvědčení a jisté naději v život věčný svůj život obětovali, více než 10 milionů křesťanů, kteří v prvních těch stoletích na různých místech pohanské velemocnější umučeni byli, dotvrzují pravdu, že křesťanská naděje v život věčný jest pravda. I ty milliony svatých a světic božích od dob Kristových až na naše doby, kteréž Bůh vyznamenal za života i po smrti četnými zázraky, a kteří všichni věřili v život věčný, jsou důkazem jasným, že se neklamali, že život věčný jest.

12. Že duše lidská žije i po smrti těla, to dosvědčují i zaručené události dějepisné, které vypravují, že zemřelí dali o sobě vědět i viditelně se ukázali. Vypravuje již písmo sv., kterak Judovi Machabejskému ve vidění ukázal se zemřelý velekněz Oniáš a s ním dávno zemřelý prorok Jeremiáš a mluvil s Judou a povzbuzoval ho k udatnému boji a slíbil mu jisté vítězství, což se i stalo. (2. Mach. 15, 12 . . .)

Když proměnil se Ježíš Kristus na hoře a ukázal se třem apoštolům Petru, Jakubovi a Janovi ve velebné kráse, „ukázal se jim i Eliáš s Mojžíšem a mluvili s Ježíšem“. (Marek 9. 3.)

Sv. Lucie († 304) modlila se na hrobě sv. panny a mučednice Agathy za uzdravení své nemocné matky. Modlila se dlouho, až ji spánek přemohl a usnula! A hle! ve spaní uzřela sv. Agathu obklopenou anděly, kteráž k ní promluvila: „Lucie, milá sestro, co žádáš ode mne? Hle! tvá víra a tvá důvěra pomohly tvé matce, jest již zdráva.“ Lucie se probudila a skutečně její matka byla již zdráva.

Sv. biskup milánský Ambrož († 366), když ke konci postní doby se v noci modlil, zdřímnul, polo bděl a polo spal, maje

oči otevřené, jak sám v listu vypsál biskupům italským. Tu uviděl dva jinochy v dlouhých bílých řízách před sebou státí, kteří měli ruce k modlitbě pozdvižené. Namáhal se je oslovit, ale v polospánku nemohl slova promluvit. Přocítíuv prosil Boha, aby, jestliže zjevení to bylo klamem ďábelským, učinil, by zcela na to zapomenul, kdyby však bylo zjevení od Boha samého, aby lépe o jeho významu poučen byl. Třetí noc, kdy sv. Ambrož nespál, ukázali se mu opět oni dva jinoši ještě s třetím, který podobal se sv. apoštolu Pavlovi. Jinoši nepromluvíli ani slova, ale sv. Pavel mu pravil, že jsou tito dva znamenití mučedníci Kristovi, kteří zřekl se všeho bohatství a deset let v Miláně bohumilý život žili. Jejich těla jsou pochována na témž místě, na kterém se modlí, 12 šóp hluboko pod zemí v kamenině rakvi. Má těla jejich vyzdvihnouti a kostel jim ke cti vystavětí. Na otázku sv. Ambrože, jak se jmenovali, odpověděl sv. Pavel, že jména jejich jsou na rakvi napsána u jejich hlav. Sv. Ambrož dal na místě tom kopati a skutečně všeccko našel, jak mu bylo zjeveno. Na rakvi byla napsána jména sv. Gervasia a Protasia, kteří v II. stol. zemřeli.

Císař Otto III. († 1002) daroval svůj korunovační drahobcenný plášť ke hrobu sv. Bonifáce a Alexia. Jeden zisťný soudce osvojil si neprávem tento plášť. Brzo potom onemocněl mrtvicí. V jedné noci, když na bolestném lůžku odpočíval, ukázali se mu oba světci a pravili mu, že nevstane z nemoci své dřívě, dokud nespravedlivě přisvojeného pláště nevrátí. Hned ráno dal nemocný donéstí plášť na hrob světců a ihned se pozdravil.

Císař Jindřich II. († 1024) onemocněl těžce na kámen, v Monte Cassino ulehl, nemoha pro bolest ani vstátí. Modlíl se k sv. Benediktu, zakladateli kláštera monte-cassinského. Tu ukázal se mu v noci světec, drže v ruce ostrý nástroj a promluvil k němu: „Poněvadž jsi důvěřoval v Boha a jeho svaté, byl jsem poslán, abych ti od nemoci pomohl.“ Potom přiložil mu nástroj k tělu, otevřel tělo jeho, vyňal kámen a ránu zavřel. Ráno, probudiv se císař ze spánku, byl úplně zdrav a ukazoval na dotvrzenou svého vidění kámen vyndaný i ránu zajižvenou na svém těle.

Markrabata Ramboúlllet a Precy umluvíli se, že, kdo z nich dřívě umře, dá druhému z onoho světa o šobě vědětí. Po třech

měsících odtáhl Rambouillet do války do Flander, kdežto Precy, jsa nemocen, zůstal v Paříži. Po šesti nedělích viděl Precy v noci, jak opona u jeho postele se odhrnuje a před sebou vidí státi markraběte R. Chtěl ho obejmouti, on však ustoupil, řka, že to se nepatří, že přišel jen dle úmluvy, aby mu zvěstoval, že včera v bitvě padl a že pravda jest, že jest život věčný. Ukázal mu též na čele velkou krvavou ránu, kterou v boji utřžil a na kterou zemřel. Napomenul ho, aby se polepšil, že sám také v nejbližší bitvě zahyne. Nejbližší poštovní vůz přivezl do Paříže zvěst, že markrabě Rambouillet ve Flandrech padl v tu dobu a tak, jak bylo jeho druhu napřed zjeveno. Markrabě Precy táhl do války a skutečně hned v bitvě u St. Antoinu padl.*)

R. 1676 měla jedna vdova v Praze důležitý soudní spor, od něhož záviselo její dobré jméno i její časné blaho. Ač lid stál při její straně, přece zemský soud rozhodl při proti ní. Zbývala jí toliko jedna cesta ještě, obrátiti se k císaři a králi Leopoldovi I. do Vídně. I napsala k císaři žádost a ve své úzkosti odebrala se do kostela sv. Víta v Praze, tam dala sloužiti na dobrý úmysl mši sv. a položila psanou žádost na hrob sv. Jana Nepomuckého, aby na přimluvu jeho jako ochránce dobrého jména tím jistěji byla žádost její vyslyšena. Po mši sv. psaná žádost její s hrobu sv. Jana se ztratila a všechno hledání její bylo marné. Druhý den napsala si tedy opět jinou žádost, dala opět sloužiti mši sv. a položila žádost opět s důvěrou na hrob světcův. Když kněz říkal na konci mše sv. slova: „Ite missa est“, tu ku podivu všech přítomných objevily se na hrobu obě psané žádosti, včerejší i dnešní, ale na včerejší bylo napsáno rozhodnutí císařovo ve prospěch vdovy spolu s císařským podpisem. Ihned odevzdala rozhodnutí císařské zemskému soudu, který nechtěl uznati podpis císařův za pravý a proto s dotazem se do Vídně obrátil. Přišla odpověď z Vídně, že v ten den u císaře představil se nějaký neznámý kanovník, jenž hájil právo vdovino před císařem s takovou přesvědčivostí, že císaře o její nevině přesvědčil, pročež rozhodnutí soudní sám císař změnil.

Od té doby sv. Jan Nepomucký od císaře i od celého světa

*) Viz *Memoires de Rochefort a Causes célèbres* od Pitavala str. 500.

křesťanského tím ještě více ctěn byl, a když r. 1679 zuřil ve Vídni mor, císař Leopold odstěhoval se do Prahy a zde na hrobě sv. Jana, bývalého kanovníka svatovítského, veřejně pobožnost konal. Tuto podivnou událost jinak vysvětliti není možno, než že sám sv. Jan Nep. ukázal se císaři se žádostí vdovinou, neboť z Prahy do Vídně a zpět do Prahy v té době ve 24 hodinách, kdy dráhy železné nebylo, bylo nemožno cestu vykonati.

Ctihodná Christina Marie byla dcerou sardinského krále Viktora Emanuela I. a jeho manželky Marie Teresie z rakouského rodu de Este, narodila se dne 14. listopadu 1812, byla manželkou krále neapolského Ferdinanda II., zemřela v mladistvém věku dne 31. ledna 1836 v Neapoli, kdež i v kostele sv. Kláry jest pochována. Byla velmi zbožná a podporovala velice chudinu; nyní právě jedná se o to, aby za blahoslavenou byla prohlášena. Ze života jejího vypravuje se mnoho zajímavých událostí. Zde budeme vypravovati o jedné, mnohými svědky zaručené. V Neapoli žila chudá vdova Teresie se svými dvěma malými dětmi. Dokud královna byla živa, nebylo jí tolik chudobou strádati, protože ji milosrdná královna podporovala. Ale hůře bylo, když dobroditelka její, královna Christina, zemřela. Když hlad jí i její dívky trápil a nikde pomoci nenalézala, obrátila se chudá vdova s důvěrou o pomoc k zemřelé královně. Modlila se s dětmi Litanie ku všem svatým a k nim přidala prosbu: „Svatá Christino Marie, královno, oroduj za nás!“ Pak odešla na hrob královny, padla na její hrob mramorovými deskami zazděný a se slzami v očích prosila celou vroucností duše zemřelou královnu o pomoc. Najednou uslyší pod kamenem podivný ruch a k ní přichází postava paní v bílých hedvábných šatech se závojem zlatem protkaným na obličej. „Kdo jste, paní?“ ptala se chudá žena. „Jsem ta, kterou Prozřetelnost si zvolila, pomoci ženě, která ji s vírou a důvěrou vzývá. Přijmi tento prsten, dobrá paní, ale nenechávej si ho na památku, nýbrž užij ho v nouzi největší.“ Při těch slovech skřížila tajemná paní ruce na prsou, sejmula s prstu své levice diamantový prsten, nastrčila jej na prst vdovin — a zmizela.

Vdova chtěla vděčně políbiti lem roucha jejího — ale již ji neviděla, políbila jen kytici bílých vonných růží, které na hrobním kamenu před ní se ukázaly. Když kytici tu donesla domů,

chopily se růží děti, rozvínovaly krásné růže a hlel z té největší růže vypadla krásná perla. Když druhý den zanesla vdova prsten ke klenotníku, aby jej prodala, klenotník poznal, že jest to prsten zesnulé královny, neboť sám jej byl zhotovil. I dal ubohou ženu jako podezřelou zatknouti a věc oznámil soudu.

Mezi tím však objevil se na stole pracovním krále Ferdinanda II. zapečetěný list s nápisem zevně: „Velmi na spěch!“ Král list otevřel a čte dopis psaný rukou královninou: „Pane! Právě zatkli chudou ženu s udáním, že ukradla diamant královně Christině Marii. Ta paní jest nevinna. Račte ji ihned z vězení propustiti. Prosím Boha, aby Vás vzal do svaté ochrany.“ „Ch. M.“ začáteční písmeny královniny, byly pod psaním. Král dal ihned ženu předvésti i s klenotníkem. Poznal prsten, přijal jej a za to vzal v ochranu vdovu a její děti, které pak sám vydržoval.

Kamenem hrobu královnina nebylo ani hnuto, a přece prsten, který dán byl mrtvé královně do hrobu, dostal se do rukou chudé vdovy. Hrob královny byl pak na rozkaz krále otevřen. Mrtvá královna nalezena byla v hrobě neporušena, její rty čerstvé a růžové dosud jevily dobrotu jako za živa. Král vzal prsten a dal jej na chladnou ruku královny se slovy: „Vezmi jej — dávám Ti jej jako viditelný znak lásky, která jsouc sprostěna vazby tělesné, proměnila se v úctu, která svatým náleží.“ Ten den večer celé město Neapol bylo slavnostně osvětleno. Tato vypravování vyňata jsou z knihy: *Immortalitas der Weisen*, Vídeň 1872, nákladem L. Mayera.

Chci nyní vypravovati příběh z vlastní zkušenosti, který sám jsem zažil a který hodnověrní svědci dosud žijící dosvědčiti mohou. Měl jsem sestru Kláru, narodila se na Hluboké r. 1869 a zemřela v Novém Světě u Vimperka dne 25. května 1907. Byla to duše velmi zbožná. Byla nějaký čas na vychování v ústavě sv. Josefa v Č. Budějovicích v r. 1885—6. Tam měla za katechetu kněze, jenž v pověsti svatosti zemřel, vdp. Václava Petra, zakladatele kongregace Nejsv. Svátosti. Velebný pán Petr měl obyčej prositi ty, kteří jeho vedení duchovnímu byli svěření, aby za něho pomodlili se „Otčenáš“.

Moje sestra od té doby den co den jeden „Otčenáš“ za něho se modlila. Během doby těch „Otčenášů“ za zemřelé známé byla

celá řada, takže moje sestra každý den večer klečovala skoro hodinu, až všechno za zemřelé se pomodlila. Denní pořádek, jak jí jej napsal zpovědník, zachovávala svědomitě. Pořádek ten zněl: 1. ústní modlitba, 2. půl hodiny čtení a rozjímání, 3. mše sv., 4. růženec, 5. pět minut zpytování svědomí, 6. denní práce a povinnosti, 7. starost o zdraví a sílu, 8. spánek, 9. ponížení a kříže, 10. povýšení a radosti.

Ač byla těla slabého, každý den byla přítomna mši sv. a den co den modlila se růženec. Když v těžké nemoci nemohla již se sama růženec pomodlit, žádala, aby domácí na hlas u jejího lůžka růženec se modlili. Při tom byla skromná a laskavá k blíznému, nikoho ani slovem nepomluvila, ano, začal-li kdo o chybách jiných lidí mluvit, řeči té ani slyšeti nechtěla. Byla tedy její zbožnost pravá, která líbí se Bohu.

Pobožnosti své konala nejvíce v ústraní. Teprve v těžké nemoci přiznala se, že modlí se za zemřelé každodenně celou hodinu. Rovněž až po její smrti nalezli jsme v jejích modlitebních knížkách modlitby k sv. Ignáci, které si opsala a říkávala, kteréž pro jejich krásu uveřejňujeme. Modlitba za pokoj duše:

„Ó svatý Ignáci, jenž jsi byl na počátku svého obrácení zmítán velikými úzkostmi a pochybnostmi, které duši tvou černým mrakem obestřely, a jenž jsi proto po sedm dní všeliké potravý se zdržoval a teprve v pokorné poslušnosti k duchovnímu vůdci opět pokoje jsi došel, prosím Tě, dej mi naléztí pravou cestu, po které bych kráčetí měla, aby mne dovedla k pravému, v Bohu zakotvenému pokoji.“

Druhá modlitba za dosažení dokonalé lítosti zněla:

„Ó slavný, svatý otče Ignáci, jenž jsi žhoucí láskou k Bohu a vroucí horlivostí pro spásu duší od Boha byl omilostněn: popať dobrotivě na všechny potřeby mé tělesné i duševní a vyslyš mne v těchto mých záležitostech Vypros mi od Boha milosti, abych dokonale se poznala, hříchů svých opravdově lítovala, Bohu z celého srdce sloužila, srdce své ode všeho pozemského odtrhla a stálým snažením po všeliké ctnosti jen po statcích nebeských toužila. Zvláště vypros mi milosti, abych Tě následovala v plamenné lásce k Bohu, ve vroucí zbožnosti k Ježíši Kristu a ku blahoslavené Panně Marii i v horlivosti

o spásu bližního. Učiň, abych vždy v milosti boží živa byla a v lásce Jeho zemřela a hodnou byla učiněna s Tebou jednou na Boha patřiti, Ho milovati a po celou věčnost Ho velebiti.“

Po tomto ctnostném životě a po těchto vroucích modlitbách, které tak často k nebi vyslala, není divu, že stala se účastnou zvláštní milosti boží, že totiž byla na šťastnou smrt zvláštním zjevením připravena. Roznemohla se na jaře r. 1907, na bolestný pátek byla posledně v kostele. Za čtyři dny na to, dne 26. března v úterý po květné neděli ráno vypravovala nám domácím a všem, kdož ji navštívili, s radostí sen nebo vidění, které v noci se jí ukázalo! Vypravovala: „Viděla jsem, jak ke mně přišel nějaký pán v černém šatu řeholním. Zprva jsem se ho bála, ale potom nikoliv. Privil mi: „Umřeš, nebude to dlouho trvat.“ Řekl, že umru o květné neděli. Ale těšil mne: „Neboj se, musí to tak býti; dej si jen své pozemské věci do pořádku!“ Pak uzřela jsem rakev, u ní palmy a veliké světlo, a při tom měla jsem takovou velkou radost a rozkoš, že nikdy v celém životě takové radosti jsem nepocítila.“ Pak dodala: „Nyní přece doufám, že mi Bůh mé hříchy odpustí, a nyní je mi to jedno, ať mám plíce nebo ne!“ Zavolali jsme ještě ten den k ní lékaře, Dr. Müllera z Vimperka. Ten prohlédnuv ji, prohlásil nemoc za málo nebezpečnou a zejména zjistil, že plíce jsou zdravé. A hle, proti všemu očekávání vyplnila se do slova předpověď, jí ve zjevení učiněná. Za týden dostala sestra rychlé souchotiny. Ač bývala vždy o své zdraví úzkostliva a smrti se bávala, v nemoci ležela a trpěla bezstarostně jako malé dítě. Ani se nezeptala, co jí vlastně schází. Ano, v nemoci, ač byla proležená a dost trpěla, ani si téměř neposteskla, ještě žertovala. Zdálo se, jako by stále něco nadpřirozeného ji těšilo a ji poučovalo. Den před smrtí, když posledně se napila vody, pravila: „Nyní tu skleničku dobře vymejte sodou!“ Pak řekla: „Zítra se bude postel rozebírat.“ A skutečně, nazejtří, v sobotu, před poslední nedělí květnou tiše skonala. — Tiše řekla: „Poslední! Všichni k Panence Marii . . . !“ Pak, jako když usíná — vypustila tiše duši.

Vidím v tomto zjevení nadpřirozené, svědčící, že duše zemřelého některého světce, kterého v životě ctíla, na smrt ji při-

pravila. Všecko, jak jí bylo zjeveno, se vyplnilo proti všemu očekávání; úzkostlivá její duše stala se hrdinkou v utrpení i ve smrti, při zvěsti o blízké smrti plesala duše její radostí nevýslovnou. Jest to událost skutečná, ale přirozeně vysvětliti se nedá.

Vypsali jsme těch několik dějů z různých dob, od časů dávných až do doby přítomné. Volili jsme zvláště zjevení zemřelých lidí taková, jejichž okolnosti svědčí, že zjevení ta nemohla býti nic pouze osobního, pouhý výplod rozbouřené obrazotvornosti, neboť skutečné okolnosti, které je doprovázely, vydávají svědectví, že tu působila osoba jiná — osoba zemřelých. Kdo by chtěl popřítí nesmrtnost duše lidské, musil by tedy buď dokázati, že tyto věci se nestaly, nebo je přirozeně vysvětliti. Toho dosud nikdo nedokázal, a nikdy nikomu se nepodařil. Jsou tedy tyto a podobné četné události zřejmé důkazy, že duše po smrti žije, a že z dopuštění božího mohou duše svaté lidem žijícím se zjevití. Ostatně, mnohý jiný dovede ze své zkušenosti vypravovati zjevy podobné jistě a skutečné.

Pouhý úsměšek nevěrců z těchto dějinných událostí nic nevyrátí, a vyhýbá-li se nevěrec takovým dějům, toť svědčí o jeho vlastní lehkomyšlnosti, ale nikdy o poctivé snaze poznati pravdu.

Máme konečně i zjevení Matky Ježíše Krista z doby nové, která svědčí podobně pro nesmrtnost duše. Panna Maria byla člověk jako my, ovšem přesvatá; zemřela a po své blažené se tolikrát již ukázala! Ukázala se již sv. apoštolovi Janu na ostrově Patmos, kde ve vyhnanství dlel. Sv. Jan popisuje toto zjevení: „Ukázalo se znamení veliké na nebi: Žena, oděná sluncem, a měsíc pod nohama jejíma, na hlavě její koruna dvacíti hvězd.“ (Zjev sv. Jana 12, 1).

Od té doby ukázala se Panna Maria často. Všimněmež si zvláště dvou zjevení z doby novější!

R. 1858 od 11. února do 25. března ukazovala se v jeskyni massabiellské v Lourdech dívka Bernardettě Sonbirous Matka Boží často. Že zjevení ta nebyla nic pouze osobního, výtvar fantasie dívky Bernardetty, nýbrž něco skutečného, potvrzují okolnosti tyto: Čtrnáctý den po prvním zjevení, dne 25. února, ukázala tajemná paní prstem na suchou zem po pravé straně

jeskyně řkouc: „Napij se a umyj se v prameni!“ Dívka z počátku rozpačitě, nevidouc než suchou zemi, začala na označeném místě rukama zemi prohrabávat a hle, prohlubina počala vlhnouti, pak vytryskla voda, která vytékala stále silněji a dosud vytéká. Jest to známý zázračný pramen lourdský. Před 25. únorem 1858, jak četnými svědky jest dotvrzeno, v jeskyni na tom místě pramene žádného nebylo.

Dne 5. dubna 1858 při zjevení Bernardetta klečíc držela v rukou hořejší konec voskové svíce hořící, kdežto dolní konec svíce byl opřen v zemi. Ve zbožném zanícení zvedla Bernardetta ruce, tak že plameny svíce plápolaly jejími prsty, ale dívka nic necítila a její prsty nic nebyly ohněm poškozeny. Zjevu tomu bylo přítomno 9060 osob s lékařem Dr. Dozousem.

Dr. Dozous vypravuje o tomto výjevu: „Všecek jsa udiven nad tímto zvláštním zjevem, hleděl jsem zameziti, aby před časem nebyl tomu učiněn konec. S hodinkami v ruce mohl jsem po celou čtvrt hodiny důkladně vše pozorovati. Dokončivši Bernardetta modlitbu, měla se k odchodu. Já však zadržel jsem ji na okamžik, prohlížel jsem co nejdůkladněji její ruku, avšak nenašel jsem ani nejmenšího poranění. Chtěl jsem nyní jako náhodou přiblížiti hořící svíci k její ruce, avšak Bernardetta utrhla rychle ruku a vzkřikla: „Ale pane, vždyť mne spálíte!“

Dr. Boissarie v knize: „Lourdy a jejich dějiny se stanoviska lékařské vědy“ píše o tomto případě: „Abychom tento případ mohli dokonale oceniti, jest nám míti na zřeteli dvojí: Bernardetta ohně necítila a neměla popálenin. Bernardetta mohla ovšem po dobu své extase pozbyti citlivosti pro jakoukoliv bolest, to jest zjev, jaký objevuje se také při čivních nemocech, při umělém usnutí atd. Bezcitnost tedy nikterak neodporuje zkušenosti a může nastati za jistých fysických podmínek a lze ji tedy přirozeným způsobem vysvětliti. Avšak následkem žáru povstává vždy popálenina, rozrušení tkaniva, ať již jest při tom pocit bolesti čili nic. Dotkni se rozžhaveným železem mrtvoly, zuhelnatí tkanivo, dotkni se jím uměle uspaného, tedy ho spálíš.

Drž čtvrt hodiny ruku nad hořící svíci, tedy pokožka, kůže, ano i části hlouběji ležící zčernají a se spálí, ať jsi sobě toho

vědom čili nic a kdyby se hledala všechna možná vysvětlení, kdyby se činily všemožné dohady, přece nebude nikdy možno přirozeným způsobem vysvětliti, jak to přišlo, že ruka Bernardettina zůstala neporušena.“ (Růže lourdská roč. II. č. 1. a 7.)

Konečně pro skutečnost zjevení svědčí tisíce obdivuhodných uzdravení, která od té doby v Lourdech se dějí i před očima nej přednějších lékařů, ročně 200—300 případů, které přirozeně vysvětliti se nedají, z nichž toliko 7% jest uzdravení nervových nemocí, četná uzdravení malých dětí, nemluvňátek 1 a 2 léta věku, tak že suggesce, na níž obyčejně nevěřící se odvolávají, jest tu vyloučena.

Druhé zjevení Matky Kristovy událo se v Čechách ve Filipisdorfu na hranicích pruského Slezska dne 13. ledna 1866. Maria Magdalena Kadeova, narozená r. 1835, zemřela r. 1907, dívka zbožná, chudá a pracovitá, onemocněla v 19. roce věku těžce následkem prudkého leknutí křečemi, které ji tak svíraly, že bývala bez vědomí. K tomu vyrazily jí po těle vředy. Od lékařů byla nemoc uznána za nezhojitelnou. Byla již na smrt nemohla. Modlila se k matce Páně. Tu ukáže se jí jasná zář a u postele vidí zářící, v jasnobílý plášť zahalenou paní, s tvářmi zářící a s korunkou zlatožlutou na hlavě. Jasná paní pravila jí líbezně: „Mé dítě, od té chvíle se uzdravíš!“ Tu postava zmizela. Od té chvíle skutečně bolest v těle se ztratila, rány a vředy na těle jejím byly zaceleny, vstála, chodila, pracovala a byla od té doby zdravější než před nemocí. Ve Filipisdorfu stalo se od té doby mnoho jiných zázračných událostí. Ty okolnosti svědčí, že zjev byl skutečný.

Po těchto skutečných událostech, kdož může pochybovati o životě záhrobním?

Kdo odvažuje se popírati nesmrtelnost duše, ten popírá dějiny, skutečnost, popírá křesťanství, Božství Kristovo, popírá Písmo sv., popírá náboženství každé, popírá všeobecné přesvědčení všech národů a všech věků, popírá touhu srdce lidského po nesmrtelnosti, popírá rozdíl mezi mravně dobrým a nemravným, popírá mravnost lidskou a rozdíl člověka od zvířete, popírá zdravý rozum a úsudek lidský, popírá Boha samotného, popírá musí i myšlení lidské, své vlastní „já“, svou duši, sám sebe, svůj vlastní rozum.

h) Námitky nepřátel.

1. Co si mám duši lidskou mysliti, jakou představu mám si o duši lidské učiniti? Jest duše snad něco jemně plynného, něco etherického, či jest to snad nějaká síla? Ani to ani ono není duše. Duše není nic plynného, etherického, neboť plyn, ether jest jemná hmota, duše však jest nehmotná. Duše není ani pouhá síla, nýbrž princip síly rozumové, síla nebo mohutnost rozumová z ní vychází, rovněž jako rozumová mohutnost žádací, to jest vůle, v ní sídlo má. Duše jest, proto jest bytost, neboť vše, co skutečně jest, bytostí se nazývá. Ale duše nejen jest, ale jest i princip života — jest tedy bytost živá, jest princip myšlení, jest tedy i bytost rozumná, a proto že rozum má, má i rozumnou mohutnost žádací — vůli; duše je bytost nehmotná a osobní, proto i nesmrtelná. Duše je bytost živá, rozumná, svobodnou vůlí obdařená, nehmotná, osobní, nesmrtelná. Poněvadž duše jest nehmotná, proto není ani prostorem omezena, neboť prostor jest hranice tělesa hmotného.

Kdyby nebylo hmotného tělesa a hmotného světa, nebylo by ani prostoru. Duše lidská jest tedy jakožto bytost netělesná a nehmotná také bytostí neprostornou. Duše lidská může tedy existovati a působiti v jednom jediném bodu, jako v celém těle na místech mnohých. Proto duše jest v celém těle celá a celá jest v každé jeho částce. Ale, namítne snad někdo: „Toho dobře nepochopuji, nemohu si o duši utvořiti jasného pojmu!“ Není divu! vždyť nepochopujeme, ani co je hmota a síla. Či máme jasný pojem, co jest hmotný atom? Dle jedněch jest částéčka hmotná tak malá, že ani mechanicky nemůže býti dále dělena, dle jiných pouhý bod a východisko síly hmotné! Hmotu a sílu zrovna tak těžko v základě pochopujeme, jako ducha. Či viděl již někdo atom nebo postřehl jej sluchem nebo dovede jej zvážiti na váze? To právě jest hlavní zaslepenost nevěrců hmotářů, že stále filosofii a víře vytýkají tmu a nejasnost, a při sobě a svém poznání tmy a nejasnosti nevidí, jako by jejich učení samý jas, světlo a jasné poznání bylo. Zatím jejich učení obsahuje více tajemství, nežli učení víry. Nemáme-li o duši pojmu jasného, máme přece pojem pravdivý.

2. Když pravda, že duše jest a jest nesmrtelná, jest věc jistá, proč bylo a jest tolik lidí, kteří tuto pravdu jistou popírají? Že duše jest a jest nesmrtelná, jest pravda jistá, ale nikoliv pravda samozřejmá, evidentní. Něco jiného jest jisté, něco poněkud jiného jest věc samozřejmá.

Že 2×2 jsou čtyry, že část jest menší celku, jsou pravdy samozřejmé, kterých nikdo popřati nemůže, leda by se pominul rozumem. Duši však a její nesmrtelnost poznáváme na základě pozorování jejího života, jejích úkonů, a rozumným, logickým, úsudkem dospíváme k poznání její nesmrtelnosti asi tak podobně jako Boha, jeho existenci a vlastnosti, poznáme jistě z pozorování tohoto světa.

Poněvadž při úsudcích a vývodech rozumových, z rozumového a jistého poznání a pozorování odvozených, ztrácí se něco na jasnosti a zřejmosti, proto poznání duše a její nesmrtelnosti — ačkoliv jest jisté a bezpečné — přece však není samozřejmé. Proto může o nich někdo pochybovat nebo proti nim něco namítnouti, ačkoliv pochybnosti a námitky jeho nemají žádného rozumného základu. Zkrátka, nesmrtelnost duše poznáváme rozumem svým jistě, ale nikoliv samozřejmě, jako ku př. poznáváme, že 2×2 jsou 4. Při pochybování o jisté pravdě hraje velkou roli hlavně vášně lidská.

Vášně lidská rozum lidský zaslepuje a s sebou strhuje, aby, ačkoliv pravdu jistě poznává, přece jí neuznával, poněvadž se jeho vášni nezamlouvá. Proto zkušenost učí, že obvykle popírají nesmrtelnost a život záhrobní lidé takoví, kteří by si raději přáli, aby pro jejich skutky života takového nebylo. Komu jest zima, ten by si přál, aby ani takové nízké teploty pod nulou nebylo, kdo je zadlužen, ten by si přál, aby vůbec dluhů a jejich vymáhání nestávalo, a podobně, kdo se bojí pro své činy trestu spravedlivého po smrti, ten si rád namlouvá, že života po smrti ani trestu spravedlivého není. Ale takoví lidé, vášní opanovaní, nemají v této věci rozhodného slova, na ty spolehnouti není. V této věci má slovo rozhodné člověk poctivý, rozšafný, ctnostný a rozumný. A tu zkušenost učí, že poctivému, ctnostnému a rozumnému člověku nejméně na mysl přijde o pravdě pochybovat, že život věčný jest.

Proti duši a její nesmrtnosti námitky činí také někteří přírodopytci, kteří ve své jednostrannosti zvykli si na svou metodu indukce a pokusu, jiné metody neuznávají, a proto jen to za pravdu uznati chtějí, co se dá indukcí a pokusem zjistiti. Indukce a pokus hodí se ovšem do věd přírodních, zejména do fyziky, zde jest na místě, zde pozorováním jednotlivých zjevů cestou indukce (vývodní) dá se naléztí společný podklad a zákon různých zjevů přírodních a pak ještě pokusem lze ten zákon stvrditi.

Avšak, co platí o vědách přírodních, neplatí o vědách jiných, ač vědy jsou a pravdu mají za předmět svého bádání. Či možno snad dějepisnou pravdu zjistiti pokusem, nebo pravdu právníkou nebo mravnostní nebo filosofickou? Abychom určitěji se vyjádřili, zda možno jest zjistiti přírodovědeckým pokusem, že žil král makedonský Alexander, a jaký byl, že loupež je neprávem, že mravně dobré jest ctíti rodiče, že nemravné jest vraždití? A přece jest to pravda! Pýcha tedy zaslepuje mnohé přírodopytce, kteří jako krtkové zahrabali se do svého oboru, o jiných oborech bádání pak nechtějí věděti a nejraději by jen to za pravdu vyhlásili, co oni ve svém oboru cestou indukce a pokusu vynalezli.

Poněvadž však existence a nesmrtnosti duše nelze zjistiti nástrojem nějakým ani sklem a lupou ani vážkami ani chemickým rozbořem, proto existenci a nesmrtnost duše zavrhuji, ač rovněž takovými pokusy nelze zjistiti ani mnohé pravdy historické ani právnícké ani morální a ethické ani filosofické. Ó omezenost lidské! A poněvadž vědy přírodní poslední dobou pomocí indukce a pokusu učinily veliké pokroky proti časům dřívějším a tak zaujaly mysle lidské, proto najdeme dnes tolik pochybovačů a popíračů duše i nesmrtnosti její. Všecko by takoví lidé narazili nejraději na jedno „kopyto“, totiž přírodovědecký pokus.

Aby uznali nesmrtnost duše pokusem (experimentem), představují si věc asi takto: chtějí, aby mphli kdykoliv duši zemřelého nějakou silou přírodní zavolati, její sílu měřiti sfloměrem, její hlas zachytiti nějakým akustickým nástrojem, její umění a vědomosti zkouseti písmem a řečí, a potom snad by uznali, že duše žije po smrti. Pravím: „s n a d“, neboť by hned povstalo

opět celé hejno pochybovačů učených, kterým by ani tyto pokusy nestačily.

3. Jak možno si představit život duše po smrti těla, její život věčný? Ptáte se, jak jest možno, aby duše živa byla bez těla hmotného? Snadno jest ta věc k pochopení, vždyť duše jest princip života, duše oživuje tělo — hmotu a nikoliv naopak hmota duši. Kdyby hmota byla princip života a oživovala duši, čili kdyby život duše závisel na hmotě, pak by každá hmota musila být živa, což zkušenost vyvrací, neboť menší část hmoty jest oživena, kdežto větší část hmoty jest neživa.

Avšak, jak možno jest, aby duše bez tělesných očí viděla, a bez hmotného ucha slyšela? Touto otázkou obíral se již sv. Augustin a vypravuje (Epist. 100 ad Evad.) tento příběh: V městě Karthagu v Africe žil lékař Gennadius. Byl bohabojný a dobrodinec chudiny. Tu začala ho trápit pochybnost, zda skutečně jest život po smrti. Jednou se mu zdálo, jako by k němu přišel mladík krásný a pravil mu: Následuj mne! Šel za ním a mladík vedl ho do města krásného, kde samá rozkoš a radost byla, kde krásná hudba zaznívala. „Toť zpěv nebešťanů, který slyšíš!“ pravil mladík. Gennadius procitl ze spánku. Následující noc ve snu uviděl opět mladíka toho, který se ptal: „Znáš mne?“ „Ovšem“, pravil lékař, „vždyť jsme spolu byli v krásném městě, kde krásná hudba zaznívala“. „Slyšel jsi tu hudbu v bdělém stavu či ve spaní?“ „Ovšem ve spaní!“ „Kde jsi nyní?“ „Spím — ležím na posteli v ložnici!“ „Máš oči otevřené?“ „Nikoli — jsou zavřeny.“ „Kterak mne tedy vidíš?“ Když lékař neodpovídal, pokračoval mladík ten: „Jako nyní bez tělesných očí vidíš a bez tělesných uší slyšíš, tak bude i po smrti těla duše tvá viděti i slyšeti. Nepochybuj tedy, že duše i po smrti žije.“

4. Co jest však život věčný? Život věčný jest život bez proměny, proto i bez konce. Co jest a již se nemění — trvá věčně, bez konce; co však se mění, trvá do času. Čas jest jistě vztah mezi prvnějším a pozdějším. Čas je tam, kde jest proměna. Dokud zde duše v těle žije, jest schopna proměny, neboť zde všechno se mění.

Život vezdejší jest pro duši — dobou práce, dobou, kdy má se ušlechťovati pravdou, krásnem, dobrem, milovati je a tak

dospěti k Bohu, jenž jest pravda, krása a dobro naprosté. Ně-
který člověk tak činí — a je tak duše jeho s Bohem spojena a
k Bohu směřuje. Jiný tak nečiní, ale odvrací se od pravdy ke-
líži, od krávy k neladu a šerednosti, od dobra ke zlu a nepravosti.

Duše dobrá, Boha milující, s Bohem spojená, smrtí odlučuje
se sice od těla a od tohoto marnivého světa — ale zůstává spo-
jena s Bohem i po smrti těla. Bůh jest předmět jejího poznání
a touhy, a poněvadž Bůh nezměnitelný jest — proto i život duše
po smrti těla jest život nezměnitelný — věčně blažený skrze Boha,
jenž jest pravda, krása a dobro nekonečné, neměnní se, věčné.

„Blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou,“
pravil Ježíš Kristus. „Nyní vidíme skrze zrcadlo v podobenství,
ale tehdy tvář v tvář; nyní poznávám z částky, ale tehdy po-
znám, jakož i poznán jsem,“ (I. Kor. 13. 12) praví sv. apoštol
Pavel. „Viděti jej budeme tak, jakž jest“ (1. Jan 3. 2). „Služeb-
nice jeho budou mu sloužit. A tvář jeho viděti budou a jméno
jeho na čelech jejich. A noci více nebude a nebudou potřebovati
světla svíce, ani světla slunce, nebo Pán Bůh osvíti je a královati
budou na věky věkův.“ (Zjev. sv. Jana 22, 3—5.)

Kdo však zatvrdí se a odvrátí od Boha a v tomto stavu od-
vrácení od Boha duše jeho vyjde z tohoto světa časného pro-
měnlivého do života věčného, kde proměny není — pak odvrá-
cena zůstane duše jeho od Boha neproměnlivého, věčného, stále
— pak věčně místo na pravdu patřiti bude na lež, místo krásy
nepořádek, místo dobra — zloba bude předmět jeho patření.
„Padne-li strom na poledne nebo na půlnoc, na kteréžkoliv místo
padne, tam bude.“ (Kazatel 11. 3.) Sv. Jan Křtitel proto kázal:
„Již jest sekera ke kořenu stromu přiložena. Každý tedy strom,
kterýž nenese ovoce dobrého, vyřadit a na oheň uvržen bude.“
(Mat. 3. 10.) A opět: „Věječka v ruce jeho a vyčistí humno své
a shromáždí pšeniici svou do obilnice: ale plevy páliťi bude
ohněm neuhasitelným.“ (Mat. 3. 12.)

Prorok Daňiel volal: „A mnozí z těch, kteříž spí v prachu
země, procitnou, jedni k životu věčnému a druzí ku pohanění,
aby je viděti vždycky.“

Sv. Pavel zase napsal: „Který (Kristus Pán) v plameni ohně
uvede pomstu na ty, kteří neznají Boha a kteří neposlouchají

„evangelium Pána našeho Ježíše Krista, kteříž pokuty věčné trpěti budou v zahynutí od tváře Páně a od slávy moci jeho.“ (II. Tessel 1. 8.)

k) Některé výroky pohanů, odpadlíků i křesťanů o duši lidské.

Sokrates, řecký filosof († 399 př. Kr.) v **Platonově** († 347) **Phaedonu** takto mluví: „To právě musíme uvážiti, že, když duše jest nesmrtelná, třeba o ní pečovati nejen pro tento čas, ale i pro věčnost a že strašně velké nebezpečí na jevě jest, když někdo o spásu duše se nestará. Neboť kdyby smrt bylo odloučení ode všeho, tož bylo by pro zlé lidi velkým dobrodiním, neboť smrti zbavili by se nejen těla, ale i duše a tím i všech špatností. Nyní však, poněvadž duše nesmrtelná jest, není pro ně jiné spásy, než aby varovali se nešlechtnosti a hleděli si osvojiti dobré, jak jen to možno jest.“

Aristoteles, největší řecký filosof a přírodovědec († 322 př. Kr. napsal (*In Problematibus*): „Sluší se pomáhati více zemřelým než živým.“

Marcus Tullius Cicero, znamenitý římský spisovatel a řečník († 7./12. 43 př. Kr.) ve spisu „*de legibus*“: „Podle jednomyslného přesvědčení všech národů pokládáme se za nesmrtelné.“ V díle „*Quaestiones tusc.*“ sarkasticky posmívá se nevěrcům: „Jestliže se mýlím v tom, že mám duše lidské za nesmrtelné, tož mýlím se rád; jsem ještě ochoten tuto chybu, dokud žiji, opravit, ano kdybych i po smrti, jak někteří nepatrní mudrci myslí, nic necítil, tož přece nebojím se, že se mi zemřelí mudrcové pro tento omyl budou vysmívati.“ Dále mluví o nehmotnosti duše takto: „V duši není nijakého sloučení nebo spojení s něčím, co by snad pocházelo ze země, z vody, ze vzduchu, z ohně; v žádném z těchto živlů není, co by mohlo vyvoditi paměť, důvtip, přemýšlení, co by bylo s to, aby vzpomínalo věcí minulých, předvíдалo budoucí, chápalo přítomné. Z toho jde, že duše jest bytost jednoduchá, která nemá nic společného s prvky jmenovanými.“

Ačkoliv encyklopedisté francouzští 18. století po-
bloudili v náboženství zjeveném, přece, užívajíce rozumu, uzná-
vali duši lidskou nehmotnou a nesmrtelnou.

Jan Jakub Rousseau (* 1712 † 1778) napsal o duši: „Vy,
materialisté, kteří troufáte do světa, že kromě hmoty nic jiného
neexistuje, a hmota že jest schopna mysliti, vy, kteří tvrdíte, že
myšlenky povstávají slučováním nebo rozličným utvářením hmoty,
ukážte mně podle toho svého učení makavě a sice zákony fysi-
ckými a mechanickými (jiných zákonů nepřipouštíte), ukažte mně
ty „kombinace“, z nichž rodí se myšlenky! Vy, epikureovci, kteří
tvrdíte, že duše sestává z jemňoučkých atomů, povězte mně, co
chcete říci těmi slovy? Vždyť víte, že o absolutním rozměru hmoty
nebo látek nevíme vlastně ničeho, nýbrž že vše jest pouze rela-
tivně velké nebo malé, podle toho, jak oko naše nazírá. Některý
váš takový „atom“ jeví se mně pod drobnohledem jako velký
balvan neurčitého tvaru; nuže, počkejme si, až z pohybování
tolio balvanu nebo ze spojení více takových balvanových „atomů“
uvidíme vystupovati myšlenku. Ať říká Locke co chce, ať mluví
materialisté co chtějí: z vlastnosti hmoty samé jde nade vši po-
chybnost na jevo, že učení o „hmotě myslící“ je nesmysl. (Lettre
à M. 15. ledna 1769). „Příroda ovládá všechny tvory živoucí. Živí
podrobuje se této vládě, člověk však i přes všecku tu „vládu“
ví, že jest mu volno zákonům přírody buď se podrobiti nebo
vzdorovati. V tomto právě vědomí svobody ukazuje se zvláště
duchovost naší duše.“ (Discours sur l' inégalité des hommes
č. 1. str. 19.) „Že tělo rozpadává se, dělí se v částčky, to chápu
snadno, ale naprosto nemohu pochopit, jak by bytost myslící,
totiž duše, mohla porušení vzíti.“ (Pensées str. 156.) „Je-li Bůh,
pak jest dokonalý, moudrý, mocný, veskrze dobrý, je-li sprave-
dlivý a mocný, pak jest duše má nesmrtelná... — Je-li platná
věta první, pak nelze popírati druhých.“ (Lettre à M. Voltaire.)
Již to, že zlo slavivá vítězství a spravedlnost bývá na tomto
světě potlačována, postačilo by mne, abych nepochyboval o
nesmrtelnosti duše, i kdyby jiných důvodů nebylo.“ (Pensées
str. 157.)

František Marie Arouet de Voltaire (* 1694
† 1778), ač v jiných věcech zastával se nevěry, uznával i Boha

i nesmrtnost duše lidské. Známé jest o něm, že chtěl se dát před smrtí zaopatřiti, ale, když kněz žádal jako podmínku odvolání bludů, ve formě odvolací se s ním neshodl. Když potom se mu ulehčilo, odkládal s přijetím svátostí. Před samou smrtí tělesná stráž nevěrců kolem jeho lůžka již kněze k němu nepřipustila, ač po něm volal, až v neslýchaném zoufalství duši vypustil. Tento Voltaire napsal: „Zajisté jest v nitru našem cosi, co přemýšlí a chce; leč toto „cosi“ nelze vystihnouti; správný jest náhled, že toto „cosi“, tato duše jest nehmotná.“ (Quaest. encyklop. článek: Ame). „Knihy posvátné, kolik jsem kdy jich přečetl, jasně učí, že duše lidská jest nesmrtelná, a rozum úplně souhlasí s náboženstvím; jakž by také mohla bytost duchová zajíti?“ (Oeuvres tom. 7. str. 258). „Panovník jest povinen trestati zlo a odměňovati ctnost. Chtěli byste, aby Bůh nečinil, co činiti člověk je povinen? Víte přece, že ctnost v tomto životě byla, jest a bude zle na tom, zločin však přechasto vyvázne bez-trestně; proto musí dobré i zlé souzeno býti v životě jiném. (Oeuvres tom. 45. str. 136).

Denis Diderot (*1711 †1784), franc. filosof, kritik a básník, říkával filosofům své doby: „Právě proto, že nemáte jistoty v příčině života za hrobem, měli byste žít tak, jako by život takový byl úplně jistý. A trváte-li na tom, že smrtí všechno se končí, nuže, dokažte mi to!“

Jiří hrabě Buffon (*1707 †1788), franc. přírodovědec, napsal: „Jazyk a všechny orgány hlasové orangutana stejné jsou s lidskými, a přece orangutan nemluví; mozek je bezmála téhož útvaru a rozměrů — a orangutan přece nemyslí. Zde jest patrný důkaz, že hmota sama, sebe dokonaleji utvořená, nemůže vyvodit ani myšlenky ani řeči. A proč? Protože není oduševněna od Tvůrce nejvyššího.“ (Histoire naturelle tom. 5. str. 163.)*

Georg Sand (pseudonym paní Amantine Dupin provd. baronky Dudevant) (*1804 †1876) spisovatelka franc. praví: „Neznám jiné víry a jiného útočiště, leč toliko víru v Boha a v nesmrtnost duše... Jest podivno, ba bolestno, že třeba ještě obhajovati těchto nauk, spočíváť na nich sláva člověčenstva...“

*) Citováno dle Bottau: Víra katolická.

Bez nich byli by národové pouhými stády, jež o bytí spolu zápasí, požírajíce se navzájem, bez nich byl by člověk tvorem, jenž nic jiného nevyhledává, leč toliko potravy a požitků, k nimž pud ho žene, byl by tvorem, jenž neumírá, ale cepení." (Citováno dle Duilhé str. 357.)

Jindřich Heine (*1797 †1856), básník německý, rodilý žid, pak protestant, pak nevěrec, ve své poslední vůli napsal: „Od čtyř let zanechal jsem vši filosofické pýchy a přešel jsem k náboženským ideám. Umírám, věřte v jednoho a věčného Boha, Stvořitele světa, od něhož milosrdenství prosím pro svou nesmrtelnou duši. Lituji toho, že jsem ve svých dílech o svatých věcech často nešetrně mluvil, avšak byl jsem k tomu sveden více duchem času, než vlastním pudem. Jestliže jsem nevědomky dobrý mrav a mravnost urazil, které jsou pravou silou víry, milý Bože, prosím tebe i lidi za odpuštění.“ (Österr. illust. Zeitung 1906, str. 491.)

Ida, hraběnka Hahn-Hahn, (*1805 †1880) spisovatelka německá a konvertitka z protestantismu, píše: „Kdo v člověku nevidí tvora božího s nadpřirozeným a věčným určením, ale jen efemerní produkt přírody, který několik let je zde, aby potom na vždy zmizel, zpráchnivěl a se rozplynul, pro takového nemůže být člověk nic jiného než-li věc. Důstojnost lidská, svoboda, vzdělání lidské a podobná slova, která slýcháme, mají jen tehdy nějaký smysl, když se jich užívá o člověku, kterého Bůh stvořil, a sice stvořil pro život věčný. Jen tato myšlenka drží na uzdě panovačné choutky samolibosti, které v každých prsou se ozývají.“ (Nirvana II. str. 1328.)

Maxime du Camp (1822—1894), spisovatel francouzský napsal: „Tvrdím, že jak pro jednotlivce, tak i pro celé národy spiritualismus (t. j. uznání ducha) značí život, materialismus smrt. Kdo připisoval by duši bytí (život) pouze pomljející, kdo odkazoval by ji toliko na boje a zklamání života vezdejšího, kdo by tvrdil, že hyne spolu s hmotou, jež ji zahluje, a kterouž ona osvěcuje, kdo by zabraňoval jí, aby nedoufala v odměnu, a zakazoval, aby nebála se trestu, kdo by jí sliboval úplné zničení, kdo by snižoval ji pod molekuly světa viditelného, které se pře-

mčňuji a nikdy za své neberou — ten by člověka zbavoval božského dechu a odsuzoval ho k nejhrubší zviřeckosti.“ (Duilhé str. 357.).

Julius Zeyer (1841—1901): „Smrt není neštěstím, pouze rozloučení jest těžké“ (r. 1890). „Žití toť sen a probuzení z něho — je smrt.“ „O věčnosti bytí našeho jsem pevně přesvědčen. Zdá se mi to tak proslé! Nedovedu si vlastně představit, že by mohlo jinak býti.“ (Čech č. 36, r. 1911).

OPRAVY A DOPLŇKY.

Str. 14. řádka 9. od dola místo nevěrecí čti nevěrec.

94.	"	6.	od shora po slově „schopnost“ přidej: práci vykonati.
95.	"	3.	" místo výrosem čti výronem.
116.	"	9.	" " že čti které.
117.	"	8.	" " řady čti řády.
118.	"	13.	" " le čti lét.
145.	"	11.	" " druhé čti dlouhé.
154.	"	6.	" " podmíněčně čti podmínečné.
198.	"	2.	" " táhne čti tíhne.
199.	"	18.	" " aby čti abych.
200.	"	14.	" " o ho čti ho o.

Menší omyly, které neruší smyslu, oprav si laskavý čtenář!

OBSAH.

	Strana
Úvodní slovo.	
Krise víry a vědy	7
Moderní nevěra	14
a) Kořeny a příčiny její	14
b) Vlastností a zbraně její	26
Věda, víra a náboženství	36
O jsoucnosti Boží	57
a) Důkaz kosmologický	60
b) Důkaz teleologický	65
c) Důkaz z duše lidské	80
O podstatě a vlastnostech Božích	87
O původu a vývinu světa	91
a) Stvoření světa	91
b) Kosmogonie	98
c) Geogonie	101
d) O původu života na zemi	100
e) O vývoji tvorstva	104
f) O původu člověka	105
g) O jednotě pokolení lidského	106
h) O stáří pokolení lidského	110
k) Darwinismus a teorie evoluční	112
l) Haecklův monismus	126
O prozřetelnosti Boží	133
a) Pojem prozřetelnosti	133
b) Stopy prozřetelnosti Boží v přírodě	137
c) Stopy Prozřetelnosti Boží v dějinách lidstva	142
O modlitbě	148
O mravnosti	157
a) Pojem mravnosti	157
b) Laická mravověda	159

O duši	169
a) O duši jako principu života	169
b) O duši lidské	174
c) Člověk má duši	175
d) Duše lidská jest něco nehmotného	178
e) Duše lidská je podstatně rozdílna od duše zvířecí	184
f) Duševní záhady	192
g) Duše lidská jest nesmrtelná	195
h) Námitky nepřátel	217
k) Některé výroky pohanů, odpadlíků i křesťanů o duši lidské	222

